

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO-TV VE SİNEMA ANA BİLİM DALI**

**TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ’NE GİRİŞ SÜRECİNDE
GAZETELERİN KAMUOYU OLUŞTURMA İŞLEVİNİN
HABER SÖYLEMLERİNE YANSIMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Mustafa YAĞBASAN

HAZIRLAYAN

Ümit DEMİR

ELAZIĞ 2006

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO-TV VE SİNEMA ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ’NE GİRİŞ SÜRECİNDE
GAZETELERİN KAMUOYU OLUŞTURMA İŞLEVİNİN HABER
SÖYLEMLERİNE YANSIMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bu tez ... /... /..... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Mustafa YAĞBASAN

Üye
Doç. Dr. Mehmet AYGÜN

Üye
Yrd. Doç. Dr. Basri BARUT

Bu tezin kabulü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun ... /... /.... tarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI, KAMUOYU OLUŞUM SÜRECİ VE KONU İLE İLGİLİ KURAMLAR	
1. KAMUOYU KAVRAMI VE OLUŞUM SÜRECİ	12
1.1. Kamuoyu Kavramının Tanımı.....	12
1.1.1. Kamu Unsuru	12
1.1.2. Oy Unsuru	14
1.1.3. Kamuoyunun Tanımı	14
1.2.Kamuoyunun Tarihçesi	16
1.3. Kamuoyunun Önemi.....	20
1.4.Kamuoyunun Oluşması	21
1.4.1. Sorun Aşaması	22
1.4.2. Öneriler Aşaması.....	22
1.4.3. Politikaların Belirlenmesi Aşaması	22
1.4.4. Hareket Programı Aşaması	22
1.4.5. Değerlendirme Aşaması	23
1.5. Kamuoyunun Oluşmasına Etki Eden Unsurlar	23
1.5.1. Dolaylı Unsurlar.....	23
1.5.2. Doğrudan Unsurlar.....	25
2. KİTLE İLETİŞİM ARACI OLARAK BASIN, SORUMLULUKLARI VE İŞLEVLERİ.....	27
2.1. Kitle İletişim Araçları.....	27
2.2. Kitle İletişim Aracı Olarak Basın	29
2.3. Dördüncü Kuvvet (Güç) Olarak Basın.....	32
2.4. Basının Sorumlulukları.....	33
2.4.1. Hiyerarşik Sorumluluk:	33
2.4.2. Topluma Karşı Sorumluluk:	34
2.4.3. Bireysel Sorumluluk:	34
2.5. Basının İşlevleri	35
2.5.1. Haber ve Bilgi Verme	35
2.5.2. Denetim ve Eleştiride Bulunma	37
2.5.3. Eğitime ve Eğlendirme.....	37
2.5.4. Kamuoyunu Oluşturma ve Yansıtma	38
3. KAMUOYU OLUŞUM SÜRECİNDE BASIN VE BU SÜREÇTE BASININ YERİNİ AÇIKLAYAN KURAMLAR.....	39
3.1. Gündem Koyma ve Saptama Kuramı	39
3.2. Suskunluk Sarmalı Kuramı.....	44
3.3. Bilgi Açığı/Gediği Kuramı	46
3.4. Bağımlılık Kuramı	50

İKİNCİ BÖLÜM

BASIN ETİĞİ VE HABER METİNLERİNİN SÖYLEMSEL YAPISININ OLUŞTURULMASI

1. ETİK KAVRAMI VE BASIN ETİĞİ	53
1.1. Etik Kavramı.....	53
1.2. Etik Kuramları.....	54
1.2.1. Mutluluk Ahlakı (Eudaimonism)	55
1.2.2. Görev Ahlakı (Deontoloji)	55
1.2.3. Faydacılık (Utilitarianism/teleoloji)	56
1.2.4. Varoluşçuluk (Existentialism).....	56
1.2.5. Din.....	56
1.3. Etik ve Ahlak Kavramları Arasındaki Ayrım.....	57
1.4. Basın Etiği.....	59
1.4.1. Görevci Etik Anlayışı.....	60
1.4.2. Faydacı (Yararcı) Etik Anlayışı	61
1.5. Basın da Yaşanan Etik Sorunlar	62
1.5.1. Haber ve Doğruluk Sorunu	63
1.5.2. Haber ve Yorum Ayrımının Yapılmaması	63
1.5.3. Haber ve Reklam Ayrımı	64
1.5.4. Özel Yaşam ve Mahremiyet.....	64
1.5.5. Diğer Olumsuz Durumlar.....	65
2. HABER KAVRAMI, ÖNEMİ VE ÖZELLİKLERİ	67
2.1. Haber Kavramı	68
2.2. Haber Değerleri.....	70
2.2.1. Zamanlılık	72
2.2.2. Yakınlık.....	72
2.2.3. Önemlilik	73
2.2.4. İlgi Çekme.....	73
2.2.5. Sonuç.....	74
2.3. Haberin Unsurları.....	74
2.4. Haberin Taşınması Gereken Özellikler.....	76
2.4.1. Doğruluk ve Gerçeklik	77
2.4.2. Nesnellik	77
2.4.3. Anlamlılık	78
2.4.4. Tutarlılık	80
2.4.5. İnanırlılık.....	80
2.5. Haber Metninin Yapılandırılması	80
3. SÖYLEM KAVRAMI VE HABER SÖYLEMİNİN ANALİZİ.....	83
3.1. Söylem Kavramı.....	84
3.2. Söylem Analizi.....	86
3.3. Haber Söylemi	87
3.4. Haber Söylemlerinin Analizi.....	91
3.5. Teun van Dijk'ın Söylem Analizi Modeli.....	92

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AB'YE GİRİŞ SÜRECİNDE HABER SÖYLEMLERİ YOLUYLA KAMUOYUNUN OLUŞTURULMASI

1. ARAŞTIRMANIN GENEL ÇERÇEVESİ.....	96
1.1. Araştırmanın Amacı.....	97
1.2. Araştırmanın Hipotezi.....	97
1.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	97
1.4. Araştırmanın Metodolojisi.....	98
1.5. Araştırmanın Yöntemi.....	99
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	101
2. HÜRRİYET, ZAMAN VE CUMHURİYET GAZETELERİNİN ANALİZİ.....	102
2.1. Nicel Verilerin Analizi.....	102
2.1.1. Gazetelerin İlk Sayfalarında Yer Alan Konu ile İlgili Haber Sayıları.....	103
2.1.2. Gazetelerin İlk Sayfalarında Yer Alan Konu ile İlgili Başlıklarının Durumu.....	104
2.1.3. İncelenen Gazetelerde Yer Alan Manşetlerinin Genel Yapısı.....	105
2.1.4. Gazetelerin İlk Sayfalarında Yer Alan Konu ile İlgili Fotoğraflar.....	107
2.2. Makro Yapıya Yönelik Analiz.....	108
2.2.1. Tematik Analiz.....	108
2.2.1.1. Başlıklar.....	109
2.2.1.2. Spotlar ve Haber Girişleri.....	114
2.2.1.3. Fotoğraflar.....	119
2.2.2. Şematik Analiz.....	124
2.2.2.1. Ana Olay ve Sunuş Biçimi.....	125
2.2.2.2. Sonuçlar.....	127
2.2.2.3. Ardalan ve Bağlam Bilgisi.....	129
2.2.2.4. Haber Kaynakları.....	132
2.3. Mikro Yapıya Yönelik Analiz.....	134
2.3.1. Sentaktik Analiz.....	134
2.3.2. Sözcük Seçimleri.....	136
2.3.3. Haberlerin Retoriği.....	138
SONUÇ.....	142
KAYNAKÇA.....	152
ÖZGEÇMİŞ	
EK-1 GAZETELERDE YER ALAN HABER BAŞLIKLARI, SPOTLAR VE HABER GİRİŞLERİ	
EK-2 ARAŞTIRMANIN BAĞLAMİ	
EK-3 AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TARİHÇESİ	
EK-4 TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ KRONOLOJİSİ	

GİRİŞ

Basının; haber vermek, bilgilendirmek, eğitmek, denetlemek, eleştirmek, eğlendirmek ve ayrıca kamuoyunun oluşmasına katkıda bulunmak, oluşan bu kamuoyunu yansıtmak gibi çeşitli görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Basının kamu algılamasını belirleme gücü, belirli motivasyonlar yaratması, tutum ve kanaatleri değiştirme, pekiştirme konusundaki yeteneği, onu kamuoyu oluşumunda etken bir güç haline getirmektedir.

Bu tez çalışmasının amacını; farklı görüşleri temsil eden gazetelerin, kamuoyunu nasıl oluşturduğunu, kamuoyu oluştururken hangi söylemsel stratejileri kullandığını, kullanılan bu stratejilerin basın etiğine uygunluğunu ve Türkiye'nin Avrupa Birliğine giriş süreci ile ilgili tutumlarını incelemek oluşturmaktadır.

Kamuoyu; iletişim, siyaset, sosyoloji, sosyal psikoloji vb. gibi değişik bilim dallarının inceleme konusu olduğundan her disiplin, kavramın tanımlanmasında kendi ilgi alanına giren unsurları ön plana çıkarmaktadır. Bu alandaki literatür incelendiğinde birbirinden farklı çok sayıda tanıma rastlanılmaktadır. Bu nedenle üzerinde birleşilen bir kamuoyu tanımı vermek oldukça güçleşmektedir.

Kamuoyu kavramı, dilimizde ilk zamanlar efkarı umumiye, umumi efkar, amme efkarı gibi değişik terimlerle ifade edilirken, Türk dilindeki sadeleşme akımından sonra "kamu" ve "oy" sözcüklerinin birleşiminden oluşan "kamuoyu" kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Kamuoyu, geniş anlamda; halkı ilgilendiren bir mesele hakkında, belirli bir zamandaki genel yargı yahut ortak kanaat iken; dar anlamda kamuoyu basın, radyo, televizyon gibi kitle haberleşme araçlarıyla, veya konuşarak, fısıltı ile açıklanan ve çok defa bazı sosyal grupların (sendika, dernek ... vb. sivil toplum örgütleri) ve seslerini duyurabilen kişilerin, siyasal otoritelere (hükümete, parlamento vb.) yönelttikleri fikirlerin bir ortalaması olarak tanımlanabilmektedir.

Endüstri devrimiyle beraber üretimin artması, ulaşım ve haberleşmenin teknolojik gelişmelere paralel olarak hızlanması, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin eğitime verdikleri önemin artması, kamu yönetimini ilgilendiren birçok karar ve projenin gerçekleştirilmesinin belirli ölçüde ilgili grup veya gruplardan alınacak desteğe bağlı hale gelmesi ve belki de en önemlisi çağdaş demokrasilerin gelişme ihtiyacı, kamuoyu kavramı ve kamuoyunun oluşmasında, yansıtılmasında üzerine büyük

görevler düşen basın bu süreçteki işlevlerinin incelenmesini önemli hale getirmektedir.

Medya araştırmaları içerisinde, neyin haber olacağı veya neyin haber olarak değerlendirilemeyeceği, haber kavramının tanımının nasıl yapılacağı konuları, önemli bir sorunsalı oluşturmaktadır. Günümüzde medya ile ilgili olarak yapılan araştırmaların büyük çoğunluğunun dayandığı kuramsal temeller, yazılı basının gelişimiyle ilintili bulunmaktadır. Yazılı basın ve gelişimi, basın özgürlüğünün açılmasında önemli bir noktada bulunmaktadır. Basının 19.yüzyıl boyunca giderek kapitalistleşmesi, haberin pazara sunulan bir meta haline gelmesine neden olmakta ve liberal basın anlayışının temelinde yer alan talebin arzı belirlediği düşüncesi sonucunda, talebin sunumunda halk belirleyen konumuna gelmektedir. Bu gelişmelerden sonra, tarihsel süreç içinde gazeteciliğin ve dolayısıyla haberin toplumdaki yeri, işlevleri, dili ve formatı, endüstrileşmiş batı ülkelerinde değişiklik göstermektedir.

Haber, toplum yapısı içinde siyasal, ekonomik ve ideolojik güç halinde olanı meşrulaştıran ve onu yeniden üreten bir işleve sahip bulunmaktadır. Bir anlatı olarak haber, güç/iktidar sahibi olan kişi ve kurumların söylemleriyle kurulmaktadır. Aynı zamanda haber, medyada yer alan türlerin içinde özel bir konuma sahip olup medyanın ürettiği diğer metinlerden ve edebi metinlerden farklı bir nitelik göstermektedir.

Gazetecikte, bir çeşit hikaye anlatma biçimi olan haber metinleri, gazetecilik bildirilerini, yerleşmiş kodlar ve kurallara göre sunmaktadır. Hikayeleri belirli bir söylem biçiminde anlatma, gazeteciler tarafından yazılarak gerçekleştirilirken, okuyucu da hikayeyi okuyan olarak belirlenmektedir. Haber çalışanları haberi seçmenin yanında anlatıyı yapılandırmakta ve anlam oluşturmaktadır. Gazetecinin hem anlatım biçimi, hem de profesyonel kuralları yazıya yerleştirmesi, çeşitli yeni iletişim stratejilerini ortaya çıkarmaktadır. Bu stratejiler, gazetenin yapısını ve sunum biçimini etkilerken, formal görüntüleri -yani retoriği- de belirlemekte ve bunun sonucunda okuyucuyu seçilen bakış açısına göre odaklayabilmektedir.

Kitle iletişim araştırmalarına liberal bakış açısıyla yaklaşan araştırmacılar, haberin nesnel ve tarafsız olduğu varsayımından hareket etmekte ve içerik analizi yöntemi kullanmaktadırlar. Pratikte ise; basının, kamuoyu oluşturma işlevini yerine getirirken, haber metinlerinin inşa edilme sürecinde, basın meslek ilkelerini gözardı etmekte ve sosyal sorumluluk anlayışının dışına çıkarak, nesnel ve tarafsız

davranmadığı görülmektedir. Bu çalışmada, ulusal basında yer alan haberler; güvenilirlik, nesnellik ve etik açıdan sorgulanacak ve eleştirel söylem analizi yöntemiyle çözümlenecektir.

Tezin kuramsal kısmında; kitle iletişim araçları ve kamuoyu ilişkisi ile ilgili kuramlardan gündem koyma ve saptama kuramı, etik kuramlar (görev ahlakı, faydacılık) ve söylem kuramları tartışılmaktadır.

Gündem koyma ve saptama yaklaşımı basit olarak şöyle ifade edilmektedir; kitle iletişim araçları bazı haber konularını seçer ve bu konulara yer verirken, izleyicilerin bu konuları ne derece önemseyeceklerini de belirlemektedir. Diğer bir deyişle, kitle iletişim araçlarınınca konulara verilen önem derecesi ile aynı konulara kamunun verdiği önem derecesi arasında nedensel bir bağ olduğu varsayılmaktadır. Bazı konuları önemseyip bazılarını önemsemeyerek, kitle iletişim araçları kamunun tartışacağı konuları gündeme getirmiş olmaktadır. Kurama göre, kitle iletişim araçlarında en çok ilgi gören konu, kamu tarafından da en önemli konu olarak algılanmaktadır. Bu nedenle farklı kitle iletişim araçları ilgisine bağlı olarak, konular hakkında kamuda oluşan algılamalar da farklı olmaktadır.

Basında yaşanan etik sorunlar ile ilgili birçok etik kuramdan yararlanmak mümkündür. Ancak, yapılacak çalışmada diğer etik kuramlarına göre daha faydalı olacağı düşünülen ve gazetecilik meslek etiğiyle birebir ilişkilendirilebilecek teorilerin “görevci etik anlayışı” ve “yarararcı etik anlayışı” olduğu görülmektedir.

Görevci etik anlayışı Alman filozof Immanuel Kant’a dayandırılmaktadır. Kant’a göre, ahlakın kaynağını tanrı değil; özgür insan oluşturmada ve insanı insan yapan akıl olduğundan, ahlaki değerlerin kaynağını insan aklı ya da akıllı insan meydana getirmektedir (Arslan, 1998:147). Herhangi bir eylemin ahlaki değeri söz konusu olduğunda, kişisel eğilimin önemi bulunmamaktadır. Eğilimlerle görev arasında bir tercih hakkı bulunmamaktadır. Kant, eylemlerin; eğilimlerin göz ardı edilip yalnızca görev duygusuna boyun eğilerek, yapıldığında daha değerli olduklarını iddia etmektedir. Bu etik anlayış, gazetecilik mesleğine uygulandığında, hiçbir koşulda ihlal edilmemesi gereken ilkelere sahip olunması gerektiği görülmektedir. Örneğin, doğruları yazmak bir erdem ise ve bu, gazetecilerin evrensel bir ilkesi haline gelecek ise, gazetelerin her koşulda doğruyu yazması gerekmektedir.

İngiliz filozofları Jeremia Bentham ve John Stuart Mill'e dayandırılmakta olan faydacı etik anlayışı; önceden belirlenmiş kurallar ve ilkelerden çok, sonuçlarla ilgilenmektedir. Bu etik anlayışa göre, doğru ya da yanlış belirleyen şey, amaçlardan çok sonuçlarda bulunmaktadır. Faydacılık kuramına göre; bir şeyin faydası onun pratikteki yararlılığını oluşturmaktadır (Soygüder, 2003:173). Günümüz gazetecilik pratiği açısından daha kolay uygulanabilir görünen bu etik anlayış, katı kuralların kenara atılarak, her olayın kendi koşulları içinde değerlendirilmesini, olası sonuçlarının önceden düşünülmesini ve kararın bu çerçevede verilmesini gerektirmektedir (İrvan, 2003:53). Örneğin *saklı kalması koşuluyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddi biçimde gerektirmedikçe yayımlanamaz* şeklinde formüleleştirilen Basın Konseyi ilkesi ele alındığında; bu ilkeye göre, eğer kamu yararı büyükse, kaynakların aktardığı her tür bilgi, kaynağın rızası dışında yayımlanabilmektedir. Yani; kaynağın hakları, kamunun haklarına göre daha ikincil konumda yer almaktadır.

Haber söylemi içinde var olan ancak gizli kalmış kodları ya da daha geniş çerçevede söylemleri ortaya çıkarabilmek için metinlerin çözümlenmesinde; retorik analiz, hermenötik analiz ve olumsuzluk analizleri gibi pek çok çözümleme metodu kullanılabilir. Ancak, haberi bir söylem olarak gören ve değerlendiren van Dijk'ın haber söylem analizi modeli, uygulamada pratiklik sağlaması nedeniyle diğer araştırmacılar tarafından da haber analizlerinde tercih edilmekte ve kullanılmaktadır. Uygulamada da belirli bir şablon çerçevesinde çözümleme yapmaya imkan vermesi nedeniyle, çalışmaya kolaylık sağlayacağı düşünüldüğünden, bu araştırma için en uygun analiz tekniği olarak görülmektedir.

Van Dijk'ın söylem çözümlemesi modeli "Makro yapı ve mikro yapı" olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır: Makro yapı analizi; tematik yapı ve şematik yapı olmak üzere kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Tematik yapı kapsamında üst başlık, başlık, alt başlık, spot ve haber girişleri ile fotoğraflar incelenirken, şematik yapı kapsamında; ana olay ve sunuş biçimi, sonuçlar, arkaplan bilgileri, bağlama ilişkin bilgiler, aktörlere ve kaynaklara ilişkin bilgiler değerlendirilmektedir. Mikro yapı analizinde ise; haberin sentaktik (sözdizimsel), sözcük seçimleri ve retorik incelemeleri yapılmaktadır.

Yapılan literatür taramasında, niteliksel bir analiz tekniği olan van Dijk'ın eleştirel söylem analizi yönteminin kullanıldığı ikisi doktora ve yedisi yüksek lisans tezi

olmak üzere dokuz tez çalışmasına rastlanılmaktadır. Daha çok, edebiyat fakültelerinin dilbilimi, özellikle batı dilleri bölümlerinde ve edebi metinler üzerinde kullanılan bu tekniğin, iletişim fakültelerinde yapılan haber analizi çalışmalarında yeni yeni yaygınlaşmaya başladığı tespit edilmektedir. Alana katkı sağlayacağı düşüncesinden hareketle, bu çalışmada incelenecek gazetelerin haber metinlerine van Dijk'ın eleştirel söylem analizi yöntemi uygulanacaktır.

Araştırmanın evrenini, 31 Temmuz 1959'da başlayan ve günümüze kadar devam eden süre içinde, kitle iletişim araçlarında yer alan Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş süreci ile ilgili her tür haber oluşturmaktadır. Araştırma için bu süreçte önemli bir yere sahip 17 Aralık 2004 ve 3 Ekim 2005 tarihlerinde gerçekleştirilen tam üyelik müzakereleri ile ilgili haberler, örnek olay olarak seçilmiştir. Araştırmanın örneklemini ise; 17 Aralık ve 3 Ekim tarihlerini ortaya getirecek şekilde üçer gün öncesi ve sonrasında, AB'ye giriş konusunun manşetlere taşındığı birer hafta içinde; sağ, sol ve liberal basını temsil ettiği düşünülen Zaman, Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri oluşturmaktadır.

Örnekleme oluşturulurken, Hürriyet gazetesinin örnekleme yer alma nedeni; Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazeteleri aynı görüş doğrultusunda yayın yapmalarına rağmen, Hürriyet gazetesinin sözkonusu diğer gazeteler içinde en fazla tiraja sahip olmasıdır. Doğan Yayıncılık tarafından, Cumhuriyet gazetesinin okuyucu kitlesine yönelik alternatif bir gazete olarak yayınlanan Radikal gazetesi, bu yayın grubunun Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin de sahibi olması ve Cumhuriyet gazetesinin tirajını yakalayamaması nedeniyle tercih edilmemiştir. Zaman ve Türkiye gazeteleri de aynı çizgide yayın yapmalarına rağmen Zaman gazetesinin ulaştığı kitle yani tirajı bu gazetenin tercih edilmesine sebep olmuştur. Diğer taraftan Akit, Özgür Gündem gibi gazetelerin hem okuyucu kitlelerinin azlığı hem de aşırı uçlarda yer alarak yayın yapmaları, bu ve buna benzer gazetelerin araştırma kapsamı dışında bırakılmalarının nedenini oluşturmuştur.

Araştırma için, incelenmek üzere seçilen 14 güne (iki hafta) ait üçer gazete ele alındığında, Avrupa Birliğine giriş süreci ile ilgili pek çok verinin, haberin ve köşe yazısının bulunduğu görülmektedir. Araştırmaya kolaylık sağlamak için verileri sınırlandırmak amacıyla, gazetelerin vitrini olarak da nitelendirilen ilk sayfalarındaki haberlerin çözümlenmesi uygun görülmüştür.

Araştırma için örnek olay olarak seçilen AB'ye giriş sürecindeki tam üyelik müzakereleri konusunda, gazeteler, kamuoyu oluştururken, sahip oldukları görüşler ve yayın politikaları doğrultusunda, çeşitli söylemsel stratejiler kullanmaktadır. Dolayısıyla *“Farklı görüşleri temsil eden gazetelerin, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş süreci ile ilgili, kamuoyu oluşturma sürecinde kullandıkları farklı söylemsel stratejiler bulunmaktadır”* önermesi, araştırmanın hipotezini oluşturmaktadır.

Bu hipotezi sınamak amacıyla yapılacak tez çalışması, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde; kamuoyu kavramı üzerinde durularak, literatürde yer alan belli başlı kamuoyu tanımları verilmekte, daha sonrada kamuoyunun oluşum süreci incelenmektedir. Bir kitle iletişim aracı olarak basının sorumlulukları ve işlevlerine değinildikten sonra kamuoyu oluşum sürecinde basının yerini açıklayan kuramlara yer verilmektedir.

İkinci bölümde ise; etik kavramı, etik kuramları ve etik-ahlak kavramları arasındaki fark belirtildikten sonra basın etiği ve basında yaşanan etik sorunlara değinilmektedir. Haber kavramı, önemi ve özellikleri kapsamında; haber, haber değeri, haberin taşınması gereken unsurlar ve haber metnin yapılandırılması konuları ele alınmaktadır. İkinci bölümde son olarak, söylem kavramı ve söylem analizi konuları işlenmektedir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde, araştırmanın genel çerçevesi çizilerek, araştırmanın amacı, hipotezi, evreni, örnekleme, metodolojisi, yöntemi ve sınırlılıkları hakkında bilgiler verilmektedir. Çalışma, Hürriyet, Zaman ve Cumhuriyet gazetelerinin analizinden sonra araştırmanın değerlendirilmesi ile bitirilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI, KAMUOYU OLUŞUM SÜRECİ VE KONU İLE İLGİLİ KURAMLAR

1. KAMUOYU KAVRAMI VE OLUŞUM SÜRECİ

Kamuoyu kavramı, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri kitle iletişim araştırmalarının dikkatini çeken bir alan olarak ortaya çıkmaktadır. Basının haber verme işlevinin yanısıra kamuoyunu aydınlatma ve oluşturma işlevi, demokrasinin gelişmesine katkıda bulunmakta ve en önemli sorumluluğunu oluşturmaktadır. Kamuoyu oluşum sürecinde basının dışında, siyasi partiler, sivil toplum örgütleri ve çeşitli baskı grupları da bilgi verme ve aydınlatma, kanaat ve tutum oluşturma gibi önemli görevleri üstlenmektedir. Kamuoyu oluşum sürecini açıklayabilmek için, öncelikle kamuoyu kavramını tanımlamak, tarihçesinden ve öneminden bahsetmek gerekmektedir.

1.1. Kamuoyu Kavramının Tanımı

Kamuoyu kavramını tanımlamadan önce konunun anlaşılabilirliğini kolaylaştırabilmek için kavramı oluşturan *kamu* ve *oy* unsurlarından ve bu unsurların oluştuğu *süreçten* bahsetmek gerekmektedir.

1.1.1. Kamu Unsuru

Kamu kavramı genellikle siyaset ve sosyoloji bilim dallarının araştırma alanları içinde yer almaktadır. Konuya ilişkin tüm tanımlamalar ve incelemeler de aynı bilim dallarının literatüründe yer almaktadır. Bu nedenle kamuoyu kavramı bir bütün olarak ele alındığında, bunun unsurlarından biri olan kamu kavramının, genellikle grup kavramı etrafında tanımlandığı görülmektedir.

Bu çerçeveden bakıldığında kamunun, belli bir sorunla karşılaşmış ve bu sorun etrafında toplanmış bireylerden oluşan bir grup olduğu görülmektedir. Grup içindeki bireyler, sorunun çözümü hakkında çeşitli görüşlere sahip olup soruna rasyonel bir çözüm yolu bulmak için birbirleriyle iletişime ve etkileşime girmektedirler (Sezer, 1972:3). Toplum yaşantısı ile ilgili sorunlar ne kadar çeşitli ise, onlara tepki olarak oluşan kamular da o kadar çeşitli olmaktadır.

Kamu kelimesi sözlük anlamı olarak umumi; herkese ait yani hususi olmayan aleni; halk, amme sözcüklerinin her üçünü de kapsamaktadır. Kamu sözcüğü, ilk zamanlar İngilizce'de toplumun ortak çıkarı ile bir kullanılmaktadır. Benzer bir şekilde, Fransızca'da da public sözcüğünün anlamı aynıdır. Rönesans döneminde ortaya çıkan le public, politik topluluğu ifade etmiş ve giderek sosyalliğin özel bir bölgesi haline dönüşmüştür (Sennett, 1996:31-32). Kamu en genel haliyle tartışmalı bir sorun etrafında oluşan gruptur.

Kamu kavramı ile ilgili olarak Abadan Unat *mesafeli-temaslı grup* deyimini kullanmakta ve. bu deyimle belli bir toplumda yer alan ortak menfaat ya da ilgileri bulunan, bu menfaat ya da ilgileri nedeniyle temas halinde bulunan bireylerin oluşumundan söz etmektedir. Abadan Unat'a göre bu oluşumun yaygınlıkları, dağınıklıkları, fiziki ayrılıkları sebebiyle aralarında bir mesafenin bulunduğu sosyal ve ekonomik bir işbölümü ile kitle haberleşme araçlarına sahip, kişisel özgürlüğe yüksek değer veren, laik bir toplum alabileceği belirtilmektedir (Aslanel, 1993:6).

Toplum hayatı ile ilgili olarak ortaya çıkan çeşitli sorunlar hakkında bütün vatandaşların ilgili ve bilgi sahibi olmalarına imkan bulunmamaktadır. Çoğu zaman halk kitlelerinin büyük bir kesimi, bu sorunun farkında bile değildir. Bu bakımdan toplum sorunlarının çeşitliliği ölçüsünde, onlar karşısında değişik ve çeşitli kamulardan (gruplardan) söz edilebilmektedir (Kapani, 1998:147). Grubun büyüklüğü, tartışılan konunun önemi toplum için taşıdığı önem derecesine göre değişmektedir.

Kamu kavramı ve eşanlamda ele alınan grup kavramındaki bilinç, doğal olarak toplum içindeki üyelerde kendiliğinden oluşan bir bütünleşme değildir. Bu bilincin ve bütünleşmenin oluşabilmesi için, bu kitlenin kimi mesajları alması ve bilgilenmesi gerekmektedir. Bireylerin çıkarlarını ilgilendiren mesaj akışı ve bilgi donanımını edindikten sonra, etkilendikleri konuda aynen kendileri gibi etkilenmiş başkalarını da bulabilmeleri ve söz konusu grubu oluşturmaları gerekmektedir. Bundan da önce kendileri gibi olan diğer bireylerin varlığından haberdar olmaları gerekmektedir. Burada kitle iletişim araçları bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Kamu için, bir kitle iletişim aracından gönderilen mesajların yaratacağı etki, gücü ve sürecide bağlayıcı olmaktadır.

1.1.2. Oy Unsuru

Kamuoyu kavramının ikinci unsuru olan oy kelimesi kanaati ifade etmektedir. Diğer bir deyişle oy, “duygu veya izlenimden daha kuvvetli, kanıtlanması daha kolay fakat tam olarak kanıtlanabilen ya da pozitif olan bilgiden daha az geçerli ve kuvvetli kanaatlerdir” (Sezer, 1972:5). Türk Dil Kurumu’nun hazırladığı sözlükte oy kelimesi iki farklı anlamda açıklanmaktadır: İlk anlamıyla “Oy siyasal ya da toplumsal bir süreç içerisinde kişinin tercihini belirten bir eylem” olarak ifade edilirken, ikinci anlamıyla “Düşünce ve kanaat” olarak açıklanmaktadır.

Kanaatler her zaman belirli, sınırlı sorunlar ile ilgilidir. Kanaatin anlamlı bir ağırlık taşıması için spesifik bir mesele ile ilgili olması gerekmektedir. Dolayısıyla, oy, belli bir sorun hakkındaki davranışların açıklanması şeklinde anlaşılırsa bu sorun karşısında ilgili grup içerisinde farklı kanaatlerin ortaya çıkması doğaldır. Başka bir deyişle, grup içinde aynı sorun hakkında birbirine muhalif kanaatlerin bulunması söz konusu olmaktadır. Oy’u belli bir sorun karşısında grubun çoğunluğu tarafından desteklenen, benimsenen kanaat olarak anlamak ve tanımlamak mümkündür. Anlaşılacağı üzere tartışmalı bir sorun karşısında grup içerisinde değişik kanaatler (oylar) ortaya çıkmaktadır.

Grupların çeşitliliğinin yanı sıra oyların çeşitliliğinden söz edilebilmektedir. Grup içerisinde tartışma ilerledikçe ve konu hakkında ortaya yeni bilgiler çıktıkça kanaatler de yön değiştirebilmektedir.

Oy kavramından kişi ya da daha çok tanımlardaki kullanım biçimiyle bir gruba hakim olan eğilim ve kanaat anlaşılırmıyorsa, bu kanaatin oluşması için de bazı ortam ve araçların olması gerekmektedir. Basın, bu kanaatleri oluşturmada, etkilemekte, yönlendirmekte ve saptamaktadır.

1.1.3. Kamuoyunun Tanımı

Kamuoyu iletişim, siyaset, sosyoloji, sosyal psikoloji vb. gibi değişik bilim dallarının inceleme konusu olmaktadır ve bu nedenle her disiplin, kavramın tanımlanmasında kendi ilgi alanına giren unsurları ön plana çıkarmaktadır. Alan ile ilgili literatür incelendiğinde birbirinden farklı çok sayıda tanıma rastlanılmaktadır. Bu sebeple üzerinde birleşilen bir kamuoyu tanımı vermek oldukça güçleşmektedir.

Kamuoyu, dilimizde ilk zamanlar efkarı umumiye, umumi efkar, amme efkarı gibi değişik terimler olarak kullanılmakta iken, Türk dilindeki sadeleşme akımından sonra kamu ve oy sözcüklerinin birleşimiyle kamuoyu olarak kullanılmaya başlamıştır. Kamu ve oy unsurları dikkate alındığında, kamuoyu; kamu yaşantısı ile ilgili bir sorun karşısında, bu sorunla ilgilenen kişiler grubunun veya gruplarının taşıdıkları kanaatlerin anlatımları olarak tanımlanabilmekte (Sezer, 1972:5) ve bu anlatımlar hem çoğunluk, hem de azınlık kanaatlerini içine almaktadır.

Kamuoyunun oluşumunda çoğunluk unsuru önem taşımaktadır. Ancak bazı hallerde yoğunluk ya da etkinlik unsuru çoğunluktan ağır basabilmektedir. Bu alanda yapılan araştırmalar şu gerçeği ortaya koymaktadır; “kesin veya köklü olarak benimsenen ve açıklanan bir görüş, azınlığın görüşü de olsa, çoğunluk tarafından gevşek ve köksüz olarak paylaşılan karşı görüşe eninde sonunda üstün gelmektedir” (Kapani, 1998:147-148). Özellikle demokrasiyle yönetilen toplumlarda bütün görüşler serbestçe ifade olanağı bulurken kamuoyu, karşılıklı etkileşim sonucunda sağlıklı bir şekilde oluşabilmektedir.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde kamuoyu bir sorun üzerinde halkın düşüncesi, kanısı olarak tanımlanırken, Büyük Lauroussa’da “Bir toplumdaki yaygın düşünce biçimi; toplumun büyük kesimince benimsenmiş düşünce...” (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1986) olarak tanımlanmaktadır.

Mutlu (1998:194) kamuoyunu; “Halkın kamusal ilgi konularına ilişkin kanılarının toplamı. Genel kamunun üyelerinin siyasal konular ya da güncel olaylar hakkındaki tutumlarının anlatımları” diyerek tanımlamaktadır. Kamuoyu denildiğinde; toplumu oluşturan insanların, inanışları, kanaatleri, çeşitli toplumsal olay ve konularla ilgili, düşünceleri, bu düşünce ve kanaatlerle toplum içinde yarattıkları, etkin bir yaptırım gücü anlaşılmaktadır.

Kamuoyu; “Geniş anlamda; halkı ilgilendiren bir mesele hakkında, belirli bir zamandaki genel yargı yahut ortak kanaat iken dar anlamda kamuoyu basın, radyo, televizyon gibi kitle haberleşme araçlarıyla, veya konuşarak, fısıltı ile açıklanan ve çok defa bazı sosyal grupların (sendika,dernek vb.) ve seslerini duyuran kişilerin, siyasal otoritelere (hükümete, parlamentoya vb.) yönelttikleri fikirlerin bir ortalaması” (Daver, 1973:223) olarak görülmektedir.

Meray'a göre (1954:263) kamuoyu, genellikle toplumu ilgilendiren ve etkileyen meselelerde, fertlerin sahip oldukları görüş ve kanaatlerin genel görüşünü içermektedir. Kamuoyu önce, her tür zıt fikir, inanış, teamül, kararlar ve arzuları içermektedir. Bu karışıklık içinde, her sorunda vatandaşlar tarafından açıkça benimsenen ve müdafaa edilen belirli görüş oluşuncaya kadar, bir araya gelme ve aydınlanma işlemi gerçekleşmektedir. İşte halkın çoğunluğu tarafından kabul edilecek, tutulacak olan görüş, kamuoyunu oluşturmaktadır. Kamuoyu, özünde demokrasi ile birlikte var olan bir kavram olarak, demokrasinin sağladığı ortamdan beslenmektedir. Bu anlamda kamuoyunun serbestçe oluşabilmesi için; demokrasinin her alanında kurumlaşabildiği ve örgütlenebildiği ileri ülkelerin ve bilinçli toplumların olması gerekmektedir.

1.2.Kamuoyunun Tarihçesi

Kamuoyu, insanın ilk toplumsal yaşama girmesiyle ortaya çıkmıştır. Ama kişinin, kamuoyundaki toplumsal rolünün bilincine varması, uzun bir süreçten sonra gerçekleşmiştir. Kamuoyu kavramının kökenleri eski Mısır, Antik-Yunan ve Roma dönemlerine kadar uzanmaktadır. O dönemin düşünürleri tam günümüzdeki anlamını karşılamasa da kamuoyu kavramını açıklamak için benzer ifadeler kullanmışlardır. Kamuoyu kavramı, genellikle kitle kanaati olarak adlandırılmaktadır.

Eski Yunan uygarlığının ortaya çıkışına kadar devlet işlerinin yürütülmesine kapalı siyaset esası hakim olmuştur. Bu nedenle Mısır, Babil, Asur, Hitit devletlerinde siyasi iktidar ilahi vahiy yoluyla sadece yarı tanrılaştırılmış kişilere intikal etmekte, dolayısıyla siyasi iktidar mutlak bir tekele tabi tutulmaktadır. Geniş halk yığınlarına itaatkar, pasif bir tutum takılmaktan başka hiçbir pay düşmemektedir (Abadan Unat, 1972-73:27). Bu nedenle ilkçağ devletlerinde gerçek anlamda bir kamuoyunun varlığından söz etmek mümkün görünmemektedir.

Antik-Yunan site devletleriyle birlikte fertler, kamusal alanda daha aktif bir rol üstlenmekte ve bu sayede dinamik bir kamuoyunun doğuşuna olanak sağlamaktadır. Antik Yunan sitelerinde kamusal yaşam dinsel, siyasal ve tecimsel yaşam gibi agorada oluşmakta, bununla birlikte kamu sorunlarının tartışılmasına ancak belirli bir serveti olan varlıklı vatandaşlar katılabilmektedir. Antik Yunan'ın kamu yaşamında derin izler bırakan temaaşa sanatları da kamuoyunun gelişmesine, daha doğrusu kökleşmesine hizmet etmektedir (Sezer, 1972:15). Roma'da ise forum, Antik Yunandaki agora gibi kamusal yaşamın sürdüğü bir alan olarak görülmektedir. Büyük bir imparatorluğun

merkezi olarak Roma, kuvvetli bir haberleşme ve ulaştırma şebekesi kurarak, çeşitli dinlere, kültürlere, siyasal sistemlere ulaşıp onlardan haber alabilmektedir. Diğer taraftan Senato görüşmelerinin tutanakları da halka bu forumlarda açıklanmaktadır. Güzel söz söyleme sanatı (hitabet) da kamuoyunun oluşturulmasında önemli bir araç halini almaktadır (Sezer, 1972:16).

Kamuoyunun anlamını çok canlı, kolay ve anlaşılır şekilde yansıtan ünlü Latin atasözü “*Vox populi, vox dei* (Halkın sesi, Hakkın sesidir) Ortaçağın başlangıcındaki birçok eserde ele alın[maktadır]” (Onaran, 1984:12). Roma İmparatorluğu kendine bağlı halklara iradesini zorla kabul ettirebilen ve merkezden yönetilen güçlü bir devlet olarak görünmektedir. Roma İmparatorluğu’nun İ.S. 476’da yıkılışının ardından kurulan feodal krallıklar aynı derecede güçlü merkezi yönetimler kuramamışlardır. Derebeyleri ve imtiyazlı şehirler kendi başlarına buyruk olmuşlardır. Böylece ortaya çıkan feodalizm döneminde siyasal otorite boşluğu yaşanmış ve ayakta kalan tek kurum olarak Hıristiyan Kilisesi temsil ettiği ruhani otoriteyle bu boşluğu doldurmuştur (Alankuş, 1995:19). Roma İmparatorluğu’nun çöküşü ile birlikte tüm Avrupa’yı kaplayan feodalizm, siyasal yaşamda kamuoyunun etkinliğini yitirmesine yol açmıştır. Kilise krallarla işbirliği halinde skolastik dogmaları halka empoze etmeye çalışırken, ortaya çıkan Reform ve Rönesans hareketleri, kilisenin fertlerin yaşamını yönlendirmesine son vererek yeniden kamuoyunun etkinliğinin artmasına olanak sağlamıştır.

Avrupa’da matbaanın icadıyla beraber düşüncenin geniş kesimlere yayılma imkanı bulması, ayrıca reform hareketleri sonucunda kilisenin etkisinin giderek zayıflaması, sanatın ve bilimin öneminin artması, kamuoyunun oluşumunda etkili olmuştur.

Rönesans ve Reform hareketleri kilisenin insanların tutum ve davranışlarını etkilemesinin kaldırılmasında önemli rol oynayarak, kamuoyu olgusunun ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır. Bu nedenle kamuoyu kavramı daha çok Aydınlanma döneminin bir ürünü olarak kabul edilmektedir (Atabek ve Dağtaş, 1998:149). Aydınlanma hareketi ile birlikte sorgulayıcı bakış açısının gelişmesinin ve özgürlük bilincinin önem kazanmasının da kamuoyunun oluşumuna katkı sağladığı düşünülmektedir. Özellikle bu önemde, kamuoyunun kurumsallaşmasında etkili olan faktörleri; medeni hakları ve özgürlükleri koruyan anayasalar, seçimler ve sivil toplum kurumları oluşturmaktadır.

On yedinci yüzyılın sonları ile on sekizinci yüzyılın başlarında Fransa’da salonlar, İngiltere’de kahvehaneler ortaya çıkmaya başlamıştır. Her iki başkentte de bu mekanlar, insanlar için başlıca bilgilenme ve haberdar olma yerleri olarak bilinmektedir. İnsanların bir araya geldiği bu yerlerde, gazeteler okunmakta, edebi eserler ve diğer sanatsal etkinlik tartışılmaktadır (Sennet, 1996:111). On yedinci ve on sekizinci yüzyılın toplumsal, siyasal ve entelektüel güçler hiyerarşisi, hareketsizliği, az çok mutlak olan dinsel, siyasal, ekonomik gelenekleri ve otoriteleri ile kapalı olan feodal toplumu çatlatmaya ve değiştirmeye başlamış, kamuoyunu özgürleştirmiş ve siyasal kuram ile siyasal savaşım içinde yeni bir öge haline getirmiştir (Bektaş, 1996:17). Bu döneme hakim olan hümanizm ve demokratik ideoloji bu gelişmede etkili önemli rol oynamıştır.

Fransız düşünürü Jean Jacques Rosseau 1750’de sanat ve bilim hakkında yaptığı bir konuşmada kamuoyundan ilk kez söz etmektedir. Bu nedenle Fransız Devrimi öncesi kamuoyundan ilk kez söz eden bir düşünür olarak Rousseau, literatüre geçmiştir. Rousseau, kamuoyunu o güne kadar yapılan değerlendirmelere göre çok farklı bir biçimde ele almıştır. (Aslan, 1962:67). Ona göre, en genel, en doğru ve en adil olan iradeyi kamuoyu oluşturmaktadır.

Fransız Devriminden hemen önce Maliye Bakanı olan Jacques Necker devlet yönetiminde kamuoyunun rolünü tanıyan ve ifade eden ilk devlet yöneticisi olarak bilinmektedir. Necker’e göre: “Toplumsal yaşama egemen olan zihniyet, saygınlık ve övülmeye karşı gösterilen rağbet, Fransa’da kalburüstü kişilerin, huzuruna çıkmakla mükellef oldukları bir mahkemeyi ihdas etm[ektedir]” (Onaran, 1984:15) Bu mahkemeye Necker kamuoyu adını vermektedir.

On sekizinci yüzyıla dek kamuoyunun tanımlanmasına tam anlamıyla açıklık getirilememektedir. Bir yandan kitlelerin fikirleri dikkate alınmadan yönetilemeyecekleri üzerinde durulmakta, öte yandan bu fikirleri ancak aydınların şekillendirebileceği ileri sürülmektedir. Başka bir ifade ile kamuoyu “kamusal” olmayan bir oy (kanaat) biçiminde tanımlanmaktadır (Bektaş 1996:21). Örneğin Hobbes, *Leviahtan* adlı eserinde yönetimlerin kanaat ve inançlarında özgür ama hükümdarın da mutlak egemenlik sahibi olduğu bir devlet tasarlamaktadır. Bu tasarım içinde halk (teba), “devlet aygıtında nesnelleştirilmiş olan” kamusalığın dışında

birakılmaktadır (Habermas, 1997:183). Dolayısıyla kamuoyu veya kanaat (oy), bir insanlığın (hükümdarın) hüküm ve kanaatinde biçimlenmektedir.

On dokuzuncu yüzyıla dek, daha çok bireysel bir güç olarak düşünülen kamuoyu, bu dönemlerden itibaren, kamu yaşamına giren güçlü bir öge olarak görülmeye başlamaktadır. On dokuzuncu yüzyılda Batıdaki toplumsal değişim, eski yapıların yıkılışı, nüfusun kentlerde yoğunlaşması, iletişim araçlarının gelişmesi, endüstriyel koşulların güvensizliği, bunalım ve savaş tehlikeleri, yeni yaşam koşullarının kişiyi tek biçime sokma etkenleri sonucu birleşerek kolaylıkla etkilenen, ortak ve sert tepkiler gösterebilen, bilgilenmeye susamış kitleler yaratmaktadır. Demokrasi ve özellikle halk egemenliği kavramlarının gelişmesiyle birlikte kamuoyu kavramı da uygulamada, halk egemenliğinin bir unsuru olarak görülmektedir (Domenach, 1995:20-21). Siyasal yönetimin faaliyetlerinin denetlenmesi de kamuoyunun işlevleri olarak değerlendirilmeye başlanmaktadır.

On dokuzuncu yüzyıl boyunca kamuoyu konusunda farklı görüşler egemen olmuştur. İngiliz düşünür Bentham, kamuoyunu otoriter yönetimlere ve despotizme karşı en güvenilir teminat olarak görmektedir. Yazar kamuoyuna büyük önem atfetmekte ve kamuoyunu bir çeşit toplumsal kontrol aracı olarak nitelendirmektedir (Qualter, 1983:1).

Ancak halk egemenliğini geniş çapta kuvvetlendiren bu akımın, yerine göre sakıncalar doğuracağına ilişkin görüşler de bulunmaktadır. Bu görüşün savunucularından olan Toqueville'ye göre, toplumsal koşullar eşit olduğunda, genel kanaatler bireylerin zihninde büyük bir baskı kurmakta, onu çepeçevre sarmakta, yönetmekte ve ezmektedir. Bunun nedenini devlet yasaları değil, toplumun yapısı oluşturmaktadır. İnsanlar birbirlerine ne kadar çok benzerlerse, kendilerini başkaları karşısında o kadar zayıf hissetmektedirler. İnsan, kendisini başkalarından üstün kılan ve yücelten değerleri korumadığı için, diğerleri onu karşılığında aldığı her geçen gün biraz daha güvensizleşmektedir. Yalnızca kendi gücünden şüphe etmekle kalmamakta haklarından da şüphe etmeye başlamaktadır. Çoğunluk onu suçlu bulduğunda hatasını neredeyse hemencecik itiraf etmeye hazır bulunmaktadır (Noelle-Neumann, 1998:113). Bu görüşe göre çoğunluğun benimsemiş olduğu bir fikir karşısında birey, kendi düşüncesini arka plana iterek, yalnız kalmamak için egemen görüşü benimseme eğilimi gösterebilmektedir.

Benzer görüşü paylaşan bir başka düşünür de Mill'dir. Mill, “*Özgürlük Hakkında*” adlı eserinde bireysel özgürlük üzerinde ağır baskı yapan iki kuvvetten bahsetmektedir. Bunlardan biri devlet kudreti, diğeri bir çeşit sosyal baskı sayılan kamuoyudur. Mill, çoğunluğu temsil eden fikirlerin egemenliğinde -hele bu görüşler hatalı ve yanlış olduğu takdirde- korkunç bir tehlike sezmektedir. Mill'e göre kamuoyunun dolaylı olarak yapmış olduğu ahlaki baskı, ancak başkalarını herhangi bir zarardan korumak için caiz ve meşru sayılabilmektedir (Abadan Unat, 1972-73:14). Yazar, belirli koşullar dışında bireysel hak ve özgürlükleri zedeleyecek her türlü sınırlamalara karşı çıkmaktadır.

Yirminci yüzyılın başında kamuoyu, toplumsal düzeyde üretilen ve kamunun tümüne ait bir olgu olarak kabul edilmektedir. Toplumda farklı konulara yada gruplara ait kamuoyu görüşlerinin olabileceği düşünülmemektedir. Bunun bir nedeninin, o dönemde pek çok bilim adamının kolektif davranışın bir ifadesi sayılan kitlesel gösterileri, isyanları ve grevleri dikkate almaları olduğu ileri sürülmektedir. Bir başka neden olarak da, o dönemde geniş toplumsal kesimlere ulaşacak biçimde yaygınlaşan gazetelerin kitle psikolojisini yönlendirip, biçimlendireceği yolundaki inanç oluşturmaktadır (Girgin, 2003:114). Ancak günümüzde kamuoyunun homojen bir bütünlük taşımadığı bilinmektedir. Toplumun değişik kesimleri herhangi bir konu hakkında farklı değer yargılarına sahip olabilmekte ve kamuoyu bu çatışan görüşler sonucu ortaya çıkmaktadır.

1.3. Kamuoyunun Önemi

Kamuoyunun yerine getirdiği işlevler, kavrama atfedilen önemin giderek artmasına neden olmaktadır. Noulle-Neumann kamuoyunun işlevlerini açık ve örtük olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Kanaat oluşumunu sağlamak, kamuoyunun açık işlevini oluştururken; toplumsal denetimi sağlamak örtük işlevini oluşturmaktadır. Kamuoyu özellikle demokrasilerde siyasetle ilişki kurmakta, yöneticilerin siyasal konulara ilişkin, kanaat oluşumu ve uygulamalarını etkilemektedir.

Abadan Unat (1972-73) kamuoyu kavramına verilen önemin artmasını şu şekilde açıklamaktadır.

Çağdaş demokrasilerin gelişmesi: Halkın kendini yönetecekleri seçmesi ve dolayısıyla halkın tutum ve davranışlarının önemli hale gelmesi anlamını taşımaktadır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin eğitime verdikleri önemin artması: Eğitim seviyesi yüksek insan, olayları daha iyi tahlil etmekte ve daha bilinçli hareket etmektedir. Kendine güvenmekte ve gelişen olaylarla ilgili kanaatlerini ve görüşlerini açığa vurma konusunda daha istekli davranmaktadır.

Ulaşım ve haberleşmenin teknolojik gelişmelere koşut olarak gelişmesi: Kitle iletişim araçları, daha önce mümkün olmayan sayıda insana çok sayıda haber aktarmaktadır. Bu nedenle bu araçları denetleyenlerin otoritesi artarken, yayımlarına muhatap olanlar, aşırı derecede pasif duruma düşürülmektedir. Bununla beraber durmadan haber ve mal tüketimini teşvik eden kitle iletişim araçları, izleyici kitlenin inanç ve tutumlarını etkilemekte ve dolayısıyla kamuoyunu biçimlendirmektedir.

Endüstri devrimiyle beraber üretimin artması: Endüstri devrimiyle beraber artan üretim, beraberinde üretilen mal ve hizmetlerin satılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bununla beraber, birbirine benzer mal ve hizmetler arasında rekabet ortamı da oluşmaktadır. İşletmeler devamlılıklarını sağlayabilmek amacıyla, oluşan rekabet ortamında, kendi ürünlerini satmak istemektedirler. Bu amaçla potansiyel müşterilerin ikna edilmesi ve satın alma davranışı göstermelerinin sağlanması gerekmektedir.

Kamu yönetimini ilgilendiren bir çok karar ve projenin gerçekleştirilmesinin belirli ölçüde ilgili grup veya gruplardan alınacak desteğe bağlı hale gelmesi: Örneğin çağdaş demokrasilerde siyasi partilerin yönetime gelmeleri yapılacak seçimde halktan alacakları desteğe bağlı bulunmaktadır.

1.4.Kamuoyunun Oluşması

Kamuoyunun oluşumuyla ilgili olarak, “uzunca bir süre şu görüş yaygın ol[maktadır]: belli sorunlarla karşılaşan kişiler, bu sorunla ilgili verileri tartış[makta ve] bilinçli, akılcı sonuçlara var[maktadırlar]; böylece oluşan kanaatler de kamuoyunu meydana getir[mektedir]. Ancak, daha sonra yapılan araştırmalar, bu teorik görüşün dayandığı varsayımın geçerli olamayacağını, kamuoyunun kaynağında, çoğu zaman bu nitelikte akılcı-bilinçli bir değerlendirmenin bulunmadığını ve somut sorular karşısında beliren fikir ve tutumları, genellikle önceden biçimlenmiş kanaatlerin etkilediği ortaya konul[maktadır] (Kapani, 1998:148). Buna göre kamuoyu, toplumsal bir olgudur ve çeşitli aşmalardan geçerek biçimlenmektedir. Kamuoyunun bu biçimlenme süreci 5 aşamada incelenmektedir (Önür, 1996).

1.4.1. Sorun Aşaması

Öncelikle, toplumda birden çok kişiyi, ya da menfaat gruplarını ilgilendirecek tartışmalı bir sorunun varlığı gerekmektedir. Daha sonra sorunla ilgilenen bireyler, bir araya gelerek ortak bir çözüm bulmaya çalışmaktadırlar. Bu etkileşim aşamasında kamuoyu gruplarının oluşumu ile sorunun biçimlenmesi eş zamanlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bireyler bir yandan grup içi ve karşılıklı etkileşim yoluyla sorun hakkında bilgi edinmeye çalışmakta, diğer yandan da ortaya çıkan sorunu tanıtmaya ve bu sorunun etkili olduğu toplumsal kesimleri belirleyerek katılan grupların sesini duyurmaya çalışmaktadırlar.

1.4.2. Öneriler Aşaması

Bu aşamada, sorunun nasıl çözüleceği hakkında öneriler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Kitle iletişim araçları devreye girmekte ve akılcı tartışmalarla sorunun çözümlenebilmesi için, ortaya somut öneriler atılmaktadır. Bu durumda kamuoyu oluşumunu etkileyen farklı görüş ve önerilerin ortaya çıkması, tartışılması gerektiği göz önüne alınırsa, bu aşama kamuoyunun biçimlenmesi açısından önemli görülmektedir.

1.4.3. Politikaların Belirlenmesi Aşaması

Bu aşamada bireyler, alternatif çözümlerden ve planlardan birini tercih etmektedirler. Karşıt kanaatler, kendilerine daha fazla taraf bulabilmek için, birtakım söylemlere, alternatif önerilere, sloganlara, stereotiplere, başvurmaktadır. Buna bağlı olarak bu aşamada, rasyonel davranışlar ya da tercihlerin yanında irrasyonel (mantıksız, ideolojik) tercihlerin de olabileceği göz ardı edilmemelidir.

1.4.4. Hareket Programı Aşaması

Tartışma süreci hemen hemen tamamlandığı için, sorunun çözümüne yönelik kanaatler doğrultusunda ortaya gruplaşmalar çıkmaktadır. Çoğu zaman Kamuoyu grupları arasında ortak bir hareket programı üzerinde uzlaşma, kamuoyu içinde herkesin tam bir görüş birliğine varması anlamına gelmektedir. Bu aşamada kanaatler, çoğunluktan çok; yoğunluk ve etkinlik yönünde değerlendirilmektedir. Diğer bir deyişle, kamuoyu grubu içinde etkili bir şekilde kendini doğurup, yoğun bir şekilde kendini kabul ettiren kanaatler yönünde politikalar belirlenmektedir.

1.4.5. Değerlendirme Aşaması

Oluşan kamuoyu gruplarından her birisi, elde edilen sonuçları savunduğu kanaatler yönünden değerlendirerek, sonucun kendileri için beklenir olup olmadığını gözden geçirmektedirler. Varılan sonuç kamuoyu grubu için tatmin edici değilse, bu aşamadan sonra tekrar kanaat ve toplu davranış oluşturma döngüsü işlemektedir.

1.5. Kamuoyunun Oluşmasına Etki Eden Unsurlar

Kanaatler, bireylerin zihinsel faaliyetleri sonucu ortaya çıktığından; kamuoyu; bireysel ve toplumsal olmak üzere iki aşama ve boyutta incelenmektedir. Bireyin oy verme davranışının nedenlerini ortaya çıkarmayı amaçlayan çeşitli yaklaşımlar, bu konuyu, farklı biçimlerde açıklamaya çalışmaktadırlar.

Kamuoyunu oluşumunda etkili bir çok unsur bulunmaktadır. Bu unsurları kamuoyu oluşumuna yaptıkları etkileri bakımından dolaylı ve doğrudan etkileyici unsurlar olarak iki ana başlık altında incelemek mümkündür.

1.5.1. Dolaylı Unsurlar

Kamuoyunun oluşumunda dolaylı etkisi olan araçlar, kamuoyunun doğrudan içeriği üzerinde etkili olmaktadır (psikolojik, sosyolojik ve diğer unsurlar). Davranışçı yaklaşım kamuoyunun oluşumu ile ilgili olarak; kanaatlerin oluşumunda psikolojik ve sosyolojik etkenlerin birlikte hareket ettiğini belirtmektedir. Buna karşın kanaatlerin, rasyonel düşünce çerçevesinde oluştuğu fikrinde birleşenler; kamuoyunun, tüm toplumun ya da kamuoyu grubuna ait bireylerin paylaştıkları ortak görüşün sonucu olarak oluştuğunu ileri sürmektedirler. Bu nedenle aynı siyasal eğilimleri ve benzer dünya görüşlerini paylaşan kişilerin, benzer biçimdeki çözüm yollarını deneyecek potansiyel eğilimlere sahip oldukları düşünülmektedir.

Kanaat oluşumunun bireysel düzeyde ortaya çıkması, doğrudan kendisi ile ilgili olduğu için, rasyonellikten çok irrasyonellik, yönlendirici olmaktadır. Bu nedenle bireysel düzeyde kanaat oluşumu *psikolojik* ve *sosyolojik* olmak üzere iki boyutta ele alınmaktadır.

Psikolojik etkenler, Freud'un ortaya koyduğu bireyin güdülleri, bilinçaltı eğilimleri, çocukluk dönemindeki yetiştirilme etkenleri gibi içsel etkenlerden

oluşmaktadır. Her insanın kanaatlerini biçimlendiren bireysel düşünce mekanizması, bu tür faktörlerin etkisi altında bulunmaktadır.

Sosyolojik etkenler olarak daha çok, çevresel etkenler göz önüne alınmaktadır. Bireyin çevresinde yaşamı boyunca ilişkiye girdiği çeşitli sosyal gruplar (aile, okul, iş yeri, siyasal parti,... vb) onun kanaatlerini yönlendirmektedir (Önür, 1996.). Kamuoyu oluşumuna dolaylı etki eden unsurları genel olarak; tutum, motivasyon, algılama, sosyal gruplar, eğitim, din vb. çeşitli psikolojik, kültürel ve sosyolojik unsurlar oluşturmaktadır.

Psikolojik ve sosyolojik etkenlerin yanı sıra; propaganda, yüzyüze olan etkileşim ve kanaat önderleri, var olan hukuki ve siyasal ortam, kamuoyunun oluşumunda diğer önemli etkenler olarak görülmektedir.

Sosyal psikoloji ve ikna yöntemlerinden yararlanarak; işbirliği, panik, davranış değişikliği yaratma, boyun eğdirme, mevcut durumdan hoşnutsuzluk duygusu yaratma ya da pekiştirme vb. amaçları güden propaganda (Özerken Altınal ve İnceoğlu, 1997:44), kamuoyu oluşumu sırasında özellikle kararsız kesimler üzerinde etkili olmaktadır. Propaganda en açık ve etkin biçimde siyasal alanda yapılmaktadır. Propagandanın en önemli muhatabı kamuoyu olunca, propaganda faaliyetlerini sevk ve idare etmek isteyen çevrelerin başında da öncelikle politikacılar gelmektedir (Özsoy, 1998:240). Bu nedenle politikacılar propaganda faaliyetlerine büyük önem atfetmekte ve amaçlarına ulaşma doğrultusunda propagandayı bir araç olarak kullanmaktadır.

Yazılı basın yoluyla yapılan propaganda, kamuoyunu etkilemede oldukça önemli rol oynamaktadır. Gazetelerde yayınlanan ilan ve reklamlar, makaleler, köşe yazıları bu amaç için yararlanılan yöntemleri oluşturmaktadır (Öksüz, 2001:46). Bazı siyasi partilerin kendi yayın organları bulunurken, siyasi partiye bağlı olmaksızın, belirli menfaatler karşılığında o siyasi partiyi destekleyen basın yayın kuruluşlarının olduğu da bilinmektedir.

Kamuoyunun oluşumunda önemli diğer bir etken olarak, yüzyüze olan etkileşim ve kanaat önderleri görülmektedir. Özellikle küçük topluluklarda ve yüzyüze gelinen gruplarda dedikodu, söylenti, kanaat değiştiriminin ya da fikir ve kanaat oluşturmanın başlıca unsuru olarak görülmektedir (Onaran, 1984:42). Kanaat önderleri “bir grupta iletişim araçlarından gelen mesajları alıp kendi süzgecinden geçirerek grup üyelerine aktaran kişileri ifade etmektedir” (Bilgin, 2003:185). Kanaat önderleri iletişim

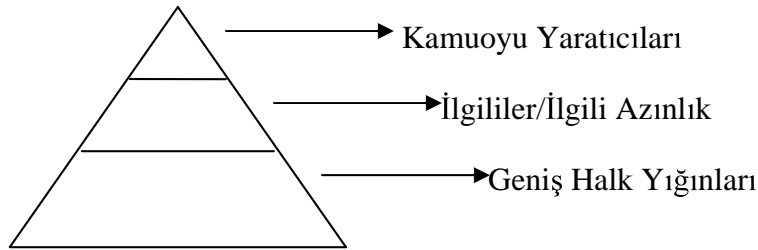
araçlarına kıyasla kendi grupları üzerinde daha etkili olmaktadır. Çünkü bireyler medyayla doğrudan temaslarında aldıkları mesajları kabul veya redde hazır ve savunma durumundayken, onunla aynı grubun üyesi olan kanaat önderleriyle karşılaşmasında günlük yaşamın akışı içindedirler ve savunma sistemleri işler halde değildir; bu nedenle iknaya daha açık durumda bulunmaktadır.

Bireylerin ve grupların kanaatlerini ifade etmelerini ve tartışmaya girişmelerini hukuki ve siyasal ortamın varlığı olanaklı kılmaktadır. Hukuki ortamı anayasa ve diğer yasalar, siyasal ortamı da yönetimi elinde tutan siyasal organın kararları ve uygulamaları sağlamaktadır (Sezer, 1972:33-34). Kamuoyunun oluşumunda hukuki kurumlar iki şekilde rol oynamaktadırlar: Haberleşme araçlarından edinilen bilgilere dayanarak fikir ve kanaatlerin meydana gelişinde etkin olmakta ve de kamuoyunun tepkilerini açığa vurma usul ve tarzlarını belirlemektedir (Abadan Unat, 1972-73:175). Dönmezer (1968:169), ifade özgürlüğünü kısıtlayan baskıları dört başlık altında toplamaktadır: Yasaların uygulamasından doğan baskılar, ekonomik baskılar, siyasal baskılar, ve yönetsel baskılar. Hukuki düzenlemelere rağmen düşünce özgürlüğünün basın gibi araçlar yoluyla kullanılmasında siyasal iktidarın tutumu ve uygulaması teşvik edici veya engelleyici yönde önemli bir rol oynayabilmektedir.

Düşünce ve ifade özgürlüğü olmadan haberleşme özgürlüğünden bahsedilememektedir. Bu yüzden çağdaş demokrasilerde devletin, her iki özgürlüğü de koruyucu önlemleri alma zorunluluğu bulunmaktadır. Çünkü bunlar demokratik yaşamın vazgeçilmez unsurlarını oluşturmaktadır.

1.5.2. Doğrudan Unsurlar

Kamuoyu oluşumu, toplumsal katmanlar göz önünde bulundurularak, genellikle üç tabakalı bir piramite benzetilmektedir. Piramitin tabanını meydana getiren alt ve en geniş tabakada halk yığınları yer almaktadır. Bu kesimin kamu sorunları karşısında, ilgi ve bilgi derecelerinin düşük olması, kamuoyunun oluşumu bakımından pasif bir özelliğe sahip olmalarına neden olmaktadır.

Piramidin orta tabakasını, ilgililer ya da ilgili azınlık denen aktif kişiler oluşturmaktadır. Bu grupta yer alan bireyler, ülkenin iç ve dış sorunlarına karşı ilgi duymaktadırlar.

Piramidin tepesinde ise; kamuoyu yaratıcıları denilen bireyler ve gruplar yer almaktadır. Kamuoyu yaratıcıları, toplum içinde çok küçük bir grup durumunda bulunmalarına rağmen, kamuoyunun oluşturulmasında çok önemli rol oynamaktadırlar (Girgin, 2003:121-122). Siyasal partiler, baskı grupları ve kitle iletişim araçları, olarak bilinen kamuoyu yaratıcıları, kamuoyunu sürekli kendi çıkarları doğrultusunda oluşturma ve yönlendirme çabası içinde yer almaktadırlar.

Siyasal partilerin en belirgin özelliklerini ortak amaçları oluşturmaktadır. Her siyasal parti iktidara gelmek ve orada kalmak amacını taşımaktadır (Çam, 2000:416). Siyasal partilerin iktidarı ele geçirmek ve onu kullanmak için halk desteğine ihtiyaçları bulunmaktadır. Bunun içinde, kamuoyunun desteğini arkalarına almaları ve kamuoyunun isteklerini karşılamaları gerekmektedir. Siyasal partinin iktidarı ele geçirmesi yetmemekte, bunu sürdürebilmesi de gerekmektedir. Bunun için de siyasal partin kamuoyunun isteklerini sürekli dikkate alması gerekmektedir. İster iktidar, isterse muhalefet olsun, siyasal partilerin hepsinin kamuoyunun isteklerine duyarsız kalmamaları gerekmektedir.

Demokrasinin vazgeçilemeyecek öğelerinden biri olan baskı grupları “ortak çıkarlar etrafında birleşen ve bunları gerçekleştirmek için siyasal otoriteler üzerinde etki yapmaya çalışan örgütlenmiş gruplar” (Akçalı, 1995:93) olarak tanımlanmaktadır. Çıkar grupları, hem kamuoyunu temsil etmekte hem de yasa koyucu üzerinde menfaatleri doğrultusunda bir kamuoyu oluşturmak amacıyla, sürekli ve ısrarlı bir baskı yapmaktadırlar. Çıkar gruplarının bu faaliyetleri sistemli, planlı ve örgütsel etkinlikler halinde propaganda faaliyetlerine dönüşürse, söz konusu çıkar grupları da birer baskı grubuna dönüşebilmektedir (Budak, 1995:200-201). Yalnızca çıkarlarına uygun yasaların hazırlanması, kabul edilmesi ya da değiştirilmesi konusunda faaliyet gösteren baskı grupları da *Lobi* adını almaktadır (Dinçer, 1998:45). Baskı gruplarının amaçlarına ulaşmak ve kamuoyu oluşturmak için başvurdukları gösteri yürüyüşleri, protesto mitingleri, paneller gibi çeşitli yöntemler bulunmaktadır.

Kitle iletişim araçları, olayları ve yorumları çok kısa bir sürede, çok büyük kitlelere yayabilmeleri ve kitlelerin kanaatlerine yön verebilmeleri nedeniyle, kamuoyu

oluşum sürecinde en önemli unsur olarak kabul edilmektedir. Bireylerin adeta mesaj bombardımanına tutulduğu günümüzde kitle iletişim araçlarının psikolojik (algılama, motivasyon) ve sosyolojik (aile, eğitim, grup kanaatleri vb.) unsurlar üzerindeki doğrudan etkileri, kamuoyu oluşum sürecinin en önemli unsuru olarak değerlendirilmektedir. Kitle iletişim araçlarının kamu algılamasını belirleme gücü, belirli motivasyonlar yaratması, tutum ve kanaatleri değiştirme ve pekiştirme konusundaki yeteneği, psikolojik faktörler üzerinde belirli ölçüde de olsa yönlendirme gücünün olduğunu göstermektedir.

2. KİTLE İLETİŞİM ARACI OLARAK BASIN, SORUMLULUKLARI VE İŞLEVLERİ

Günümüzde basın, kamuoyunun oluşumunda etkisi, gücü ve belirleyici özellikleriyle en ciddi kurum olarak görülmektedir. Ancak basın, kamuoyunu yansıttığı kadar, onu biçimlendirme eğilimi de taşımaktadır. Basının kamu görevi, haber vermek, bilgilendirmek, eğitmek, denetlemek, eleştirmek, eğlendirmek böylece kamuoyunun oluşmasına katkıda bulunmak ve oluşan bu kamuoyunu açıklamak olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede basın, bir yandan yazarların ve yazarların bağlı oldukları, resmi ya da resmi olmayan grupların ve örgütlerin kanaatlerini yönetime duyuran, bir yandan da hedef kitesinde, kanaatlerin oluşturulması sürecinde görev alan bir araç olarak görülmektedir.

2.1. Kitle İletişim Araçları

Kitle iletişim araçları kavramını tanımlamadan önce kitle kavramına değinmek gerekmektedir. Kitle kelimesi günümüzde çok tartışılan kavramlardan biridir. Kavram genel olarak incelendiğinde, kavrama olumlu ve olumsuz anlamlar yüklendiği görülmektedir. Bu da kavramı karmaşıklaştırmakta ve anlaşılmasını güçleştirmektedir. “Kitle kavramı olumsuz anlamda çokluk ya da kalabalık kelimelerine karşılık olarak kullanılmaktadır” (Mc. Quail, 1994:32). Nuri Bilgin (2003:203) ise kitle kavramını; “Genel olarak kitle (mass), aralarında bir bağ, dayanışma ve organizasyon olmayan ve birbirinden farklılaştırılmamış büyük sosyal kümeler ya da topluluklar[dır]” şeklinde tanımlamaktadır.

Kitle toplumunun en önemli özellikleri şunlardan oluşmaktadır (Tutar ve Yılmaz, 2003:255-256):

- Kitle toplumlarında iş hayatı rutinleştirici ve yabancılaştırıcıdır.
- Normatif değerlerin düzenleyici vasfı zayıftır.
- Bireyler arası ilişkiler zayıf ve ikincildir.
- Kitleler yönlendirmez; yönlendirilir.
- Kitleler etkilemez; etkilenir
- Kitlenin özel ve kendine has gündemi yoktur. Kitlenin gündemi başkaları tarafından oluşturulur.
- Kitle siyasal açıdan coşkuz ve tepkisizdir.
- Kitle yönetilmez, yönlendirilir.
- Toplumların çözülüp kitleye (olumsuz anlamda) ‘yığına’ dönüşmesinde, modernliğin dönüştürücü ve buyurucu yaşam tarzının etkisi vardır.

Kentleşme ve sanayileşmenin getirdiği toplumsal koşullar, kitle iletişiminin ortaya çıkmasını zorunlu kılmıştır. Kitle iletişimi temelinde iletişim kavramı yer almaktadır. Yirminci yüzyıl teknolojisindeki büyük gelişmeler, iletişim araçlarını da etkilemiş ve kitle iletişim olgusu giderek önem kazanmıştır. “Kitle iletişimi (mass communicatin), iletişimden farklılıklar gösteren bir kavramdır. Bunun nedeni kullandığı teknik araçlarda, ilettiği haberin içeriğinde ve seslendiği kişiler yönünden irdelemek mümkündür. Buradan hareketle kitle iletişimini kısaca enformasyon, düşünce ve tutumların geniş bir kitleye teknik aygıtlarla iletilmesi süreci” (Yumlu, 1994:16) olarak tanımlamak mümkündür. Bir diğer tanımlama da; “Kitle iletişimi, çeşitli türdeki mesajların, büyük ve dağınık bir kitleye bu amaç için geliştirilmiş araçlar kullanılarak iletilmesidir. Kitle iletişiminde gönderici, mesajını mekanik araçlar yardımıyla kısa zamanda hızlı ve sürekli bir biçimde alıcıya iletebil[mektedir]” (Işık, 2000:32) şeklinde yapılmaktadır.

Kitle iletişim araçlarının (mass media) gelişmesi ile birlikte iletişim iki kişi arasındaki yüzyüze iletişim olmaktan çıkarak daha karmaşık bir yapı kazanmakta ve daha geniş bir çerçeve içinde yorumlanması gerekmektedir. Günlük yaşantımızın neredeyse ayrılmaz bir parçası haline gelen bu kavram ülkemizde giderek daha yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Medya kelimesinin popülerlik kazanmasıyla birlikte kitle iletişim araçları kavramı daha çok bilimsel çalışmalarda kullanılan bir terim haline gelmektedir.

Kitle iletişim araçları denilince akla ilk olarak gazete, dergi, radyo ve televizyon gelmektedir. “Kitle iletişim araçlarını değişik şekillerde sınıflamak mümkündür (Salı, 14.05.2005):

“1- Duyu organlarına göre;

- Göze hitap eden görsel araçlar: Gazete, dergi
- Kulağa hitap eden işitsel araçlar: Radyo
- Hem göze hem kulağa hitap eden görsel-işitsel araçlar: Televizyon

2- Mesaj sunum biçimine göre;

- Yazılı araçlar: Gazete dergi
- Sözlü araçlar: Radyo
- Hem yazılı hem sözlü araçlar: Televizyon

Bu sınıflamadan başka mekanik olanlar (radyo, televizyon) ve mekanik olmayanlar (gazete, dergi) şeklinde yapılabilmektedir”.

Kitle iletişiminin en önemli araçlarından biri de posterlerdir. Posterler, hedeflenen kitlenin toplumun yaygın bir kesimini kapsayan geniş kitleler olarak tespit edilmesi durumunda oldukça etkili birer araçtır. Herkesin görebileceği kamusal alanlarda uzun bir zaman diliminde süreklilik gösteren mesajlar, etkin bir duyuru ve tanıtım işlevini yerine getirmektedirler (Tutar ve Yılmaz, 2003:266). Bu şekilde kitle iletişim araçlarının tasnifi yapılmaktadır.

2.2. Kitle İletişim Aracı Olarak Basın

İnsanlararası iletişimin başlangıcından bu güne, kullanılan iletişim araçlarının büyük bir gelişim kaydettiği gözlenmektedir. Eski çağlarda ilkel yöntemlerle, insanlar arasında gerçekleştirilmeye çalışılan enformasyon alış verişi, bu gün büyük kitlelere ulaşabilen ve teknolojinin sağladığı imkanlarla modernleşen, kullanımı kolay, görsel, işitsel ve diğer elektronik araçlara yerini bırakmıştır. Kitle iletişim araçları bu gün dünyanın hemen her yerinde cereyan eden olayları en kısa sürede ileten çağdaş ve etkin bir organizasyondur. Teknolojinin hızlı devinimi kitle iletişim araçlarının bireyler, kurumlar, toplum ve kültür üzerindeki etkilerini önemli ölçüde arttırmaktadır. Bir başka deyişle, kitle iletişim araçları, günümüz toplum ve bireylerin yaşamlarında vazgeçilmez bir konuma gelerek, gündelik yaşam içinde belirleyici bir güce sahip hale gelmektedir.

Özellikle içinde bulunduğumuz son yüzyılda, bilim ve teknoloji alanında ortaya çıkan gelişmeler, insanlar ve toplumlar arasındaki mesafeleri ortadan kaldırarak, onları birbirine yaklaştırmakta ve her an birbirlerinden haberdar olmalarını sağlamaktadır. İşte, bu nedenledir ki, iletişimin baş döndürücü bir hıza eriştiği bu döneme; bilişim ve iletişim yüzyılı denilmektedir.

Dünya ülkelerinin hemen hemen bütün sektörleri ile eş zamanlı olarak girdiği bu yeni dönem, değişen iletişim altyapısının üzerinde ortaya çıkmakta ve gelişimini sürdürmektedir (Önür, 2002:5). Modernleşme çizgisinde ve tüm dünyanın içinde yer aldığı bu değişim sürecine en büyük katkıyı, yayınlanmaya başladığı ilk günlerden günümüze kadar ki dönemde kitle iletişim araçlarının öncüsü olarak kabul gören basın; yani gazetelerin sağladığı düşünülmektedir.

Bireyler, diğer bireylerle iletişim kurabilmek ve yaşamlarını devam ettirebilmek için; içinde yaşadıkları toplum ve kültürel değerleri anlamlandırmak zorundadırlar. İnsanoğlunun, etraftan haber alma gereksinimi ve isteği, hiç kuşku yok ki gazetenin doğmasına sebep olmaktadır. Modernizm ve sanayileşmenin ortaya çıkardığı bilgi birikimi ve teknolojik gelişmeler; basını ve dağıtımını kolaylaşan gazeteleri, insan yaşamının vazgeçilmez bir unsuru haline getirmektedir.

Günümüze değin gazetenin ne olduğuna yönelik çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Türk Dil Kurumuna ait Türkçe Sözlükte gazete, şöyle tanımlanmaktadır: “Gazete, politika, ekonomi, kültür ve daha başka konularda haber ve bilgi vermek için, yorumlu ya da yorumsuz, her gün ya da belirli zaman aralıklarıyla çıkarılan yayındır.” (Türkçe Sözlük, 1998). Diğer bir tanımlamada ise; “Gazete siyasal ekonomik, toplumsal vb. haberlere ilişkin bilgiler veren ya da görüş belirten günlük yayındır.” (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1986) şeklinde tanımlanmaktadır.

Avrupa’da ekonomik yaşamdaki canlanma, ticaretin gelişmesi ve sermaye birikimi “çağdaş anlamda gazetenin, kapitalist üretim biçimi ve piyasa ekonomisi içinde, toplumsal bir kurum ve ticari işletme olarak var olabil[mesini]” (Tokgöz, 2000:83) sağlamış ve gazetenin bu kıtada doğmasında önemli bir rol oynamıştır.

Özgürlükçü sistemlerde kitlelerin en önemli yaşamsal araçlarından biri basındır. “Hemen hemen tüm insanlığın yaşamında oldukça büyük yer kaplayan, birey ve toplumların yaşamlarını düzenleyen, onları yönlendiren ve onların fikirlerinin açığa çıkmasını sağlayan” (Vural, 1999:23) basın, insanların haber alma, okuma ve öğrenme

ihtiyaçlarını tatmin eden ve bu arada onların siyasal, sosyal, ekonomik ihtiyaçlarına katkıda bulunarak onlara etkide bulunan bir kurumdur.

Basın tarihçileri, haber ve bilgilerin pazarlanmaya başlamasını, modern basının başlangıcı saymaktadırlar. “İlk kez Avrupa’da başlayan gazetecilik uğraşı daha sonra dünyanın diğer ülkelerinde de yaygınlaşmıştır.” (Bülül, 2001/b:27). Özellikle, Almanya ve İtalya’daki büyük iş merkezlerinden, ekonomik ve politik durum hakkında özetlenmiş bilgiler, elle yazılıp (elle yazılmış haber mektupları: nouvelles a la main) çoğaltılarak dağıtılmıştır. Bu mektuplar, 15. yüzyılda Venedik’te “avvasi”, daha sonradan Hollandalılar tarafından da “zeytungen” olarak adlandırılmaktadır (Girgin, 2003:65). Baskı makinesinin (matbaa) 15. yüzyılda Gutenberg tarafından icadı; gazete ve dergilerin hızla gelişmesine yol açmıştır.

17. yüzyıl gerçek anlamda süreli yayınların doğduğu dönem olarak bilinmektedir. 1605 de Hollanda da “Nieuwe Tydingen” adlı düzenli bir gazete yayınlanmaya başlamıştır. 1609 da Augsburg’da “Der Aviso”, aynı yıl Strasbourg’da yayınlanan “Die Stasbourger Relation” gazeteleri (İçel, 1990:88) düzenli gazeteciliğin öncülerinden sayılmaktadırlar.

19. yüzyıldaki endüstri ve enformasyon devrimleri gazetelerin içeriklerinde önemli değişikliklere neden olmuştur. Bu dönemdeki ulaşım ve iletişim alanlarındaki değişiklikler zaman ve yer konularını öne çıkarmakta haber toplama, yazma ve dağıtma tekniklerinin de gelişmesine katkıda bulunmuştur. “19. yüzyıl gazete ve gazeteciliğin gelişmesi bakımından bir kilometre taşı ol[aktadır]” (Bülül, age:27). Bu yüzyılda gazetecilik alanında ortaya çıkan en önemli değişikliklerden birinin de “insan ilgisini çekme” ilkesinin benimsenmesi olduğu düşünülmektedir.

20. yüzyılın ilk yarısında yaşanan iki büyük dünya savaşı ve akabinde gelişen olaylar, gazetecilik anlayışında yeniden değişmelere neden olmuştur. Haberi verme şekline ilginçlik, heyecan katılmakta ve basılan gazete çeşitlerinde büyük artış gözlenmektedir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısındaki hızlı teknolojik değişmeler; bilgisayarın gazetecilik alanına girmesi, yeniden teknik ve içerik değişikliğine gidilmesini zorunlu kılmıştır.

Yüzyılın son döneminde, gazetecilik mesleğinde bilgisayar ve uydu teknolojilerinin birlikte kullanılması, zaman ve mekan kavramının aşılması yeni bir gazetecilik anlayışının yerleşmesine sebep olmuştur. Bunun en güzel örneğine de; 1990

yılında patlak veren Körfez Krizi ve bu krizin 1991’de savaşa dönüşmesinde ve bu krizin devamı olarak süregelen Irak Savaşı’nda rastlanılmaktadır.

2.3. Dördüncü Kuvvet (Güç) Olarak Basın

Amerika’da ilk gazete çıktığında (ve sonrasında) gazete nedir sorusuna cevap verilirken, gazete halkın savunucusu, sivil özgürlüklerimizin güvenliğinin sağlayıcısı ve *dördüncü güç* olarak nitelendirilmektedir. Diğer üç güç; siyasal gücün nasıl tanımlandığına ve tanımlamayı yapan gücün ideolojik anlayışına bağlıdır. Örneğin 17. yüzyılda bu üç güç monarşiyi oluşturan krallar, lordlar (aristokratlar) ve halktan oluşmaktadır. Gerçekte bu üç güç dikey yapıdaki ilişkiler düzenini anlatmaktadır.

Dünyayı dinle açıklayan egemenlikte ya da görüşte, birinci güç tanrının temsilcisi kilise iken, ikinci ve üçüncü kral ya da başkanın başında yer aldığı siyasal güçtür. Yani güç oluşumuna örgütlü din de katılınca, halk tabakası denen güçsüzleştirilmiş kitleden başlayıp yukarı doğru, siyasal yapıda lordlardan, krallardan ve kiliseden geçerek tanrıya uzanan bir sınıflaşma görülmektedir.

18. yüzyılda bir ara ordu dördüncü güç olarak nitelenmeye başlanmıştır. 19. yüzyılda ise bazı düşünürler İngiliz Parlamentosu’nda; ruhani asiller, dünyevi asiller ve halk olarak üç güç bulunduğunu, süreç içinde gazetecilerin oturdukları bölümün dördüncü güç alanı olduğunu belirtmişlerdir. Kapitalist siyasal sistemle birlikte, üç güç; yasama gücü, yürütme gücü, yargı (judicial) güç biçimine dönüşmektedir. Bu üç güç kapitalist demokrasinin bir gereğidir. Basın dördüncü güç olarak bu gücün geliştirici ve halk için gözetleyicisi anlamında kullanılmaktadır (Erdoğan, 14.05.2005).

Bugün demokratik devlet düzenlerinde klasik ayırım, artık yalnızca arzulanın kuvvetler dengesini ifade etmeye yaramaktadır. Günümüzde, iktidarın çeşitli fonksiyonları arasında tam bir ayrılık değil, aksine birbirini tamamlama ve bütünleme dikkati çekmektedir (Sağnak, 1996:46). Bu durum, çağdaş demokratik düzenlerde, öteki üç güçten tamamen bağımsız dördüncü bir güce gereksinim duyulması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Denetleme gücü adı verilen bu gücün görevinin, devlet mekanizmasının işleyişini denetleme ve eleştiri yoluyla sapmaları önleme olduğu kabul edilmektedir.

Gelişen dünyanın en büyük iletişim aracı olan basın, gücünü yüzyıllara, ülkelerin toplum ve yönetim biçimlerinin çeşitliliğine karşın korumayı sürdürmektedir. İletişim çağının yaşandığı şu dönemde basın, sınır tanımayan olanakları ile anlatım

özgürlüğünün de en kuvvetli aracı konumundadır. Öte yandan bu araç demokrasiyi benimseyen toplumlarda yasama, yürütme ve yargı güçlerinden sonra dördüncü sırada yer alan bir güç, toplumsal bir kurum özelliği taşımaktadır (Vural, 1999:32-33). Demokrasiyi yönetim ve yaşam biçimi olarak kabul eden toplumlarda basın, göz ardı edilemeyecek kadar bir yönlendiriciliğe sahiptir. Teknoloji ile birlikte basının hız, yaygınlık, kolay ve ucuz ulaşılabilme olanaklarının gelişmesi, toplumlar üzerindeki etkisinin de artmasına neden olmaktadır.

Kamusal sorumluluğu nedeniyle yasama, yürütme ve yargıdan sonra dördüncü güç olarak anılan basın, Türkiye’de 1970’li yılların sonlarından itibaren, büyük oranda, sektör dışı kişilerin eline geçmiştir. Böylece basın patronları, politik yaşama, politikacılara ve siyasal partilere dışarıdan müdahale etme avantajına sahip olmuşlardır. Dünyanın her tarafından insanların, kendi aralarındaki özel tartışmaların konularından, üst düzey yöneticilerin ve hatta siyasi karar mercilerinin faaliyetlerine kadar, bir çok olay, basın tarafından etkilenmekte, hatta belirlenmektedir (Girgin, 2003:184). Bu yüzden bir çok ülkede basının, haber bültenlerinin seçiminde ve değişik bakış açılarına dayanan düzenlemesinde, tek başına büyük bir güce sahip olduğu bilinmektedir.

2.4. Basının Sorumlulukları

Basının öncelikle haberlerini yansıttığı topluma ve resmi kamu organlarına karşı yasalarla belirlenmiş sorumlulukları bulunmaktadır. Kimi toplumlarda basın, Sovyet Totaliterizminde olduğu gibi devletin bir dalı sayıldığından, sorumluluklarının hemen hemen hapsi devlet tarafından saptanarak belirlenmektedir.

Katılımcı ve çoğulcu demokrasilerin egemen olduğu çağdaş toplumlarda ise devlet basına kendi kendini denetleme sorumluluğunu da yüklemiştir. Bu bağlamda özdenetim (autocontrol) mekanizmalarının en iyi işlediği ülke olarak Amerika Birleşik Devletleri görülmektedir. Amerika basını karar vermede ve hareketlerinde tam anlamıyla özgür sayılmakta ve karşısında hiçbir engel bulunmamaktadır. Basının sorumlulukları ilkesi üç ana başlık altında toplanmaktadır (Bülbül, 2001/b:63-64).

2.4.1. Hiyerarşik Sorumluluk:

Sorumluluk bilinci gazetecinin önce kendisinden başlamaktadır. Bu nedenle çalışacağı basın yayın kuruluşuyla da etik ilkelerine bağlı ve sadık kalacağı konusunda

anlaşmaktadır. Konuya daha geniş açıdan bakılırsa basının birincil sorumluluğunu hiyerarşik düzen oluşturmaktadır.

2.4.2. Topluma Karşı Sorumluluk:

Basının toplumun beklentilerine karşı sorumlulukları bulunmaktadır. “İnsanların haber alma, okuma, öğrenme ihtiyaçlarını tatmin eden ve bu arada onların siyasal, sosyal, ekonomik inançlarına katkıda ve etkide bulunan bir yayın organı olan basının bir kurum olarak vazgeçilmezliği onun toplumsal işlevlerinden kaynaklanmaktadır” (Bardakçı, 1968:15). Gazeteci hedef kitlelerin gereksinmelerine özen göstermek ve onlara karşı duyarlı olmak zorundadır. Bu zorunluluğun içeriğinde aynı zamanda görev anlayışı da yer almaktadır. Kısaca toplumsal sorumluluk olarak değerlendirilebilecek bu olgu, aynı zamanda gazeteciliğin temel ilkelerinden birini de yansıtmaktadır.

2.4.3. Bireysel Sorumluluk:

Bireysel sorumluluğun özünde, gazetecinin kendi kendine onayladığı, benimsediği ve özümsemiği sorumluluk ilkeleri bulunmaktadır. Bireysel sorumluluk artık kapısını kendi kendine denetim olgusuna açmaktadır.

Basının sorumlulukları kuşkusuz bu üç ana ilke ile sınırlandırılmamaktadır. Bu maddeler çoğaltılabilmektedir. Konuya açıklık getirebilmek için, önemli diğer bazı sorumluluklar şöyle özetlenebilmektedir.

1. Halkı aydınlatmak; bu bağlamda halkın gören gözü, konuşan dili ve duyan kulağı olmak.
2. Haberlerinde ve diğer yazınsal türlerinde dürüst olmak, doğruluk ilkesinden ayrılmamak.
3. Kimseyi kötülememek, bireysel kırgınlıklarını, hınçlarını ve olumsuzluklarını haber ve yazılarına yansıtmamak, her mekan ve konumda objektiflik kriterlerinden ayrılmamak.
4. Haber kaynaklarına karşı duyarlı ve özenli olmak, istismar etmemek, onlarda kesintisiz özgüven uyandırmak.
5. Devleti ve içinde bulunduğu toplumu desteklemek ve onun yanında yer almak, yıkıcılığa, anarşiye ve kaosa prim vermemek.

Türkiye gibi hızlı gelişen toplumlarda basın tarihsel bir işlev daha yüklediği görülmektedir. Bu, sosyal yapının değişimine katılma işlevidir.

“Toplumlar üretim ilişkileri ile teknoloji ve ekonomideki sıçramalar, giderek kültürel ve sosyal yapıda da kendi karşılıklarını oluşturan yapısal dönüşümleri gerektirirler. Aslında, toplumlarda var olan yasalar, değerler, gelenek ve törelerle içinde bulunulan maddi yapı arasında somut ilişkiler vardır. Kalkınmak ya da ilerlemek, uygulamada, yeni teknikler ve iş biçimleri ile toplumun inanç sistemi ve kültürel değerleri arasında bir bütünlük kurmak, bunu gerçekleştirecek yeni toplumsal örgütlenişe erişmek demektir. Toplum bilimci Max F. Millikan’ın da dediği gibi, modernleşme ve kalkınma yolunda topluma yeni değer yargıları getirme görevi önemli ölçüde yığımsal iletişim araçlarına düşmektedir. Böylece hem daha dinamik bir kalkınma için gerekli kültürel ortam yaratılmış, hem de geniş halk yığınlarına bu ortama katılması gerçekleştirilmiş olacaktır. Basına yeni kültürün yaratılmasında düşen görev sanıldığından da büyüktür” (Gevgilili, 1988:129).

Burada da görüldüğü gibi, basının toplumları kalkındırma, modernleştirme, kültür yaratma gibi çok önemli misyon ve sorumlulukları bulunmaktadır. Bunlara ek olarak basının yerine getirdiği işlevleri de bulunmaktadır.

2.5. Basının İşlevleri

Çoğulcu ve katılımcı demokrasilerde, özgür basının çok yönlü ve boyutlu işlevleri bulunmaktadır. Basın, dengeleri oluşturması bakımından önemli bir işlevi yerine getirmekte, toplumun bir bakıma sözcülüğünü üstlenerek, çağdaşlaşma ya da geri kalmışlıkta da etkili roller oynamaktadır.

Toplumda habercilikten eğlenceye, kamuoyu oluşturmada kültürel değerleri etkileme ve toplumun eğitimine kadar uzanan yelpaze içinde bir çok işlevi yerine getiren basın, genel ya da yerel düzeyde değişmeyen bu özellikleriyle kamusal göreve sahip toplumsal bir iletişim kurumu olarak nitelendirilmektedir. Bu toplumsal iletişim kurumu, bir yandan bireylerin haber edinme, okuma öğrenme, kanaat geliştirme, tercih belirleme gibi konulara ilişkin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir etkinlik içinde bulunurken öte yandan, bireylerin sosyalleşmesindeki ve dolayısıyla sosyal yapının değişmesindeki en etkili araçlardan biri özelliğine de sahip bulunmaktadır (Vural, 2000:117-118). Buna göre basın dört temel işlevi (görevi) bulunmaktadır.

2.5.1. Haber ve Bilgi Verme

Gazetelerin başlıca görevleri; çevrede (ülke içinde ve dünyada) yaşanan olaylar ve gelişmeler ile ilgili haber vermek, bilgi aktarmak, verdiği bu haberlere yönelik

gündem oluşturmak, gündem ile ilgili kamuoyu oluşturmak, kamuda oluşan görüşleri yansıtmak, hakemlik yapmak, eğlendirmek ve okuyucularını eğitmektir.

Haber verme işlevi gazeteciliğin en temel görev ve işlevidir. “Gazetenin doğuşunda hiç kuşkusuz, insanoğlunun haber alma gereksinimi büyük etkisi ve katkısı bulunmaktadır. Belki de insanoğlu kendine göre haber ararken, etrafına ‘ne haber?’ diye sorması, insanın içinde yaşadığı ortam bakımından ilgi ve merakının göstergesidir” (Tokgöz, 2000:84). Haber vermek, basının aynı zamanda hem kamusal hem de sosyal görevidir. Araçların doğası gereği en eski işlevi olan haber verme işlevi, haber niteliğindeki ulusal ve uluslararası veri, bilgi ve olgularla ilgili mesajların toplanması ve aktarılmasıdır (Aziz, 1994:25). Sözkonusu göreviyle basın, belirli görüşlerin savunuculuğunu yapmakta, toplumu yönlendirmekte, yeni tutumların yerleşmesine katkı sağlamakta, siyasal kararların alınmasında zaman zaman iknaya başvurarak bazı fikirlerin değiştirilmesinde ve biçimlendirilmesinde etken olmaktadır.

Bilgilenme, çoğulculuğu, bireyin tercihlerinin sağlıklı olmasını, toplumda uzlaşmayı, demokratik denetimi sağlayan ve çağımızda tüm insan haklarını kapsayan temel hak durumundadır. Bu nedenle bilgilenme, çağımızda doğrudan demokrasinin bir türü olarak görülmektedir. Gerek bireysel gerekse kitlesel üretim süreci sonucunda yaratılan ürün bilgilenmedir, bilgilenmiş insandır (Özek, 1996:58). Bilgilenmiş olma, doğru, saptırılmamış, yasaklanmamış düşünce ve bilgileri öğrenmekle gerçekleşebilmektedir.

Toplumun gereksindiği bilgilenmeyi doyurmayı amaçlayan bir iletişimde, var olan talebi karşılayabilmek, gereksinim duyulan alanda ya da dalda yoğunlaşmayı gerektirmektedir (Şenyapılı, 1981:115). Bu nedenle basın, toplumun genelini ilgilendiren konularda (yapılan zamlar, maaş artışları, vb. konularda) gerekli bilgiyi sağlayarak toplumun bu konulardaki eksikliklerini gidermektedir. “Kamunun bilme hakkı, siyasal yapıların sürdürülmesi, korunması ve geliştirilmesi içinin temel koşul olarak algılanmaktadır” (Çaplı, 2002:21). Bilginin serbestçe dolaşımını savunan bu yaklaşım, insanların mutlu ve özgürce yaşayabilmeleri için gerekli temel hakların korunması ve geliştirilmesinin olmazsa olmaz koşulunu oluşturmaktadır.

2.5.2. Denetim ve Eleştiride Bulunma

Demokratik sistemlerde yasama, yürütme ve yargıdan sonra bir denetim ve eleştiri mekanizması olarak kabul edilen basına dördüncü güç nitelendirilmesi yapılmaktadır. “Basın toplumun seçim yoluyla görevlendirdiği kurumların çalışmalarını denetlemek için vardır” (Bozdağ, 1992:270). Basının kuruluş amacı yönetimi denetleyerek, yönetilenlerin hak ve yükümlülüklerini savunmaktır.

Günümüz demokrasilerinde hükümet faaliyetleri, parlamento, idare ve yargı tarafından denetlenmektedir. Ancak bu kurumların aynı devletin kurumları olduğu göz önüne alındığında iktidar partisinin bu kurumları belirli ölçüde çeşitli yollarla baskı ve etki altına alabileceği endişesini de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla modern hukuk devletlerinde “en önemli ve en etkili denetim organının özgür ve bağımsız bir basın olduğu ilkesi” (İçel, 1990:92) kabul edilmektedir. Basın, bir toplumda söz sahibi olan kişilerin yalnızca tercümanlığını yapma aracı değil; aynı zamanda onların eleştirisine yarayan bir araçtır. Basın, eleştiriye konu olan kişi, kurum ve eylemlerin yanı sıra, yapılan eleştirileri de denetleme olanağı sağlamaktadır.

Kuşkusuz basın, anılan denetim, eleştiri, alternatif yorum ve değerlendirmeler yapma görevini yerine getirirken, yalnızca toplumsal hayattaki eksik ve kusurlu yanları bulup çıkarmakla kalmamaktadır. Basın kurumunda görev alan konu uzmanları aracılığıyla, devlet mekanizmasının üstünde ve ekonomik hayatın değişik alanlarında bir tür bilirkişilik yapmaktadır (Yüksel ve Demiray,1988:56). Bu işlevi yerine getirirken basının sorumluluk bilinci içerisinde hareket ederek topluma yol göstermesi gerekmektedir.

2.5.3. Eğitim ve Eğlendirme

Devlet, biçimsel ve sistematik eğitim için okullar, kütüphaneler ve diğer kurumlarını oluşturarak doğal görevlerini yerine getirmektedir. “İnsanın eğitiminin sadece programlı eğitim kurumları olan okullarla sınırlı olmadığını da unutmamak gerekmektedir. İnsanların çalıştıkları kurumlar, basın, diğer kitle iletişim araçları, çevresi vb. hep bir anlamda insanların toplumsallaşmasını sağlayan eğitim birimleridir. Basın kuruluşları vermiş oldukları haber ve bilgilerle aynı zamanda eğitime de katkı sağlamaktadır” (Öksüz, 2001:70) Dolayısıyla toplumu demokratik aşamaya getirmek,

özgürlüğü oturtmak, çağdaşlaşmayı, ileri toplum olmayı kolaylaştırmak basının görevleri arasında yer almaktadır.

Basının toplumsal boyutta sahip olduğu çok önemli misyon ve işlevlere ilişkin olarak Öktem (1986:242) basının bir eğitim mekanizması olduğunu ve toplumu yönlendirerek belli tercihlere götürdüğünü belirtmektedir. Kitle iletişimi bilgi verme işlevine paralel olarak, bireylerin entelektüel yönden, bilgi, beceri ve yeteneklerinin gelişmesini de sağlamaktadır. Bunlara ek olarak basın, sosyal alanda haber verme, denetim ve eğitime görevlerinin yanı sıra eğlendirme, dinlendirme ve vakit geçirme görevlerini de yerine getirerek yaşam içinde “karşılaşılan günlük sıkıntı ve sorunları aşma ve giderme işlevini, boş zamanları değerlendirme, günlük yaşamın gerçeklerinden kaçma, duygusal boşalma, cinsel canlandırma, vb.” (Gökçe, 2003:177) ile insanların günlük sorunlardan uzaklaşarak hoşça vakit geçirmelerini ve eğlenmelerini sağlamaktadır.

2.5.4. Kamuoyunu Oluşturma ve Yansıtma

Kamuoyu ancak özgürlükçü demokratik sistemlerde oluşabilmekte ve bir güç olarak kendini hissettirebilmektedir. Güçlü bir kamuoyunun oluşabilmesi için özgür bir iletişim ortamına ve bu bağlamda da toplumsal bir iletişim kurumu olan basına gereksinim duyulmaktadır (Vural, 2000:120). Basının toplumsal yapılanmaya ve demokrasinin gelişmesine katkıda bulunma sorumluluğu ve görevi açısından bilgilendirme ve haber verme kadar önemli bir diğer görevini kamuoyunu oluşturma ve yansıtma oluşturmaktadır.

Özgürlükçü demokrasilerde basın, kamuoyunun sadece sesi değil, aynı zamanda motoru olarak görülmektedir. Yani basın kamuoyunun oluşmasına yardım ettiği gibi kamuoyunun da yönlendirilmesine katkı sağlamaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, kamuoyu oluşumunun halktan devlet organlarına doğru gidiş sürecini izlemesidir. Siyasal iktidar, kamuoyunu oluşturmaktan ve etkilemekten çok, onun kendiliğinden oluşmasını beklemek zorundadır (İçel, 1990:94-95). Dolayısıyla basın kamuoyunun oluşmasına yardımcı olduğu kadar, kamuoyunun sesinin duyurulması işlevi ile de yükümlü tutulmaktadır.

Ülkeyi yönetenler basının aracılığı ile kamuoyundan gelen tepkiler, talepler, eğilimler ve uyguladıkları politikalarda, aldıkları kararlarda, değişikliklere ve yeni

düzenlemelere gidebilmektedirler. Kamuoyunun ve basının işlevselliği birbirini tamamlayan iki öge haline tam olarak geldiğinde, ülkede yanlış ve keyfi kararların, toplumun yapısına uymayan politikaların ortaya konması güçleşmekte, hem toplum hem de toplumu yönetenler, doğru kararlar alarak daha rahat bir yaşam ortamı oluşturmaktadırlar (Vural, 1999:62). Tüm bunların gerçekleşebilmesi için de demokratik ve özgürlükçü bir ortamın olması gerekmektedir.

3. KAMUOYU OLUŞUM SÜRECİNDE BASIN VE BU SÜREÇTE BASININ YERİNİ AÇIKLAYAN KURAMLAR

Basının yönlendirme, etkileme ve özgürce oluşmasına katkıda bulunma amacıyla olduğu kamuoyu; sosyal yapının farklı renkleri ve bu renklerin farklı tonlarını bir araya getirebilme ve seslerini yükseltebilmelerine olanak sağlamaktadır. Basına bu renklilik içinde farklı kültürlerden sentezlemeler yaparak yeni kültürler ortaya çıkartma sorumluluğu yüklenmektedir (Vural, 2000:118). Kitleler üzerinde sahip olduğu manipüle etme ve harekete geçirme özellikleri basını, araştırmacıların ilgi merkezine yerleştirmekte ve bu konuda çeşitli araştırmalar yapılmasına neden olmaktadır. Bu nedenle basının kamuoyu oluşturma ilişkisini açıklamak için yapılan araştırmalarda; *gündem koyma ve saptama kuramı, suskunluk sarmalı kuramı, bilgi açığı/gediği kuramı ve bağımlılık kuramı* (Fejes, 1999:317) olmak üzere dört kuramdan yararlanılmaktadır.

3.1. Gündem Koyma ve Saptama Kuramı

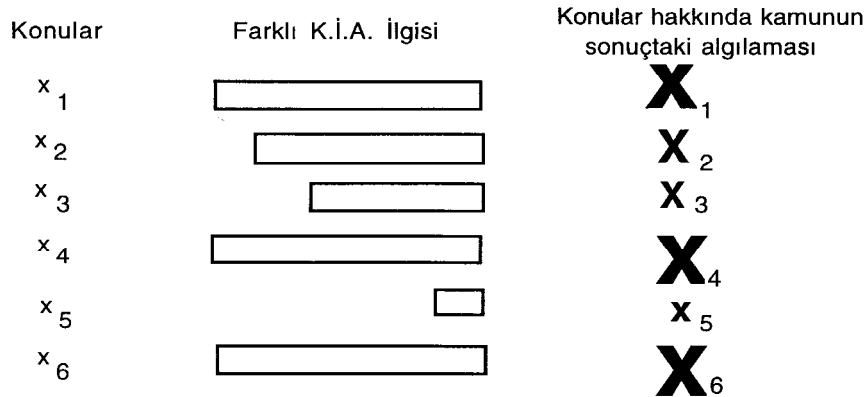
Basının kamusal görevlerinin yanı sıra, hareket alanı içindeki kitleye yönelik gündem oluşturma, sahip olduğu işlevsel yapının bir gereği olarak görülmektedir. Bir anlamda kamusal görevlerin açılımı, basının gündem oluşturma işlevinden geçmektedir. Dolayısıyla gündem oluşturma, basının kamuoyunu aydınlatma ve oluşturma işlevinin bir parçası olarak görülmektedir.

Kitle iletişim araçlarının gündem koyma ve saptama işlevi ilk kez Kurt Lang ve Gladys E. Lang tarafından ortaya atılmaktadır. Gladys ve Lang, bir konunun kitle iletişim aracı gündeminde yer alması ile bu konunun kamunun gündeminde yer alması arasındaki zaman sürecini incelemektedirler. Daha sonraki dönemde Cohen yaptığı çalışmasında “kitle iletişim araçları halka ne düşüneceklerini söylemede çoğu kez

başarılı olamayabil[mekte], fakat izleyicilere ne hakkında düşüneceklerini anlatmada çok başarılıdır” (Erdoğan ve Alemdar, 1990:146) demektedir.

Kitle iletişim araçlarının gündem koyma ve saptama işlevi McCombs ve Shaw tarafından şu varsayım ile formüle edilmektedir: Kitle iletişim araçları siyasal kampanyalarda gündem oluşturmakta ve böylelikle siyasal konularda insanların hangi konulara önem vereceğine ilişkin tutumlarına etkide bulunmaktadır. 1968 yılında yapılan başkanlık seçim kampanyası süresince McCombs ve Shaw bu varsayımdan yola çıkarak kitle iletişim aracı içeriği ile Chapel Hill’deki (ABD) seçmenlerin, seçim kampanyasının anahtar konuları nelerdir sorusuna verdikleri yanıtları karşılaştırmaktadırlar. Araştırma sonucunda, kitle iletişim araçlarının gündem koyma ve saptama işlevini doğrulayacak veriler elde etmektedirler. Örneğin dönemin üç başkan adayı da farklı konular üzerinde durdukları halde, seçmenlerin kararları kitle iletişim araçlarınca iletilen görüşlerin bütününe yansıtılmaktadır (Yumlu, 1994:96-97). Seçmenler, kitle iletişim aracının önemli gördüğü görüşü paylaşmakta ve bu görüşü yansıtılmaktadırlar.

Gündem koyma ve saptama yaklaşımı basit olarak şöyle ifade edilmektedir; kitle iletişim araçları bazı haber konularını seçer ve bu konulara yer verirken, izleyicilerin bu konuları ne derece önemseyeceklerini de belirlemektedir. Diğer bir deyişle, kitle iletişim araçlarınca konulara verilen önem derecesi ile aynı konulara kamunun verdiği önem derecesi arasında nedensel bir bağ olduğu varsayılmaktadır. Bazı konuları önemseyip bazılarını önemsemeyerek, kitle iletişim araçları kamunun tartışacağı konuları gündeme getirmiş olmaktadır (Yumlu, age:93). Bu durum şekil 1’de gösterilmektedir.

Şekil 1: Gündem Koyma ve Saptama Modeli
(Mc Quail ve Windal, 1997:123)

Modele göre, kitle iletişim araçlarında en çok ilgi gören konu, kamu tarafından da en önemli konu olarak algılanmaktadır. Bu nedenle farklı kitle iletişim araçları ilgisine bağlı olarak, konular hakkında kamuda oluşan algılamalar da farklı olmaktadır. İletişim araçları içeriğinin, ne düşüneneğine değil, ne hakkında düşüneneğine etkisi olduğu ileri sürülmektedir. Böylece iletişim aracı içeriği ile kamu bilinci arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmaktadır. Kitle iletişim aracında önemle belirtilen konular (kitle iletişim aracı gündemi) ile bu konuların kamu bilincinde kazandığı önem (kamu gündemi) ilişkisi araştırılmaktadır.

Rogers ve Dearing, araştırma bulgularının detaylı olarak taranması sonucu: Kitle iletişim araçlarının, önceliği olan konu ve olayları yansıttığı *kitle iletişim araçları gündemi*, kamuoyu ve bilgisindeki konulara verilen farklı önem demek olan *kamu gündemi*, politikacıların konu ve siyasa tekliflerini tanımlayan *siyasa gündemi* olmak üzere üç farklı gündemi ayırt etmektedirler (McQuail ve Windahl, 1997:126). Diğer taraftan Mannheim söz konusu gündemlerin, gündem oluşturma süreçlerinin anlaşılmasına yardım eden ve gündemleri kavramsal hale getiren bir takım çalışmalar yapmaktadır. Mannheim, gündemin, medya gündemi, kamu gündemi ve politika gündemi olarak adlandırılan bu üç gündemin karşılıklı etkileşimini içerdiğini ve bunların her birinin üç önemli boyutu içerecek biçimde kavramsallaştırıldıklarını ileri sürmektedir (Severin ve Tankard, 1994:397-398).

“1) Medya gündemi için bu boyutlar; *görünürlük* (konuya verilen kapsamın büyüklüğü), *izleyici önemliliği* (haber kapsamını izleyici gereksinimleriyle olan ilgisi) ve *değerlik* (konu lehine veya aleyhine ayrılan medya kapsamı).

2) Kamu gündemi için bu boyutlar; *bilinirlik* (konudan kamunun haberdar olma düzeyi), *kişisel önemlilik* (kişinin kendisinde gördüğü konuya ilişkin ilgi), *lehtelik* (konu üzerinde lehte ve alehte yargılar).

3) Politika gündemi için bu boyutlar; *destek* (konuya verilen az ya da çok lehinde eylem), *eylemin olma olasılığı* (bir resmi kuruluşun konu için eyleme geçme olasılığı), *eylem özgürlüğü* (olası hükümet eyleminin boyutu)”.

Yapılan araştırmalar, söz konusu gündemlerle ilgili başlıca etkileşim veya etki çeşitlerinin aşağıdaki gibi olduğunu göstermektedir (McQuail ve Windahl, age:126)

“1) Kitle iletişim araçları kamu gündemini, çektiği dikkat ve kitle iletişim otoritesi ile doğrudan etkilemektedir].

2) Kamu gündemi (kamuoyu), politikacılar seçmenlerin ne isteyebileceğine cevap aradıkça, siyasa gündemini [etkilemektedir].

3) Kitle iletişim araçları gündeminin ayrıca siyasa gündeminde bağımsız, doğrudan etkisi [bulunmaktadır], çünkü politikacılar tarafından kamuoyuna rehber olacak şekilde kullanılmaktadır].

4) Bazı konularda siyasa gündeminin kitle iletişim araçları gündemi üzerinde dolaysız ve kuvvetli etkisi [bulunmaktadır].

5) Kitle iletişim gündemi, bir çok kaynak ve gerçek dünya olayları tarafından kitle iletişim araçlarının ilgisini çeken sürecin, daha önceki ele alınış biçimlerinde genelde dahil edilmeyen bir etmen olarak dolaysız olarak etkilenmektedir”.

Tüm bunların yanı sıra bu üç gündemin oluşmasına etki eden faktörler de bulunmaktadır. Gündem koyma ve saptama işlevine etki eden faktörleri Yumlu (1994:94); “kişilerin eğitim düzeyi, toplumsal, siyasal ve ekonomik olaylara duyarlık düzeyi, kitle iletişim aracını izleme düzeyi ve iletişim araçları dışındaki diğer enformasyon kaynakları (örneğin, bireyin önceden edindiği kişisel deneyim), psikolojik bir kavram olan yönelim gereksinimi (need orientation) kavramı” olarak sıralamaktadır. Bu değişkenler bir araya gelerek izleyici tepkisini oluşturmakta ve kitle iletişim araçlarının gündem koyma ve saptama etkisinde önemli rol oynamaktadır. Ancak bu farklı değişkenler gündem koyma ve saptama etkisinin oluşumunda da farklılıklar göstermektedir. Örneğin, yüksek öğrenim görmüş kişilerde, gündem koyma ve saptama etkisi, siyasal bilinçlerinin yüksek olması nedeniyle az iken; öğrenim düzeyi düşük, siyasal bilinci az kişilerde etkisi daha fazla olmaktadır.

Kitle iletişim araştırmalarındaki gündem koyma ve saptama geleneği ya da yaklaşımı, bir çok toplumsal bilimci tarafından kitle iletişim araçları etkileri geleneği ile kullanım ve doyum geleneği arasında bir ara dönem veya bir köprü olarak görülmektedir. Gündem koyma ve saptama yaklaşımını kitle iletişim araçları etkileri yaklaşımından farklı kılan en önemli unsur, bu yaklaşımda kitle iletişim araçlarının izleyen bireylere ne gibi etkileri olduğunun değil, iletişim araçlarının izleyiciye ne gibi işlevler sunduğunun sorgulanması ve bunun öneminin vurgulanması oluşturmaktadır (Yumlu, age:96).

Kitle iletişim araçlarının yeryüzünde olup biten her şeyi yansıtmaları gerek zaman, gerekse kapasite açısından mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla kitle iletişim

araçları önemli gördükleri konuları seçerek işlemektedir. Bu seçim işleminde konuların toplumsal önem derecesi ve kitle iletişim araçlarının ilgisi etkili olmaktadır.

Gökçe gündem koyma ve saptama biçiminde ifade edilen yaklaşımın özünü; “zaman kısıtlı olduğu için, farklılaşmış sistemler, kendilerini ilgilendiren konuları algılama ve işleme için, belli yol ve yöntemler geliştirmektedirler. Kendilerini ilgilendiren konular, mümkün olan nesnelere toplamından seçilmekte ve işlenmektedir” (Gökçe, 2003:210) biçiminde nitelendirmektedir. Gökçe, günümüz toplumlarında kitle iletişim araçlarının üstlendiği işlevleri göz önüne alarak, bu yaklaşımda; kitle iletişim araçlarının etkilerinin kanaat ve tutumları güçlendirme veya değiştirme olarak değil, özellikle konu tespiti ya da kısaca kamuoyu gündemini oluşturma ile ilgili olduğunu belirtmektedir.

Gündem koyma ve saptama yaklaşımının odak noktasını Tokgöz, fikir oluşturmaktan çok, kamusal alandaki sorunlar hakkında belirli kavramların geliştirilmesinde kitle haberleşme araçlarının rolünü belirleme olarak göstermektedir. Tokgöz, gündem koyma ve saptamayı bir varsayım olarak ele almaktadır. Bu süreci, kitle haberleşme araçlarının kamuoyunu meşgul eden soruları ortaya koyma işlevi olarak ya da bu araçların, söz konusu sorunları sunduğu toplumun tartışması ve eyleme geçmesi için bir faaliyeti ve bu faaliyeti işaret eden bir yaklaşımı olarak görmektedir. Bununla birlikte kitle haberleşme araçlarının sunacakları mesajları önce kendilerinin değerlendirdiğini, daha sonra seçip hazırladıklarını ve sunduklarını belirtmektedir (Tokgöz, 1978:79-92). Haberin veriliş tarzı, izleyicilerin konunun önemini algılamasında etkili olmaktadır. Örneğin yazılı basında yer alan bir haberin uzunluğu, ön sayfada yer alıp almaması, başlığın büyüklüğü, fotoğraf ve diğer malzemelerin kullanımı haberin öneminin algılanmasında önemli olmaktadır. Buna göre Tokgöz gündem koyma ve saptama yaklaşımını, kamuoyunun oluşumunda, tartışma ortamı zeminini hazırlayarak kanaatlerin oluşmasında bir araç olarak görmektedir.

Tezin temel önermesini; “Medya olayların bazılarını ihmal ederek, bazılarını vurgulayarak kamuoyunun oluşmasını ciddi biçimde etkilemektedir” (Tutar ve Yılmaz, 2003:153) oluşturmaktadır. Medya konuları sıralayıp, olayların çizelgesini çıkarmakta ve bunların arasından bir seçim yapmaktadır. Bu model ile kamuoyu algısının, medyanın olayları düzenleme biçimine göre belirlendiği sonucuna varılmaktadır.

3.2. Suskunluk Sarmalı Kuramı

Elisabeth Noelle Neumann tarafından, 1974 yılında ileri sürülen suskunluk sarmalı kuramı, gündem koyma ve saptama araştırmalarının sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kuram genel olarak dört öge arasındaki etkileşimle ilgilenilmektedir. Bu ögeler: kitle iletişimi, kişiler arası iletişim ve toplumsal ilişkiler, düşüncenin bireysel olarak açıklanması, bireylerin toplumsal çevrelerinde onları çevreleyen düşünce ortamı hakkında sahip oldukları algılamalar”dan oluşmaktadır (McQuail ve Windahl, 1997:135).

Bu kurama göre, insanlar doğal olarak toplumsal yalnızlık korkusuna sahip bulunmaktadırlar. Fikirlerinin azınlık içinde yer aldığını algılayan kişiler, toplumun çoğunluğu tarafından dışlanmak korkusuyla, açıkça davranışta bulunamayarak, düşüncelerini ifade ederken çoğunluğun görüşünü, oybirliğini kabul etmektedirler (Yumlu, 1994:103). Kuramın temelini, sosyo-psikolojik bir düşünce olan kişisel düşüncenin başkalarının ne düşündüğüne bağlı olduğu düşüncesi oluşturmaktadır.

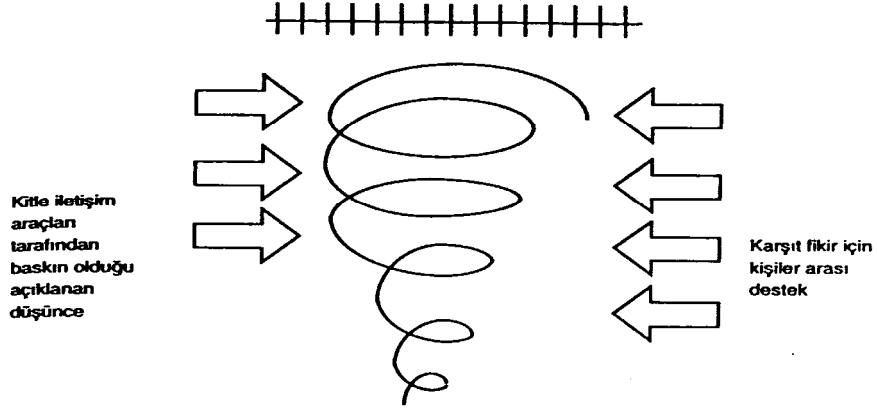
Suskunluk sarmalı kuramına göre, bireylerin toplumdan yalıtılma korkusu, insanın doğası gereği toplumsal varlık olmasından kaynaklanmaktadır. Bu korkuyla insanlar, toplumda hangi kanıların yaygınlaştığını, hangilerinin gözden düştüğünü saptamak için çevrelerini sürekli denetlemektedirler. Kendi görüşleri yaygınlaştıkça bunları açıkça dile getirmekte, buna karşılık görüşleri desteklemedikleri sürece kanılarını gizlemektedirler (Mutlu, 1998:321).

Yumlu (age:103), suskunluk sarmalı kuramında iki kavramdan söz edilebileceğini belirtmektedir:

- 1) Toplumsal yalnızlık korkusu
- 2) Yarı istatistiksel duyu

Bu kavramlardan yarı istatistiksel duyu gündem koyma ve saptama yaklaşımında kullanılan yönelim gereksinimi kavramı ile benzerlik ve farklılıklar göstermektedir. Aslında bu kavramların her ikisi de tüm bireylerde var olduğu sayılan psikolojik niteliklerdir. Ancak yarı istatistiksel duyu kavramı, bireylerin siyasi ve kamusal konulardaki konumları için, toplumsal destek düzeylerine duyarlı olduklarını ileri sürerken; yönelim gereksinimi kavramı, bireylerin kendi çevrelerini (özellikle yeni ve bilinmeyen konularda) oluşturmaya çalışacaklarını ileri sürmektedir. Bu durumda

yönelim gereksiniminin kendisi itici bir değişken iken; Noelle-Neumann yarı istatistiksel duyuyu itici bir değişken olan yalnızlık korkusuna bağlamaktadır.

Şekil 2: Suskunluk Sarmalı Modeli
(Severin ve Tankard, 1994:445)

Tartışmalı bir sorunla ilgili olarak insanlar, zihinlerinde kamuoyunun dağılımıyla ilgili izlenimler şekillendirmektedirler. İnsanlar öncelikle çoğunlukta olup olmadıklarının kararını vermeye ve sonrada kamuoyunun kendileriyle aynı fikirde olacak şekilde değişip değişmeyeceğine karar vermeye çalışmaktadırlar. İnsanlar eğer azınlıkta olduklarını hissedersen, konu hakkında sessiz kalmayı tercih etmekte, eğer kamuoyunun kendilerinden farklı yönde değiştiğini hissedersen, yine sorun hakkında sessiz kalmaktadırlar. Onlar daha çok sessiz kaldıkça diğer insanlar belirli bir görüşün temsil edilmediğini daha çok hissetmektedirler (Severin ve Tankard, 1994:444). Böylece, şekil 2 de görüldüğü gibi kitle iletişim araçlarının baskın düşünceyi ifade etmesi, karşıt görüş içindeki kişiler arasındaki desteğin kısıtlılığı ile birleşmekte ve baskın düşünceyi ifade eden ya da karşıt olanı ifade edemeyen kişilerin çoğalan sayısı ile suskunluk sarmalı oluşmakta ve sarmallanarak büyümektedir.

Bir görüş biçiminin egemenliği algılanırken, çoğu kez gerçekte halk çoğunluğunun böyle bir görüşe sahip olmadığı veya çok az ilişkisinin olduğu gözlemlenmektedir. Algılanmış çoğunluk fikirleri, sadece bir azınlık tarafından oluşturulmakta ve dolayısıyla Neumann tarafından geliştirilen bu model, bir bakıma gündem hazırlama modelinin negatif ayna imajı olmaktadır (Erdoğan ve Alemdar, 1990:152). Toplumsal çerçevede, egemen olan eğilimler, kişilerin kanaatini, oy verme davranışını etkilemektedir.

Noelle-Neumann, kitle iletişim araçlarının kamuoyu üzerinde güçlü etkileri olduğunu fakat bu etkilerin, araştırma kısıtlamaları yüzünden geçmişte kestirilemediğini ve sezilemediğini tartışmaktadır. Noelle-Neumann, kitle iletişiminin üç özelliğinin *birikimliliği, her yerde hazır olması ve uyumu* kamuoyu üzerinde güçlü etkiler oluşturmada birleştiğini ileri sürmektedir. Uyumun etkisi; insanlar herhangi bir diğer iletiyi seçemediğinden, seçici maruz kalmanın üstesinden gelmek ve pek çok insanın bu soruna kitle iletişim araçlarının sunduğu şekilde baktığı izlenimini sunmak anlamına gelmektedir (Severin ve Tankard, 1994:443). Buna göre kitle iletişim araçları etrafa aktarılan düşünceler ne kadar başat ise, bireysel görüşler de o kadar sessiz kalmaktadır. Dolayısıyla kitle iletişim araçlarının etkisi daha da artmaktadır.

Mutlu (1998:3221) suskunluk sarmalının şu varsayımlar üzerine kurulduğunu belirtmektedir:

- “1) İnsanlar kanılarının paylaşıldığını düşünüyorlarsa başka insanlarla kanıları hakkında konuş[maktadırlar]. Şayet belli bir görüşü benimsemeye tek başlarına olduklarını düşünüyorlarsa bu görüşü açık olarak dile getirme[mektedirler].
- 2) Bir birey belli bir kanının ne kadar geçerli olduğunu saptamada kitle iletişim araçlarını bir ölçüt olarak kullanabil[mektedir]. Şayet bu kitle iletişim araçlarında dile getirilmiyorsa, birey bu kanının ortak kabul görmediği sonucunu çıkar[maktadır].
- 3) Tüm iletişim araçları az ya da çok tekilci bir şekilde aynı kanıları dile getirme eğiliminde olup insanları toplumdaki kanı ikilemine ilişkin çoğu kez yanlış bir görüntüyle baş başa bırakmaktadır.
- 4) Dolayısıyla belli bir görüşü olan bir çok insan yalıtılma, toplumdaki uzak tutulma korkusuyla kendi görüşünü savunma[maktadır]. İnsanlar daha fazla suskun kaldıklarında görüşleri olduğundan daha az yaygın ve geçerli görün[mektedir]. Bu durum bir suskunluk sarmalının oluşmasına neden ol[maktadır]. Genel geçer görüşlerden farklı görüşleri olan insanlar giderek seslerini duyurmada daha az istekli ol[maktadır] ve iletişim araçlarının görüşü giderek baskın ve doğru görüş olarak algılan[maktadır]”.

Gündem koyma ve saptama modelinde olduğu gibi suskunluk sarmalı modeli de, medyanın içeriğini anlamak konusunda ortaya çıkan karmaşıklıklara duyarsız kalmaktadır. Medyanın anlamlandırma ve temsil etme boyutlarını kaba bir tarzda ele almaktadır. Model bu anlamda kusurlu görülmektedir (Fejes, 1999:320-321). Bu model yine de gündem koyma ve saptama modeliyle birlikte, medya etkileri hakkında düşünmek konusunda eleştirel araştırmacılara yararlı bir yol sağlamaktadır.

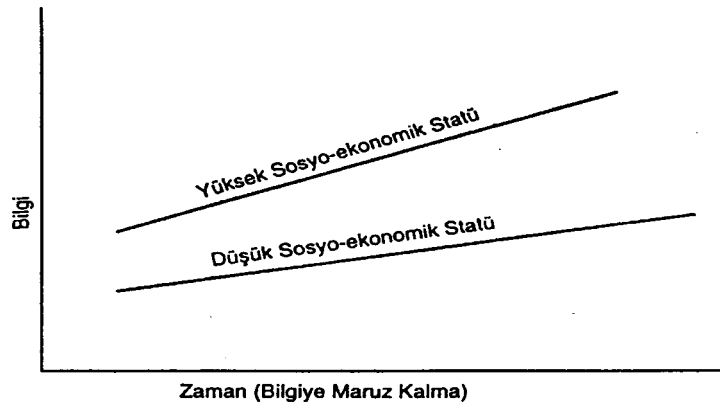
3.3. Bilgi Açığı/Gediği Kuramı

Gelişen teknoloji ile birlikte bilgi, yaşamın vazgeçilmezi haline gelmektedir. Bilgi bir kaynaktır, bir değeri vardır ve insanların başka şekilde yapamayacakları şeyleri yapabilmelerini sağlamaktadır (Severin ve Tankard, age:406). Artık bilginin güç olarak

kabul edildiği dünyada, bilgi insanların istedikleri şeyleri yapabilmelerini ve fırsatlardan yararlanabilmelerini sağlamaktadır.

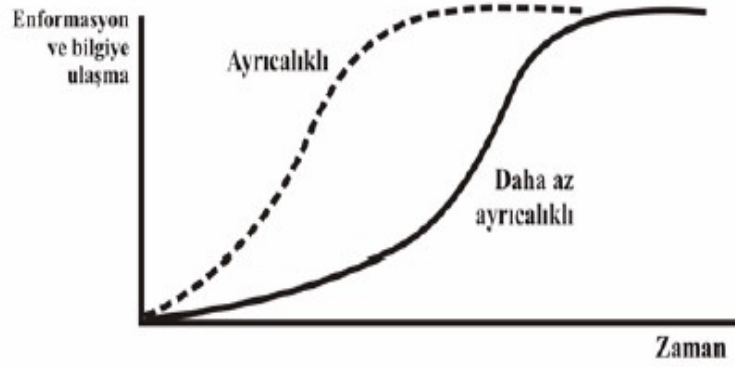
Bu alana ilk katkıyı Tichenor, Donohue, Oliven'in 1970 yılında yayınlanan makaleleri sağlamaktadır. Bilgi gediği modeli, başka bir medya etkisi alını üzerine eğilmektedir. Bir toplumsal sistem perspektifinden yararlanan bu model, medya enformasyonunun çeşitli toplumsal sınıflar arasında dağıtılması bazında medya etkisi ve toplumsal iktidar arasındaki ilişkileri incelemektedir (Fejes, 1999:321).

Kitle iletişim araçları insanlara gereksinim duyduğu bilgileri sağlamaları açısından, toplum için önemli bir rol üstlenmektedir. Ancak kitle iletişiminin özelliklerinden dolayı, kitle iletişim araçlarının farklı toplumsal kesimler arasında bilgi açığını arttırıcı etkileri olabilmektedir (Öksüz, 2001: 74). Çünkü kitle iletişim araçlarından yayılan enformasyon bir toplumsal sistem içinde yerleşiklik kazandıkça, bu enformasyonu nüfusun daha yüksek sosyo-ekonomik statüde bulunan dilimleri, daha düşük sosyo-ekonomik statüde bulunanlardan daha fazla bir oranda edinme eğilimine girmektedir ve böylece toplumsal katmanlar arasındaki bilgi gediği küçülmekten ziyade büyümektedir (Fejes, age:321) Yüksek sosyo-ekonomik güce sahip gruplar doğal olarak imkanları nispetinde daha iyi eğitim imkanlarına sahip olmaktadırlar. Söz konusu gruba mensup kişiler, yine aynı şekilde sosyo-ekonomik gücü az olan gruplardan daha fazla medya kaynaklarına ulaşabilmektedirler. Dolayısıyla, zaten eğitilmiş ve bilgi sahibi olan bu kesim, kitle iletişim kaynaklarından yayılan bilgilere daha fazla ulaşarak daha çok eğitilmektedirler. Böylece toplumdaki kesimler arasında eğitim seviyesi azalacağı yerde artmaktadır.

Şekil 3: Bilgi Açığı Hipotezi
(Severin ve Tankard,1994:409)

Şekil 3'te bilgi açığı hipotezinin genel görünüşü verilmektedir. Şekilde de görüldüğü gibi, yatay düzlemde verilen doğru, geçen zamanı gösterirken, düşey düzlemde verilen doğru verilen ek bilgiyi göstermektedir. Hipotez her iki sosyo ekonomik düzeyde bulunan insanların ek bilgi nedeniyle bilgi edineceğini fakat yüksek sosyo-ekonomik düzeyde bulunan insanların daha fazla bilgi edineceklerini öngörmektedir. Bu da; ekonomik ve kültürel açıdan toplumsal yapının üst katmanlarında yer alanlarla, ekonomik ve kültürel açıdan toplumsal yapının alt katmanlarında yer alanlar arasındaki görece bilgi açığının artabileceği anlamına gelmektedir

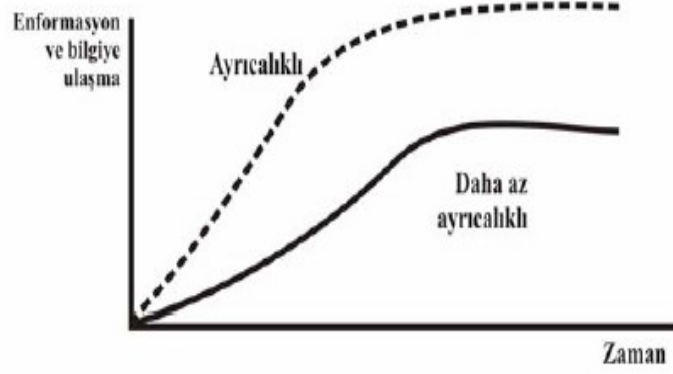

Şekil 4: Bilgi Açığının Kapanması
(McQuail ve Windahl, 1997:145)

Çoğu zaman gediklerin artma eğilimi gösterdiği iddia edilmektedir. Bu, bazı durumlarda doğru olabilmektedir. Fakat Thunberg ve diğerleri şekil 4'te de görüldüğü gibi, gruplar arasındaki bilgi açığının çoğu kez kapandığını düşünmektedirler. Şekildeki kesik çizgiler toplumda ayrıcalıklı olarak tabir edilen (yüksek iletişim potansiyeli olan) grupların gelişimini temsil ederken, düz çizgi daha az ayrıcalıklı grupların gelişimini temsil etmektedir. Başlangıçta aralık artarken, daha sonraki ilerleyen zaman diliminde farkın kapandığı görülmektedir.

Bazı araştırmacılar iki eğrinin yaklaşıp birleşmesi olgusunu, tavan etkileri olarak adlandırmaktadırlar. Böylesi tavanlara, ele alınan konu hakkında potansiyel enformasyonun sınırlı olduğu durumlarda ulaşılabilir. Enformasyonu emme kapasitesi fazla olanların, bir süre sonra belli bir konu hakkında enformasyon akışından toplayacakları bir şey kalmayacaktır. Bu gerçek, az ayrıcalıklıların öndekilere yetişmelerini sağlamaktadır. Ayrıcalıklı grup belli bir durumda daha fazla enformasyon

arama için artık bir dürtü hissetmezken, az ayrıcalıklı grup hala dürtü sahibiye, bu grup uzun dönemde eşit derecede enforme edilmekte ve böylece tavana erişilmektedir (McQuail ve Windahl, 1997:145).

Şekil 5 Kapanmayan Bilgi Açığı
(McQuail ve Windahl, 1997:146)

Dinamik bir toplumda, türlü konuların başlık olma ve ilgi çekme güçleri artıp azaldıkça Şekil 5'te görüldüğü gibi yeni enformasyon gedikleri devamlı olarak ortaya çıkmaktadır. Her gediğe uygun olan veya olmayan durumlar, konunun içeriğine veya karmaşıklığına bağlı olarak değişmektedir.

Tichoner, Donohue ve Olien bilgi açığının olası nedenlerini şöyle sıralamaktadır (Severin ve Tankard, 1994:410-411):

- 1) Sosyo-ekonomik statüsü yüksek ve alçak olanlar arasında bir iletişim becerisi farklılığı bulunmaktadır. Genel olarak eğitim farkı bulunmakta ve eğitim kişiyi okuma, kavrama ve anımsama gibi temel bilgi işleme görevlerine hazırlamaktadır.
- 2) Depolanmış bilgi miktarında ya da daha önceden hazırlanmış temel bilgide fark bulunmaktadır. Yüksek sosyo-ekonomik statüde olanlar, eğitim yoluyla bir konuyu önceden biliyor olabilmekte ya da konu hakkında geçmişte medyayla olan etkileşimleri nedeniyle daha fazla bilgi sahibi olabilmektedirler.
- 3) Yüksek sosyo-ekonomik sınıfın insanları daha uygun sosyal ilişkilere sahip olabilmektedir. Yani kamusal işlere ve bilime ait haberlere maruz kalmış insanlarla arkadaşlık edebilmekte ve onlarla böyle konuların tartışmalarına girebilmektedirler.
- 4) Seçici maruz kalma, kabul ve alıkoyma mekanizmaları işliyor olabilmektedir. Düşük sosyo-ekonomik statüdeki insanlar, kamusal işlerle ve bilimsel haberlerle ilgili bilgiyi kendi değer ve tutumlarıyla uyumlu bulamayabilmekteler ya da kısaca böyle bir bilgiyle ilgilenemeyebilmektedirler.
- 5) Kitleli medya sisteminin doğası yüksek sosyo-ekonomik sınıfın kişilerine yöneliktir. Basılı medyada çıkan kamusal işler ve bilimsel haberlerin çoğunluğu yüksek statü kişilerinin zevkine, ilgilerine uyarlanmaktadır.

Bilgi açığı hipotezine birçok eleştiri yöneltilmektedir. Eleştirilerden biri uçuruma neden olan bilginin mahiyetine dayandırılmaktadır. Bu yaklaşımda belli gruplar ya da insan kategorileri için onları ilgilendiren ve kendilerine yararlı bilgiyi

tanımlamak yerine salt bilgi uçurumları konusunu dert etmenin anlamlı olup olmadığı sorulmaktadır. İnsanlar için kendilerini doğrudan ilgilendirmeyen konularda bilgi sahibi olmamaları önemli görülmemektedir. (Mutlu, 1998:63) Eleştirilerden bir diğeri ise, modelin alıcı yönelimli olmasıdır. Standart olarak mutlak ve nesnel bir bilgi kavramına dayanan bu model insanların kendi anlamlarını ve bilgilerini yaratmasını göz ardı etmektedir.

Bilgi açığı hipotezi, ortaya çıkışından günümüze kadar genişletilerek şekillendirilmiştir. İlk olarak, bilginin bazen açığı yarattığı, bazen de kapattığı saptanmaktadır. Bu aşamadaki önemli değişkenlerden birisi, çeşitli çalışmalarda belirtildiği gibi, ilgi ya da güdülenmedir. Eğer ortada yeterli bir ilgi varsa ve özellikle bu ilgi toplum için eşit olarak dağılıyorsa, bilgi bu açığı kapatmaya hizmet etmektedir. İkinci olarak, açıklar iletişimin bilgiyle sınırlı olmaması nedeniyle oluşabilmektedir. Açıklar tutum ve davranışlarla da ilgili olabilmektedir. Bu nedenle bir araştırmacı olan Rogers, olgunun bir bilgi açığından daha öte bir iletişim etkileri açığı olarak yeniden kavramlaştırılmasını önermektedir. Sonuç olarak bilgi açığı yalnızca yüksek ve düşük sosyo-ekonomik statüdeki insanlarla (genellikle eğitime göre ölçülmektedir) sınırlı olmamakta; önemli çıkarlar, politikayla az ya da çok ilgili olanlarla, genç ve yaşlı olanlar arasında da oluşmaktadır (Severin ve Tankard, 1994:428). Medya belirli durumlarda açığı kapatıyor diye medyanın açık yarattığı durumlar görmezden gelinmemelidir. Bilgi açığını azaltmaya yönelik çeşitli çalışmalar, güdülenmenin önemli bir değişken olduğunu göstermektedir. Fakat bu bilgiyi aramak için güdülenmek yeterli olmamaktadır. Bilginin mutlaka ulaşılabilir olması gerekmektedir.

3.4. Bağımlılık Kuramı

Ball-Rokeach ve DeFleur tarafından formüle edilmiş olan bağımlılık modeli, izleyici etkilerini, medya ve izleyicilerin var oldukları daha kapsamlı toplumsal yapı bağlamında ele almaktadır. Bu model; izleyici, medya sistemleri ve daha geniş toplumsal sistem arasındaki etkileşimi açıklamaya çalışmaktadır. Toplumlar giderek daha karmaşık hale geldikçe, bireyler de toplumsal dünya hakkında daha kapsamlı enformasyon edinebilmek için medyaya daha çok bağımlı hale gelmektedirler (Fejes, 1999:322). Bağımlılığın türü ve derecesi büyük ölçüde toplumun yapısal koşullarına ve toplumun bir değişim, çatışma ya da istikrarsızlık koşullarında bulunma derecesine göre değişmektedir.

Bu kurama göre, özellikle modern kentli-endüstriyel bir toplumda, izlerkümeler kitle iletişim araçlarındaki enformasyona yüksek düzeyde bağımlı kalmaktadırlar. Modern gelişmiş bir toplumda, gündelik yaşamın ve ticaretin işleyişi giderek daha fazla güvenilir ve güncel bilgiyi gerektirmektedir. Bu toplumlarda kitle iletişim araçlarına maruz kalan bireyler, içinde yaşadıkları toplumda olan bitenle ilgili olarak bilgi sahibi olabilmeleri ve buna göre kendi duygusal ve düşünsel yapılarını yönlendirebilmeleri için bu araçlara bağımlı hale gelmektedirler (Mutlu, 1998:51). Bu bağımlılığın ölçüsü, üç değişkenin etkileşimiyle ortaya çıkmaktadır. Bu değişkenler; izleyicilerin bizzat kendileri, iletişim araçları sistemi ve toplumsal sistemdir.

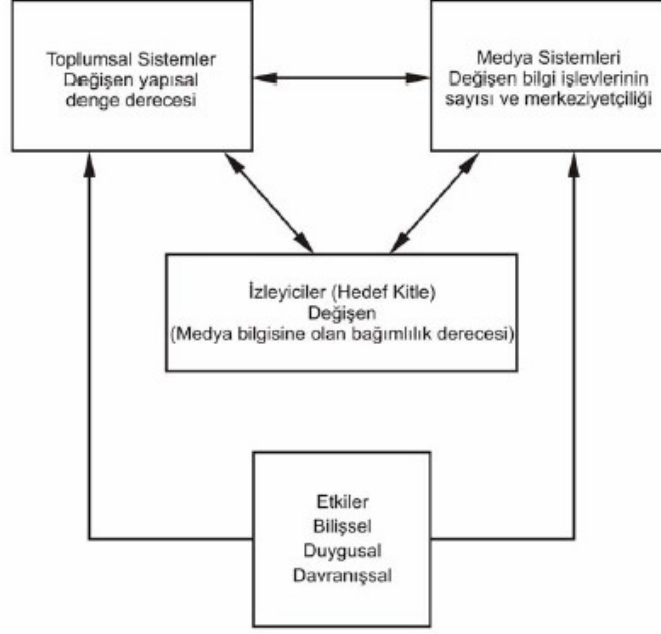
Bağımlılık modeli, Şekil 6'da görüldüğü gibi, bu üç ögenin (değişkenin) birbiriyle ilişkili olduğunu göstermektedir. McQuail ve Windahl (1997:131-132), bu değişkenler ile ilgili şunları söylemektedirler:

Toplumsal sistem istikrar derecesine göre değişmektedir. Toplumsal sistem geçici dönemsel karışıklıklara ve iç krizlere karşı sağlam bir şekilde kurulmuş olabilmekte veya zayıf ve sürekli değişim ve belirsizlik (bazı gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi) içinde, hatta yıkılma (savaş, devrim veya ekonomik yıkıntı) durumunda bile olabilmektedir. Değişim, kriz ve belirsizlik arttıkça, enformasyon verme ve alma işlemini harekete geçiren enformasyon, yönelim, tanımlamalar, değer yargılarının yeniden ileri sürülmesi veya yeni değer yargı ifadelerine gereksinim artmaktadır. Böylesi durumlarda izleyiciler mevcut enformasyon sistemlerine daha bağımlı hale gelmektedirler.

Kitle iletişim araçları sistemi az çok gelişmiş, çeşitli ve toplumsal sistem ile izleyicinin gereksinimlerine cevap verecek yetenekte olabilmektedir. Bu niteliklere daha fazla sahip oldukça toplumda daha merkezi bir duruma gelmesi ve izleyicinin bu araçlara daha çok bağımlı olması olasılığı ortaya çıkmaktadır. Ancak, resmi olmayan ve uzmanlaşmış şebekeler, hatta toplum dışından iletişimin sağlandığı alternatif kaynaklar olabilmektedir. Bu durumda izleyici bağımlılığı daha düşük düzeyde olmaktadır.

İzleyici, kitle iletişim araçlarına bağımlılığına göre kendi içinde değişmektedir. Elit toplumsal grupların bazı elit olmayan azınlıkların da sahip olabileceği gibi alternatif kanallara sahip olma olasılığı bulunmaktadır. Toplumun yapı ve değişimi ile ilişkili olarak toplumsal birleşiminde de farklılıklar olmaktadır.

Bağımlılık modeli kuramının temelinde, gelişmiş toplumlardaki medyanın her olayın başında hazır oluşu bulunmaktadır. Bu toplumlarda bireylerin, yönelimleri, tatmin olma anlayışları, medyayı bilgi kaynağı olarak kullanmaları gibi farklı düzeylerde bağımlılıkları bulunmaktadır. Bireyler açısından her bilgi aynı düzeyde değerli olmamaktadır. Medya bağımlılığı toplumsal değişim ve çatışmaya göre önem kazanmaktadır (Tutar ve Yılmaz, 2003:154).

Şekil 6: Bağımlılık Modeli
(Severin ve Tankard, 1994, 462)

Pek çok araştırmacı kitle iletişimi üzerine araştırmalar yürütürken bağımlılık modelini kullanmaktadır. Bu model bazı kavramların anlaşılmasını kolaylaşmaktadır. Örneğin Gerbner tarafından tanımlanan kültürlemenin nasıl çıktığının kavranmasını ve gündem oluşturmanın anlaşılmasını sağlamaktadır. Ayrıca bilgi açığı konusunda yapılan araştırmalarda da uygulanmaktadır. Bunlara ek olarak bazı araştırmacılar da kitle iletişimi üzerine ilave araştırmalar yürütmek için bağımlılık kuramından yola çıkmaktadırlar (Severin ve Tankard, 1994:464-465). Nigg, Becker ve Whitney, Miller ve Reese, bağımlılık kuramını kullanan araştırmacılara örnek teşkil etmektedir. Örneğin, Miller ve Reese, yaptıkları araştırmada bağımlılık kuramından faydalanarak, kişinin belli bir medyaya bağımlılığı arttıkça o medyadaki mesajın istenen etkiyi yaratmadaki başarısının artacağını bulmuşlardır.

McQuail ve Windahl (1997:134) modelin zayıflığını; farklı öğelerin özellikle de kitle iletişim sisteminin toplumsal sistemden gerçek anlamda bağımsız olduğunu iddia etmesi olarak belirtmektedirler. Modelde kitle iletişim sistemi, ortaya çıkabilecek herhangi bir gereksinimi karşılamak üzere var olan tarafsız politika dışı bir kaynak olarak gösterilmektedir. Buna karşın kitle iletişim araçları sisteminin, toplumun egemen kurumlarıyla çok yakından ilişkili, hatta bütünleşmiş olması düşüncesi daha olası görünmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

BASIN ETİĞİ VE HABER METİNLERİNİN SÖYLEMSEL YAPISININ OLUŞTURULMASI

1. ETİK KAVRAMI VE BASIN ETİĞİ

Basın, kamu hizmeti gören, sosyal sorumluluk anlayışıyla işlemesi beklenen, sahip olduğu nitelikleriyle hukuki bağlayıcılıkları olan, ancak bundan daha da önemlisi her etkinliği, her işlevi *etik* değerlerle donanmış, profesyonel bir meslek alanı olarak görülmektedir. Basın, en etkin gücünü haber verme işlevinden almaktadır. Bu nedenle haberin; doğru, çarpıtılmadan, kamu yararı çerçevesinde, sosyal sorumluluk bilinciyle özel yaşma saygılı, kişilik hak ve özgürlüklerini gözeterek üretilmesi beklenmektedir. Bu bağlamda, etik kavramının basın için önemli bir kavram olduğu düşünülmektedir.

1.1. Etik Kavramı

İletişim bilimi; sosyoloji, psikoloji, hukuk, siyaset, estetik, sanat ... vb. pek çok disiplin dalıyla iç içe ve yan yana gelişmekte, onlardan etkilenmekte ve aynı zamanda onları etkilemektedir. İletişimin etkileşime girdiği önemli alanlardan birini de, felsefenin bir dalı olan etik oluşturmaktadır. Etik, son zamanlarda, gündelik hayatta, sık sık ve her yerde kullanılan bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır.

Yunanca *ethike* sözcüğünden, o da *ethikos* sıfatından ve *ethos* sıfat kökünden, türetilmiş bir kavram olan etik (Girgin, 2003:145), göreceli bir kavram olduğundan, anlamı kişiden kişiye ve toplumdaki topluma değişmektedir. Kavramın genel tanımını Özgen (1994:44); “Etik insanın kendi şahsına ve diğer insanların kişiliklerine karşı iyi davranması, genel bir anlatımla iyiliğe varılması için kendini uymaya zorunlu hissettiği manevi ve ruhsal görevler ve bunlara ilişkin kurallar” olarak yaparken; Bilgin (2003:111) kavramı, “İyi ve kötüyü tanımlayan moral sistemleri ve değerler bütünü ya da bunun incelenmesini konu alan felsefe dalı” olarak tanımlamaktadır.

Etik kavramı, Felsefe Sözlüğü’nde (Ulaş, 2002:500-501) “En genel anlamıyla İyinin, iyi olanın, iyi davranışların doğasını, özünü ve kaynaklarını araştıran; İnsan için iyi bir yaşam ne tür bir yaşamdır?, Nasıl bir yaşam yaşamaya değerdir?, Doğru bir yaşam sürmek için hangi seçimlerin yapılması gereklidir? türünden birbirini bütünleyen sorular eşliğinde nasıl yaşamalı sorusuna yanıt arayan geleneksel felsefe dalı” olarak ifade

edilmektedir. Genel olarak bakıldığında, etik kavramıyla; töre bilim/ahlak bilim kastedilerek, ahlaki açıdan kabul edilebilir bireysel, kurumsal ve toplumsal değerlerin tanımlanması ve bu değerlerin insan davranışını değerlendirmenin temel ölçütü olarak kullanılması işaret edilmektedir.

1.2. Etik Kuramları

İyi olan ya da iyi sonuç doğuran eylemler, toplum tarafından ilkeler haline getirilmektedir. “Etik, insanlararası ilişkilerde eylemin ne olduğunu incelemekte ve ortaya bilgi koymaktadır. Etiğin ortaya koymuş olduğu bu bilgiler ise, insanca yaşamın koşullarını ...” (Kuçuradi, 1994:34) oluşturmaktadır. Ahlak felsefesi, yüzyıllardır iyi ve kötü nedir? sorusunu sorarak buna cevap aramaktadır. Bazı görüşler topluma, çağa ve bulunulan ortama göre değişmeyen standart bir iyi-kötü ayrımını öne sürmektedir. Ortaya konmuş bir çok etik teoriden mutluluk ahlakı (eudaimonizm), görev ahlakı (deontoloji), faydacılık (utilitarianism/teleoloji), varoluşçuluk (existentialism) ve din teorileri başlıcalarını oluşturmaktadır (Soygüder, 2003:169-170). Sokrates, insanların daima iyi olan şeyi yapmaya çalıştıklarını savunmaktadır. Ona göre, insanın iyiyi yapmaması bilgisizlikten kaynaklanmakta ve kimse kötü olan şeyi isteyerek yapmamaktadır. İnsanlar her zaman iyiyi istemekte, ama iyi sandığı şeyler bazen kötü sonuçlar verebilmektedir.

Aristoteles’in etik anlayışına getirdiği en önemli boyutu; özgürlük oluşturmaktadır. İnsanlar, ancak özgürce yaptıkları eylemlerden sorumlu tutulmaktadırlar. Sadece özgürce yapılan eylemlerin etik eylem olup olmadığı tartışılabilmektedir.

Ondokuzuncu yüzyıla girildiğinde Alman filozof Immanuel Kant (1724-1804) mutlulukçu (eudaimonist) bir ahlak felsefesini kabul etmemektedir. Çünkü Kant’a göre bu yaklaşımda mutluluk değişken bir kavram olarak görülmektedir. Mutluluğun kaynağını kimi için erdem, kimi için iyi, kimi için bilgi, kimi için doğaya uygun yaşam oluşturmaktadır (Soygüder, age:170). Mutluluk teorisinde eylemlerin ahlaki olması ya da olmaması herkese göre değişmektedir. Kant, ahlakı bu durumdan kurtarmak ve onu herkes için aynı kılan, değişmeyen bir noktada temelleştirmeye ve evrenselleştirmeye çabalamaktadır.

Etik tarihçileri, Kant'ın o güne kadar egemen olan mutlulukçu etiklere son vererek yeni bir dönem başlattığını ve bu nedenle onun etikte bir dönüm noktası oluşturduğunu söylemektedirler. Kant'ın ahlak teorisi, insanın özgür olduğuna ve ahlaki kararlarını dış güçlerin etkisinde değil, iç yargılama gücüyle vermesine dayanmaktadır.

1.2.1. Mutluluk Ahlakı (Eudaimonism)

Eudaimonia sözcüğü mutluluk anlamına gelmektedir. “Mutluluk, yaşamın erek ve değerinin insan ruhunda olduğunu dile getiren bir kavram. Antik çağın mutluluk anlayışı bireyci bir özyapıya sahip... Yani tek tek kişilerin mutluluğa nasıl erişebileceklerini araştırmaktadır” (Arat, 1996:18). Ahlak üzerine yapılan felsefi tartışmaların Antik Yunan çağına kadar uzandığı görülmektedir. Bu dönemin ahlak anlayışı bireyci bir yapıya sahip bulunmaktadır. Eudaimonist anlayışa göre, bireysel eylemlerin ereğini mutluluk oluşturmaktadır.

1.2.2. Görev Ahlakı (Deontoloji)

Deontoloji terimi meslek ahlakı anlamına gelmektedir. Kant'ın görev ahlakı teorisinden türeyen deontoloji (deon:ödev, loji:bilim, ödevbilim), bir meslek topluluğuna ait insanların uyması gereken kuralları araştıran bilgi alanını ifade etmektedir. Kant'a göre herhangi bir eylemin ahlaki değeri söz konusu olduğunda, kişisel eğilimin önemi bulunmamaktadır. Eğilimlerle görev arasında bir tercih hakkı bulunmaktadır. Kant, eylemlerin; eğilimlerin göz ardı edilip yalnızca görev duygusuna boyun eğilerek yapıldığında daha değerli olduklarını iddia etmektedir (Billington, 1997:170). Ahlak, sınavda kopya çekmemek, hırsızlık yapmamak, insanlara iftira atmamak gerektiğini söylemektedir. Hangi davranışın doğru olduğu koşulsuz buyruklara uyularak bulunabilmektedir.

Kant, görevlerin çatışması ile karşılaşırsa, yalnızca koşulsuz buyrukların izlenilerek önceliklerin bulunabileceğini iddia etmektedir. Örneğin; bir basın mensubu, kamunun önemli saydığı bir kişiye yöneltilmiş bir silah gördüğünde bunun fotoğrafını mı çekeceğine, yoksa bu kişiyi uyarıp onu ölümden kurtarmaya mı çalışacağına karar vermek durumundadır. Eğer önceliği kamuoyunu yaratmak ise o fotoğrafı çekmesi; önceliği insan hayatı ise fotoğraf makinesini bir kenara bırakıp o kişiye yardım etmesi gerekmektedir.

1.2.3. Faydacılık (Utilitarianism/teleoloji)

Faydacılık, eylemlerin temelinde kişinin ya da toplumun yararına yönelik eğilimleri bulunan bir öğretiyi ifade etmektedir. İngiliz filozoflar Jeremia Bantham ve John Stuart Mill tarafından desteklenen bu kuram, ahlak anlayışının temelinde haz ilkelerinin bulunduğunu belirtmektedir. Mill'in en büyük amacı, toplum yaşamını etik normlara uygun bir şekilde biçimlendirmektir. Mill, toplumsal bir etik geliştirerek, bu konuyla ilgili olarak; "Felsefenin doğuşundan beri düşünürler en üstün iyinin ne olduğunu aramışlardır ... en üstün iyi yararlıdır. İyiyi kötüden ayıracak ölçü nedir? Ne akılcılar, ne ruhçular bu ölçüyü verememişlerdir. İşte biz Bentham'la ölçüyü veriyoruz: İyiyi kötüden ayıracak ölçü, yarar ölçüsüdür" (Özgen, 1998:36) demektedir. Faydacılık kuramı, davranış ve tutumların sonucunda yatmaktadır. Diğer bir deyişle, ahlaki bakımdan iyi olan şey, davranış ya da tutumun kendisine değil; sonucuna bağlı bulunmaktadır. Ortaya iyi bir sonuç çıkar ise, o eylem iyi bir eylem olarak nitelendirilmektedir.

1.2.4. Varoluşçuluk (Existentialism)

Kierkegaard, Nietzsche, Heidegger ve Sartre varoluşçuluk teorisini savunan belli başlı düşünürler arasında yer almaktadırlar. Kierkegaard, insanın mekanik bir evrenin kölesi olmadığını, verdiği kararlarla geleceğini tayin edebileceğini belirtmektedir. İnsan, özgür iradeli olduğundan, mutlaka özgürlüğünün peşinde koşup onu yakalaması gerekmektedir. Bireyin ahlaki eylemde bulunabilmesi için, her şeyden önce özgürlük kavramını etik bir norm olarak kabul etmesi gerekmektedir (Pieper, 1999:19). Varoluşçuluk özgürlükçü bir felsefeye dayandığı için, anahtar kelimesini *seçmek* oluşturmaktadır. Varoluşçu etikte bireyin uyması gereken hiçbir davranış kodu bulunmamaktadır. Yaşam kuralları insanın kendisi için kararlaştırdığı kurallardan oluşmaktadır.

1.2.5. Din

Etik teorilerin en önemlilerinden birisini de din oluşturmaktadır. Çünkü; insanoğlu var olduğundan beri bir şeylere inanma ihtiyacı duymaktadır. Dünya görüşlerini oluşturan unsurların hemen hepsinde din egemen hale gelmektedir. Bilim, felsefe ve sosyal teoriler, dini dogmalarla iç içe geçmiş durumdadır. İnsan davranışlarını, iyi ya da kötü nitelikleri açısından inceleyen etik ve bu davranışların belli yasalara bağlanması konusu, tek tanrılı dinlerin bel kemiğini oluşturmaktadır. Ahlakı içermeyen bir din hemen hemen bulunmamaktadır. Ancak modern çağda bilimin

gelişmesi, toplumsal yapıların, dolayısıyla ahlak anlayışının da değişmesine neden olmaktadır (Ceylan, 1999:101). Din, ahlakın varlığını kabul ederek, insanların kalplerine doğal bir yasa koymakta ve insanlar da bu yasaya uymaya çalışmaktadır.

Bütün bu teorilerden de anlaşılacağı gibi, tarih boyunca filozoflar, insan için iyi hayatın ne olduğu ve insanın nasıl yaşaması gerektiği gibi sorulara cevap aramaktadırlar. Kimine göre zevkli hayat, kimine göre mutlu hayat, kimine göre bilimsel hayat, kimine göre de tanrının emirlerine uymaya dayanan hayat iyi görülmekte ve bu iyilere göre insanın yaşaması önerilmektedir. Etiğin (ahlak felsefesi) görevi, etik kuramlarla ortaya çıkan önemli kavramların ve önermelerin analiz edilmesini ve aydınlığa kavuşturulmasını sağlamaktır.

Ahlak felsefesi anlamına gelen etik kavramı, günlük kullanım dilinde sıklıkla ahlak kavramıyla karıştırılmakta ve çoğu zaman bu iki kavram birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Oysa ki; bu iki kavram arasında anlam farklılıkları bulunmaktadır.

1.3. Etik ve Ahlak Kavramları Arasındaki Ayrım

İnsanlar, kendilerini birtakım görevlere bağlı sayarak, davranışlarının iyi veya kötü olduğu konusunda belirli inanışlar geliştirmekte ve kendi nefesine, vicdanına karşı olan bu görevlerini ahlak ile açıklamaktadırlar. Tarih boyunca filozoflar, ahlaki olayları değerlendirerek; durmadan iyiyi ve kötüyü belirleyen prensipler ortaya koymaya ve herkes için geçerli olan ahlak ilkelerini saptamaya çalışmaktadırlar. İyi-kötü, doğru-yanlış çerçevesinde değerlendirme yapan etik ve ahlak kavramları arasındaki ayrımı ortaya koyabilmek için ahlak kavramının da nasıl tanımlandığına bakmak gerekmektedir.

Ahlak kavramı Felsefe Sözlüğü'nde (Ulaş, 2002:24-25) "İnsanların gerek yaşam ilgileri, gerek metafizik bağlanımları, gerekse değer yönelimleri bakımından kendisine göre yaşamakla yükümlü olduklarını duyumsadıkları temelli dünya görüşü; ... iyi olduğu düşünülen bir yaşam görüşünde yapılanıp yerleşiklik kazanan, gelenekler ile görenekler yoluyla taşınan, yazılı ya da yazılı olmayan davranış kuralları; ... belli bir toplum içinde yaşayan insanların kendileriyle, birbirleriyle, kurumlarla ilişkilerini düzenleyen ilkeler, değerler, kurallar, töreler bütünü" olarak tanımlanmaktadır.

İrvan (2003:51) ahlak kavramını, “İnsanın iyi veya kötü olarak nitelendirilmesine yol açan manevi özellikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlar” bütünü olarak ifade etmektedir.

Ahlak, kişilerarası ilişkilerde davranışlara ilişkin geçerli (bir grupta, belirli bir zamanda, genel olarak geçerli olan, geçerli olması istenen) çeşitli değer yargıları sisteminden oluşmaktadır. Bu değer yargıları, toplumdan topluma ve aynı toplum içinde zamandan zamana değişebilmektedir (Soygüder, 2003:165). Bir toplumun iyi kabul ettiği bir davranış, başka bir toplum ya da aynı toplum başka bir zamanda, iyi bir davranış olarak kabul etmeyebilmektedir.

Ahlak kurallarının zaman içinde ve var oldukları toplumlara göre değişebilir olması, onların göreceliğini de beraberinde getirmektedir. Ancak ahlakta değişmeyen bir ana öge bulunmaktadır o da; ahlaki eylemlerin iyi eylemeyi hedef alarak iyiye yönelmeleri özelliğidir. Ancak her ahlaki anlayışta iyinin bağlı olduğu değer/değerler değişiklik gösterebilmektedir. Bu durumda ortaya çıkan olgu ahlakın göreceliliğini ifade etmektedir (Özgen; 2002). Buna göre etik ve ahlak kavramları arasındaki farklar şu şekilde sıralanabilmektedir (Ulaş, 2002:25-27; Billington, 1997:45; Soygüder, age:165; Arslan 1998:119; Nuttal, 1997:15):

- Türkçe’de *ahlak felsefesi* olarak karşılık bulan *etik* kavramı “karakter” anlamına gelen Yunanca ethos sözcüğünden gelirken; *Ahlak* sözcüğü ise, kökünde “huy”, “doğa”, “yaratılıştan olan”, “haslet” anlamları taşıyan Arapça’daki “hulk” kökünden gelmektedir.

- Ahlak ilk elden inançlarımız ile eylemlerimizi yönlendiren iyi ile kötü tasarımlarıyla ilgiliyken, buna karşı etik ahlaklı olanın üstünde yükselerek iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış, ahlaksal ya da ahlaksal olmayan niteleyicileriyle betimlenen inançlarımızın, eylemlerimizin, deneyimlerimizin değerlerinin felsefi bir gözle soruşturulmasına karşılık gelmektedir.

- Etik, yerleşik ahlak anlayışlarına bir seçenek oluşturması nedeniyle, daha çok eleştirel bir ahlak arayışına karşılık gelmektedir. Buna göre etik düşünce, ahlakın tarih boyunca nerede başlayıp nerede bittiği sorusuna yanıtlar aramaktadır.

- Etik, doğru ve yanlış davranışın teorisini oluşturmakta iken; ahlak etiğin pratiğini oluşturmaktadır.

- Etik bir kişinin belli bir durumda ifade etmek istediği değerlerle ilgili iken; ahlak bunu hayata geçirme tarzını oluşturmaktadır.

- Ahlak, genellikle insanların kendisine göre yaşadıkları bir ilkeler topluluğu, bir kurallar toplamı anlamına gelmektedir. Böylece bir meslek ahlakından, bir siyasal ahlaktan, hatta bir evlilik ahlakından söz etmek mümkün olmaktadır. Meslek ahlakı, bir mesleği icra eden kişilerin, örneğin; öğretmenlerin öğrencilerine, velilere ve kendi meslektaşlarına karşı davranışlarını düzenleyen ve onlara kılavuzluk eden ilke ve kurallar bütünüdür. Etik (ahlak felsefesi) ise; ahlaktan farklı olarak bu tür davranışları felsefi olarak inceleyen ve açıklamaya çalışan felsefenin dalı olarak tanımlanmaktadır.

- Ahlak; yanlış ve doğru, iyi ve kötü, erdem ve kusur ile yapılanların ve yapılamayanların sonuçlarını değerlendirme ile ilgili iken; etik ahlakı konu edinen felsefe dalıdır. Etik, Kullanılan ahlak terimlerinin ve ahlaki yargıların statüsünü analiz etmekte ve takınılan ahlaki tutumların ardında yatan yargıları ele almaktadır.

Etik, insan davranışlarının ilkelerini belirlemekte ve konusunu da ahlak oluşturmaktadır. Ahlakı açıklamaya, buna bağlı olarak da, ilkeler tespit etmeye çalışmaktadır. Etik, belli bir disiplinin; yani felsefenin altında çözümlenme yapmakta ve bu çözümlenme sonucunda elde edilen verilerle ahlaki bir disiplin ortaya çıkarmaktadır. Örneğin; mesleki kimlik oluşturulurken etikten yararlanılmakta, söz konusu mesleğin tarihsel ve toplumsal önemine uygun olarak meslek ahlakı geliştirilmektedir (Soygüder, 2003:166). Gazetecinin ahlakı denildiğinde; mesleki etik ilkelerinin o kişilerce uygulanma biçimleri algılanmaktadır. Dolayısıyla, gazetecilik etiğinden bahsedilirken mesleğe ait etiğin; bir gazetecinin ahlakından söz edilirken de kişinin sahip olduğu ahlakın anlaşılması gerekmektedir.

1.4. Basın Etiği

Basın etiği de felsefenin bir alt kategorisinde yer almakta ve temel ilgi alanını basın sektöründe çalışan gazetecilerin mesleklerini icra ederken uymak zorunda oldukları kurallar ve ilkeler oluşturmaktadır. Buna göre; etik ya da etik dışı olarak nitelendirme, basın organının kendisine değil; bu basın organının çalışanlarına yapılmaktadır.

Etik sorunların en önemli özelliğini, kişinin o davranışı özgürce seçmesi oluşturmaktadır. Alman filozof Kant “gereklilik imkan içerir” (Billington, 1997:47) diyerek seçim şansının olmadığı yerde etikten söz etmenin mümkün olmadığına işaret etmektedir. Çünkü özgür olmayan insan seçim yapamamakta, fakat; aynı zamanda seçim yapabilen kişide yaptığı seçimin sorumluluğunu üzerine almaktadır. Ancak özgür yaşayan ve özgür düşünen insandan etik davranışlar beklenebilmektedir. Muhabir, editör, haber müdürü, genel yayın yönetmeni, yazı işleri müdürü, iletişim sürecinde işin mutfağında yer alırken, medya organizasyonu içerisinde iletileri seçen, değiştiren, reddeden ve bu yolla da bir alıcı ya da alıcılar grubuna enformasyon akışını engelleyen kanal tutucu rolünü de üstlenmektedirler (Sözen, 1997:38-40). Dolayısıyla, gazetecilik mesleği profesyonellerinin yaptığı seçimler, etiğin en önemli sorununu oluşturmaktadır.

Editoryal bağımsızlığın gerçekleşmesinde, editoryal kararlara katılım kanallarını yaratmak ve bu amaçla demokrasinin özlenen koşullarında gazetecilik mesleğinin temel özgürlükleri sağlamak gerekmektedir (Kılıç, 2005:137). Editörel bağımsızlığın olmadığı bir basın kuruluşunda çalışan gazeteciden özgür seçimler yapması beklenememekte ve özgürce seçilemeyen, değerlendirilemeyen haber ve fotoğraflar zaman zaman gazetecilik meslek etiğine aykırılıklar oluşturmaktadır. Bunun en büyük sebebini; gazetecilerin, haber fotoğrafçıların, editörlerin ve fotoğraf editörlerinin, gazete sahibinin ideolojisine uygun işgörme çabaları oluşturmaktadır.

Çeşitli etik teoriler basında yaşanan etik sorunları tartışmak için elverişli zeminler sunmaktadır. Ancak; bunlar tek tek incelendiğinde gazetecilik meslek etiğiyle birebir ilişkilendirilebilecek teorilerin “görevci etik anlayışı” ve “yararcı etik anlayışı” olduğu görülmektedir.

1.4.1 Görevci Etik Anlayışı

Alman filozof Immanuel Kant’a dayandırılmakta olan görevci etik anlayış, önceden belirlenmiş kurallarla ve ilkelerle ilgilenmektedir. Kant’ın *koşulsuz buyruk* olarak ifade ettiği bu anlayışa göre, bir kişinin eyleminin ahlaki olarak nitelenebilmesinin koşulu, aynı eylemin, davranışın evrensel bir ilke haline gelebilmesinde yatmaktadır. Kant, bu durumu “Öyle davran ki, kendi eyleminin herhangi bir zamanda ve yerde herhangi bir kimse için de evrensel bir yasa düzeyine çıkarılmasını isteyebilesin” (Ulaş 2002:519) olarak formüle etmektedir.

Kant'a göre, ahlakın kaynağını tanrı değil; özgür insan oluşturmaktadır. Yine Kant'a göre; insanı insan yapan akıl olduğundan, ahlaki değerlerin kaynağını insan aklı yada akıllı insan oluşturmaktadır. Ayrıca, Kant, bu aklın ahlaki olarak insanda vicdan şeklinde ortaya çıktığını ifade etmektedir (Arslan, 1998:147). Kant'a göre; herhangi bir eylemin ahlaki değeri söz konusu olduğunda, kişisel eğilimin önemi bulunmamaktadır. Eğilimlerle görev arasında bir tercih hakkı bulunmaktadır. Kant, eylemlerin; eğilimlerin göz ardı edilip yalnızca görev duygusuna boyun eğilerek, yapıldığında daha değerli olduklarını iddia etmektedir.

Kant ahlaksal davranışlarda eudaimonismi benimseyen yaklaşım biçimini onaylamamaktadır. Bu yaklaşım biçiminde, mutluluğu hedefleyen eylemlerde, bir haz nesnesi, kişiye erek olarak gösterilmektedir. Oysa Kant, ahlaksal olanda belirleyicinin akıl ve onun yasaları olduğunu savunmaktadır (Özgen; 2002:33). Bu bağlamda Kant, bireyin salt akıl yoluyla kendine iyiyi hedeflemesi ve bu doğrultuda davranması durumunda ahlaksal bir varlık olacağı sonucuna varmaktadır.

Kant ayrıca, hiçbir kimsenin amaca giden yolda bir araç olarak kullanılamayacağını belirtmektedir. Yani; hiçbir koşulda amaç aracı haklılaştıramamaktadır (İrvan, 2003:52). Kant herhangi bir çıkar ahlakına karşı çıkmakta ve iyi denen davranışı, insanın doğal isteklerinin, eğilimlerinin doyurulması olarak açıklayan tüm ahlak kuramlarını kararlı bir biçimde reddetmektedir.

Bu etik anlayış, gazetecilik mesleğine uygulandığında, hiçbir koşulda ihlal edilmemesi gereken ilkelere sahip olunması gerektiği görülmektedir. Örneğin, doğruları yazmak bir erdem ise ve bu, gazetecilerin evrensel bir ilkesi haline gelecek ise, gazetelerin her koşulda doğruyu yazması gerekmektedir.

1.4.2. Faydacı (Yararcı) Etik Anlayışı

İngiliz filozofları Jeremia Bentham ve John Stuart Mill'e dayandırılmakta olan faydacı etik anlayışı; önceden belirlenmiş kurallar ve ilkelerden çok, sonuçlarla ilgilenmektedir. Bu etik anlayışa göre, doğru ya da yanlış belirleyen şey, amaçlardan çok sonuçlarda bulunmaktadır. Kurama göre; ahlak anlayışının temelinde haz ilkeleri bulunmaktadır. Bentham, kişinin eyleminde, olabildiğince çok sayıda insanın, olabildiğince çok mutluluğunu sağlayabildiği koşulda, mutlu olabileceğini savunmaktadır. Başka bir deyişle ahlaklı kişinin mutluluğu, diğer insanların mutluluğuna bağlı bulunmaktadır (Soygüder, 2003:173). Bir eylem, yöneldiği kimselere

en büyük yararı sağladığında ve o eylemin sonuçları en çok hazzı ve mutluluğu yarattığında ahlaki olmaktadır.

Faydacılık kuramına göre; bir şeyin faydası onun pratikteki yararlılığını oluşturmaktadır. Kuramın temel ilkesini, en fazla sayıda kişinin en büyük mutluluğu oluşturduğundan, kişinin kalkışacağı eylemin sonucunu önceden hesaplayabilmesi gerekmektedir. Bu eylemin sonucunda sevinç yaratacak değerler, üzüntü yaratacak değerlerden çoksa, yapılan eylemin iyi olduğu düşünülmekte, aynı zamanda ahlaki bir eylem olduğu varsayılmaktadır (Soygüder, age:174). Ahlaki davranış fikrinin kökünde, faydacılığın temel ilkesi, “mutluluğu yakalamak” yatmaktadır. Stuart Mill, eylemleri beraberinde mutluluk getiriyorsa doğru, mutsuzluk getiriyorsa yanlış olarak kabul etmektedir.

Günümüz gazetecilik pratiği açısından daha kolay uygulanabilir görünen bu etik anlayış, katı kuralların kenara atılarak, her olayın kendi koşulları içinde değerlendirilmesini, olası sonuçlarının önceden düşünülmesini ve kararın bu çerçevede verilmesini gerektirmektedir (İrvan, 2003:53). Örneğin *saklı kalması koşuluyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddi biçimde gerektirmedikçe yayınlanamaz* şeklinde formüleleştirilen Basın Konseyi ilkesi ele alındığında; bu ilkeye göre, eğer kamu yararı büyükse, kaynakların aktardığı her tür bilgi, kaynağın rızası dışında yayımlanabilmektedir. Yani; kaynağın hakları, kamunun haklarına göre daha ikincil konumda yer almaktadır.

Faydacılığın ısrarlı olduğu bir başka konuyu da tarafsızlık ilkesi oluşturmaktadır. Halkı ilgilendiren meseleler söz konusu olduğu sürece her insanın eşit mutluluk isteme hakkı bulunmakta ve bu durum övgüye değer bir amacı gerçekleştirmektedir. İdealde bu şekilde yer alan tarafsızlık ilkesi, gazetecilik etiğinde de vazgeçilmez bir ilke olarak yer almaktadır.

1.5. Basın da Yaşanan Etik Sorunlar

Basının hammaddesi olan haber, insan üzerinden oluşturulmaktadır. Haber verme, bilgilendirme, kamuoyu oluşturma işlevlerini yerine getiren basının, insan malzemesini nasıl kullandığı, kullanması gerektiği uygulamada önemli bir etik sorun olarak ortaya çıkmaktadır (Aziz, 1992:52-549). Bu yüzden basın özgürlüğü ile insan özgürlüğü karşılaştırılırken iki özgürlük arasındaki sınırın nerede başlayıp nerede bittiği

önem kazanmaktadır. Basında yaşanan etik sorunlar genel olarak şu başlıklar altında sıralanabilmektedir.

1.5.1. Haber ve Doğruluk Sorunu

Basının, doğru bilgiyi sağlama yükümlülüğü, gazetecilikle ilgili bütün anlatılanların değişmez bir teması haline gelmektedir. Neredeyse tüm gazetecilik etik kodları, gazetecinin her koşulda doğruyu söylemesi gerektiğini ısrarla vurgulamaktadır. Doğruluk kavramı, gazetecilik açısından ele alındığında; haberde aktarılan bilgilerin gerçeğe uyuşmasını, gerçeği yansıtmasını anlatmaktadır (İrvan, 2003:59). Haberin alt yapısını oluşturan olay, olgu, fikir ve sorunların mutlaka gerçek olması gerekmektedir. Haberin bir bakıma olmazsa olmazını gerçeklik oluşturmaktadır.

Basın ile toplum arasında var olduğu düşünülen sözleşme, basına belirli yükümlülükler getirmektedir. Bu nedenle, basının etik açıdan uygun faaliyet gösterebilmesinin temel koşulunu; insanların yaşamını ilgilendiren önemli konuları doğru ve eksiksiz bir biçimde haber yapması oluşturmaktadır. Basının uymakla yükümlü olduğu düşünülen en alt düzeydeki etik sınırlamalar, sadece haberin doğru verilmesi, gerçeğe uygunluğu ve nesnelliği gibi konuları kapsamamakta, haberin gerçekleştiği bağlamın da doğru ve eksiksiz bir biçimde aktarılması gerekliliğini de içermektedir (Çaplı, 2002:88). Bir başka deyişle, gazetecilerin etik yükümlülüğünü, olayları gerçekleştiği şekilde aktarmak ve sunmak oluşturmaktadır.

Haberde doğruluk kavramının basın özgürlüğü kavramıyla da çok yakın ilişkisi bulunmaktadır. Çünkü; gerçek sadece özgür basın tarafından ortaya çıkarılabilecektir. “Ekonomik, siyasal, ideolojik nedenlerle haberleri çarpıtan, haberle yorumu karıştıran,... doğruları, tüm doğruları, sadece ve sadece doğruları söylemek gibi bir misyon üstlenmediği için özgürlük mücadelesinde yalnız kalmakta, güvenilirlik basamağında en altta kalmaktadır” (İrvan 2003:60). Gazetecinin görevi, gerçekleri doğrulayarak haber yapmaktır. “Bir haber doğrulanmadıkça, ya da olaylara dayandırılmadıkça gerçeklik, ilgi ve önem değerlerini taşıyamaz” (Bülbül, 2001/b:139). Olmamış olayları olmuş, uydurmaları gerçek gibi göstermek, öncelikle basın etiğiyle, sonra da gazetecilik anlayışıyla çelişmektedir.

1.5.2. Haber ve Yorum Ayrımının Yapılmaması

Haberde nesnel ölçülere özen göstermek, basın etiğiyle doğrudan bağlantı oluşturmaktadır. Gazetecinin haberi bireysel etkilerden uzak, doğru, yansız bir

düzenleme ile yorum katmadan ve gerçeklerden ayrılmadan olduğu gibi vermesi gerekmektedir. Diğer taraftan Türk basının son yıllarda giderek ve artan oranda haberi yorumlaştırdığı görülmektedir. Haber ve yorum arasında kesin bir ayırım konulmaması basında haberlerin yanlı hazırlandığı eleştirilerine zemin hazırlamaktadır.

Nesnellik ölçütlerini zedeleyen haberdeki yorumlar aynı zamanda basın etiğine de zarar vermektedir. “Nesnellik ölçütlerinden en önemlisi, gazeteci haberin içinde yer almamalı, içeriğini değiştirmemelidir. Başka bir anlatımla haberin bir parçası olmamalı; kişisel, siyasal, ideolojik görüşlerinden soyutlanarak olaylara yaklaşmalı; dramatik gelişmelerinde etkisinde kalmamalıdır” (Bülül, 2001/a:71). Basında yer alan haberlere bakıldığında, köşe yazıları dışarıda bırakıldığında bile, haber metninin yorum ve değerlendirmelerle dolu olduğu görülmektedir. Bağımsızlık, tarafsızlık ve yansızlık kavramlarının görecelilikleri, değer yargılarından arınmış haberciliğin gerçekleşmesini zorlaştırmaktadır.

1.5.3. Haber ve Reklam Ayrımı

Basın kuruluşlarının önemli kısmının reklam desteği ile ayakta kalması, bu kuruluşları haber-reklam ayrımı konusunda etik sorunlar ile karşı karşıya getirmektedir. Reklam gelirlerine olan bağımlılık haberlerin, reklam verenlerin çıkarları doğrultusunda hazırlanmasına neden olmakta ve okurların doğru haber alma hakkını yok eden bir uygulama ortaya çıkarmaktadır.

Basın konseyi tarafından benimsenen Basın Meslek İlkeleri'nin 14. maddesi “ilan ve reklam niteliğindeki yayınların bu nitelikleri tereddüde yer bırakmayacak biçimde belirtilir” demektedir. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti etik ilkesi de Haber-ilan-reklam başlığı altında “Haber ve yorum metinleri veya görüntüleri ile ilan-reklam amaçlı metinlerin ayrımı hiçbir karşılığa yer bırakmayacak ölçüde yapılmalıdır” (İrvan 2003:64) diyerek haber-reklam ayrımının kesin çizgilerle ayrılması gerektiğini belirtmektedir.

1.5.4. Özel Yaşam ve Mahremiyet

Basın etiğinin en çok tartışılan konuların başında, gazetecilerin sık sık kişilerin özel yaşam alanlarına ve mahremiyetlerine müdahale etmeleri gelmektedir. Gazeteciler çoğu zaman kamunun bilme hakkı adına kişilerin özel yaşamlarının gizliliği ilkesini ihlal etmektedirler.

Teknolojinin de gelişmesiyle kişilerin özel hayatları sürekli tehdit altında bulunmaktadır. Bu tehdidi Soygüder (2003:187). “Gazeteciler, paparazziler, gece gören enfraruj dürbün ve kameralarla, topluiğne başı büyüklüğündeki mercek ve mikrofonlarla, teleobjektiflerle, gizli kameralarla ünlülerin mahremiyetine ve özel hayatına müdahale etmektedirler” şeklinde ifade etmektedir. Basın tüm bunları kamu ilgisi kriterini göz önünde bulundurarak yapmaktadır. Kamu ilgisi kriteri, kamu yararının az ya da tartışmalı olması durumlarında yayıncılara açık kapı bırakmaktadır.

Kamu ilgisi ancak, kamu yararı varsa kullanılabilir. Kamu yararı yoksa tek başına kamunun ilgisi var diye bir kişinin özel hayatını yayına konu etmek pek de doğru görülmemektedir. Özel hayatın açıklanabilmesi için kamu yararı, sadece bir görevin yapılışıyla ilgisinin olması, kişinin rızasının olması ya da hukukça aykırı bir davranışın kamuoyuna duyurulması ile sınırlı bulunmaktadır (Öngören; 1998:65-86). Oysa ki magazin gazetecilerinin kamu yararından çok, kamu ilgisi kriterini göz önünde bulundurarak haber yaptıkları görülmektedir.

1.5.5. Diğer Olumsuz Durumlar

Basında yaşanan etik sorunları sadece basında çalışanların ilke ve kural dışı hareketleri oluşturmamaktadır. Zaman içerisinde değişen bazı oluşumlarda basın etiği ile çelişebilmektedir. Örneğin satış arttırma, okunma alanını genişletmek için başvuruolan promosyon ve lotarya gibi yöntemler, tekelleşme,...vb. etik ilke ve kurallarına aykırılıklar oluşturmaktadır. (İrvan, 2003:59-79; Bülbül, 2001/a:46-58):

- *Haber kaynaklarıyla ilişkiler ve haber kaynağının gizliliği;* çoğu etik ilkeler arasında, gazetecilerin bilgi aldığı haber kaynaklarıyla nasıl bir ilişki yürütmesi gerektiği oldukça net bir biçimde belirtilmemektedir. Bu ilkeler özünde gazeteciliğin bir temas ve mesafe mesleği olduğunun altını çizmektedir.

- *Çocuklara ilişkin haberler;* Çocukları konu alan haberlerde etik sorunlar genellikle çocukların haberin bir parçası haline geldikleri tecavüz, hırsızlık, uyuşturucu, tiner kullanma, intihar, yaralama, öldürme, vb. olumsuz olaylarda ortaya çıkmaktadır.

- *Çıkar çatışmaları;* günümüz medya patronları, medya dışı sektörlerde önemli çıkarları bulunan iş adamlarından oluşmaktadır. Bunlar sahip oldukları basın kuruluşlarını, başka alanlardaki özel çıkarlarını korumak ve geliştirmek amacıyla bir silah olarak kullanabilmektedirler. Diğer etik sorunlarda olduğu gibi, çıkar

çatışmalarında da aslolanı kamu çıkarları oluşturmaktadır. Kamu çıkarının ikinci plana atıldığı hiçbir uygulama gazetecilik etiğine uygun bulunmamaktadır.

- *Trajik olaylar*; Basında cinayet, intihar gibi trajik olaylar çoğu kez etik ilkeler hiçe sayılarak haberleştirilmektedir. Bu konuda TGC'nin geliştirdiği yol gösterici ilkelere karşın, Türkiye'de, özellikle intihar olayları haber çerçevesini aşan, okuru ve izleyiciyi etki altında bırakan bir üslupla haberleştirilmektedir.

- *Armağanlar ve bedava geziler*; Özel ve tüzel kuruluşlar basının kendileriyle ilgili haber yapan muhabirlerine sık sık armağanlar vermekte ve bu muhabirleri bedava gezilere davet etmektedirler. Ancak bu tür uygulamalar etik bir sorun oluşturmaktadır.

- *Tekelleşme*; 20. yüzyıl ile birlikte gazeteler teknolojik ve içerik açısından bir dizi atılma girerek hedef kitlelerini genişletmişler ve milyonlara hitap etmeye başlamışlardır. Bu gelişim, gazetelerin büyük ekonomik işletmeler konumuna gelmelerine olanak sağlamaktadır. Sonrasında büyük yatırımları öngören kuruluşlar haline gelen basın kuruluşları, büyük sermayelerin eline geçerek etik anlamda büyük bir sorun olan tekelleşme dönemini başlatmaktadır.

- *Lotarya ve promosyon*; İtalyanca kökenli ve sözlük anlamı ad ya da numara çekilerek oynanan şans oyunu olan lotarya ve basın yayın organlarının rating ve tiraj uğruna para dahil çeşitli armağanlar dağıtmaları anlamına gelen promosyon, basın etiğini önemli ölçüde etkileyen olgular arasında yer almaktadır. Özellikle Türkiye'de bir hastalık haline dönüşen bu iki olgu sadece basın etiğini değil aynı zamanda genel etiğide zedelemektedir.

- *Genel yayın politikaları*; Etik ve kuralların uygulanabilirliğinde, genel yayın politikalarının önemli rolleri bulunmaktadır. Kimi işverenlerin yazı işleri çalışanlarına müdahalede buldukları bilinmektedir. Yayına müdahale etik ilke ve kurallarına ayrıca basın özgürlüğüne de ters düşmektedir. Basın kuruluşunun İdeolojik yanlılığı da tam tarafsızlık ve dürüstlük ilkesini zedelemektedir.

- *Basın kuruluşu sahiplerinin durumu*; Maddi getiriden ayrı, başka nedenlerle gazete sahipliğini üstlenenler, bunu siyasal ve ticari çıkarları doğrultusunda yönlendirmekte ve basını bir baskı aracı olarak kullanmaktadır. İdeolojik yanlılık dışında siyasal ve ekonomik çıkarlar da nesnellik ölçütünü zedeleyerek etikle çelişen gelişmeler meydana getirmektedir.

Gazetecilik, kamuoyunu doğru, çok boyutlu, hızlı, inanılır ve güvenilir bir şekilde bilgilendirme mesleği olarak görülmektedir. Demokratik toplumlarda basının asli görevi, mevcut siyasal/ekonomik iktidar ve güç merkezleri karşısında kamuoyunun yanında bir karşı iktidar oluşturmaktır. Doğrunun ve adaletin peşinde olmak, basını çoğu zaman hegemonik güç/iktidar merkezleri ile karşı karşıya getirmektedir. Basın, bu iktidar merkezlerinin çıkarları gereği kamuoyundan saklanmaya, üzeri örtülmeye çalışılan bilgileri ortaya çıkarmaktadır. “Gazeteci bir olayı habere dönüştürürken; olayların özünü yakalamaya çalış[makta], aktarımların köküne in[mekte], var olan detaylardan hiçbirini yok say[mamakta], hiçbir bilgiden kendince sonuçlar çıkar[mamakta], insanları ve olayları tek tipleştir[memekte], yargıla[mamakta] ve dışla[mamaktadır]” (Arsan, 2003:136). Tüm bunlar gerçekleştirilirken, hammaddesi haber olan basında zaman zaman bazı etik sorunlarla karşılaşmaktadır. Görüldüğü gibi, basının işini habercilik oluşturmaktadır.

2. HABER KAVRAMI, ÖNEMİ VE ÖZELLİKLERİ

Bireyler, diğer bireylerle iletişim kurabilmek ve yaşamlarını devam ettirebilmek için; içinde yaşadıkları toplum ve kültürel değerleri anlamlandırmak zorundadırlar. İnsanoğlunun, etraftan *haber* alma gereksinimi ve isteği, hiç kuşku yok ki gazetenin doğmasına sebep olmuştur. Modernizm ve sanayileşmenin ortaya çıkardığı bilgi birikimi ve teknolojik gelişmeler; basını ve dağıtımını kolaylaşan gazeteleri, insan yaşamının vazgeçilmez bir unsuru haline getirmektedir.

Gazetenin hammaddesini oluşturan haber, 1440’larda Gutenberg’in matbaayı icat etmesiyle birlikte alınıp satılabilen bir mal haline gelmiştir. Böylece haber, taze ve yeni olan, halkın para verip elde edebileceği her türlü bilgiden oluşmaktadır. Matbaacılıktaki gelişmelerden hemen sonra, Avrupa’da haberin alınıp satılabilen bir mal olması kavramı ile haberin insanlığın yararına kullanılacak bir bilgi türü olması kavramları arasındaki çatışmanın ya da bir başka deyişle uyumsuzluğun gündeme geldiği görülmektedir (Çaplı, 2002:67). Bu mücadele günümüzde, neyi satın almak istiyorlarsa onu verelim yaklaşımı ile sosyal düzenin iyileştirilmesi isteği arasındaki çatışmaya dönüşmektedir.

2.1. Haber Kavramı

Haber kavramı açıklanırken, “haber nedir?” sorusuna somut bir yanıt vermek mümkün görülmemektedir. Haber, sosyal bir olgu olduğundan, bütün sosyal olgularda olduğu gibi, haberle ilgili herkesin ve her kesimin onaylayabileceği kesin bir tanımlama yapılamamaktadır. Literatürde haberin, uygulamacılar ve akademisyenler tarafından farklı özellikleri dikkate alınarak yapılmış pek çok tanımlamasıyla karşılaşılmaktadır. Her kuram ve yaklaşımın göz önünde bulundurduğu haber değeri kriterleri farklılıklar içermekte ve bu durum haberin anlamını tanımlama şeklini değiştirmektedir.

Haber üzerine yapılan araştırma ve çalışmalara bakıldığında, akademisyenlerin konuyu liberal ve eleştirel perspektiften açıklamaya çalıştıkları görülmektedir. Liberal perspektiften bakan akademisyenler, gazeteciliği gerçeği arayan profesyonel bir meslek olarak görmekte; gazeteci ile haberin objektif ve tarafsız olmasının mümkün olabileceğini savunmaktadırlar. Diğer taraftan eleştirel anlayışı benimseyen akademisyenlere göre, iletişim araçları seçkinlerin elinde bulunmakta ve azınlık toplumun çoğunluğunu kontrol altında tutmaya çalışmaktadır. Bu nedenle haberin objektif ve tarafsız olduğu iddiası kabul edilmemektedir (İnal, 1994:156-158). Bu anlamda, yapılan her tanımlama farklı görüşler tarafından eleştirilebilmektedir.

Haber kavramının pek çok tanımlaması bulunmaktadır, bunlardan birkaçı aşağıdaki gibidir:

- “Gazeteciliği meslek edinmiş kişilerin, haber konusu olarak seçtikleri konularda topladıkları ve kuralına göre formatladıkları, yine gazeteciliği meslek edinmiş kitle iletişim araçları sorumluları tarafından seçilerek, yazılı, sesli ya da görüntülü mesajlar şeklinde, okur, dinleyici ya da izleyiciye ulaştırılan bilgilerdir” (Zeytinli, 1996:1101-1111).

- “Haberin amacı, gerçekleşen herhangi bir olayın kitlelere aktarılmasıdır. O halde haber olaydır” (Girgin, 1998:13).

- “Van Dijk’a göre haber, bir tür değil, bir söylemdir. Haberın söylemi toplumda var olan söylemlerin bir ürünüdür. Stuart Hall’e göre ise; egemen söylemler haber metni içinde yeniden kurulmaktadır” (Bülbül, 2001/b:77).

Haber, bilginin enformasyona dönüştürüldüğü bir metinden oluşmaktadır. Haberde yer alan bilgi, çeşitli kaynaklardan (resmi, özel vb) sağlanmış bilgilerden

oluşmaktadır. Haber metninin özellikleri dolayısıyla, kaynaktan alınan bilgi, haber üretim sürecinde enformasyona dönüştürülmektedir. Haberde aktarılan bilgi dönüştürülmüş, işlenmiş bilgidir (Aslan, 2002:123). Bu durumda bilgi ve enformasyon ayrımını netleştirmek gerekmektedir.

Öncelikle haberde yer alan bilginin gündelik ve kullanımlık bilgi olduğu gerçeğini vurgulanmak gerekmektedir. Enformasyon ise, iletişim teknolojisi ile dağıtımı kitleleştirilen, kolay alınılabılır hale getirilen bilgi olarak nitelendirilmektedir. Bir iletinin enformasyon olabilmesi için yeni bilgiler içermesi gerekmektedir. Bilgi ayırında olma edimini yaratmakta, süreci vermekte, düşünce üretmekte, tekrar etmemekte, nedenini, niçinini sorgulamaktadır ve bilgi edinmek için araştırma yapmak gerekmektedir. Enformasyon ise; karmaşa yaratmakta, sonucu aktarmakta, hükmü bildirmekte, aşırı tekrarlar yapmakta, kime ve neyi sorularını yanıtlamakta ve ihtiyaç olmadan gelmektedir (Rigel, 2000:63-64). Haber, bilimsel bilgi gibi geçerliliği başka verilerle yanlışlanana kadar doğru kabul edilen sistematik bir bilgidir oluşmamaktadır. Haber, zamanlı bir bilgidir oluşmakta ve çok çabuk bayatlayıp eskimektedir.

Haber, genellikle bir fikre, soruna ve olaya dayanmakta ve bu fikir, sorun ve olaylar haberin hammaddesini oluşturmaktadır. Haberi oluşturan hammaddelerin dikkat çekebilmesi için zamana uygun olmaları gerekmektedir. Bu hammaddeler sanki şu anda oluyormuş gibi haberde yer almaktadır. Bir başka deyişle, haber şimdiki zamandan biraz geçmişe bakmaktadır ama; genelde geleceğe dönük durumda yer almaktadır. Haber yazımında dakikalar, saatler söz konusu olduğundan, haber çabuk bozulabilen bir fikir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır.

Olaylar, fikirler, sorunlar ya hikaye edilerek ya da özetlenerek haber yapılmaktadır. Özetleme veya hikaye etme işlemi, günümüz gazeteciliğinde, sözlü, yazılı, resimli olarak yapılmaktadır. Bu işlem sırasında üzerinde önemle durulması gereken en önemli noktayı, haber yapılırken olayın, sorunun, fikrin esas çerçevesi içine oturtulup kurgulanması oluşturmaktadır. Kurgulanma sırasında ise, olgular arasında bağlantı kurulurken, haber ile gerçek arasındaki ilişkinin de değerlendirilmesi gerekmektedir (Tokgöz, 2000:167). Böyle bir bağlantının kurulması haberi izleyenler yönünden anlamlılık taşımaktadır.

Dünyada her an binlerce, onbinlerce olay meydana gelmektedir. Acaba insanlar bunların hepsini öğrenmek durumundalar mıdır? Ya da hangilerini öğrenmek

durumundadırlar? Gazeteciler bu aşamada devreye girerek, okurlar, dinleyiciler, izleyiciler için neyin haber olduğuna karar vermektedirler. Bu seçimin sonucunda çalıştıkları kitle iletişim aracında hangi olaylara yer vereceklerini belirleyerek, konu ile ilgili kamuoyu oluşturmaktadırlar.

Her muhabirin, her editörün dünya görüşünden, kişisel arka planından (eğitim, toplumsal cinsiyet, sınıf vb.) ve geçmiş yaşantılarından getirdiği birikimlerinden kaynaklanan değerlendirmeleri bulunmaktadır. Ancak, bütün dünyada geçerli olan “ne haberdir?” sorusuna karar verilmesini sağlayan ölçütler de bulunmaktadır. (Eryılmaz; 2003:178). İyi bir muhabir haberi kovalarken, iyi bir editör sayfalarına ya da bültenine alırken, haber değer ölçütleri denilen bir takım değerlendirmelere başvurmaktadır.

2.2. Haber Değerleri

Herhangi bir eylemin ya da söylemin hedef kitlelere ulaştırılması için içermesi gereken özelliklere *haber değeri* denilmektedir. Bir çok söylem ya da eylemin haber değeri bulunmadığı gerekçesiyle hedef kitlelere ulaşmaları engellenmekte ya da ertelenmektedir (Postman ve Power, 1996:28). Bu erteleme ve engellemelerin kişisel ölçütler taşımaması için, muhabirden genel yayın yönetmenine kadar, üretimde bulunan gazetecilere yardımcı olması amacıyla, elde edilen enformasyonlardan hangisinin haber yapılacağı konusunda haber değeri ölçütleri kullanılmaktadır.

Birçok haberci için haber değeri, tanımlayamayacakları, ancak bir olayla karşılaştıkları zaman, haber değeri taşıyıp taşımadığını anlayacakları, soyut bir kavram olarak görülmektedir. “Çeşitli olay ve olguların haber haline getirilmesinde, bazı temel değerlerin yer alması gerekmektedir. Bunlara genelde haber değeri adı verilmektedir. Haber değerlerinin tümünün birden veya kısmen haber yapılırken kullanımı, haberciliğin temel ilkelerine uyulup uyulmadığını göstermektedir” (Tokgöz, 2000:175-176). Haber değerleri, gazetecilik yapan kitle iletişim araçlarındaki yetkililerin, eylem ya da söylemlerin seçimi, biçimlendirilmesi ve yayınlanması sırasında kullandıkları profesyonel kodlardan oluşmaktadır.

Arsan (2003:137-137) bir olayın habere dönüşecek kadar önemli olabilmesi için;

- Şok edici bir nitelik taşıyor olması (başbakanın ölümü/savaş çıkması)
- Olağan dışı bir nitelik taşıyor olması (iki başlı bir bebeğin doğumu)

- Yakında meydana gelecek olması (ay tutulması, nüfus sayımının yapılacağı olması)
- Belirli bir coğrafi yakınlıkta meydana gelmiş olması (kişinin oturduğu kentinde meydana gelen bir cinayet, yurdunun öteki ucunda meydana gelen cinayetten daha çok haber değeri taşıyacaktır)
- Duygularla ilgili bir yan taşınması (yeni doğmuş bir bebeğin cami avlusuna bırakılması)
- Sıklık taşınması/tekrar göstermesi (Kişinin yaşadığı kentte kapkaç olaylarının sıklaşması)
- Bir ihtilafın varlığı (kente yapılacak yeni bir kültür merkezinin yeri üzerine farklı görüşlerin varlığı)
- Eğitici bir nitelik taşınması (televizyondaki bazı programların çocuklarda olumsuz etkileri üzerine bir araştırma yapılmış olması)
- Kamuyu ilgilendiren bir konuda uyarıcı nitelik taşınması (kentten içme sularının kirlenmiş olması, fırtınanın bekleniyor olması)
- Çok sayıda kişiyi ilgilendirmesi (seçim sonuçları, okulların tatil edilmesi)
- Birincilik ve ilklik taşınması, az tekrarlanırlık göstermesi (kentten en yaşlı insanı, yılın ilk bebeği, ilk kadın yönetici olmak)
- Meşhur biriyle ilgili olması (bir starın tatilini kentte geçiriyor olması)
- Merak uyandırması (yeniden deprem olur mu, deprem olursa, kentteki binaların dayanıklılığı nasıl?) gerektiğini belirtmektedir.

Haberin içindeki temel öğeler olan haber değerlerini dikkate alan bu yaklaşım, haberi tanımlamadan çok, haber kavramını açıklama çabasında bulunmaktadır. Bütün bu çabalar genelde, yine haberi doğrudan ya da dolaylı olarak tanımlamaya yönelmektedir. Özellikle “5N ve 1K kuralı”, haber değerleriyle, haberin oluşturulmasında ne gibi sorulara yanıt arandığını gösteren kurallardan oluşmaktadır. Amaç; haberde neler bulunduğunu, bulunabileceğini ortaya koymaktır. Genelde haberde bulunması gerekli öğeler olan, haber yapılırken haberciliğin temel ilkelerini oluşturan haber değerleri beş ana başlık altında toplanabilmektedir (Tokgöz, 2000:176). Bunlar; zamanlılık, yakınlık, önemlilik, ilgi çekme ve sonuç. Bazen bu değerlere; ilginçlik, gerçeklik, anlaşmazlık, kuşku, duygulara yönelme, yenilik, şimdi olması (tazelik), orijinallik gibi değerler de eklenebilmektedir.

2.2.1. Zamanlılık

Haber içeriğinde *ne zaman?* sorusuna verilecek yanıt, zamanlılık değerini göstermektedir. Zamanlılık haber kavramının içinde yer almakla beraber, haberin diğer tür enformasyondan ayırt edilebilmesi için, öğrenildiği anda gösterilmesi, belirtilmesi gerekmektedir. Bu nedenle “En çabuk bayatlayan bilgiyi haber [oluşturmaktadır]. İzler kitleye ulaştığı andan itibaren önemini kaybetmeye başla[makta], değer kaybet[mektedir]” (Aslan, 2002:33). İzler kitle daha sonra ne olduğunu (süreklilik halinde bir olay ise) merak etmekte, olaya ilişkin tepkileri ve karşı görüşte olanların tutum ve tavırlarını öğrenmek istemektedir. Eğer aynı haberle ilgili farklı bir gelişme olduğu halde bu yeni durum iletilemiyorsa, iletilen haber bu anlamda bayatlamaktadır, bayatlamış olmaktadır.

Haberde zaman ögesini belirleyen veya gösteren dört ana bileşke bulunmaktadır. (Tokgöz, 2000:177-179; Aslan, age:34-38);

Yenilik ya da en son olarak olayın oluşması, haberi oluşturan olayın yeni olarak oluşmasına değil, yeni olarak bildirilmesine işaret etmektedir. Unutulmuş, ihmal görmüş bir enformasyonu gün ışığına çıkarmak, ona yenilik kazandırmaktır.

Anilik, o anda ve kendiliğinden oluşan bir olayı, süreci ifade etmektedir. Olay haberciliğinde belirleyici unsuru anilik oluşturmaktadır. Örneğin başbakanın planlı bir gezisinin ülkeye ani olarak gelen bir resmi konuk ya da sağlık durumu nedenleriyle ertelenmesi ani bir gelişmeyi ifade etmektedir.

Geçerlilik, olay ya da duruma ait bilginin belirli bir zaman dilimini kapsamasını ifade etmektedir. Bir başka olay ya da gelişme, o ana kadarki bilgiyi etkisiz kılarak bayatlamasına neden olabilmektedir.

Güncellik, zamansal yakınlık olarak da nitelenmekte ve şimdiki zamanda süren, üzerinde durulan olay, durum ya da konuya işaret etmektedir.

Bu bileşkelerin tümü habere zamanlılık değerini kazandırmaktadır.

2.2.2. Yakınlık

Yakınlık, muhabirin olayın neresinde olduğunu göstermektedir. Muhabir, olayın içinde ya da ne kadar çok yakınında olursa, inandırıcılık ve doğruluk öğeleri o derece güç kazanmaktadır. Habere yakın olmayı yalnız mesafe kavramı biçiminde algılamak doğru görülmemektedir. Muhabir olay yerine uzak kalsa bile, yapacağı her türlü

araştırma, soruşturma, kaynak taraması ve bilgilerle yakınlaşma imkanına sahip bulunmaktadır (Bülbül, 2001/b:136). Kitle iletişim araçlarının hızı, yakınlık kavramını farklı değerlendirme içinde ele almayı gerektirmektedir. Yerel-bölgesel, ulusal-uluslararası, sınıfsal ve kültürel anlamda da yakınlığın değerlendirmesi yapılmaktadır. Haberde yakınlık değeri *nerede?* sorusuna verilecek yanıtla elde edilmektedir.

2.2.3. Önemlilik

Önemlilik, olayın ya da durumun ortaya çıkardığı sonucun nicelik ve nitelik açısından irdelenmesiyle anlaşılmaktadır. Haberi önemli kılanın ortaya çıkarılmasını ifade etmektedir. *Nasıl ve neden?* sorularına yanıt bulma çabaları, bir yandan habere önemlilik değerini kazandırırken; bir yandan da günümüzde yaygın olarak kullanılan açıklayıcı ve yorumlayıcı haber yazmanın temelini oluşturmaktadır. Bu anlamda iki unsura bakılmaktadır;

“Toplumun büyük bölümünü etkiliyor mu?”

“Bu etkilemenin sonucu ne olacak?”

Herhangi bir doğa olayı, örneğin bir kasırga, toplumsal yaşamı nasıl etkileyeceği bilindiği için uydularla izlenmekte ve önceden kamuoyuna duyurulmaktadır. Böylece bazı yerleşim merkezlerinin boşaltılması sağlanarak can ve mal kaybı en aza indirilmeye çalışılmaktadır (Aslan, 2002:38-39). Kısaca önemlilik ilkesi; herhangi bir olayın, durumun kimleri nasıl etkilediği ve sonucunun ne olacağı, olduğu konusunu içermektedir. Önemlilik aynı zamanda habere yaklaşımı ve değerlendirmeyi de etkilemektedir. Örneğin gazetelerde haberler önemlerine göre sürmanşet, manşet veya normal başlık olarak verilebilmektedir. Gazetenin birinci sayfasına genellikle önemli haberler yerleştirilmektedir.

2.2.4. İlgi Çekme

İlgi çekme, haber değerlendirme ölçütleri içinde en tartışmalı ilkeyi oluşturmaktadır. İnsanın ilgisini çekme adına karar verenler bu ilkeyi içgüdüsel düzeyde tutarak aslında yeni tartışma alanı da yaratmaktadırlar. Yaptıkları haber pratiğini bu ilkeye dayandıranlar *“ama halk bunu istiyor”* diyerek, kendilerini meşrulaştırmaktadırlar (Aslan, 2002:39-40). İlgi çekmek genelde, toplumsal ya da bireysel gereksinimleri yanıtlamak amacını gütmektedir. Kişi daha çok kendini ilgilendiren konu ve alanlara karşı duyarlı olduğundan, böylesi olaylara yakınlık ve ilgi duymaktadır. Bu tür yaklaşımlar aynı zamanda içgüdüsel bir tepki de sayılmaktadır.

Yaşadıklarına, düşündüklerine ve ürettiklerine karşı olan bu ilgililik, haberin oluşumunda da ön plana çıkmaktadır. “Günümüzde insanların ilgisi; duygu, romantizm, gerilim, heyecan, bilim, sıra dışı çıkışlar, çatışma, gelişme, macera, riziko, drama, çelişki, yaş, hayvanlar dünyası, doğal afetler, seks, aşk, savaşlar, karışıklıklar, terör, çeşitli eylemler gibi alanlarda yoğunlaşmaktadır” (Bülbül, 2001/b:138). Bu nedenle de haber değerleri içinde ilgi çekmenin önemi ortaya çıkmaktadır.

2.2.5. Sonuç

Her haberin mutlaka bir sonucu bulunmaktadır. Haber konusu olay, başlamakta, gelişmekte ve nihayetinde sonuçlanmaktadır. Sonuç haber içeriğinde zaman ögesi kadar önem arz etmektedir. “Zamanlılık ve yakınlık, haberin temel değerleri olmakla beraber, haberi haber yapan asıl sonucudur” (Tokgöz, 2000:180). Haberın etkililiği sonuçla bağlantılı bulunmaktadır. Haber içeriğinde *ne?* ya da *kim?* sorusunun yanıtı sonuç değerini vermektedir.

Sonucun haber değeri taşıması, çatışma, gelişme veya kazalardan ileri gelmektedir. Çatışmalı, karmaşık olaylar ve sorunlardan ortaya çıkanları değerlendirme, sonucun önemini ve büyüklüğünü belirlemektedir. Bu nedenle, bu nitelikler haberin yazılması yönünden de dikkate alınarak, böyle bir habere ne kadar yer ve zaman ayrılacağı kararlaştırılmaktadır. Bir başka deyişle, gazetecinin sonuç ögesini iyi değerlendirmesi haberin önemini, büyüklüğünü belirlediği gibi, haber üzerinde yerinde ve doğru hüküm verilmesinde başarılı olmasına da yol açmaktadır.

2.3. Haberın Unsurları

Haberın içeriğinde olması gereken, hatta olmazsa olmazı olarak kabul edilen veriler, haberın unsurları olarak değerlendirilmektedir. Haberde yer alması zorunlu olan bu veriler, bir taraftan haberın içeriğini belirlerken, diğer taraftan da içeriğin tam ve eksiksiz olmasını sağlamaktadır. Haberde hangi verilerin olması gerektiği **5N 1K** kuralına göre belirlenmektedir.

Haber yazmanın temel kuralını oluşturan 5N 1K kuralının kökeni iki bin yıl öncesine, Romalılar dönemine kadar uzanmaktadır. Eski Romalılar, bir mesajın hedef kitlelere ulaştırılması için, söz konusu altı sorunun yanıtının içerikte yer alması gerektiğini saptamışlardır. Kural *Quintilien* tarafından oluşturulduğundan adına da *Quintilien Kuralı* denilmektedir (Bülbül, 2001/b:201). İngilizce *Who?*, *What?*, *Where?*,

Why?, *When?* ve *How?* olan kuralın açılımı; *Kim?*, *Ne?*, *Nerede?*, *Neden?*, *Ne Zaman?* ve *Nasıl?* şeklindedir.

- ***Kim?*** sorusu, habere konu olan kaynağı ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Eylemin niteliğine göre *Kim dedi?*, *kim öldü?* vb. sorular sorulmaktadır. Kısaca olayın içinde yer alanları (haberlin kaynağını ya da habere konu olan kişileri, kurumları) kapsamaktadır. Kim sorusunun yanıtı toplantı haberciliğinde konuşmacıları (kim dedi?) ortaya çıkarırken, olay haberciliğinde olayın aktörlerini (olaydan etkilenen, olayı etkileyen, tanık, değerlendiren ... vb.) ortaya çıkarmaktadır.

Kim sorusu tüzel kişileri de (siyasi partiler, araştırma kuruluşları, vakıflar, dernekler, resmi kuruluşlar ... vb.) kapsamaktadır (Aslan, 2002:60). Bazı haberlerde Kim? sorusunun yerine cansız varlıklara işaret eden Ne? sorusunun yanıtı bulunmaktadır.

- ***Ne?*** sorusuna verilen yanıt, olayın kendisiden oluşmakta ve habere konu olan durumu, olayı nitelemektedir. Ne sorusunun cevaplanmaya çalışılması, olay haberinde (patlama, sel, yangın ... vb.) ne olduğu yanıtının aranması anlamına gelmektedir. Olaysız haber olamayacağından *Ne?* ögesi bulunmayan bilgi de haber niteliği taşımayacaktır. Olay haberlerinde *Ne oldu?* sorusuyla, olay açığa çıkarılmaya çalışılmakta ve böylece bir sürecin başlangıcı, gelişimi ve sonucu da verilmektedir. Toplantı haberlerinde ise; toplantıyı belirleyen düşünce, görüş, eğilim ortaya çıkarılmakta ve varsa farklılıklar ya da karşıtlıklar belirtilmektedir.

- ***Nerede?*** soruyla olay yeri, mekan öğrenilmektedir. Haber konusu olay/olgu/fikir/sorun bir yerlerde gerçekleşmektedir. Habere konu olan kişi ya da kurumların nerede olduklarının bilgisini bu soru içermektedir. Nerede sorusunun cevabı, olay haberlerinde olaya konu olan kişilerin, olay anı veya olay sonrasında buldukları yeri gösterirken, toplantı haberlerinde ise; kaynağın mesajını nerede (otel, sokak, kent kasaba, köy) ilettiğini açığa çıkarmaktadır.

- ***Neden?*** sorusu olayın meydana gelişindeki etmenleri irdelemekte ve ortaya çıkarmaktadır. Bu soruyla kişi, kişiler ya da kurumların yol açtığı başka bir durum ya da olay açığa çıkarılmaktadır. (Aslan, age:60-61). Dünyada hiçbir olay, kendi kendine oluşmamakta, mutlaka bir nedeni bulunmaktadır. Bu soru, olaya ya da duruma yol açan etmenleri belirlemeyi amaçlamaktadır.

• *Ne zaman?* sorusu haber içeriğinde olayın ne zaman olduğunu göstermektedir. Haber değerlerinin başında zaman gelmektedir, zamansız haber olamayacağından olayın oluşumu mutlaka bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşmektedir. Çoğu haber kurgularında zaman değeri açıkça belirtilirken, kimi haberlerde açıkça belirtilmemekte ancak bu değer içerikte gizlenmektedir. Bu soru, olayın oluş anını, gelişme aşamalarını ve de sonuç aşamasını da kapsamaktadır.

• *Nasıl?* sorusuyla olayın meydana geliş biçimini ortaya çıkartmak amaçlanmaktadır. Bu sorunun cevabı aranırken, bir kimse, bir kurum ya da bir olay ne durumdadır?, niteliği nedir?, nasıl oldu? sorularının yanıtları aranmaktadır (Bülbül, 2001/b:201-203). Bu soru da ne zaman sorusunda olduğu gibi, olayın oluş anını, gelişme aşamalarını ve de sonuç aşamalarını içermekte ancak; zaman kavramından farklı olarak bu süreçlerde değişimlerin nasıl olduğunu açıklama amaçlanılmaktadır.

Her haberde bu altı unsurun bulunması gerekmektedir. Kimi zaman bu unsurlardan biri ötekilerden daha önemli olabilmektedir; ancak bu önemsiz olan unsurun haberde belirtilmemesini gerektirmemektedir. Olaylar, durumlar ve açıklamaların ne olduğu, kim tarafından yapıldığı, ne zaman olduğu, nasıl meydana geldiği gibi ayrıntılar haberde yer almıyorsa, haber eksik kalmakta, dolayısıyla okur ya da izleyici gerektiği kadar açık ve öz aydınlatılmamış olmaktadır.

Gazeteci tarihe tanıklık etmektedir. Tarihçi gibi olayları derinlemesine araştırmasa da, yazılan haberler yaşanan günün tarihe bıraktıkları izleri oluşturmaktadır. Bu nedenle, haberin unsurlarının eksiksiz olması ve üstünkörü bilgilerle kafa karıştırmaması gerekmektedir. 5N 1K unsurlarının eksik olması, okuyucu ya da izleyicinin kafasında soru işareti doğurmakta ve gazeteciye olan güveni de sarsmaktadır. (Arşan, 2003:138-139). Eksik haber, yeterince araştırılmamış haber olduğundan, doğruluğundan şüphe edilmesine neden olunmaktadır.

2.4. Haberin Taşınması Gereken Özellikler

Neyin haber olup, neyin haber olmadığına karar verme sırasında, haber değerleri kriterlerine (zamanlılık, yakınlık, önemlilik, ilgi çekme ve sonuç) başvurulurken, daha sonraki haber üretim aşamasında ise; bir bakıma haberin üzerine inşa edildiği temel taşları oluşturan, haberin taşınması gereken özelliklere, kriterlere başvurulmaktadır.

Haberin taşınması gereken özellikler; doğruluk ve gerçeklik, nesnellik, anlamlılık, tutarlık ve inanırılık olmak üzere beş ana başlık altında toplanmaktadır.

2.4.1. Doğruluk ve Gerçeklik

Haberin doğru olması, genellikle gazetecilerin sorumlu olarak görevlerini yaptıklarının kanıtını oluşturmaktadır. Aslında, haberin doğru olması, açık, sade ve kesin bir dille kaleme alınması, haberciliğin temel gerekliliğini oluşturmaktadır. “Çeşitli ülkelerin basın ahlak yasalarında, ya da basın konseyleri tarafından oluşturulan basın meslek ilkelerinde, bu konuda; olayların gerçekliğinden emin olmak, olaylar hakkında gerekli araştırma ve soruşturmaları yapmak, kesin bilgilere sahip olmadan iddialarda bulunmamak, olayları tahrif etmemek, şüpheli bilgileri yayınlamaktan kaçınmak gibi temel ilkeler üzerinde durulmaktadır” (Girgin, 1998:80).

Haber kaynaktan ilk önce almak kadar, doğru almakta da habercilikte önemli bir yer işgal ederken, bu iki ilke birbiriyle çoğu kez çatışmaktadır. İlk önce haber vermek adına doğruluktan vazgeçilmesi, etik sorunların yanı sıra izleyiciyi yanlış bilgilendirmeye de yol açmaktadır. Bir anlamda, halkın doğru bilgilene hakkı, engellenmiş olmaktadır. Bu nedenle, habercinin temel amacını, haberde doğru ve gerçek bilgileri vermek oluşturmaktadır. Gerçek araştırılırken ortaya çıkarılan bilginin doğru olup olmadığı araştırılmalı, kaynağı belli olmayan bilgi aktarılmamalıdır.

Haberin doğru olması, haberde verilen bilgilerin doğru olması anlamına gelmektedir. Hem haberi yazan, hem de yayınlayan kurum açısından yalan ve yanlış bilginin haberde yer almaması gerekmektedir (Aslan, 2002:61-62). Gerçeklikle örtüşme olarak tanımlanan doğruluğun haberde yer almaması, varolanın dışında farklı anlamlara yol açmaktadır.

2.4.2. Nesnellik

Basın özgürlüğü ile birlikte başlayan, haberde nesnellik tartışmaları, günümüzde de devam etmektedir. Nesnellik; zaman, mekan ve kişiye göre değiştiğinden göreceli bir kavram olarak görülmektedir. 19. yüzyılda haberin önemi ve değerinin anlaşılmasıyla birlikte, gazetecilik mesleğinde de bir dizi değişiklikler oluşmakta ve öznel habercilikten nesnel haberciliğe geçilmektedir. Eş anlamlısı objektiflik olan nesnellik, “haber konusu olayı bireysel etkilerden uzak, doğru, yansız bir düzenleme ile olduğu gibi vermek ve gerçeklerden ayrılmamak” (Bülbul, 2001/b:267) olarak ifade

edilmektedir. Nesnelliğin temelini doğru haber vermek, doğru habere yaklaşmanın koşulunu da dürüstlük oluşturmaktadır.

Haberciliğin örgütlenme biçimi, profesyonel gazetecilik normlarının dolayımı ile gerçekleşmektedir. Başını nesnellik ilkesinin çektiği bu kurallar, haberin tarafsız ve dengeli olması gerektiğini vurgulamaktadır. Dengelilik, nesnel ve tarafsız haberciliğin bir garantör ilkesini oluşturmaktadır (Hackett, 1998:33). Tarafsızlık ve nesnellik, bir paranın iki yüzü gibi birbirinden ayrılmaz iki ilke iken, dengeli habercilik, hakkaniyet anlayışını beraberinde getirmektedir. Nesnellik ilkesi, tarafsızlık ve dengelilik anlayışı, haberin yorumdan ayrılması gereği üzerine yapılan vurgu, haberin yansız olması gerektiği konusundaki yaygın kabul, yazılı basın haberciliğinin olduğu kadar, radyo ve televizyon gazeteciliğinin de temel doğrularını oluşturmaktadır (İnal, 1996:17-21). Bu nedenle, haberin, gerçeğe sadık kalarak olay, durum ve kişilerin aktardıklarının çerçevesini ortaya koyması gerekmektedir.

Haberde nesnellik, önce yazımında, sonra yayımında olmak üzere iki aşamada değerlendirilmektedir. Yazımla ilgili ilkeler; habere muhabirin öznel görüşünün girmemesi, metnin olayın bütün yönlerini anlatması, kaleme alınış biçiminde tarafsızlık, haberin önyargı taşımaması, eksik yön bulunmaması gibi kurallardan oluşmaktadır. Haberin yayınlandığı kitle iletişim aracında nasıl konumlandırıldığı, ne uzunlukta verildiği, ilk cümle ve paragrafta ne söylendiği gibi hususlar ise haberin yayın sırasında nesnel davranılıp davranılmadığını ölçmekte kullanılacak kriterleri göstermektedir (Güz, 1997:50-51). Habercinin politik, etnik, dinsel, ırksal, cinsiyet ayrımcılığı vb konulardaki önyargıları, acıma, öfke ve sevinç sonrasında oluşan duygusal değerlendirmeleri, duyguları, düşünceleri ve sezgilerine dayanarak kattığı öznelliği ve değer yargıları nesnelliği zedelemektedir. Ayrıca, basın kuruluşu sahiplerinin medya dışı alanlarda ekonomik faaliyetlerde bulunması da günümüzde nesnelliği tartışmalı hale getirmektedir.

2.4.3. Anlamlılık

İletişimin temelini, anlamların iletilmesi ve bu iletilenlerin doğru olarak anlamlandırılması oluşturmaktadır. Bunun için de “konunun izleyici açısından anlamlı bulunması gerekmektedir. Bu nedenle, haber konusunun izleyiciyle kurduğu ilişkideki örneğin; kültürel yakınlık, haberin seçilmesinde ölçütlerden biri sayılabilirken, bazı konuların taşıdığı önem bu ölçütü aşabilecek düzeyde olabilmektedir” (Ergül, 2000:88).

Gazetecilik mesleğinde yaşamsal önem taşıyan doğruluk ilkesi, ancak iletilerin açık, sade ve anlaşılır bir biçimde oluşturulması ile anlamlı hale gelmektedir.

Açıklık, haber metninde belirli bir olayı, konuyu, fikri, düşünceyi anlaşılır duruma getirme çabalarını ifade etmektedir. Haberde aktarılanların anlam belirsizliği taşımaması için kullanılan ifadelerin kesin ve net olması, kuşkuya yer bırakmaması, gerekmektedir. Haberde açıklığın sağlanabilmesi için; doğru ve çapraşık olmayan sözcüklerin seçilmesi, uzun paragraflar yerine kısa cümlelerden oluşan paragrafların tercih edilmesi, çoğu kimsenin anlayamayacağı deyimlerin kullanılmaması, sözcüklerin ve cümlelerde yer alan öğelerin yerinde kullanılması, gereksiz sözcüklere yer verilmemesi ve noktalama işaretlerinin yerinde kullanılması gerekmektedir (Aslan, 2002:68-69). Gazeteler sadece belirli kesimlere değil; toplumun geneline hitap etmeye çalışmaktadır, dolayısıyla “gazeteciliğin hem az hem de çok eğitilmişlere yöneldiği düşünülürse, açıklık ilkesinin önemi daha iyi ortaya çık[maktadır]” (Tokgöz, 2000:101). Bu nedenle, yazılan cümlelerin çeşitli anlamlara yol açmaması, kapalı olmaması ve anlaşılır olması gerekmektedir.

Sadelik, haberde anlatılmak istenilenin süslü, gösterişli olmayan bir tarzda tek fikir içeren, basit ve yalın eylemlerden kurulu cümlelerle yazılmasını ifade etmektedir. Haber metinlerinin, zor konuları bile basitleştiren, halkın anlayabileceği şekle sokan metinler olması beklenmektedir. Uzun cümleler, bitmek bilmeyen tanımlamalar, habere olan ilgiyi azaltacağından, kısa ve özlü cümleler haberin esasını oluşturmaktadır. Yapılan araştırmalar, anlaşılır haberlerin yüzde 75'inin 20 kelimeyle, yüzde 17'sinin de 40 kelimeyle anlatılan haberler olduğunu ortaya koymaktadır (Arsan, 2003:144). Anlatılmak istenen ne? Doğru anlatılmış mı? Anlamını bozuyor mu? vb. sorulara verilecek yanıtlar, sadeliğin sağlanması açısından önemli görülmektedir.

Anlaşılabilirlik, haber metnin hedef kitesince kolaylıkla anlaşılması, kavranması anlamına gelmektedir. Kamuoyunu aydınlatma, bilgilendirme ve uyarma görevini yerine getiren gazetecilerin, mümkün olduğunca çok sayıda okura ulaşabilmeleri, yazdıkları haberlerde açık ve sade bir dil kullanmaları ve kısa anlatım tekniklerini seçmeleri ile mümkün olmaktadır. Yazılan haberin anlaşılır olması için, haber metninin karmaşık cümlelerden, uzun paragraflardan oluşmaması ve cümlelerde halkın fazlaca kullanmadığı sözcüklerin bulunmaması gerekmektedir.

Açık, sade ve anlaşılır olarak yazılmış haberler beraberinde anlamlılığı getirmekte, böylelikle haber etiğinin gerektirdiklerine de uyularak, kamuoyunun oluşmasına katkıda bulunmaktadır.

2.4.4. Tutarlılık

Haber metinlerinde, doğruluk, gerçeklik ve nesnellik ne kadar önemli ise; metni oluşturan verilerin, bilgilerin çelişkiye yer bırakmayacak şekilde, mantıklı bir bütün oluşturması da o kadar önemli görülmektedir. Haber metnindeki cümleler ile bu cümleleri oluşturan sözcüklerin birbirinden kopuk olmaması, dilbilgisi kurallarına uygun olması ve haber metnlerinin karmaşık değil, açık ve seçik olması gerekmektedir. Tutarsız bir haber öncelikle güven unsurunu zedelemekte ve haberde yazılan konuların inanırlılığını azaltmaktadır. Tutarsız ve güvenilmeyecek şekilde haberlerin yazılması, kamuoyunun yanlış yönlendirilmesi ile birlikte, gazetecilik etiğini de zedeleyen bir davranışı oluşturmaktadır.

2.4.5. İnanırlılık

Haberde inanırlılığı kaynak sağlamaktadır. Kaynağın statüsü, titri, vb. inanırlılığı desteklemektedir. Uzmanlık ve güvenilirlik, inanırlılığı sağlayan unsurları oluşturmaktadır. Uzmanlık, kaynağın haber içeriği, konu, olay ya da durum hakkındaki yetkinliği, bilgisi ve bu bilgileri aktarma gücüne sahip olup olmadığını içermektedir. Güvenilirlik ise, kaynağın iletmediği mesaja hedef kitlenin itimat etmesi olarak tanımlanmaktadır. Kaynak kişi, konusunda uzman ve güvenilir ise, aktarılan bilgi, hedef kitle tarafından daha kolay kabul edilebilmektedir.

2.5. Haber Metninin Yapılandırılması

Medya araştırmaları içerisinde, neyin haber olacağı veya neyin haber olarak değerlendirilemeyeceği, haber kavramının tanımının nasıl yapılacağı konuları, önemli bir sorunsalı oluşturmaktadır. Günümüzde medya ile ilgili olarak yapılan araştırmaların büyük çoğunluğunun dayandığı kuramsal temeller, yazılı basının gelişimiyle ilintili bulunmaktadır. Yazılı basın ve gelişimi, basın özgürlüğünün açılmasında önemli bir noktada bulunmaktadır. Basının 19.yüzyıl boyunca giderek kapitalistleşmesi, haberin pazara sunulan bir meta haline gelmesine neden olmakta ve liberal basın anlayışının temelinde yer alan talebin arzı belirlediği düşüncesi sonucunda, talebin sunumunda halk belirleyen konumuna gelmektedir. (Yağlı, 2003:19). Bu gelişmelerden sonra, tarihsel

süreç içinde gazeteciliğin ve dolayısıyla haberin toplumdaki yeri, işlevleri, dili ve formatı, endüstrileşmiş batı ülkelerinde değişiklik göstermektedir.

Haberciliğin dilinde ve formatında yaşanan değişim, temelde gazetecilik normlarının korunması ile oluşan bir dönüşümdür. “Kapitalist pazar işleyişi ile birlikte gelişen kitle iletişim araçlarının ürünü olan haberin toplumsal olarak da işlevi, olayın geçtiği mekanda bulunmayanlar için gerçeğin yeniden kurulması ve sunulmasına doğru evrilmiştir” (Çaplı, 2002:79). Haber, toplum yapısı içinde siyasal, ekonomik ve ideolojik güç halinde olanı, meşrulaştıran ve onu yeniden üreten bir işleve sahip bulunmaktadır. Bir anlatı olarak haber, güç/iktidar sahibi olan kişi ve kurumların söylemleriyle kurulmaktadır. Aynı zamanda haber, medyada yer alan türlerin içinde özel bir konuma sahip olup medyanın ürettiği diğer metinlerden ve edebi metinlerden farklı bir nitelik göstermektedir. Ancak, iletişime dair farklı ortamların hepsinin içinde yer alan ve onların ortak paydası durumundaki haberin, kişisel yorumu içermemesi gerekmektedir. Birinci tekil şahıs dilinin kullanılmadığı haber içinde, habere konusuyula ilgisi olan kaynakların görüşleri verilerek, mümkün olduğunca haberi yazanın tarafsız olması amaçlanmaktadır. (Yağlı, 2003:24). Bu niteliklerinden dolayı kendine özgü özellikleri olan haber, diğer medya metinlerinde olmayan bazı özellikleri taşımaktadır.

Gazetecikte, bir çeşit hikaye anlatma biçimi olan haber metinleri, gazetecilik bildirimlerini, yerleşmiş kodlar ve kurallara göre sunmaktadır. Hikayeleri belirli bir söylem biçiminde (söylenme biçiminde) anlatma, gazeteciler tarafından yazılarak gerçekleştirilirken, okuyucu da hikayeyi okuyan olarak belirlenmektedir. “Haber çalışanları haberi seçmenin yanında anlatıyı yapılandırmakta ve anlam oluşturmaktadır.” (Karabay, 2000:35). Gazetecinin hem anlatım biçimi, hem de profesyonel kuralları yazıya yerleştirmesi, çeşitli yeni iletişim stratejilerini ortaya çıkarmaktadır. Bu stratejiler, gazetenin yapısını ve sunum biçimini etkilerken, formel görüntüleri -yani retoriği- de belirlemekte ve bunun sonucunda okuyucuyu seçilen bakış açısına göre odaklayabilmedir (Küçükkalaylar, 2002:89). Profesyonel gazetecilik normları ile üretilen haber metinlerini olayların özeti olarak ele alan geleneksel kuramın yanında, ikna edici doğası üzerinde duran ve haberi retorik anlatım olarak değerlendiren akademik çalışmalar hız kazanarak haberin temel karakteristiklerinin tarihsel, kültürel, sosyo-ekonomik bağlamda kararlaştırılan bir hikaye olduğu yönündeki görüşler gittikçe yaygınlaşmaktadır.

Globalleşen metin olarak haber; dilinde ve söyleminde profesyonel ilkelere dayanmayı gerektiren bir yapıdan oluşmaktadır. Haberin sahip olduğu niteliklerden biri olan nesnellik, hem kendi değer yargılarından soyutlanmış bir gazeteci metaforunu ortaya çıkarmakta, hem de haberi yazanın metinde kendi görüşlerini belirtmemesine dayalı bir tarafsızlığı taşımaktadır. Haberde, gazetecinin farklı görüşlere yer vermesinin garantisini dengelilik oluşturmaktadır. Bu durum, aynı zamanda tarafsız ve nesnel olmanın da bir koşulunu yerine getirmektedir.

1970 sonrası haberin metinsel karakteristiklerine yönelen Elliot, Murdock ve Halloran'ın öncülüğündeki araştırmalar, metin yapısının karakteristiklerinin üretim pratiklerinin gerçekleştiği bağlam içinde düşünülmesi gerektiğini dile getirmektedir. Çağdaş okul çalışmalarının benimsediği haberin hikaye yapısına eleştirel bakış, onlardan hayli etkilenecek kazanılmakta ve mesajı üretim ve okuma sürecinden ayırmadan, metinsel yapıları değerlendirerek incelemek gerektiği inancı kök salmaktadır. (Küçükkalaylar, 2002:90). Bu aşamadan sonra, haber metinlerinin gerçek değil, ancak kendi kuralları ve düzeni olan ikna edici bir söylem biçimi olduğu geniş kabul görmektedir.

Gazetenin hedef aldığı kitleye günün olaylarını sağlıklı olarak duyurma çaba ve uğraşısının ürünleri ve göstergeleri şeklinde tarif edilen yazı türleri arasında bulunan haberin, diğer yazı türlerinden özellikle yorumdan soyutlanmış olması gerekmektedir. Ancak, “haberin üreticisi olarak kitle iletişim araçları, gerçekliğin algılanması ve anlamlandırılmasında aracı bir konuma sahip durumdadır. Dolayısıyla, tekrarlanması mümkün olmayan toplumsal gerçekliğin tespit edilerek aktarılması ya da yansıtılmasında medyanın kendine özgü teknikleri bulunmaktadır. Medya, verdiği enformasyonu büyük ölçüde kendi biçimlemektedir” (Topçuoğlu, 1996:19-20). Bu nedenle, haberin, yorum içerdiği düşünülmektedir. Haberde kullanılan dil, sözcük ve işaretlerin çok vurgulu bir karakter taşımaları, gazetecilerin tarafsız olmayı başaramamalarının yanı sıra, dil, sözcük ve işaretin özellikleri, haberde tarafsızlığı zorlaştırmaktadır.

Haber, sosyal bağlam içinde değerlendiren çağdaş haber araştırmaları, haberin kendine özgü bir söylem biçimi olduğunu, dolayısıyla farklı okunabileceğini belirtmekte, aynı zamanda, kaynakların söyleminin de haber metinlerinin içinde tekrar kurgulanarak, egemen söylemin yeniden üretildiğini ileri sürmektedir.

“Haber bir söylem, ama edebiyattan, sinemadan, TV dizilerinden farklı özellikleri olan bir söylemdir. Gazetecinin bireysel tarzını getirmesine pek de izin vermeyen bir uzlaşma dayanan, profesyonel etik kurallar içinde yapılanmış bir söylem. Haber metinlerinde kapanmayı da ortaya çıkaran haberin dayandığı profesyonel etik kod, haberlerin söylemsel yapısı içinde iktidar/güç sahibi kişi ve kurumların olaylara getirdikleri açıklamaların inanırılığını kurmasını sağlayan, nesnellik, tarafsızlık ve dengelilik gibi sunuma ilişkin haber değerleri bu nosyonların dolayımıyla belli görüşlerin haber olan olayların çerçevesinde egemen bir konuma yerleşmesine aracı olmaktadır” (İnal, 1995:8).

Sözmerkezli bir kültürün öyküleme biçimi olan haber metninin içinde profesyonel kuralların bulunması, haberi klasik öyküden farklılaşmakta, kitle iletişim aracının yapısına göre biçimlendirmektedir. Ancak metinlerin, konuşmacıların alıntılarında oluşması ortak özelliğini oluşturmaktadır. Bu özellik, haberi egemen söylemlerin yeniden kurulduğu bir metin haline getirmektedir.

Eleştirel haber çalışmaları, geleneksel çoğulcu yaklaşımların öngördüğünün aksine, haberin demokratik işlevinin gerçekleşmediğini; kamuoyunu doğru, çok boyutlu, yansız, dengeli, hızlı ve yeterli biçimde bilgilendirme yerine iktisadi, siyasi ve ideolojik olarak güçlülerin iktidarını pekiştirici biçimde haber oluşturulduğu görüşünü savunmaktadır. Bu nedenle, nesnellik, yansızlık, sorumluluk, haberin yorumdan ayrılması gibi soyut ilkelerle profesyonelleştirilen gazetecilerin, haberde herkesin sesini duyurabilmesinin mümkün olmadığı ve “ben” ifadesinden kurtulmak ve yansızlığı sağlamak adına akredite kaynakların ifadelerinin meşrulaştırıldığı belirtilmektedir.

3. SÖYLEM KAVRAMI VE HABER SÖYLEMİNİN ANALİZİ

Gündelik hayatın en sıradan ilişkilerinden en karmaşık bireysel metinlerin çözümlenmesine; felsefi metinlerden televizyon komedilerinin anlaşılmasına kadar farklı türler, disiplinler ve etkileşimler, bir anlama, kavrama ve yorumlama süreci gerektirmektedir. Anlambilim üzerine yapılan çalışmalar, anlam ve edim olgularının birlikte düşünülmesi gerektiğini göstermektedir. Bir başka deyişle van Dijk (1999:331-336), anlamın saydam bir biçimde doğal dilin içinde oluşmadığını, tersine içinde olduğu bağlama ve bu bağlamı niteleyen edimlerin özelliğine göre biçimlendiğini belirtmektedir.

Medya metinlerinin yorumlanması, basitçe bu iletilerin üretildiği anlamları bulmaktan ibaret olmayıp anlam üretiminin temel toplumsal süreçlerle nasıl bağlantılı olduğunu göstermeyi hedeflemektedir. Anlam, zaman ve mekan içinde toplumsal olarak

inşa edilen ve doğal dilin kendisinden çok içindeki kodlar ve yananamlar ile dolaşıma giren, kırılğan ve dolayimli bir süreçten oluşmaktadır. Dil ve dünya arasındaki ilişki açısından, toplumsal sınıfların, grupların, farklı cinslerin üzerinde uzlaşabilecekleri genel, saydam ve nesnel içerikleri (kodlar, simgeler, temsili pratikler) bulunmamaktadır. Her anlamlı birim, ancak aktif olarak kullanıldığı bağlama bağlı olarak inşa edilerek oluşturulmaktadır. Dolayısıyla anlam, doğal dilin içinde ussal bireyler tarafından açığa çıkarılmayı bekleyen bir potansiyel değil, tersine içinde kurulduğu, kullanıldığı kurgusal (pragmatik) bağlamın içinde oluşan bir temsiliyet sürecini ifade etmektedir (Laclau ve Mouffe, 1994:90-100). Bu bilgi kuramı anlam ve temsiliyet arasındaki ilişkinin niteliğini incelemesi bakımından, söylem çözümlemesi tekniğini mümkün kılmaktadır.

3.1. Söylem Kavramı

Söylem kavramını felsefede ilk kez Aquinal Thomas saf sezgiye karşı zihni çıkarım anlamında kullanmaktadır. Ortaçağ Latincesinde *discursus*: hararetili tartışma, bir yörünge etrafında dönen, karşılıklı iletişim ve görüşme anlamına gelmektedir (Barthes, 1993:9, Wodak, 1996:36). Söylem genel anlamıyla; “karşısında duranı söyleşiye, konuşmaya, dinlemeye çağıran, her türden yazılı metne ya da konuşmaya gönderme” yapmaktadır. Daha yerleşik anlamlarıyla: “Tek bir tümceden daha çoğunu içeren yazılı ya da sözlü dilsel metin.”, “Kendi içinde düzenli, belli bir tutarlılığı bulunan düşünce, bu düşüncenin dile getirilerek sunumu.”, “Dil ile gerçeklik arasındaki etkileşim sonucu dünyanın ya da dünyadaki şeylerin anlaşıldıkları biçimleriyle deneyimlenmesinin dışı vurumu” (Ulaş, 2002:1337) olarak tanımlanmaktadır

Yapısalcı dilbilimin öncüsü Ferdinand de Saussure’un dil (*langue*) ve söz (*parole*) ayrımını ortaya atması, kendisinden sonraki tartışmaların vurgularını da etkilemektedir. Saussure’e göre dil, bir iletişim formundan oluşmaktadır. Saussure’ün söylemin kuruluşunda anahtar olan gösterge (*sign*) kavramına ilişkin değerlendirmeleri ve dilsel sistem (*langue*) ile bireysel sözedimi (*parole*) arasında yaptığı ayrım da dilsel sisteme öncelik vermesi, yapısalcı çalışmalar çerçevesinde dilin statik bir sistem olarak ele alınmasıyla sonuçlanmaktadır (Dursun, 2001:49). Daha sonra Saussure’ün yeniden okunmasıyla birlikte; anlamlandırmanın süreç içerisinde kurulmasının statik olmayıp anlamlandırma zinciri tarafından yeni gösterilenlerin sürekli olarak eklenmesi süreci olduğu anlaşılmaktadır. Söylem araştırmaları, dilin bir iletişim formu olduğu düşüncesinden yola çıkarak, sadece dilbilim sahasındaki yapısalcılıkla değil, yapısalcı

antropolog ve semiyologların insanlar arası iletişim konusuna yönelmeleriyle gelişme kaydetmektedir.

Antropolog Levi-Strauss ve ilk çalışmalarında Levi-Strauss'u kullanan kültürel semiyolog Roland Barthes, Saussure'ün dilbilim anlayışına bağlı olarak, söylemin kendine özgü kuralları, dilbilgisi ve birimleri olduğunu belirtirken söylemi cümlenin ötesinde bir şey olarak tanımlamaktadırlar. Saussure'ün yapısalcı dilbilimi, Levi-Strauss'un akrabalık sistemleri üzerine incelemesi, Barthes'ın mit (söylen) açıklamaları ve Lacan'ın öznenin yapılanması olarak söylemi ele alışıyla söylem bir inceleme nesnesi haline gelmektedir (Sözen, 1999:43-47).

Felsefe ve gündelik hayatı yakınlaştıran, batılı bir felsefenin ürünü olarak söylem, basit olarak; kullanılan dil pratiğini ifade etmektedir. Söylem düzeyinde dil, sadece tasvir edici bir şey olarak düşünülmemekte, aynı zamanda eylemlerin çeşitliliğini de göstermektedir (Jensen, 1995:133). Dolayısıyla dil kullanımı, sadece dilbilimin geleneksel öğeleri (cümle, paragraf, metin, vs) ile sınırlı bulunmamaktadır. Söylem, sosyal, siyasi, kültürel, ekonomik alanlar gibi sosyal hayatın diğer yönleriyle de ilişkili bulunmaktadır. Söylem kavramı, dille inşa edilen sözlü (konuşma), yazılı (kitap, makale, vb) ve sözsüz (mimari yapılar gibi) metinlere karşılık gelecek şekilde kullanılmaktadır (Sözen, age:20). Bir süreç olarak söylem, anlatım ve konuşma eylemlerinin içsel kurallarıyla düzenlenmektedir. Söylemin kendi içsel kuralları, söylem düzenlerini oluşturmakta ya da söylem, düzenlenmiş söylemlerden oluşmaktadır. Söylem konusunda teorik yaklaşımlar, söylemi bir metin gibi, pratik yaklaşımlar ise, insanların karşılıklı konuşmalarında ortaya çıkan anlam mübadeleleri olarak görmektedirler.

Wodak (1997:5) söylem kavramını; davranışsal boyutta, gündelik dil davranışının bir parçası olarak görmekte ve belli bir sosyal durumda iletişim olayını mümkün kılan bir spesifik dil kullanımı ve spesifik sosyal etkileşim olarak tarif etmektedir. Wodak, söylemin; konuşma eylemleri, dil oyunları ve gündelik dil kullanımından farklı olarak, kendi kendine yeten bir iletişim formu olduğunu öne sürmektedir.

Söylem kavramı ile birlikte toplumsal dil çözümlerinin odağı, dilsel öğelerde cümleden *sözce* (konuşan öznenin etkinliği/dilin bireysel kullanım edimi ve öznenin etkinliği) ve *metne*; göstergelerin incelenmesinde, gösterenin yapısal

özelliklerinden, gösterilenlerin değişkenliğine, yani anlamın sabitliğinden, değişimin dinamiklerine ve yorumun yapısına kaymaktadır. Buna göre söylem, “en basit ifade ile anlamın dil içinde hareket etmesi ile ortaya çıkan şey olarak tanımlanabilmekte” (Üşür, 1997:89), bu da söylem incelemesinin, *sözcelem* (belli bir durum ve bağlam içinde sözce üretimi) incelenmesine yönelmesi; dilin yapısı yerine, sözün bildirişim özelliğine, yani konuşmanın yapıldığı yer, zaman ve şartlarının belirleyici olduğu, bağlam ve anlam arasındaki ilişkiye yönelmesi anlamına gelmektedir.

3.2. Söylem Analizi

Günümüzde, pozitivistin etkisiyle gelişen ve niceliksel olarak açıklanabilen, tanımlanabilen yorumlama biçimleri yerini, niteliksel çalışmalara bırakmaktadır. Niteliksel çalışmalar “dil”e dönüşü gerektirmektedir. Çünkü varolan sosyal temsillerin anlaşılması; ancak dilin mantıksal dizgelerinin ve kavramlarının sosyal dünyadaki öznelerin ve ilişki süreçlerinin biçimlendirilmesi, hiyerarşilendirilmesi sürecinin kavranmasıyla mümkün olmaktadır.

1990’lardan bu yana toplumbilimsel yaklaşımlarda meydana gelen iki önemli değişiklikten söz edilebilmektedir. Birincisini dilbilimsel birim olarak tümce düzeyinde yürütülen çalışmalardan bağlam içinde metin, yani söylem kavramına geçiş ve buna bağlı olarak söylem çözümlemesi alanında kullanılan yöntembilimsel yaklaşımların toplumbilim alanındaki çalışmalarla örtüşmesi oluşturmaktadır. İkincisini ise, bağlamın, yani ister sözlü ve ister yazılı olsun her dilsel olayın bir tekillik olarak ortaya çıktığı tarihsel anın incelenmesine gösterilen ve giderek artan ilgi oluşturmaktadır (Yağcıoğlu; 2002:3). Bu değişimin sonunda disiplinler arası bir uğraş alanı olarak söylem analizi çalışmaları hız kazanmaktadır.

Söylem analizi sosyal araştırmalar içinde bir yöntem olup mevcut söylemleri yeniden üretme, değiştirme, dönüştürme ya da mevcut söylemlerin özelliklerini açığa çıkarma özelliğine sahip bulunmaktadır (Fairclough, 1998:225). Dili bir pratik olarak gören ve inceleyen söylem analizi, bilgi, sosyal ilişkiler ve kimliklere ilişkin özelliklerle bunların mübadelesini ortaya çıkarmada oldukça etkin rol oynayan bir analiz çeşidi olarak görülmektedir (Sözen, 1999:82). Söylem analizi, bir pratik olarak dili inceleme ve farklı anlamlarda üretilen bilgi ve bilgi/güç moduna ilişkin yapıları, onların değişim ve dönüşümlerini açığa çıkarmaya hedeflemektedir.

Söylemler çok anlamlıdırlar ancak; anlatımlar hiçbir zaman şeffaf olmadığından söylemler bir şeyi basitçe göstermemekte ya da kastetmemektedir. Bu yüzden söylem analizinin amacı, bir etkileşim ve iletişim bağlamında, anlam mübadelelerini ortaya çıkarmaktır. Söylem analizi ifade ve beyanlara yönelerek, dilin fonksiyonelliğini, yapısını tasvir etmekte ve bir araç alanı sağlamaktadır. Böylece izole edilmiş kelimeler değil, bağlam içindeki kelimeler dikkate alınmaktadır (Mills, 1997:135).

Söylem analizi bir iletişim ve etkileşim ortamında, bireylerin eylemlerinin bir linguistik yapılanması ve bir sosyal pratik olarak dili merkeze almaktadır. Eylem ve pratiklerin değişme ve dönüşümlerini incelemekte, eleştirel yönü itibariyle de diğer söylemlerle bağ kurmaktadır. Söylem analizi, bir konuşmada ya da yazılı bir metinde diyalogun daha üst seviyelerindeki organizasyonel özelliklerine odaklanmaktadır. Cümle ya da daha küçük dilbilgisel biçimlerle değil, fakat daha üst düzeydeki yapılarla ilgilenmektedir (Sözen, 1999:85). Söylem analizi, güç/bilgi ve politik ilişkilere yönelerek, bu ilişkilerin belli bir söylem etrafında nasıl değişim ve dönüşüme uğradığını göstermektedir.

Söylem analizi, farklı konuşma yollarıyla yapılan farklı gerçeklikler, söylem etkileri, politik ilişkiler, güç ilişkileri, bilgi ve ideoloji formları, kuramsal bağlantılar ve söylemleri kullananların oluşturduğu düzenliliklerle ya da düzensizliklerle ilgilenmektedir. Söylem konusundaki en önemli argümanı, dilin kendi içinde bir anlamı olmadığı, anlamların sosyal ve kurumsal pratiklerin somut formlarında bulunacağı oluşturmaktadır. Farklı söylemler farklı sistemleri biçimlendirmektedir. Kadınların konuşmaları ile erkeklerin konuşmaları arasında ne gibi önemli farklar olduğu, yargıç ve avukatların mahkemede nasıl savunma yaptıkları, meclis müzakereleri, televizyon programlarındaki medyatik olaylar, gazete haberleri, vb söylem analizi için birer inceleme konusu olabilmektedir.

3.3. Haber Söylemi

Söylem, gerçekliği belirli bir şekilde inşa ederek, kamusal bilginin sınırlarını ve içeriğini belirlemekte, olaylar hakkında ne söyleneceğine ve nasıl söyleneceğine dair çerçeveyi çizmekte, olayları tipleştirmekte yani benzerlik üzerinden aktardığından bağlamından koparmakta ve ortak duyuya ait yorum çerçeveleri içinde yeniden bağlamsallaştırmaktadır. Bunun sonucu olarak olayları her türlü ayrıntının, ilişkiselliğin ve farklılığın içinde eridiği katı kutuplara sokmakta ve böylece bir olayın geçmişini ve

geleceğini de tektipleştirerek kapalı bir anlatı oluşturmaktadır (Arslan, 2002:80). Dolayısıyla, söylemde temel olarak, farklı anlamlara meydan bırakmayacak şekilde anlamın kapatılması amaçlanmaktadır.

Dil üzerinden bilgi üretimine dayalı olan söylem, bir özne konumu da içermektedir. Söylemin sunduğu konum, öznenin konuşabilmesi için gereken mekansallaşmayı, hayali bütünlüğü sağlamaktadır (Hall, 1997; Coward ve Ellis, 1985). Haberin söylemi üzerine yapılan çalışmalar, haber metninde egemen toplumsal anlamların nasıl kurulduğunu, nasıl bir bilgi üretildiğini ve bu bilginin özne konumunu açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle haberde kullanılan başlıklar, sözcük seçimleri, sentaks, cümlelerin ardı ardına gelmesiyle oluşan tutarlık ve nedensellik ilişkisi, temaların ardı ardına gelmesiyle oluşan tematik yapı, görsel materyaller ve bunların dil yoluyla anlamlandırılması (van Dijk, 1988/a:12) hepsi birden çözümlenmeye tabi tutulmaktadır.

Van Dijk, haberi bir söylem olarak ele almaktadır. Çünkü haberin içinde yeniden üretildiği toplumsal formasyon ve söylemsel formasyonun sorgulanması gerekmektedir. Söylem analizi, içerik analizi gibi incelenen metni toplumsal bağlamdan yalıtılmamaktadır. Haberi söylem olarak ele almak ve çözümlenmek, haberi hazırlandığı süreçlerden ve toplumsal yapı içinde oluşan güç/iktidar ilişkilerinden koparmadan incelemek (Kula, 2002:191) anlamına gelmektedir. Söylem analizi bağlama ilişkin bir analiz olduğundan, var olan güç/iktidar ilişkilerinin söylem içinde nasıl kurulduğunu açıklamaya yönelmektedir.

Profesyonel gazetecilikte gerçeğe ulaşılabilmesi iddiası bulunmaktadır. Bu anlamda, metnin gerçeklik kurgusu, bilimsel bir tutumla ilişkilendirilmektedir. Haber, görsel metne dayanarak gerçekliğini kurarken, izleyiciye gördüğüne ve duyduğuna inan demektedir. Bu üst söylemin önünde ise anlatıcının sözündeki belli doğrulara dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (İnal, 1996:107).

Haberin kendine özgü bir söyleminin olması, üzerinde önemle durulması gereken bir noktayı oluşturmaktadır. Liberal çoğulcu anlayışta medya dördüncü güç olarak toplumun aynası, haber, olayın özeti ve hikayesi olarak kabul edilmektedir. Oysa tarafsızlık, nesnellik, dengelilik gibi unsurların gerekleri haber üretimi ve yazımı sırasında tümüyle yerine getirilememekte; yerine getirilse bile, haberde egemen söylemin yeniden üretilmesi engellenememektedir (Özer, 1999:124).

Profesyonel ilkeler, haberin gerçekliğin aynası olması gerektiği varsayımından hareket ederek, kaynakların durum tanımlarının haberde yer almasını ve bu tanımların haber dolayımıyla halkın tanımlarına dönüşmesi gerektiğini vurgulamaktadır (İnal, 1995:114). Dolayısıyla profesyonel bakış, dünyanın belirli bir şekilde anlamlandırılmasıyla, belirli bir dolayımleme tarzıyla sağlanan toplumsal hayata dair mevcut bilgiyi içererek hem mevcut tanımların başat hale gelmesine katkı yapmakta hem de bu mevcut bilgiyi içermesi nedeniyle, profesyonel ilkelerin sağlanmış gibi görünmesine neden olmaktadır. Bu durum ise haber üretiminin yanlılıktan kaçarken yanlılığa tutulmasına sebep olmaktadır (Hackett, 1998:38). Buna göre profesyonel bakış, haber üretim sürecinde olduğu gibi, haber çalışanlarının olguları olaya dönüştürürken, rutin bir bilgiye dayanmalarına neden olmaktadır.

Ortaya çıkan rutin pratikler, zamansal olarak yeni olsalar da olayları, doğal veriler olarak kabul edilen, gerçekliğin bir tür inşası içine sıkıştırılmaktadır. Bu nedenle de toplumsal bir inşa olan olaylar anlamlarını, hep belirli biçimlerde ve belirli bir bakış açısı içinden kazanmaktadır (Arslan, 2002:74). Hangi olayların haber olacağına seçilmesini sağlayan bu rutin pratikler, egemen bir haber anlayışının oluşmasını sağlarken, neyin haber değeri olduğunu da belirlemektedir. Risto Kunelius (1994:251), haberciliği temsilin bir söylemi olarak ve söylemlerin temsil edildiği bir alanı olarak ele almaktadır. Bu bağlamda van Dijk (1988a:75-76), haber söylemini kişisel olmayan kurumlaşmış yapıların (medya kuruluşları) bir söylemi olarak ele alırken, haber söyleminin muhtemel haber konularına göre belirlendiğini söylemektedir.

Haber gerçeklik değil, olası diğer gerçekliklerin yerine geçen, dolayısıyla inşa edilmiş bir gerçeklik olarak ifade edilmektedir. Her olay anlamını, içine yerleştiği bağlamdan almaktadır. Herhangi bir oluşumun habere dönüşmesi, aynı zamanda olaya dair bir geçmiş ve bir gelecek kurgusunu da beraberinde getirmekte, yani olayın nasıl anlamlandırılacağı bu bağlam bilgisiyle mümkün olmaktadır. Rutin olaylar, mevcut güç ilişkilerinin sürdürülmesine katkı yapmaktadır (Arslan, age:75). Çünkü bu olaylar, var olan kabullerin rutin olarak işlediği bir haber üretim sürecinin sonucunu oluşturmaktadır.

Haber üretimi, olayların yanlı ya da yansız doğrudan bir sonucu değil, söylem sürecinin bir formundan oluşmaktadır. Muhabirler olaylara nadiren tanıklık etmekte ve genelde haberlerini görgü tanıklarının ifadelerinden, basın toplantılarından, akredite

kaynak ifadelerinden, söyleşilerden, dokümanlardan, diğer medya kuruluşları ve ajanslardan gelen bilgilerle oluşturmaktadırlar. Dolayısıyla haberin yapılanması, çoğunlukla mevcut söylemlerin yeniden üretilmesini içermektedir (van Dijk, 1983:28). Yani haberin kendine özgü bir söylemi bulunmakta ve bu söylem de toplumdaki diğer söylemlerle ilişki içinde yer almaktadır.

Bir söylem olarak haber metinlerinin oluşmasını İnal (1996:95-96) dört temel etmene dayandırmaktadır:

- Haberin söylemi, gazetecilerin günlük pratikleri içinde oluşur. Diğer bir deyişle habercilik zamansal, mekansal ve mali sınırlılıkları aşmaya yönelik bir iş olarak örgütlenmiştir.
- Haberin söylemi gazetecilerin profesyonel ideolojileri içinde oluşur. Diğer bir deyişle basının ticari bir işletmeye dönüşümü ve daha sonda oluşan yatay ve dikey tekelleşme olgusu ile birlikte gelişen gazetecilik normları, söylemi biçimlendirir.
- Haberin söylemi haber metinlerinin üretildiği somut tarihsel koşullar ve üretim anı ile belirlenir. Toplumsal formasyon içinde kesitsel olarak oluşan siyasal, ekonomik güç/iktidar ilişkileri metinlere yansır.
- Haberin söylemi medyanın ekonomi politikası içinde yapılır. Diğer bir deyişle karlılık kaygısı, daha fazla kişiye yönelik içeriklerin hazırlanmasını gerektirir. Bu da çeşitliliği sınırlarken, benzeşmeye yol açan ve daha çok satan konuların seçilmesine neden olur.

Haber metinlerinin dilinin yanı sıra, tüm bir gazetenin dilinin bulunması, haber söylemine ilişkin vurgulanması gereken bir diğer noktayı oluşturmaktadır. Çünkü anlam sayfanın tümü tarafından belirlenmektedir. Haber metninin hangi sayfada yer aldığı, fotoğraflı ya da fotoğrafsız oluşu ve genişliği haberin söylemi bağlamında gazetenin dilinin de dikkate alınması gerektiğini göstermektedir (Palacı, 1998:48).

Haber söyleminde toplumsal güç/iktidarının nasıl meşrulaştırıldığına bir göstergesi olarak van Dijk (1999:303) azınlıklar, göçmenler, ev işgalcileri ve üçüncü dünya ülkeleri insanların haber raporlarında nasıl temsil edildiğine dair yaptığı çalışmada, güçlü grupların ve ulusların tasvir edilme tarzının tersi yönde temsil edildiklerini kaydetmektedir. Bu çalışmalarda, söz konusu grupların, kitle iletişim araçlarında daha az yer aldıklarını, itibarlı kaynak olarak kullanılmadıklarını, geri ve yetersiz biçimde temsil edildiklerini ve batılı kültüre ve topluma bir tehdit oluşturdukları biçiminde ele alındıklarının altını çizmektedir. Bu analizler, batılı ülke norm ve örgüt iktidarlarının haber söyleminde yeniden üretildiğini açık olarak göstermektedir.

Aynı şekilde İnal (1992:99), Türk basınında kimlerin ve hangi olayların haber olduğu konusunda yaptığı çalışmada, incelenen gazetelerde, iç politik haberlerin gerek

sayı, gerek birinci sayfada yer almaları ve genişlikleri bakımından ilk sırayı almalarına dikkat çekmektedir. Siyasal aktör ve kurumların, hükümet ve tek tek siyasal partilerin büyük oranda haber olmasına karşın, sivil toplum örgütlerinin çok sınırlı olarak yer alması, bu grupların durum tanımlarının ve iktidarın meşrulaştırıldığının göstergesi olarak önemli olduğunu ifade etmektedir. Sonuç olarak, haber söylemlerinde yer alan kamuoyu oluşturma sürecinde toplumda güç/iktidar sahibi kişilerin görüşleri önemli bir yer işgal etmektedir. Ayrıca haber söylemleri, var olanın yeniden kurgulanarak üretilmesini sağlamaktadır.

3.4. Haber Söylemlerinin Analizi

Kitle iletişim araçlarının toplumsal gerçekliği yansıtan aynalar olarak nitelendirildiği çoğulcu yaklaşımda; olgu/yorum ayrımı ile birlikte tarafsızlık ve dengelilik ilkelerine uygun biçimde hazırlanan haberlerin, gerçeğe denk olduğu kabul edilmektedir. Çoğulcu yaklaşımda ayrıca, iletişim alanının düzenlenmesinde, serbest rekabet ilkesi ile haber üreten kuruluşların, her türlü müdahaleden korunmaları sayesinde, özgür haber akışının sağlanacağına duyulan inanç, daha önce belirtilen gazetecilik normlarının benimsenmesi ile haberin gerçeğe denk olacağı varsayılmaktadır.

Çoğulcu yaklaşımda haber metinleri içerik çözümlemesi yöntemi ile incelenmektedir. İçerik analizi, çoğulcu anlayışın temel öncülleriyle ve pozitivist epistemolojik anlayışın benimsenmesiyle ortaya konmuş ve uzun süre kullanılmış bir teknik olarak bilinmektedir. İçerik analizi, iletişim sürecini doğrusal ve tek yönlü olarak kavramsallaştırarak haberleri toplumsal bağlam ve üretim pratiklerinden ayrı olarak ele almakta ve nicel biçimde analiz etmektedir. Niceliksel çalışmalarda çoğunlukla bir kelimenin kaç kere geçtiği sayılarak frekans analizi yapılmakta veya cm/sütun hesabı ile haberin gazetede kapladığı alan ölçülmekte ancak; bu alanda ne söylendiği ve nasıl söylendiği önemsenmemektedir. Bu durum, haber çalışmalarının toplumsal yapıdan ayrı çözümleme biçimleriyle analiz edilmesine ve dolayısıyla eleştirilmesine neden olmaktadır.

Haber metinlerine yönelik içerik analizi biçimine karşı çıkış ve nitel metin çözümlemelerini kullanan eleştirel araştırmaların yükselişi 1970'lerden sonra gündeme gelmektedir (Hall, 1999:77). Eleştirel çalışmalar içinde pek çok araştırmacı, haber metinlerini daha bütünlüklü bir perspektiften incelemektedirler. Bu analizler, haberi bir

söylem olarak kabul etmekte ve haberi üretim süreci ve bir toplumsal yapı bağlamında ele almaktadırlar. Eleştirel yaklaşım, haberi, toplumda güç/iktidar sahibi kişi ve kurumların durum tanımlarının yeniden üretildiği yapılaşmış söylemler olarak değerlendirmektedir (Palacı, 1998:4). Böylelikle haber söylemleri, toplumsal güç/iktidarın yeniden üretimini yaparak onu meşrulaştırmaktadır.

Haberin gerçeği yansıtabileceği yönündeki çoğulcu anlayışın karşısında haberi yapılanmış bir ürün ve bir söylem biçiminde gören eleştirel yaklaşım, uyguladığı söylem analiz teknikleri ile haberi üretimden, alımlanmasından ayırmadan; üretildikleri tüm bir toplumsal, siyasal ve ekonomik yapıdan yalıtmadan, bütüncül bir biçimde incelemektedir. Haberin egemen söylemlerin yeniden inşa edildiği bir söylem olarak ele alınmasında; egemen söylemlerin yeniden üretimi ve böylelikle de toplumda mevcut güç/iktidar yapısının meşrulaştırılması süreci özet açıklamaların ötesinde değerlendirilmektedir.

3.5. Teun van Dijk'in Söylem Analizi Modeli

Dil kullanımını eleştirel olarak inceleme nesnesi yapan söylem analizi, her şeyden önce sosyo-politik bir pratik olarak ortaya çıkmaktadır. Bu pratik, çağdaş toplumlarda ekonomik, kültürel ve siyasal kaynakların eşit biçimde paylaşılmadığı saptamasından yola çıkılarak, bu dağılımın daha adaletli bir hale gelmesine katkıda bulunmak olarak özetlenebilmektedir. Seçkinler, kurumlar ve öznelere tarafından gücün, toplumsal eşitsizlik üretecek biçimde kullanılması, siyasal, kültürel, sınıfsal, etnik, ırk ve cinsiyet ayrımcılığı olarak ortaya çıkabilmektedir. Amaç, bu aşırı toplumsal adaletsizliğin ve güçler arasındaki dengesizliğin meşrulaştırıldığı, yeniden üretildiği ve doğallaştırıldığı kültürel ürünler olan metinleri eleştirel bir yaklaşımla inceleyerek, meşrulaştırma mekanizmalarını sergilemek ve ifşa etmektir (Kress, 1996:15-32). Bu amaçla ortaya çıkan dile eleştirel yaklaşımlar, hem eleştirel dilbilim, hem de eleştirel söylem çözümlemesi, kaçınılmaz olarak etik bir boyut kazanmakta ve bu nitelikleriyle geleneksel dilbilim araştırmalarından farklılaşmaktadır.

Van Dijk'in çalışmalarının çoğu, 1980'ler Avrupası'nda haberlerle üretilen ırkçılık ve etnik önyargı konularına odaklanmaktadır. Örneğin; basının gündelik hayatta, azınlıklara, Türklere, siyahlara, mültecilere karşı planlı bir şekilde önyargılı ifadeler kullandığını, ama bunları asla açıkça yapmadığını belirtmektedir. Nitelik ve nicelik analizlerini birleştirerek Alman ve İngiliz basınında yer alan yüzlerce haberi

inceleyen van Dijk, gündelik konuşmada açıklanan etnik önyargıların yanında, entelektüellerin de ırkçılığı üretmede önemli rol oynadıklarını ortaya koymaktadır. Eleştirel dilbilim ve eleştirel söylem analizinde, kognisyonlara (bilme/kavrama) önem veren van Dijk, söylem yapılarını etkileyen toplumsal yapıları da gösterme konusunda başarılı olmaktadır (Fairclough and Wodak, 1997:265, 266). Van Dijk, haber söylemlerini veya haber metinlerini, haber metin analizi, metin anlambilim, yerel ve küresel bütünlük, etkiler, üst yapılar: haber şemaları, üslup ve retorik, sosyal kognisyon ve sosyokültürel bağlamları inceleyerek keşfetmektedir (Sözen, 1999:125)

Van Dijk, gazete haberlerini incelemek amacıyla geliştirdiği modelinde haberi bir söylem olarak kabul etmekte ve analize tabi tutmaktadır. Haberin anlatımına dilbilimsel düzeyde; sentaks (sözdizimi) ve semantik (anlam) açısından yaklaşılmaktadır. Haberin sentaksında, cümlelerin gramatik yapısı ve şekli (basit ya da karmaşık cümle olup olmadıkları, pasif ya da aktif olup olmadıkları, vb) incelenirken; semantik kısmında ise; kelimelerin anlamı ve haberin bir bütün olarak söylemine (Gürdaş, 1994:42) bakılmaktadır.

Van Dijk haberin söylemini incelerken, mikro ve makro yapılar arasında bir ayrımın yararına değinmektedir. Haber söyleminde makro yapılar olarak; fotoğraflar, başlıklar, altbaşlıklar ile aynı puntolarla basılan spotlar ve haber girişleri ele alınmaktadır. Haberlerin belli temaları izlemesiyle oluşan tematik yapı ve bu temaların içine yerleştiği semantik yapı haberin makro yapılarını oluşturmaktadır. Haber söyleminin mikro yapılarını ise; sözcük seçimleri ve cümle yapıları (sentaks) ve ardı ardına sıralanan cümlelerin arasında kurulan ilişkiler ile haberin ikna yolları yani retorik oluşturmaktadır (İnal, 1995:111-134). Haberde tüm bu yapılar etkileşerek haberin yapısını ve anlamını teşkil etmektedir.

Haberin şematik yapısı; arkaplan bilgileri, bağlama ilişkin bilgiler, aktörlere ilişkin bilgiler ile ana olay, sonuçlar ve yorumlar haberin makro yapısı içinde incelenmektedir. Ardalan bilgisi, olayların sosyal ve politik yönünü oluştururken bağlamdan farklı olarak gerçek olayların ve onların bağlamlarını da içerebilmektedir (Palacı, 1998:53). Haber metinlerinde bazı bilgilerin okuyucu tarafından bilindiği varsayılmakta ve bunlar metinde yer almamaktadır. Bu verilmeyen bilgiler, metin önermeleri ve kavramları arasında kaybolan halkaları oluşturmaktadır. Halkalar metnin bütünlüğüne, dünya hakkındaki bilgi, inanç, görüş ve sübjektif unsurların katılımını sağlamaktadır. Haber başlıkları, metni özetlemekte ve habere ilişkin en önemli

açıklamayı/bilgiyi vermektedir (Sözen; 1999:126). Teorik ifadeyle başlıklar, anlama dayalı makro-önergeler şeklinde; metin içinde ardışık önergeler tarzında tasvir edilmektedir.

Haberin mikro yapısı içinde yer alan sözcük seçimleri, toplumda yer alan güç/iktidar ilişkilerinin konumlandığı en dikkat çekici yerde bulunmaktadır. Bu konuda verilen en tipik örneği özgürlük savaşçısı ya da terörist benzetmesi oluşturmaktadır. Farklı bakış açılarına göre kişinin niteliği değişebilmektedir (Özer, 1999:127). Bir gazete aynı kişiyi verdiği haberde özgürlük savaşçısı olarak gösterirken, diğer bir gazete bu kişiyi terörist olarak niteleyebilmektedir.

Haber söylem analizinin en güçlü anlam kavramlarından birini ima oluşturmaktadır. Kelimeler, cümleler ve diğer metinsel açıklamalar, bilginin haberdeki temellerini gösteren kavramları veya önergeleri ima etmektedir (van Dijk, 1991:114). Bazen bir haberde açıkça belirtmek yerine ima edilme yoluyla sezdirilen unsurlar (örtük anlatımlar) daha fazla önem kazanmaktadır. Yani söylenmiş olandan çok, söylenmemiş olan ön planı çıkmaktadır. Bu nedenle ima ediş, söylem analizinde önemli bir yer işgal etmektedir.

Haberin retorisi olarak; olaya ilişkin istatistikler, sayılar, tablolar ve yüzdeleri ele alınmaktadır. Bu yolla haber metninde kaynakların söylemlerinin inanırılığı pekiştirilmektedir (İnal 1995:111-134). Cümle ve cümlecikler arasında kurulan ilişki ise; haberin geleneksel öyküleme biçiminden farklılığı üzerine kurulmaktadır. Bundan dolayı açık nedensel sözcükler (bu nedenle, çünkü vb) bulunmasa da haber metninde nedensel ilişkiler örtük biçimde varlıklarını sürdürmektedirler. Haber metninde nedensel ilişkilerin gizliliğinin boyutu arttıkça, okuyucular tarafından, arkada yatan oydaşmaya dayalı siyasal ve kültürel yapı, ortak referans çerçevesi olarak alınıp yeniden kurulmaktadır.

Van Dijk'ın söylem analizinin diğer söylem analizlerinden farkı, onun söylemi sosyo-kognitif bir yaklaşımla açıklamasından gelmektedir. Bu nedenle de çeşitli düzeylerde incelenen haber metni ya da söylemi, nihai olarak kognitif ya da zihinsel şemalanmaya benzer bir özellikte değerlendirilmektedir. van Dijk'ın haber şemaları (üst yapılar) dediği şey, haber başlıklarının fonksiyonlarıdır (Sözen; 1999:126). Üst şema denilen bu tarzdan yapılanma, hikaye etmeye; yani olayı anlatma ve haber raporlarından oluşan hiyerarşik bir şema izlemeye dayanmaktadır. Şema ana başlık, üst başlık, ana olaylar, bağlam, tarih, sözlü tepki ve yorumlardan oluşmaktadır.

Van Dijk'ın gazete haberlerini incelemek için geliştirdiği söylem analizi modelini aşağıdaki şekilde tabloştırmak mümkün görölmektedir.

1. Makro Yapı

a) Tematik analiz: Üst başlık, başlık, altbaşlık, spot ve haber girişleri ile fotoğraflar incelenmektedir.

b) Şematik analiz: Arkaplan bilgileri, bağlama ilişkin bilgiler, aktörlere ilişkin bilgiler ile ana olay, sonuçlar ve yorumlar yer almaktadır

2. Mikro Yapı

a) Sentaktik (sözdizimsel) analiz: Cümlelerin kısı/uzun, basit/karmaşık ve aktif/pasif durumlarına bakılmaktadır.

b) Sözcük seçimleri: Kelimeler, cümleler ve diğer metinsel açıklamalar, bilginin haberdeki temellerini göstermektedir.

c) Haberin retorisi: Olaya ilişkin istatistikler, sayılar, tablolar ve yüzdeler ve kaynak alıntılarına bakılmaktadır.

Tez çalışmasında, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde önemli bir yere sahip olan 17 Aralık 2004 ve 3 Ekim 2005 tarihlerini içeren birer haftalık Zaman, Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri, van Dijk'ın yukarıda yer alan söylem analizi modeli çerçevesinde incelenecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AB'YE GİRİŞ SÜRECİNDE HABER SÖYLEMLERİ YOLUYLA KAMUOYUNUN OLUŞTURULMASI

1. ARAŞTIRMANIN GENEL ÇERÇEVESİ

Kamuyunun oluşturulmasında ve yansıtılmasında önemli bir yere sahip olan kitle iletişim araçları, özellikle de gazeteler, gündemi belirleme, yönlendirme ve kurma gücüne sahip bulunmaktadır. Bunu, bazen sahte (kurmaca) gündemler yaratarak, bazen de kamuya sunduğu eksik ya da yanlış bilgilerle yapmaktadır. Tarihsel süreçte liberalizmin etkisiyle özgürlükçü ve profesyonel gazetecilik normlarının gelişimi, haberin ticari bir meta haline gelmesi, gazete sahiplerinin farklı ticari faaliyet alanlarına girmesi ve etik normların göz ardı edilmesiyle, gazeteciliğin ve dolayısıyla haberin toplumdaki yeri, işlevleri, dili ve formatında birçok değişiklik meydana gelmiştir.

Günümüzde gazeteci, kullandığı farklılaşmış dil ve kodların taşıdığı çok anlamlılık yoluyla mesajını oluşturmakta, bu nedenle de dengelilik ve olaysal olma kaygısı ile haber kaynaklarının söylemlerinin yeniden üreticisi konumuna gelmektedir. Haber dili, içeriğinde tarafsız olamadığı için, yansız olamamakta, bu nedenle haber dilinin karmaşık bir olgu olduğu varsayılmaktadır. Dil kullanıcıları, yani gazeteciler, çalıştıkları gazetenin yayın politikası doğrultusunda okuyuculara çoğu zaman söylemek istediklerini açıkça ifade edememekte ya da etmemektedirler. Basında üretilen haber söylemi, neyin söylenmek istendiğini ima edici özellikler taşımakta ve ima edilen bu düşüncelerin okuyucu tarafından anlaşılması beklenmektedir.

Günümüzde dil ve anlamlandırma konusunda yapılan iletişim araştırmalarında, çoğulculuğun araçsal ve anlamların önceden verili olduğu, dilin bu anlamları şeffaf bir biçimde aktardığı anlayışı yetersiz kalmaktadır. Çağdaş söylem analizlerinde, toplumsal güç/iktidarın haberlerde kurulmasını analiz etmek için, dile ve araştırılan konunun toplumsal bağlamına duyarlı bir anlayışın geliştirilmesi gerekmektedir. Sözcüklere, cümle yapılarına ve cümlelerin toplumsal bağlamına değinen çalışmalar içinde haberi bir söylem olarak ele alan van Dijk'ın geliştirdiği söylem analizi modeli, haber söyleminin içinde egemen söylemlerin nasıl yeniden inşa edildiğini ortaya çıkarması bakımından önemli görülmektedir.

Tez çalışmasında örnek olay olarak seçilen Avrupa birliği'ne giriş süreci konusunda farklı gazetelerin kamuoyu oluştururken farklı söylemler kullandığı düşünülmektedir. Bu sorunsal çerçevesinde çalışmada; gazetelerin, kamuoyu oluşturma sürecinde farklı söylemleri nasıl oluşturduğu, gündemi ne şekilde kurduğu, satır aralarında kalmış gizli mesajların neler olduğu, hangi bakış açısıyla haber üretildiği, haberlerin yazılmasında etik değerlere bağlı kalınıp kalınmadığı araştırılacaktır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Tez çalışması, haberleri öncelikle bir söylem olarak ele almakta ve Avrupa Birliğine giriş sürecinde gazetelerin kamuoyu oluşturmada kullandıkları söylem stratejilerini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda farklı görüşleri temsil eden gazetelerin kamuoyu oluştururken hangi söylemsel stratejileri kullandığını belirlemeyi, kullanılan bu stratejilerin basın etiğine uygunluğunu ve örnek olay karşısındaki basının tutumunu incelemek amaçlanmaktadır.

1.2. Araştırmanın Hipotezi

Gazeteler, belirli bir konu ile ilgili kamuoyu oluştururken, sahip oldukları görüşler ve yayın politikaları doğrultusunda, çeşitli söylemsel stratejiler kullanmaktadır. Dolayısıyla "Farklı görüşleri temsil eden gazetelerin, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş süreci ile ilgili, kamuoyu oluşturma sürecinde kullandıkları farklı söylemsel stratejiler bulunmaktadır" önermesi, araştırmanın hipotezini oluşturmaktadır. Çalışma sırasında bu önermenin geçerliliği sınanacaktır.

1.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, 31 Temmuz 1959'da başlayan ve günümüze kadar devam eden süre içinde, kitle iletişim araçlarında yer alan Türkiye'nin, o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) şimdiki adıyla Avrupa Birliği'ne giriş süreci ile ilgili her tür haber oluşturmaktadır.

Araştırma için bu süreçte önemli bir yere sahip 17 Aralık 2004 ve 3 Ekim 2005 tarihlerinde gerçekleştirilen tam üyelik müzakereleri ile ilgili haberler örnek olay olarak seçilmiştir. Araştırmanın örneklemi ise; 17 Aralık ve 3 Ekim tarihlerini ortaya getirecek şekilde üçer gün öncesi ve sonrasında, AB'ye giriş konusunun manşetlere taşındığı birer hafta içinde; sağ, sol ve liberal basını temsil ettiği düşünülen Zaman,

Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri oluşturmaktadır. Başka bir ifade ile, 14 Aralık-20 Aralık 2004 ve 30 Eylül-6 Ekim 2005 tarihleri arasındaki birer haftalık sürede her gün üçer gazete toplamda 42 gazete incelenmek üzere elde edilmiştir. 21 Aralık 2004 ve 7 Ekim 2005 tarihlerinde ise AB'ye giriş süreci ile ilgili konunun manşetten düştüğü ve/veya üç gazetenin de manşetinde yer almadığı görülmektedir.

1.4. Araştırmanın Metodolojisi

Tezin kuramsal kısmında; kitle iletişim araçları ve kamuoyu ilişkisi ile ilgili kuramlardan gündem koyma ve saptama kuramı, etik kuramlar (görev ahlakı, faydacılık) ve söylem kuramları tartışılmaktadır.

Gündem koyma ve saptama yaklaşımında, kitle iletişim araçları bazı haber konularını seçerek, bu konulara yer verirken, izleyicilerin bu konuları ne derece önemseyeceklerini de belirlemektedir. Kitle iletişim araçlarının gündemini belirleyenler, bazı konuları önemseyip bazılarını önemsemeyerek, kamunun tartışacağı konuları gündeme getirmiş olmaktadır. Kurama göre, kitle iletişim araçlarında en çok ilgi gören konu, kamu tarafından da en önemli konu olarak algılanmaktadır. Gündem koyma ve saptama kuramı, siyasa gündemi, kitle iletişim araçları gündemi ve kamu gündemi olmak üzere üç gündem belirlemektedir. Çalışmada, kitle iletişim araçları okuyuculara iletilen mesajlara yönelik bir analiz yapılacağından, daha çok kitle iletişim araçları gündemi üzerinde durulmaktadır.

Çeşitli etik teoriler, basında yaşanan etik sorunları tartışmak için elverişli zeminler sunmaktadır. Ancak; bunlar tek tek incelendiğinde gazetecilik meslek etiğiyle birebir ilişkilendirilebilecek teorilerin “*görevci etik anlayışı*” ve “*yararcı etik anlayışı*” olduğu görülmektedir. Bu nedenle; çalışmanın kuramsal temeli oluşturulurken, sözkonusu iki etik teoriden faydalanılmaktadır.

Basının kamu görevi; haber vermek, bilgilendirmek, eğitmek, denetlemek, eleştirmek, eğlendirmek, ayrıca kamuoyunun oluşmasına katkıda bulunmak ve oluşan bu kamuoyunu açıklamak olarak tanımlanmaktadır. Kitle iletişim araştırmalarında genellikle, araştırmacılar, haberin nesnel ve tarafsız olduğu varsayımından hareket etmektedirler. Oysaki basın, çoğunlukla kamuoyu oluşturma işlevini yerine getirirken, basın meslek ilkelerini gözardı etmekte ve sosyal sorumluluk anlayışının dışına çıkarak, nesnel ve tarafsız davranmamaktadır. Bu nedenle yapılacak çalışmada ulusal basında

yer alan haberler; güvenilirlik, nesnellik ve etik açıdan da sorgulanacaktır. Bu sorgulama esnasında haberler söylem olarak ele alınarak, haberlerin yapısı, retorığı, haber kaynakları, sözcük seçimleri, temaları, sentaksı söylemsel açıdan çözümlenecektir.

1.5. Araştırmanın Yöntemi

Kitle iletişim araştırmalarına liberal bakış açısıyla yaklaşan araştırmacılar, haberin nesnel ve tarafsız olduğu varsayımından hareket etmekte ve içerik analizi yöntemi kullanmaktadırlar. Pratikte ise; yukarıda da ifade edildiği gibi, basın, kamuoyu oluşturma işlevini yerine getirirken, haber metinlerinin inşa edilme sürecinde, nesnel ve tarafsız davranmadığı görülmektedir. Çalışmada, ulusal basında yer alan haberler; güvenilirlik, nesnellik ve etik açıdan sorgulanacağından niteliksel bir çalışmanın yapılması uygun görülmektedir.

Niteliksel çalışmalarla birlikte, farklı okumaların olabileceği, çoklu okuma yapılabileceği ortaya konmaktadır. Avrupa Birliğine giriş sürecinde gazetelerin kamuoyu oluşturmada kullandıkları söylem stratejilerini ortaya çıkarmayı hedefleyen bu çalışmanın amacına uygun olan çözümlenme yöntemi olarak eleştirel çalışmalar uygun görülmektedir. Eleştirel çalışmalar, hiçbir şeyin bağlamdan yalıtılıp tek başına incelenemeyeceğini belirtmektedir. Bağlam incelenirken anlamların, simgelerin ve görüntülerin içinde üretildiği toplumun tarihsel, sosyolojik ve kültürel bağlamına ve yeniden-üretilen değerlerin ardalanına yönelik çözümlenmeler yapmak gerekmektedir.

Haber anlatımlarında neyin kastedildiğinin anlaşılması, varolan siyasal söylemlerin içine yerleştirilen sözcüklerin çözümlenmesi ile mümkün olmaktadır. Bu yapıldığında kimi zaman, aynı sözcüklerin farklı söylemlerde farklı vurgular taşıdıkları görülmektedir. Haber bir söylem olarak ele alındığı zaman, bu söylemin ne olduğunun ortaya çıkarılmasında, sadece haber metninin yapısal özelliklerinin sistematik çözümlenmesi yeterli olmamaktadır. Haberin söylemi, ancak içinde olduğu bağlamla ilişkilendirildiğinde anlaşılmaktadır. Sözcüklerin belirli kullanımları kamuoyunda bir uzlaşma yaratmakta, sözcükler deşildiğinde farklı siyasal söylemler içinde çeşitli anlamlandırmalar ortaya çıkmaktadır. Bu anlamlandırmalar, gazeteci, kaynak kişi ve kuruluş ilişkilerinin nasıl yapıldığı ve habere nasıl yansıdığını ortaya koymaktadır (İnal, 1995:1159). Haber söylemi içinde konunun çerçevelenmesi, bu süreç içinde egemen söylemlerin inanılır duruma geçmesi, sözcüklere ilişkin seçimlerle anlaşılacak

bir süreç olmamakta, anlam aynı zamanda dilin cümle yapıları (sentaks) içinde oluşmakta ve belli vurgular yapılmaktadır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde gazetelerin kamuoyu oluşturma işlevinin haber söylemlerine yansımaları çalışmada, haber söylemi içinde var olan ancak gizli kalmış kodları ya da daha geniş çerçevede söylemleri ortaya çıkarabilmek için; metinlerin çözümlenmesinde; retorik analiz, hermenötik analiz ve olumsuzluk analizleri gibi pek çok çözümlenme metodu kullanılabilir. Ancak, haberi bir söylem olarak gören ve değerlendiren van Dijk'ın haber söylem analizi modeli, uygulamada pratiklik sağlaması nedeniyle diğer araştırmacılar tarafından da haber analizlerinde tercih edilmekte ve kullanılmaktadır. Uygulamada da belirli bir şablon çerçevesinde çözümlenme yapmaya imkan vermesi nedeniyle çalışmaya kolaylık sağlayacağı düşünüldüğünden, bu araştırma için en uygun analiz tekniği olarak görülmektedir.

Van Dijk'ın söylem analizi modeli *makro yapı* ve *mikro yapı* olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Makro yapı iki başlık altında incelenmektedir; *tematik analiz* ve *şematik analiz*. Tematik analizde üst başlık, başlık, alt başlık, spot ve haber girişleri ile fotoğraflar incelenecek, şematik analizde ise; ana olay ve sunuş biçimi, sonuçlar, arkaplan bilgileri, bağlama ilişkin bilgiler, aktörlere ve kaynaklara ilişkin bilgiler değerlendirilecektir.

Haberler, hikayeler ya da argümanlar gibi, bir hiyerarşik sırayı takip etmektedir. Yetişmiş insan gücü ile profesyonel rutinler olarak hergün binlerce defa tekrar eden haber üretimi, bir şema tarafından organize edilmektedir (van Dijk, 1988/b:15). Bu şema içerisinde başlık, haber girişi ile birlikte özetleme yapmaktadır. Bunlar aynı zamanda bütünüyle metnin makro yapısının anlamını ifade etmek zorunda olan özetlemenin yanında, metne giriş görevini de yerine getirmektedir. Çünkü ana olay, katılımlar, yerleştirmeler ve zaman, girişte yer almakta ve özetleme ile giriş birlikte şemanın daha üst seviyesini göstermektedir. Başlıklar incelenirken; birbiriyle ilişkilerine, başlık metin ilişkisine, uzunluk ve kısalığına spot ve haber girişlerinde özel bir bilginin verilip verilmediğine, bir hiyerarşi içinde genelden özele gidilip gidilmediğine bakılacaktır.

Şematik analiz, durum ve yorum bölümlerinden oluşmaktadır. Durum bölümünde; arkaplan bilgileri, bağlama ilişkin bilgiler; hikaye örgüsü içinde ana olay ve

sonuçlar incelenecektir. Ardalan bilgisi, olayların sosyal ve politik yönünü oluşturmaktadır. Bağlamdan farklı olarak gerçek olayların tarihini ve onların bağlamalarını da içerebilmektedir. Olay öncesi gelişmeler olayı anlaşılır kılabildiğinden önemli olabilmektedir. Ancak ayırım yapmak bazen güç olabilmektedir. Sonuç bölümünde; ana olayın sonuçlarına bakılacaktır. Haber değerliliği bir ölçüde sözkonusu olayın sonuçlarıyla değerlendirildiğinden sonuçlar önemli görülmektedir. Yorum kısmında da; haber kaynakları ve habere konu olmuş olay taraflarının sözlü tepkileri incelenecektir.

Mikroyapı analizinde; haberin sentaktik (sözdizimsel), sözcük seçimleri ve retorik incelemeleri yapılacaktır. Sentaktik analizde cümlelerin uzun/kısa, basit/karmaşık, aktif/pasif durumlarına bakılırken, sözcük seçimleri analizin en önemli bölümlerinden birini oluşturmaktadır. Dünya görüşü ile ilgili yapılanma burada oluşabilmektedir. Aynı kişinin terörist ya da özgürlük savaşçısı olarak tanımlanması, muhabirin ya da gazetenin dünya görüşünü yansıtmaktadır. Haberinin retoriğinde; rakamlar kullanılarak haberin inandırıcılığı sağlanmaya çalışılmaktadır. Haberinin ikna edici, inandırıcı olması için olayın taraf ve tanıklarından alıntı yapılmaktadır. Tırnak içinde yapılan alıntılar aracılıyla muhabir kendi yorumunu yapmaksızın olayı yorumlamış olmaktadır. Retorik analizinden sonra verilerin genel bir değerlendirme ile araştırma sonlandırılacaktır.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma evreninin büyüklüğü ve zamanın kısıtlılığı araştırmanın sınırlandırılmasını zorunlu hale getirmektedir. Araştırma için, Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde önemli bir yere sahip 17 Aralık 2004 ve 3 Ekim 2005 tarihlerinde gerçekleştirilen tam üyelik müzakereleri ile ilgili haberler örnek olay olarak seçilmiştir. Araştırmanın örneklemini ise; 17 Aralık ve 3 Ekim tarihlerinde AB'ye giriş konusunun manşetlere taşındığı birer hafta içinde; sağ, sol ve liberal basını temsil ettiği düşünölen Zaman, Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri ile sınırlandırılmaktadır.

Örnekleme oluşturulurken, Hürriyet gazetesinin örnekleme yer alma nedeni; Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazeteleri aynı görüş doğrultusunda yayın yapmalarına rağmen, Hürriyet gazetesinin sözkonusu diğer gazeteler içinde en fazla tiraja sahip olmasıdır. Cumhuriyet gazetesinin okuyucu kitlesine yönelik alternatif bir gazete olarak Doğan Yayıncılık tarafından yayınlanan Radikal gazetesi, bu yayın grubunun Hürriyet

ve Milliyet gazetelerinin de sahibi olması ve Cumhuriyet gazetesinin tirajını yakalayamaması nedeniyle tercih edilmemiştir. Zaman ve Türkiye gazeteleri de aynı çizgide yayın yapmalarına rağmen Zaman gazetesinin ulaştığı kitle yani tirajı bu gazetenin tercih edilmesine sebep olmaktadır. Diğer taraftan Akit, Özgür Gündem gibi gazetelerin hem okuyucu kitlelerinin azlığı hem de aşırı uçlarda yer alarak yayın yapmaları, bu ve buna benzer gazetelerin araştırma kapsamı dışında bırakılmalarının nedenini oluşturmaktadır.

Araştırma için, incelenmek üzere seçilen 14 güne (iki hafta) ait üçer gazete ele alındığında, Avrupa Birliğine giriş süreci ile ilgili pek çok verinin, haberin ve köşe yazısının bulunduğu görülmektedir. Araştırmaya kolaylık sağlamak için verileri sınırlandırmak amacıyla, gazetelerin vitrini olarak da nitelendirilen ilk sayfalarındaki haberlerin çözümlenmesi uygun görülmektedir.

2. HÜRRİYET, ZAMAN VE CUMHURİYET GAZETELERİNİN ANALİZİ

Araştırma kapsamında daha sağlıklı bir analize ulaşabilmek için nitel çalışmaları destekleyeceği ve konunun anlaşılabilirliğini kolaylaştıracağı düşüncesiyle nicel veriler de dışlanmamakta ve yapılan analize dahil edilmektedir. Dolayısıyla araştırma; nicel veriler, makro yapı ve mikro yapı olmak üzere üç ana başlıkta toplanmaktadır.

2.1. Nicel Verilerin Analizi

Gazetelerin kamuoyu oluşturma işlevinin haber söylemlerine yansımaları çalışmasında, örnek olay olarak seçilen Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde 17 Kasım 2004 ve 3 Ekim 2005 tarihlerindeki tam üyelik müzakerelerine ilişkin haberlerin araştırma bulguları ortaya konmaya çalışılacaktır. Yapılan çalışmada, ele alınan üç gazetenin, Hürriyet, Zaman ve Cumhuriyet, bu tarihlerdeki takındıkları tavrın ortaya konması ile ilgili, yayınlanan haberlere ilişkin sayısal verilerin saptanması önemli görülmektedir. Bu amaçla örnek olaya ilişkin değerlendirmeye alınan sözkonusu üç gazetenin, toplamda 42 gazetenin, birinci sayfasında yer alan haberler incelenmektedir.

2.1.1. Gazetelerin İlk Sayfalarında Yer Alan Konu ile İlgili Haber Sayıları

Hürriyet, Zaman ve Cumhuriyet gazetelerinin 17 Aralık 2004 ve 3 Ekim 2005 tarihlerinde gerçekleştirilen tam üyelik müzakerelerine ilişkin birer haftalık sürelerde ilk sayfada çıkan haberler ile ilgili nicel veriler, aşağıdaki şekilde görüldüğü gibi oluşmaktadır.

TARİHLER	HÜRRİYET	ZAMAN	CUMHURİYET
14 ARALIK 2004	2	2	2
15 ARALIK 2004	4	1	10
16 ARALIK 2004	5	4	6
17 ARALIK 2004	5	6	12
18 ARALIK 2004	5	6	12
19 ARALIK 2004	2	5	3
20 ARALIK 2004	1	1	3
TOPLAM 97 HABER	24	25	48

Tablo 1: 14-20 Aralık 2004 Tarihleri Arasında Hürriyet, Zaman ve Cumhuriyet Gazetelerinin İlk Sayfalarında Çıkan Haber Sayıları

Tablo 1’de görüldüğü gibi 14-20 Aralık 2004 tarihleri arasında sözkonusu üç gazetenin birinci sayfalarında çıkan toplam haber sayısı 97 iken, konu ile ilgili en az haberi yapan gazete olarak Hürriyet gazetesi görülmektedir. Zaman gazetesi Hürriyet gazetesine yakın bir haber sayısı ile (25 haber), ikinci en az haber yayınlayan gazete olarak belirlenmektedir. Üç gazetenden sözkonusu günler içinde en fazla haberi yapan gazetenin ise 48 haberle Cumhuriyet gazetesinin olduğu tespit edilmektedir.

TARİHLER	HÜRRİYET	ZAMAN	CUMHURİYET
30 EYLÜL 2005	3	4	4
1 EKİM 2005	3	3	6
2 EKİM 2005	3	4	4
3 EKİM 2005	4	2	3
4 EKİM 2005	6	8	6
5 EKİM 2005	5	5	8
6 EKİM 2005	2	3	4
TOPLAM 90 HABER	26	29	35

Tablo 2: 30 Eylül-6 Ekim 2005 Tarihleri Arasında Hürriyet, Zaman ve Cumhuriyet Gazetelerinin İlk Sayfalarında Çıkan Haber Sayıları

Tablo 2'ye bakıldığında 30 Eylül-6 Ekim 2005 tarihleri arasında incelenen üç gazetede çıkan toplam haber sayısının, önceki tarihlerde çıkan toplam haber sayısına göre azaldığı gözlemlenmektedir. Önceki tarihlerde birinci sayfada çıkan toplam haber sayısı 97 iken ele alınan tarihlerde birinci sayfadan çıkan toplam haber sayısının 90 olduğu görülmektedir.

Tablo 2'ye göre, haber sayısındaki azalmaya rağmen, toplam 35 haberle yine Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfadan en fazla haber veren gazete olarak yer aldığı tespit edilmiştir. En fazla haber veren ikinci gazete olarak bir önceki tabloda olduğu gibi sıralama değişmemektedir. Zaman gazetesinin haber sayısını arttırarak 25 ten 29'a çıkardığı ve ikinci sırasını koruduğu gözlemlenirken; Hürriyet gazetesinin de haber sayısını arttırarak 24'ten 26'ya çıkardığı, ancak; birinci sayfada yer alan haber sıralamasında yine sonuncu sırada yer aldığı tespit edilmiştir.

Her iki tabloda da, 17 Aralık 2004 ve 3 Ekim 2005 tarihlerinin bir gün öncesi ile bir gün sonrasında çıkan haber sayılarında artışlar gözlemlenmektedir. Bunun nedenin; sözkonusu tarihlerin, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu tarihten itibaren modernleşme anlamında yüzünü batıya çevirerek, yönünü tayin etmesi ve ulaşılması hedeflenen batılılaşma hareketleri içinde en önemli yere sahip tarihler olduğu düşünülmektedir. Söz konusu tarihlerde her üç gazetenin birinci sayfadan verdikleri haber sayılarını arttırması, bir taraftan konuya ilişkin gösterdikleri duyarlılığı ifade ederken, diğer taraftan; kendi görüşleri doğrultusunda kamuoyunu oluşturmak, etkilemek ve yönlendirmek için büyük çaba sarfettiklerini de ifade etmektedir.

2.1.2 Gazetelerin İlk Sayfalarında Yer Alan Konu ile İlgili Başlıklarının Durumu

Her üç gazetenin birinci sayfadan verdikleri haberlerde, biçimsel sunum ve genel özellikler açısından farklılıklar bulunduğu görülmektedir.

GAZETELER	SÜRMANŞET	MANŞET
HÜRRİYET	3	4
ZAMAN	-	7
CUMHURİYET	-	7

Tablo 3: 14-20 Aralık 2004 Tarihleri Arasında Hürriyet, Zaman ve Cumhuriyet Gazetelerinde AB İle İlgili Haber Başlıklarının Durumu

Tablo 3’de görüldüğü gibi 14-20 Aralık 2004 tarihleri arasındaki 7 günlük süre içerisinde çalışmaya konu oluşturan Türkiye ve AB arasındaki müzakereler ile ilgili haberlerin tamamı, Zaman ve Cumhuriyet gazetelerinde manşete taşınırken; sadece Hürriyet gazetesi 14, 15 ve 20 Aralık 2004 tarihlerinde üç gün süreyle sözkonusu olayla ilgili haberlerini sürmanşetten, diğer 4 günde ise manşetten vermektedir.

GAZETELER	SÜRMANŞET	MANŞET
HÜRRİYET	2	6
ZAMAN	-	7
CUMHURİYET	-	6

Tablo 4: 30 Eylül-6 Ekim 2005 Tarihleri Arasında Hürriyet, Zaman ve Cumhuriyet Gazetelerinde AB İle İlgili Haber Başlıklarının Durumu

Tablo 4’te ise farklı bir durum göze çarpmaktadır. 30 Eylül-6 Ekim 2005 tarihleri arasındaki 7 günlük süre içerisinde Hürriyet gazetesi söz konusu haberleri 30 Eylül 2005 tarihinde sürmanşetten geçmiş, 4 Ekim tarihinde ise hem sürmanşet hem de manşet kullanarak vermiştir. Diğer günlerde ise sadece manşet kullanılmıştır. Zaman gazetesi bu 7 günlük süre içerisinde haberlerin tamamını manşetten geçmiştir. Cumhuriyet gazetesi ise; 6 gün boyunca manşetten haber vermiş, 1 Ekim 2005 tarihinde ülkenin bir başka gündemi olan hükümet ve YÖK arasındaki tartışmayı manşete taşımış, AB’ye giriş süreci ile ilgili konuyu ise yine ilk sayfa haberi olarak sunmuştur.

Her iki tablo incelendiğinde, konuya verilen önem derecesi göze çarpmaktadır. İncelenen gazetelerin hemen hemen hepsinin, bu iki tarihte devlet ve millet olarak hayati önem taşıyan üyelik müzakerelerini ve sürecini dikkate alarak bir hafta süreyle manşetlerine taşıdıkları görülmekte, bu da incelenen gazetelerin konuya verdikleri önemi göstermektedir. Görülen farklılıkların gazetelerin yayın politikaları ve uyguladıkları mizanpaj teknikleri ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

2.1.3 İncelenen Gazetelerde Yer Alan Manşetlerinin Genel Yapısı

Gazetelerin vitrini olarak da kabul gören manşetler, gazetelerin dünya görüşleri doğrultusunda en önemli saydıkları konularda; dikkat çekmek, okuyucuları etkilemek ve gazete satışını gerçekleştirmek/artırmak amacıyla oluşturulmaktadır. Manşetler ile ilgili yukarıda belirtilenlerden başka göze çarpan diğer noktayı ise üç gazetenin kullandıkları manşetlerin yapıları oluşturmaktadır.

İncelenen gazetelerden Hürriyet gazetesinin, genellikle gazetecilik dilinde *sütüna manşet* diye bilinen ve 8 sütunu da kaplayacak şekilde ve büyük puntolu manşetleri tercih ettiği görülmektedir. İç sayfalarda geniş yer verdiği kimi haberlerin anonsunu logo hizasında veya yakınında kutu içinde verdiği ve gazetecilik pratiği içerisinde *uydu haber* olarak nitelenen, çoğu zaman manşeti ya da altında yer aldığı haberi tamamlayan haber metinlerini çokça tercih ettiği tespit edilmektedir. Hürriyet gazetesinin manşetlerine genellikle 2 ile 4 arasında değişen uydu haber eşlik etmekte ve bu uydu haberlerin önemli bir bölümü *dişi başlık* da denilen renkli ya da siyah kutular içine yazılan başlıklarla sunulduğu görülmektedir. Hürriyet gazetesinin zaman zaman algılamayı kolaylaştırmak ve dikkat çekmek için görsel efektler kullandığı tespit edilmektedir. Örneğin, 17 Aralık 2004 tarihli “Yeni hayat” manşetinin ve 3 Ekim 2005 tarihli “Bugün milat” manşetinin altında büyük yıldız efektleri, 4 Ekim 2005 tarihli “Viyanaya düştü” manşetinin hemen üstünde de patlangaç efekti kullandığı dikkat çekmektedir. Hürriyet gazetesinin bu efektleri 17 Aralık 2004 ve 3 Ekim 2005 tarihlerinin ne kadar çok önemli tarihler olduğunu ve zafer sonrası bir kutlamaya herkesi davet ettiğini göstermek amacıyla kullandığı düşünülmektedir. Dolayısıyla başka bir alt okumayla da; Hürriyet gazetesinin coşkuyla kutlamalara katılması ve kamuyu da bu kutlamalara davet etmesi; yürütmenin başındaki hükümetin icralarından memnun ve destekler nitelikte algılanabilmektedir. Bir başka ifade ile, Hürriyet gazetesinin egemen düşünceyi ve söylemi yeniden ürettiğinin ya da var olanı sürdürmeye çalıştığının bir göstergesi olduğu da söylenebilmektedir.

Zaman gazetesinin incelenen 14 gün boyunca, Hürriyet gazetesinden farklı olarak 8 sütuna manşeti daha az kullandığı (17, 18, 19 Aralık 2004 ve 4 Ekim 2005’teki manşetlerinde) daha çok 6 sütuna küçük puntolu manşeti tercih ettiği görülmektedir. Farklı bir mizanpaj tekniği kullanan Zaman gazetesinin, uydu haber vermeye çokça rağbet etmediği, ancak verdiği zaman da bunların manşetin hemen altında yer almasına özen gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca Zaman gazetesinin görsel efektlere hiç yer vermediği tespitler arasında bulunmaktadır.

Cumhuriyet gazetesinin kullandığı manşetlerin Hürriyet ve Zaman gazetelerine göre farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Örneğin, 15, 17, 18, 20 Aralık 2004 ve 4 Ekim 2005 tarihlerinde 8 sütuna manşet kullanırken, 16 Aralık 2004 tarihinde 3 sütuna manşet kullandığı ve incelenen diğer tarihlerde de 6 sütuna manşetleri küçük puntolarla

vermeyi tercih ettiği tespit edilmiştir. Cumhuriyet gazetesinin de Hürriyet gazetesi gibi uydu haber vermeyi fazlaca tercih ettiği ve bu haberleri manşetin hemen altında veya yanında verdiği görülmektedir. Manşetlerinde görsel efektleri dikkate almadığı tespit edilmiştir.

Hürriyet gazetesi, Zaman ve Cumhuriyet gazetelerinden manşetler ve uyguladığı mizanpaj teknikleriyle ayrılarak, farklılıklar göstermektedir. Hürriyet gazetesi, popüler bir gazete olarak her türlü eğitim seviyesindeki kişilere, daha büyük kitlelere, ulaşabilme kaygısıyla manşetlerinde diğer iki gazeteden farklı olarak daha büyük puntolar ve göze hitap eden görsel efektler kullanmaktadır. Bu sebeplerden dolayı, Hürriyet gazetesi yurtdışında olduğu gibi Türkiye’de de bulvar gazetesi olarak tanımlanmaktadır. Fikir gazetesi olarak bilinen Zaman ve Cumhuriyet gazeteleri ise; belirli kitlelere seslendiklerinden çizgilerinin dışına çıkmayarak manşetlerini daha küçük puntolarla ve görsel efektler kullanmadan vermektedirler. Daha önceki yıllarda Zaman gazetesinin uyguladığı sayfa düzeniyle uluslararası alanda ödül kazandığı düşünüldüğünde, en iyi mizanpaj teknikleri kullanan gazete olduğu söylenebilmektedir.

2.1.4 Gazetelerin İlk Sayfalarında Yer Alan Konu ile İlgili Fotoğraflar

GAZETELER	FOTOĞRAF SAYILARI
HÜRRIYET	30
ZAMAN	39
CUMHURİYET	13

Tablo:5 İncelenen Gazetelerde Yer Alan Toplam Fotoğraf Sayısı

Tablo 5, inceleme kapsamında 14-20 Aralık 2004 ve 30 Eylül-6 Ekim2005 tarihleri arasında sözkonusu üç gazetenin AB müzakereleri konusunda yayınladıkları toplam haber fotoğraflarının sayısını göstermektedir. Tabloya göre 39 fotoğrafla haberlerle ilgili en fazla fotoğraf veren gazete olarak Zaman gazetesi görünse de; bu fotoğrafların çoğunluğunu gazetecilik dilinde *kelle fotoğraf* diye bilinen küçük fotoğrafların oluşturduğu tespit edilmektedir. Diğer taraftan Hürriyet gazetesinin, gazetede daha çok, büyük ve yer kaplayan, enstantane fotoğrafları tercih ettiği ve bu fotoğrafların üzerine efektler, grafikler, bazen de karikatürler yerleştirdiği görülmektedir. Cumhuriyet gazetesi ise; diğer iki gazeteye göre ilk sayfasında konuyla ilişkili fotoğraflara en az yer veren gazete olduğu tespit edilmektedir. Bu durumun

Cumhuriyet gazetesinin uyguladığı mizanpaj tekniklerinden ve kendisini fikir gazetesi olarak lanse etmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Gazetelerde yayınlanan fotoğraflar ile ilgili dikkat çekici diğer bir unsur; 16 Aralık 2004 tarihinde her üç gazetenin birden aynı enstantane fotoğrafı kullanması oluşturmaktadır. Çünkü fotoğraf, Avrupalı parlamenterlerin Türkiye ile ilgili raporu kabul ederken kullandıkları, Türk bayraklı ve “EVET” yazılı oylarını göstermektedir. 42 yıllık Avrupa macerasında Türkiye Cumhuriyeti için en önemli anlardan birini oluşturan bu durum, tarihi bir olay olmasının yanı sıra, Avrupa Birliğine giriş için ilk adımın atıldığını gösteren bir belge niteliği de taşımaktadır.

2.2. Makro Yapıya Yönelik Analiz

Van Dijk’a göre, habere ilişkin bir çerçevenin kurulmasında neyin önemli olduğu ve olayın hangi çerçeveden ele alınması gerektiği, üst başlıklar, başlıklar, alt başlıklar, spotlar ve haber girişleri ile okuyucuya gösterilmektedir. Bu strateji ile, okuyucunun en önemli bilgiye en önce ulaşması hedeflenmektedir.

Örnek olay ile ilgili olarak incelemek üzere seçilen Hürriyet, Zaman ve Cumhuriyet gazeteleri, van Dijk’ın geliştirdiği modelde yer alan makro yapı analiz tekniğine göre incelenecektir. Makro yapı analizi daha öncede belirtildiği gibi; tematik yapı ve şematik yapı olarak iki bölüme ayrılmaktadır. Bu nedenle, sözkonusu üç gazetenin konuyla ilgili ilk sayfalarında yer alan haberler, öncelikle tematik yapı çerçevesinde; başlıklar (üst başlık, başlık ve alt başlık olmak üzere), spotlar ve haber girişleri ile fotoğraflar örnekler kapsamında analiz edilecektir. Daha sonra da haberler şematik analize tabi tutularak, sözkonusu haber örneklerinin hikaye örgülerine bakılacaktır. Toplam 14 güne ait 42 gazetenin tek tek analizi sayfalar alacağından analiz aşamaları, genellikle birer örnek üzerinden açıklanacaktır.

2.2.1. Tematik Analiz

Van Dijk, haber anlatılarının makro önermelerden oluştuğunu ve bu önermelerinde çoğunlukla temalardan meydana geldiğini belirtmektedir. Ayrıca bir söylemin birden fazla temadan oluşabildiğini ve temaların söylemler içinde yapılandırıldığını ifade etmektedir. Haberin makro yapısal incelemesinde üst başlık, başlık, alt başlık, spot ve haber girişleri öncelikle bir özetleme yapmakta ve okuyucuya

konuyla ilgili ön bilgiler vermektedir. Böylece, konu hakkında bilgilendirilmenin yanı sıra okuyucunun ilgisi de habere çekilmiş olmaktadır.

2.2.1.1. Başlıklar

Haber başlıklarının biçimsel özelliklerine nicel verilerin analizi bölümde değinildiğinden, bu tür özellikler tekrar edilmeyecektir. Ancak, haberlerin tematik analizinde, makroyapısal öğelerle temaların bağlantısı araştırılacağından haber başlıklarının tekrar ele alınması gerekmektedir. Bu bölümde, Hürriyet, Zaman ve Cumhuriyet gazetelerinin haber başlıkları karşılaştırılarak tematik analize tabi tutulacak ve bunun yanı sıra, haber başlıklarının bu üç gazeteye göre farklı sunumları da ortaya konmaya çalışılacaktır.

Hürriyet gazetesinin, genellikle 2 ile 5 parçadan oluşan büyük puntolu başlıkları, Zaman gazetesinin en az 3 en fazla 10 parçadan oluşan küçük puntolu başlıkları, Cumhuriyet gazetesinin ise 2 ile 4 parçadan oluşan küçük puntolu başlıkları tercih ettikleri ve bu başlıklarla okuyucuya çok genel çerçeveden konu ile ilgili bilgiler sunmaya çalıştıkları görülmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi başlıklar, ana olayı duyurmakta ve ana olayın temasını vermektedir. Ancak, başlıklarda yer alan eksilteli bilgi, ne söylendiğinin, neyin haber verildiğinin anlaşılmasını zorlaştırmakta bu nedenle de okurlar, üst ve alt başlıklar ile spotların okunması konusunda yönlendirilmektedir. Ana temanın ortaya çıkarılmasında alt ve üst başlıklar önemli bir yer işgal etmektedir. Örneğin;

Manşet:

“Bekleme odasında son 2 gün”

Alt Başlık:

“Türkiye’nin 40 yıllık Avrupa Birliği macerasında son noktanın konulacağı tarihi 17 Aralık Brüksel Zirvesi’ne iki gün kala, başkentlerdeki trafik yoğunlaştı. (Hürriyet, 15 Aralık 2004).

Manşet:

“Lüksemburg’da gergin gece Ankara bugün karar verecek”

Spot:

“Türkiye’nin Müzakere Çerçeve Belgesi’nin görüşüldüğü AB toplantısı gergin geçti. İngiltere, imtiyazlı ortaklıkta ısrar eden Avusturya’yı iknaya çalışırken, Ankara, Lüksemburg’a gidip gitmeme kararını bugün verecek.” (Zaman, 3 Ekim 2005).

Manşet:

“Zorlu yıllar başlıyor”

Üst Başlık:

“Müzakere sürecinde Türkiye, 35 başlık altında, AB ile her konuda uyum yakalamaya çalışacak” (Cumhuriyet, 5 Ekim 2005).

Hürriyet gazetesinin 15 Aralık 2004 tarihli manşetine bakıldığında, bekleme odasında neyin beklenildiği anlaşılmamaktadır. Okuyucu ancak alt başlığı incelediğinde neyin beklenildiğini ortaya çıkarabilmektedir. Ayrıca okuyucu, başlıkta neyin beklenildiğinin yanı sıra neden beklenildiğini de anlayamamakta, bu durum ancak haber içeriği okunduğunda anlaşılmaktadır. Yukarıdaki diğer başlıklarda da görüldüğü gibi, gazeteler, merak duygusunu uyandıracak şekilde ve belirli bir hiyerarşi içerisinde başlıklarını yapılandırmaktadır. Bilgi en genelden verilmeye başlanmakta ve giderek spotlarda, haber girişlerinde ve haber içeriğinde konu hakkında daha geniş bilgilere ulaşılmaktadır. İncelenen her üç gazetede de bu özelliklere rastlanılmaktadır. Bunun nedeninin değişen profesyonel gazetecilik normlarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Başlıklarda sıkça sansasyonel ve duygusal ifadeler yer verilmektedir. Bu ifadelerle okuyucunun habere çekilmesi amaçlanmaktadır.

“Yeni Hayat” (Hürriyet, 17 Aralık 2004).

“Başardık” (Hürriyet, 18 Aralık 2004).

“Viyana kuşatması” (Hürriyet 1 Ekim 2004).

“Kritik yemeğe Türk mönüsü” (Hürriyet 2 Ekim 2005).

“Bu gün milat” (Hürriyet 3 Ekim 2005).

“Viyana düştü” (Hürriyet 4 Ekim 2005).

“Tarihi karar için nefesler tutuldu gözler Fransa’da” (Zaman, 16 Aralık 2004).

“İmtiyazlı ortaklık kabul edilemez” (Zaman, 1 Ekim 2005).

“Ya Kıbrıs ya tarih” (Cumhuriyet, 14 Aralık 2004).

“Büyük aldatmaca” (Cumhuriyet, 19 Aralık 2004).

Örneklerde de görüldüğü gibi, her üç gazetede de bu tür ifadeler kullanılmaktadır. Ancak; Hürriyet gazetesi, popüler gazete olması nedeniyle, yayın politikası doğrultusunda, duygusal ve sansasyonel başlıklara daha fazla yer vermektedir. Özellikle önemli tarihler olan 17 Aralık 2004 ve 3 Ekim 2005 tarihleri yaklaşırken ve ertesinde verdiği manşetlerde, durum daha da abartılarak manşetlerin yanlarına yıldız efektleri ve patlangaçlar yerleştirilmektedir. Hürriyet gazetesi, durumu öylesine içselleştirmektedir ki; her iki tarih de bir bayram havasında kutlanılmakta, sonuçta var olan söylemler yeniden üretilerek, sistemin devamlılığına katkıda bulunmaktadır.

Gazetelerin kamuoyu oluşturma ve yönlendirme işlevleri çerçevesinden bakıldığında, başlıkların sansasyonel bir şekilde verilmesi ve yorum içermesi, gazetecilik etik normlarından uzaklaşılmasına, ayrıca tarafsız ve nesnel haberciliğinde zedelenmesine neden olmaktadır. Gazeteler, kendi duygusal durumlarını ve öznel

fikirlerini beyan ederek; nesnel, tarafsız davranmamakta ve haberin taşınması gereken özelliklerden olan; doğruluk ve nesnellik kriterlerini kattıkları yorumlarla zedeleyerek, habere olan güvenilirliği azaltmakta ya da yok etmektedir.

Başlıklar, aynı zamanda; gazetelerin olaya hangi açıdan baktıklarının, nasıl bir politik tavır içinde yer aldıklarının birer göstergesi olarak kabul görmektedir. Örneğin; 17 Aralık 2004 tarihli “Yeni hayat” manşetinde Hürriyet gazetesi olaya yumuşak ve olumlu bir havada baktığını gösterirken aynı tarihli “AB koşulları ağır” manşetiyle Cumhuriyet gazetesi olaya daha temkinli ve daha karamsar yaklaştığını göstermektedir.

Üst Başlık:

“Müzakere Başlıyor”

Manşet:

“Başardık”

Alt Başlık:

“Türkiye, AB ile müzakere tarihini aldı. Kıran kırana pazarlıkta istediğimiz her şeyi alamadık ama istedikleri her şeyi de vermedik. Sonucu Başbakan özetledi: Başardık.” (Hürriyet, 18 Aralık 2004).

Üst Başlık:

“AB kapısı aralandı”

Manşet:

“Türkiye istediğini aldı” (Zaman, 18 Aralık 2004).

Üst Başlık:

“Brüksel, doruğunu ‘tanıma’ pazarlığına odaklandıran AB, Ankara’ya katı koşullarını kabul ettirdi.”

Manşet:

“Kıbrıs’a karşılık tarih” (Cumhuriyet, 18 Aralık 2004).

17 Aralık 2004 tarihinde Türkiye ile Avrupa birliği arasında yapılan zirve sonunda, 3 Kasım 2005 tarihinde Avrupa Birliği ile müzakerelerin başlayacağına dair onay alınmaktadır. Ancak bu durum, yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi, incelenen üç gazetenin başlıklarında farklı söylemlerle ifade bulmaktadır. Hürriyet gazetesi ile Zaman gazetesi olayı bir başarı olarak nitelendirip “Başardık”, “Müzakereler başlıyor”, “AB kapısı aralandı”, “Türkiye istediğini aldı” şeklinde özetlerken, Cumhuriyet gazetesi, başlığında bu durumu başarı değil, tam tersine bir başarısızlık olarak nitelendirmektedir. Cumhuriyet gazetesi, Türkiye’nin müzakerelerin başlaması için tarih alınacak diye devlet politikası olan Kıbrıs konusunda tavizler verildiğini ve bu verilen tavizlerin doğru olmadığını, ayrıca AB’nin görüşmeler sırasında kendi koşullarını hükümete, dolayısıyla Türkiye’ye dayatarak kabul ettirdiğini öne sürmektedir. Oysaki Hürriyet ve Zaman gazeteleri AB’den alınan müzakere tarihinin bir başarı olduğunu, Türkiye’nin istediğinin olduğunu belirtmektedir.

Hürriyet gazetesi, kullandığı söylemi güçlendirmek, inandırıcılığını arttırmak ve hükümetin yaptıklarını onayladığını göstertmek için kullandığı başlıkta, kaynak olarak Başbakan Erdoğan'ın sözlerini kullanmaktadır. Hürriyet gazetesi söylemini başbakana dayandırarak oluşturmakta ve böylece onun ağzından kendi öznel söylemini de meşrulaştırmaktadır. Görüldüğü gibi, hem Hürriyet gazetesi hem de Zaman gazetesi var olan egemen söylemleri tekrar üretmektedir.

Manşet:

“Ertesi gün”

Alt Başlık:

“AB’ye tam üyelik için çok önemli bir adım atan Türkiye, 17 Aralık’ın ertesi günü dünya basınının manşetlerindeydi.”

“Şımarmadık şımarmayacağız” (Hürriyet, 19 Aralık 2004).

Manşet:

“Dünya, Avrupalı Türkiye’yi konuşuyor” (Zaman. 19 Aralık 2004).

Üst Başlık:

“Diplomasi kurmayları Brüksel’de imtiyazlı ortaklığın kapısının aralandığını vurguladı”

Manşet:

“Büyük aldatmaca” (Cumhuriyet, 19 Aralık 2004).

19 Aralık 2004 tarihli her üç gazetenin başlıkları incelendiğinde aynı durumla karşılaşılmaktadır. Hürriyet ve Zaman gazetelerinin yine aynı tavrı takındıkları ve hemen hemen benzer söylemleri kullandıkları görülmektedir. Her iki gazete de benzer söylemlerle, durumu başarı olarak nitelendirmekte ve bu başarının dünya basınında yankı bulduğunu ifade etmektedirler. Hürriyet gazetesi bir gün öncesinde olduğu gibi kendi söylemini başbakanın ağzından ileterek hükümetin icraatlarını onaylamaktadır. Cumhuriyet gazetesi de bir gün önceki söyleminde olduğu gibi, bu durumun, Hürriyet ve Zaman gazetelerinin söylediklerinin tam tersi olduğunu; “Büyük aldatmaca” başlığıyla belirtmektedir. Bu başlıktan yola çıkılarak, Cumhuriyet gazetesinin, hükümetin söyleminin karşısında bir söylem oluşturduğunu görülmektedir. Diğer başlıklarda da benzer durumlarla karşılaşılmaktadır.

Çoğu zaman gazete başlıklardaki temalar, örneklerde de görüldüğü gibi; farklılıklar göstermektedir. Ancak bazen ortak temalara da rastlanılabilmektedir. İki gazete arasında ortak temalar olduğu gibi, her üç gazetede birden ortak temalar bulunabilmektedir. İki gazete arasındaki ortak temaların daha çok Hürriyet ve Zaman gazeteleri arasında olduğu tespit edilmiştir. Örneğin;

“Türkiye’nin Avrupa birliğine mesajları” (Hürriyet, Zaman, 16 Aralık 2004).

“AB’den alınan müzakere tarihinin başarılı bulunması” (Hürriyet, Zaman, 18 Aralık 2004).

“Müzakere tarihinin alınmasından sonra Türkiye’nin dünya basınında yer alması” (Hürriyet, Zaman, 19 Aralık 2004).

“Müzakerelerin resmen başlatılmasından sonra Borsanın kırdığı tarihi rekor” (Hürriyet, Zaman, 4 Ekim 2005).

Bazen aynı tema iki gazetede birden bulunmakta ancak gazetelerin bu temaları verme şekilleri farklılıklar göstermektedir. Örneğin, Zaman ve Cumhuriyet gazetelerinin 30 Eylül 2005 tarihinde, “Türkiye’nin önüne çıkarılan veya çıkarılabilecek engeller” teması sözkonusu iki gazete tarafından farklı işlenmektedir. Zaman gazetesi zorlukları ciddi zorluklar olarak nitelendirirken, bu zorlukların neler olduğunu belirtmemektedir. Diğer taraftan Cumhuriyet gazetesi ise bu zorlukları; özel düzenlemeler kalıcı önlemler, kişilerin dolaşımı, yapısal politikalar ve tarım konuları diye maddeler halinde ayrıntılandırarak belirtmektedir.

2 Ekim 2005 tarihli Hürriyet ve Cumhuriyet gazeteleri haberlerinde “Türk-Yunan ilişkisi” temasına birlikte değinmekte ancak bu temayı farklı şekillerde işlemektedirler. Hürriyet gazetesi, Türk-Yunan ilişkilerinin popüler kültür boyutuyla ilgilenirken, Türklerin ve Yunanlıların benzer özellikler taşıdıklarını belirtmekte ve olaya optimist (iyimser) bir bakış açısıyla bakmaktadır. Diğer taraftan Cumhuriyet gazetesi ise, Yunanistan’ı ve dolayısıyla Rumları Türkiye için bir tehdit olarak gördüğünü Güney Kıbrıs Rum lideri Papadopoulos’un Türkiye ile ilgili olumsuz görüşlerine yer vererek göstermektedir. Cumhuriyet gazetesi olaya uluslararası ilişki boyutuyla yaklaşmakta ve daha pesimist (kötümser) bir bakış açısıyla bakmaktadır.

Her üç gazetede birden rastlanan ortak temalar ise aşağıdaki şekilde ortaya çıkmaktadır.

“Fransa’nın soykırım konusundaki ısrarı” (Hürriyet, Zaman, Cumhuriyet, 14 Aralık 2004).

“Kıbrıs sorunu” (Hürriyet, Zaman, Cumhuriyet, 14 Aralık 2004).

“Avrupa Parlamentosu’nun Türkiye ile müzakerelerin başlatılmasına evet demesi” (Hürriyet, Zaman, Cumhuriyet, 16 Aralık 2004).

“AB’nin öne sürdüğü koşullar ve özellikle Kıbrıs sorunu” (Hürriyet, Zaman, Cumhuriyet, 17 Aralık 2004).

“AB’den müzakereler için tarih alınması” (Hürriyet, Zaman, Cumhuriyet, 18 Aralık 2004).

“Türkiye’nin dünya basınına konu olması” (Hürriyet, Zaman, Cumhuriyet, 18 Aralık 2004)

“Borsada rekor kırılması” (Hürriyet, Zaman, Cumhuriyet, 18 Aralık 2004).

“Müzakere çerçeve belgesinin belirsizliği, son dakikaya kalması ve bu belgenin görülmeden Fransa’ya gidilmeyeceği” (Hürriyet, Zaman, Cumhuriyet, 30 Eylül 2005).

“Türkiye’nin AB’den dışlanamayacağı” (Hürriyet, Zaman, Cumhuriyet, 2 Ekim 2005).

“AB’nin Türkiye’ye koşul dayatmasının kabul edilemeyeceği” (Hürriyet, Zaman, Cumhuriyet, 2 Ekim 2005).

“Avusturya’nın inadının kırılmaması” (Hürriyet, Zaman, Cumhuriyet, 3 Ekim 2005).

“İslam-Hıristiyan çatışması” (Hürriyet, Zaman, Cumhuriyet, 3 Ekim 2005).

“Avusturya’nın iknası, krizin bitmesi ve müzakerelerin başlaması” (Hürriyet, Zaman, Cumhuriyet, 4 Ekim 2005)

“Krizin aşılmasında ABD’nin müdahalesi ve Türkiye’ye olan desteği” (Hürriyet, Zaman, Cumhuriyet, 4 Ekim 2005).

Yukarıdaki örnek başlıklarda da görüldüğü gibi haberler, hiyerarşik bir düzenleme ile özetlenmekte, haberin ana fikri verilmekte ve haber başlıklarında verilen temaların genel çerçevesi çizilmektedir. Haberlerin temaları gazetecilik pratikleri içinde; varsa üst başlık, başlık ve yine varsa alt başlıkta hiyerarşik bir düzende özetlenerek verilmektedir. Ayrıca örneklerden basının, olayları haber formu içinde sunarken bir tiplendirmeye gittiği tespit edilmektedir. Örneklerden de anlaşılacağı üzere, kamuoyu oluşturmak amacıyla olan gazeteler, okurlarının ilgisini çekmek amacıyla haber başlıklarını sansasyonel bir şekilde oluşturulmaktadır. Ayrıca başlıklarda gazetecinin veya haberi oluşturan editörün öznel görüşlerinin ve yorumlarının dikkat çekici boyutlarda yer aldığı görülmektedir. Bu durumun, gazetecilik etik normlarını zedelediği ve haberin güvenilirliğini azalttığı düşünülmektedir

2.2.1.2. Spotlar ve Haber Girişleri

Haberin tematik analizinde, girişler de başlıklar gibi, habere ilişkin çerçevenin oluşturulabilmesi ve olaya ilişkin neyin önemli olduğunun ortaya konulabilmesinde, haber anlatısının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu çalışmada haber girişi olarak; geniş haberlerde yer alan spotlar ve kısa haberlerde haberin ilk cümlesi ile ilk paragrafı ele alınmaktadır. Haber girişleri, okuyucunun ilgisini çekebilmek amacıyla, alt ve üst başlıklardan küçük; fakat haber metinlerinden büyük, farklı puntolarla verilmektedir. Spotlar ise, yine haber girişleri gibi farklı puntolarla verilmekte, başlıkların hemen altında ve haber metinlerinin üstünde yer almaktadır.

İlk cümle ya da paragraf ana olayı özetlerken, aynı zamanda haberin ana fikrini de okuyucuya sunmaktadır. Haber girişleri ve spotlar, başlıklar ile birlikte profesyonel haber pratikleri içinde haberin formunu (şemasını) oluşturmakta ve bir bütünlük arz etmektedir. Bu nedenle; temaların ortaya konmasında haber girişleri de başlıklar gibi ele alınarak değerlendirilmektedir.

Araştırma kapsamında ele alınan üç gazetenin de haber girişlerinde spotları çokça tercih ettiği ve sözkonusu gazetelerin bazen de ana haberlerini destekleyen küçük haberleri, gazetecilik dilinde *spot haber* diye nitelendirilen haber formatında verdikleri görülmektedir. Dolayısıyla incelenen her üç gazetenin de, haberlerinde spotlara yer verdikleri tespit edilirken, Cumhuriyet gazetesinin diğer gazetelere göre haberlerinde daha çok sayıda ve daha uzun spotlar kullandığı görülmektedir. Örneğin;

Sürmanşet:

“Merhaba Avrupa”

Alt Başlık:

“Türkiye’nin 42 yıllık AB rüyası gerçekleşiyor”

Manşet:

“Viyana düştü”

Alt Başlık:

“Türkiye, tarihte 2 defa Viyana kapılarından döndüğü Avrupa’ya, şimdi barış ve birleşme yoluyla giriyor.”

Spotlar:

“*Sonunda Viyana ikna oldu.* Türkiye, en kritik günlerinden birini dün yaşadı. Avusturya “tam üyelik” yerine “imtiyazlı ortaklığı” kabul ettirmek için son dakikaya kadar direndi. Ancak Türkiye bunu kabul etmeyince, Viyana geri adım attı.”

“*Kapıları müzakereyle açtık.* Belgeye “hedef tam üyeliktir” ifadesi kondu. Böylece Türkiye, 1529 ve 1683’te kapılarını açamadığı Viyana’yı, bu defa barış yoluyla açtı. Viyana yönetimi ısrarı bırakınca, AB ile tam üyelik müzakereleri dün gecedan itibaren fiilen başladı.”

“*200 yıllık yolun sonu.* Bu kararlar Türkiye, 200 yıldır sürdürdüğü çağdaş uygarlık hedeflerine ulaşmada en önemli adımını attı. Türkiye’nin AB üyeliği, İslam dünyasının modernleşme hareketlerini de hızlandıracak. Medeniyetler çatışması tehlikesi de ortadan kalkacak.” (Hürriyet, 4 Ekim 2005),

Hürriyet gazetesi 4 Ekim 2005 tarihinde, Türkiye’nin modernleşme ve ileri medeniyetler seviyesine ulaşmada en büyük hedefi olan Avrupa Birliğine giriş sürecinde müzakerelerin başladığını, hem sürmanşet hem de manşet kullanarak vermektedir. Gazetede kullanılan; sürmanşet, manşet, alt başlık ve spotlar incelendiğinde; bunların hepsinin birden bir bütünlük oluşturduğu, en önemli bilgileri vererek haberin genel bir çerçevesini, özetini sunduğu ve ana olayı işleyerek metnin ana temasını yansıttığı ortaya çıkarılmaktadır.

Hürriyet gazetesinden yukarıda örnek olarak verilen haberin söylemi incelendiğinde, egemen söylemi destekleyen nitelikler taşıdığı görülmektedir. Örneğin;

egemen söylemin Avrupalı olma isteği gazete tarafından; “Türkiye’nin 42 yıllık AB rüyası gerçekleşiyor” şeklinde nitelendirilmekte ve bu durum tarihsel bağlamla kurgulanmaya çalışılmaktadır. “Viyana düştü” manşetiyle Türkiye’nin tarih içerisinde daha önce iki defa Viyana’ya kadar geldiği ancak o zaman savaşla gelinen noktada başarılı olunamadığı, şimdi ise daha medeni bir yolla bu fırsatın yakalandığı vurgulanmaktadır. Haber başlıklarında çarpıcı şekilde ve kısaca verilen bu durum, genelden özele doğru haberin şeması içinde spotlarda daha ayrıntılı olarak açıklanmaktadır. Spotlarda kurulan tarihsel bağlamda 1529 ve 1683’te Türklerin Avrupa kapılarına dayandığı ancak o dönemde Avrupa’ya giriş izni vermeyen Viyana’nın oluşturulan metinlerarasılık kapsamında şimdiki Viyana ile aynı olduğu ve o dönemde giriş için nasıl izin vermediyse şimdide anlaşmazlıklar çıkararak Avrupa’ya girilmemesi yönünde sorunlar oluşturduğu ifade edilmektedir. Ancak spotlarda Türkiye’nin direnmesi sonucu Viyana’nın geri adım atmak zorunda kaldığı ifade edilirken “Kapıları müzakereyle açtık” spotunda kullandığı biz söylemiyle durumu içselleştiren Hürriyet gazetesi, olayı çok büyük bir başarı olarak nitelendirmekte ve “Merhaba Avrupa”, “Viyana düştü” şeklinde adeta egemen söylemin şükrünü göstermektedir.

Hürriyet gazetesinin ayrıca, günümüzde yaşanan Hıristiyan-İslam çatışmasını ikinci bir bağlam olarak işin içine kattığı görülmektedir. Bu bağlamda ise; Türkiye’nin AB’ye üyeliğinin İslam dünyasının modernleşme hareketlerini hızlandıracağını ve medeniyetler çatışması tehlikesinin ortadan kalkacağını iddia etmektedir. Bu söylemin de egemen söylemi tekrarlar nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Üst Başlık:

“Türkiye, Avrupa Birliği yolunda”

Manşet:

“kriz bitti, müzakere başlıyor”

Spot:

“Avusturya’nın ‘imtiyazlı ortaklık’ inadı dün aşıldı. “Müzakere Çerçeve Belgesi konusunda mutabakata vardık.” Diyen Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, akşam saatlerinde tören için Lüksemburg’a gitti.” (Zaman, 4 Ekim 2005).

Aynı tarihli Zaman gazetesinin haber başlıkları ve spotu incelendiğinde; Zaman gazetesinin de haberlerini Hürriyet gazetesiyle hemen hemen benzer söylemler çerçevesinde kurguladığı görülmektedir. Zaman gazetesi de Avrupa Birliği’ne giriş sürecinde Avusturya’nın özellikle imtiyazlı ortaklık konusunda oluşturduğu sorunlar ile ilgili direnişinin kırıldığının ve böylece AB’ye giriş sürecinde yol haritası niteliğindeki çerçeve belge konusunda mutabakata varıldığını belirtmektedir. Zaman gazetesi “biz”

söylemiyle egemen söylemi içselleştirdiğini göstermekte, fakat, Hürriyet gazetesinden farklı olarak, söylemini Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün kelimelerini kullanarak oluşturmaktadır.

Üst Başlık:

“Avrupa Birliği, yoğun pazarlıklar ve Avusturya taktiğiyle Ankara’ya koşullarını kabul ettirdi”

Manşet:

“Müzakereler başladı”

Spotlar:

“*Veto paragrafı kalktı.* AB dışişleri bakanları iki gün süren yoğun görüşmelerinin ardından, Türkiye’nin müzakere çerçeve belgesini onayladı. Diğer adaylara göre daha katı bir çerçeve belgesi hazırlayan AB, Avusturya’nın isteğiyle, önceki metinde 7. paragrafta bulunan hazmetme kapasitesine yönelik ifadeleri 1. paragrafa çekti. Belgede Rum Kesimi’nin itirazları sonucu 5. paragrafta yer alan “Türkiye’nin Güney Kıbrıs’ın uluslar arası kuruluşları ve düzenlemeler katılmasına yönelik engel olmaması gerektiği” ifadeleri çıkarılmadı. Ankara’nın endişesi 25 ülkenin imzaladığı mektupla giderildi.”

“*Sezer ve Baykal’a bilgi verildi.* Çetin pazarlık dün akşam saatlerine kadar sürdü. AB tarafından Türkiye’ye iletilen ilk 4 taslak Ankara tarafından reddedilirken, İngiltere’nin Ankara Büyükelçisi Westmacott’un Erdoğan ve Gül ile görüşmesinin ardından sorun çözüldü. Gül, saat 21.00’de AKP Genel Merkezi’nden Esenboğa Havaalanı’na hareket etti. Gül, Esenboğa Havaalanı’nda yaptığı açıklamada gelişmeler hakkında Cumhurbaşkanı Sezer ile CHP lideri Baykal’a bilgi verildiğini söyledi. Gül, Cumhurbaşkanı Sezer’i Başbakan Erdoğan’ın, Baykal’ı da kendisinin aradığını dile getirdi. Gül, “Lüksemburg’a başımız dik olarak gidiyoruz” dedi.” (Cumhuriyet, 4 Ekim 2005).

Aynı tarihli (4 Ekim 2005) Cumhuriyet gazetesinin; aynı olayı, işleyiş tarzı ve söyleminin, Hürriyet ve Zaman gazetelerine göre farklı olduğu görülmektedir. Cumhuriyet gazetesi, Hürriyet ve Zaman gazetelerinin aksine, var olan egemen söylemin karşısında bir söylemle haberinin genel çerçevesini kurmakta, attığı manşette AB ile müzakerelerin başladığını belirtirken, AB’nin Türkiye’ye karşı kendi isteklerini kabul ettirebilmek için, Avusturya’yı bir taktik gereği kullandığını, dolayısıyla, tüm bu olayların AB’nin Türkiye’yi aldatma yönünde bir kurmacası olduğunu söylemektedir. Haberin şematik yapısının devamında üst başlık ve manşette belirtilenlere açıklık getirilmektedir. AB’nin hazırlayarak, dolambaçlı yollarla, Türkiye’ye onaylattığı çerçeve belgesinin, diğer adaylara uygulanan çerçeve belgelere göre, daha katı olduğu ve dolayısıyla, Türkiye’ye büyük bir haksızlık yapıldığına işaret edilmektedir.

Cumhuriyet gazetesi de Zaman gazetesi gibi Dışişleri Bakanı Abdullah Gül’ün söylediklerine yer vermekte, ancak; bunu egemen söylemi içselleştirmiş bir söylemle değil, karşı söylem üreterek yapmaktadır. Çünkü Dışişleri Bakanı Gül’ün söylediği “Lüksemburg’a başımız dik olarak gidiyoruz” söyleminin doğru olmadığı, en başta, üst başlıkta; “Avrupa Birliği Avusturya taktiğiyle Ankara’ya koşullarını kabul ettirdi” ifadesi ile verilmektedir. Dolayısıyla, Dışişleri Bakanı’nın söylediklerinin bir aldatmaca

olduğu ifade edilmektedir. Bu ifadeyi desteklemek amacıyla, daha önce hazırlanan, ancak, Türkiye'nin reddettiği belgelerin metinlerinde yer alan; AB'nin Türkiye'yi hazmetme kapasitesine ve Türkiye'nin Güney Kıbrıs'ın uluslararası kuruluşlara ve düzenlemelere katılmasına engel olmaması gerektiğine yönelik ifadelerinin kabul edilen metinden çıkarılmamasını örnek olarak göstermektedir.

Diğer spotlar ve haber girişlerinin de aşağıdaki örneklerde görüleceği üzere benzer söylemler etrafında kurgulandığı tespit edilmektedir.

Manşet:

“Yeni Hayat”

Alt Başlık:

“Tarihi karar açıklanıyor. Türkiye, bu karardan sonra ya AB üyeliği için müzakereye başlayacak ya da “Ankara kriterleri” ile yoluna devam edecek.”

Spotlar:

“*Kıbrıs'ı tanıyın 3 Ekim 2005'te müzakere başlasın.* Brüksel'de dün toplanan AB liderleri, Türkiye ile müzakereleri başlatacak karara son şeklini verdiler. AB liderleri, Türkiye ile AB arasında müzakerelerin 3 Ekim 2005 tarihinde başlamasını önerdiler.”

“*Son dakikaya kalan şartlar.* Müzakereler tam üyelik hedefi ile başlayacaktır. Bunun sonucunda tam üyelik garanti değildir.”

“Müzakerenin ucu açıktır. Ancak başarısız olsa bile Türkiye Avrupa'ya bağlı kalmalıdır.”

“Türklerin Avrupa'da serbest dolaşımına sürekli olacak sınırlandırmalar getirilebilir.”

“Müzakereler başlamadan önce Türkiye'nin, Kıbrıs Rum Kesimi'ni fiilen tanıması gerekir.”

“*Kıbrıs konusunda görüşme tıkandı.* Ancak bu koşullardan Kıbrıs konusunda Türk tarafı geri adım atmayınca, görüşmeler dün gece yarısı kesildi. Buna bağlı olarak liderler görüşmesi de ertelendi ve konuyu diplomatlar müzakere etmeye başladı.”

“*Ve Türkiye'den yanıt beklendi.* Geceyarısı, yaşanan bu tıkanma üzerine Fransa, Türkiye'ye Kıbrıs ile ilgili yeni bir teklif gönderildiğini ve gelecek yanıtı göre görüşmelere devam edileceğini açıkladı.” (Hürriyet, 17 Kasım 2004).

Manşet:

“3 konuda kıran kırana pazarlık”

Spotlar:

1 “*İmtiyazlı ortaklık.* ‘Tam üyelikten düşük ama ortaklıktan fazla bir ilişki’ türü olarak nitelendiriliyor. Fransa'nın önerdiği teklifi Ankara reddediyor.”

2 “*Daimi kısıtlamalar.* Serbest dolaşımın kısıtlanmasının ikinci sınıf üyelik anlamına geleceği yorumları yapılıyor. Son tasarlarda kısıtlamanın kapsamı genişletiliyor.”

3 “*Kıbrıs sorunu.* Rum İdaresi'nin ‘veto’ tehdidine karşı AB üyeleri Türkiye'den ‘tanıma’ bekliyor. Ankara ise ‘önce müzakere tarihi’ ısrarını sürdürüyor.” (Zaman, 17 Kasım 2004).

Üst Başlık:

“Tarih için 3 Ekim'i öneren AB'nin Kıbrıs, kalıcı önlemler ve ‘3. yol’ istemleri doruğu düğümledi”

Manşet:

“AB koşulları ağır”

Spotlar:

“*Müzakerelerin ucu açık.* Doruğun ilk gününde akşam yemeğinde bir araya gelen AB liderleri, Türkiye ile müzakerelerin 3 Ekim'de başlatılmasına karar verdi. Müzakerelerin ucunun açık olacağı ve amacının tam üyelik olduğu belirtildi.

Müzakerelerin başarısız sonuçlanması durumunda Türkiye'nin AB'den kopmaması için formül bulunması benimsendi. Kıbrıs tartışmalarının yaşandığı dorukta Türkiye'den müzakereler başlamadan Rum Kesimi'ni tanıması istendi.”

“Önce ulusal çıkarlarımız. Başbakan Erdoğan, AB liderleriyle yaptığı görüşmelerde Kıbrıs konusunda beklediği desteği bulamadı. Liderlere gazeteciler aracılığıyla mesaj gönderen Erdoğan, “Kıbrıs Cumhuriyeti'ni” tanıma istemi için “Milli çıkarlarımızın müsaade etmediği hiçbir adımı asla atmıyoruz. Ne aldığımız tarih terbiyesi ne de yüklediğimiz sorumluluk böyle bir adımı atmamıza müsaade eder. AB'nin kararında kullanılacak kelimelerin kilosu çok farklı” değerlendirmesini yaptı.” (Cumhuriyet, 17 Kasım 2004).

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi, incelenen her üç gazetede de haber başlıklarının hemen altında spotlara yer verilmekte ve van Dijk'ın belirttiği şekliyle haberin genel şemasına uyulmaktadır. Yani öncelikle başlık, sonra alt başlık ve bundan sonrada spotlar ve haber girişleri gelmektedir. Gazetecilik pratikleri içinde kullanılan bu şemaya göre; üst başlık ve alt başlıklarda oluşturulan tema, spotlarda ve haber girişlerinde biraz daha genişletilerek iletilmektedir. Genellikle haber metinlerinde daha uzun olarak verilen bilgilerin, spotlar ve haber girişlerinde özet olarak verildiği, haberin ana temasında, büyük ölçüde ana olayın bağlamı ve ilgililerine yönelik bilgilerin yer aldığı tespit edilmektedir. Dolayısıyla, üst başlık, alt başlık ve başlıkta yer alan bilgilerin spotlar ve haber girişlerinde tekrar edilerek vurgulandığı saptanmaktadır. Bu durumun okuyucuları sıkacağı düşünülse de, zaman darlığı konusunda sıkıntı çeken okuyucular için, spotlar ve haber girişlerinde haberin genel çerçevesinin özetlenmesi, haberin temasında neler olduğunun ilk bakışı görülmesini sağlamaktadır. Böylece haberin devamını okumak istemeyen okuyucular için de bir kolaylık oluşturulmaktadır.

İncelenen üç gazetenin de belirtilen şemaya uydukları görülürken temaları kendi söylemleriyle farklı şekillerde kurgulayarak verdikleri ve aralarındaki farkın kullandıkları söylemlerden kaynaklandığı tespit edilmektedir. Buna göre, Hürriyet ve Zaman gazetelerinin birbirine benzer yapılarda haberlerini kurguladıkları ve egemen söylemi destekler nitelikte söylemler oluşturdukları gözlemlenirken; Cumhuriyet gazetesinin diğer iki gazeteden farklı bir kurgulama ile egemen söyleme karşıt bir söylem geliştirerek haberlerini oluşturduğu tespit edilmektedir.

2.2.1.3. Fotoğraflar

Haberin bir parçası durumunda olan fotoğraf, habere konu olan olayın yaşanmışlığına dair bir kanıt oluşturmakta, haberi desteklemekte ve ona görsel bir boyut kazandırmaktadır. Fotoğraf kullanımı, bir taraftan haberde gerçekliğin oluşturulması, inandırıcılığın ve güvenilirliğin sağlanması çerçevesinde önemli bir işlevi yerine

getirirken, diğer taraftan da haberin görselliğinin bir unsuru olarak, tanıklık etme işlevini de yerine getirmektedir. Ancak fotoğraf, fotoğrafı çekenin yorumunu taşıyacağından gerçekliğin de bu yorum içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla haber metninin yazımında sözcük seçimlerinin önemi kadar, fotoğrafı çekenin bakış açısı da önemli olmaktadır.

John Berger, fotoğrafın okunmasına ilişkin olarak; görüntülerin çevresinde bulunan yazıların etkili olduğunu belirtmektedir. Berger, sözün görüntüyü nasıl değerliştirdiğini açıklamanın zor olduğunu, ancak fotoğrafa eklenen sözün, bir biçimde fotoğrafı değerliştirdiğini ifade etmektedir. Berger'e göre görüntü/fotoğraf, bazen eklenen sözü aydınlatırken, bazı durumlarda da fotoğrafa eklenen söz, okuyucunun o fotoğraf üzerinde nasıl düşünmesi gerektiğini gösterici bir işlevi yerine getirmektedir (Berger, 2002:10).

Araştırma kapsamında incelenen üç gazetede ki fotoğraf unsurunun kullanımına bakıldığında farklılıklar göze çarpmaktadır.

Hürriyet gazetesinin, 14-20 Aralık 2004 ve 30 Eylül 6 Ekim 2005 tarihleri arasında diğer üç gazeteye göre daha büyük boyda ve hareket içeren fotoğraflara ağırlık verdiği görülürken, Zaman gazetesinin de mizanpajında büyük boy ancak, durağan karelere yer verdiği tespit edilmektedir. Cumhuriyet gazetesinin ise iki gazeteden de farklı olarak, küçük boy fotoğrafları daha çok tercih ettiği, büyük boy fotoğraflara ise az sayıda yer verdiği görülmektedir.

İncelenen tarihler arasında Hürriyet ve Zaman gazetelerinin her gün konu ile ilgili en az bir fotoğrafa yer verdikleri tespit edilirken, Cumhuriyet gazetesinin 30 Eylül, 1 Ekim, 5 Ekim ve 6 Ekim 2005 tarihlerinde 4 günlük sürede konuyla ilgili haberlerinde hiç fotoğraf kullanmadığı görülmektedir.

Fotoğraf 1: Hürriyet Gazetesi, 19 Aralık 2004

Hürriyet gazetesinin 19 Aralık 2004 tarihli “Ertesi gün” manşetinin altındaki fotoğraf incelendiğinde, kutlamaların yer aldığı oldukça hareketli bir enstantane görülmektedir. Hürriyet gazetesinin, genelde örnek fotoğrafta da görüldüğü gibi, büyük karelerden oluşan fotoğrafları tercih ettiği ve bu fotoğraflarda hareket unsurunun yer almasına dikkat ettiği tespit edilmektedir. Fotoğraf, adeta kazanılmış bir zafer sonrası kutlamaları çağrıştırmaktadır. Fotoğrafta Türk bayrağı ve onun hemen yanında Avrupa Birliğinin bayrağı yer alırken, enstantanede bir kamyonetin içine binmiş Başbakan Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Gül, etrafta korumalar eşliğinde yol kenarında birikmiş halkı selamlarken görülmektedir. Fotoğrafın hemen altında da “Şımarmadık şımarmayacağız” başlıklı başka bir haberin yer aldığı tespit edilmektedir. Başlıklar ve fotoğraf görüldüğü gibi bir bütünlük oluşturmaktadır. Kullanılan fotoğraf, Türkiye’nin 42 yıl boyunca AB’ye girmek için gösterdiği çabaların karşılığının alındığı ifade etmektedir.

Haberin söylemi, egemen söylemi destekler nitelikte ve kullanılan fotoğraf ile başlıklarında bu söylemin yeniden üretilmesi için bir çaba içinde olduğunu düşündürmektedir. Bir alt okumayla, Hürriyet gazetesinin kullandığı *biz* söyleminin;

egemen söylemle bütünleştiğini göstermekte ve hükümetin yaptıklarını bir başarı olarak algıladığını ifade etmektedir. Ayrıca hükümetin yaptıklarından hoşnut olduğunu ve desteklediğini de göstermektedir.

Fotoğraf 2: Zaman Gazesi 19 Aralık 2004

Zaman gazetesinin de aynı tarihte ilk sayfasında yer verdiği fotoğrafta, Hürriyet gazetesinin benzeri görüntülere rastlanılmaktadır. Avrupa Birliği'nden müzakere tarihinin alınması ülkede bir bayram havası yaratmış ve Başbakan ile Dışişleri Bakanı halk ile bütünleşmiş, el ele bayram kutlar gibi gösterilmektedir. Fotoğraf karesinde yer alan herkesin, mutlulukları yüzlerinden okunmaktadır. Gazete sayfasında üç fotoğraf karesinden birinde yer alan küçük kız çocuğu görüntüsü, elindeki Türk ve Avrupa Birliği bayraklarıyla, Türkiye'nin umutlu geleceğini ifade etmektedir.

Fotoğrafın altında yer alan altyazıda görüntüyü destekler nitelik taşımaktadır. Fotoğrafta Türk gençliği ve dolayısıyla Türkiye'nin umutlu geleceğini gösteren küçük kızın görüntüsü, alt yazıda görüntüye inandırıcılık katması için "demokrasi güç kazanacak, özgürlükler artacak" şeklinde ifade edilmektedir. Çok umut dolu olan bu

fotoğraf, başlıklar, spotlar ve girişler gazetesinin söylemi ile ilgili ipuçlarını da vermektedir. Zaman gazetesinin de, Hürriyet gazetesi gibi, egemen söylemi desteklediği ve yeniden ürettiği, bu ip uçlarından yola çıkılarak görülmektedir.

Fotoğraf 3: Cumhuriyet Gazetesi, 19 Aralık 2004

Cumhuriyet gazetesinin, aynı günde Hürriyet ve Zaman gazetelerinin yayınladıkları fotoğrafa benzer bir fotoğraf kullandığı ancak, kullanılan bu fotoğrafın, diğer iki gazeteye göre çok daha küçük boyutlarda olduğu görülmektedir. Fotoğrafın küçük olmasının sadece gazetesinin karşıt söylemi ile ilişkilendirilmesinin doğru olmadığı düşünülmektedir. Çünkü Cumhuriyet gazetesinin sayfa düzenlemesinde genellikle küçük fotoğraflar kullandığı, görsellikten çok haber içeriğine önem verdiği bilinmektedir. Fotoğrafta Başbakan Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Gül, yüzlerinde mutlu bir ifadeyle etrafı selamlamaktadır. Cumhuriyet gazetesi bu durumu Hürriyet ve Zaman gazetelerinden farklı bir şekilde yorumlamakta ve görüntü fotoğraf altı yazıda “Ankara’da AB şovu” diye nitelendirilmektedir. Cumhuriyet gazetesi haberini, muhalefet partili iki milletvekilinin söyledikleri üzerinden kurgulamaktadır. CHP milletvekilleri Şükrü Elekdağ ve Dışişleri eski bürokratlarından İnal Batu, durumun bir aldatmaca olduğunu, AB’den müzakerelere başlanabilmesi için tarih almak adına Türkiye’nin hükümet tarafından zorlu koşullara sürüklendiğini söylemektedirler.

Cumhuriyet gazetesi, hükümetin yaptığı icraatları onaylamadığını gösteren söylemini desteklemek için iki milletvekilinin sözlerini kullanmaktadır. Ayrıca söylemin inandırıcılığını güçlendirebilmek için de daha önce Dışişleri Bakanlığı bünyesinde önemli görevlerde bulunmuş ve Türk dış politikası konusunda uzman biri

olduğu düşünölen eski büyükelçi İnal Batu'nun görüşlerine yer vermektedir. Gazete, üst başlığında ve manşetinde de bu görüntüyü “Büyük aldatmaca” olarak nitelemektedir.

Her üç gazetenin de fotoğrafları incelendiğinde kullanılan fotoğrafların başlıklar (alt, üst ve başlık), spotlar ve haber girişlerini tamamlayıcı nitelikteki karelerden seçildiği, başlık, spot ve haber girişlerini bütünlediği görölmektedir. Fotoğrafların altında yer alan alt yazıların da gösterilen kareleri açıklar nitelikte olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca gazetelerin, kullandıkları fotoğrafları temsil ettikleri görüş çerçevesinde kurguladıkları ve haber söylemlerine uygun karelerden seçtikleri görölmektedir.

Yapılan analizde görölmektedir ki; her üç gazete de aynı konularda ve olaylarda birbirine benzer görüntülerin yer aldığı kareleri kullanarak, haber yapsalar da farklı söylemsel stratejileri kullanarak haber metinlerini oluşturmaktadır. Gazetenin politik görüşü, iktidarı onaylaması veya onun karşısında yer alması söylemin inşa edilme yönünü belirlemektedir. Hürriyet ve Zaman gazetelerinin birbirlerine yakın ve egemen söylemi destekler nitelikteki söylemleri kullandığı tespit edilirken, Cumhuriyet gazetesinin her iki gazeteden farklı bir duruş sergileyerek, egemen söylemin karşısında yer aldığı ve karşıt söylemsel stratejilerle haberlerini oluşturduğu görölmektedir.

2.2.2 Şematik Analiz

Van Dijk'ın haber analizine yönelik geliştirdiği modele göre, haberler metinlerinin şemaları; durum ve yorum olmak üzere iki bölümde incelenmektedir. Durum bölümünde; hikaye örgüsü içinde ana olay ve sunuş biçimi, sonuçlar, arkaplan bilgileri, bağlama ilişkin bilgiler incelenmektedir. Yorum bölümünde ise; haber kaynakları ve habere konu olmuş olay taraflarının sözlü tepkileri gelecekle ilgili beklenti ve yorumları incelenmektedir.

İncelenen haberlerde, kısa ve uzun haberlerin şematik yapılarında farklılıklar gözlenmektedir. Kısa haberlerde uzun haberlere göre, ana olay verilirken, sözlü tepkiler, ardalın ve bağlam bilgisi, sonuçlara yönelik veriler, gelecekle ilgili beklentilere çok fazla yer verilmemektedir. Bu nedenle bu tür bir sunuş şeklinin haberiipleştirdiği düşünölmektedir.

2.2.2.1. Ana Olay ve Sunuş Biçimi

İnceleme kapsamında ele alınan Hürriyet, Zaman ve Cumhuriyet gazetelerinin 14-20 Aralık 2004 tarihleri arasındaki haberlerinde yer alan ana olay; *Türkiye'nin AB'ye girebilmek için müzakere tarihinin alınmasına yönelik beklentiler ve o dönemde cereyan eden gelişmelerden* oluşturmaktadır. Ana olay aynı olmasına karşın her üç gazetenin de ana olayı sunuş biçimleri farklılıklar göstermektedir. Örneğin;

Manşet:

“Yeni Hayat”

Alt Başlık:

“Tarihi karar açıklanıyor. Türkiye, bu karardan sonra ya AB üyeliği için müzakereye başlayacak ya da “Ankara kriterleri” ile yoluna devam edecek.” (Hürriyet, 17 Aralık 2004)

Üst Başlık:

“Müzakere Başlıyor”

Manşet:

“Başardık”

Alt Başlık:

“Türkiye, AB ile müzakere tarihini aldı. Kıran kırana pazarlıkta istediğimiz her şeyi alamadık ama istedikleri her şeyi de vermedik. Sonucu Başbakan özetledi: Başardık.” (Hürriyet, 18 Aralık 2004)

Yukarıdaki 17 ve 18 Aralık 2004 tarihli örneklerde de görüldüğü gibi, Hürriyet gazetesi başlıklarında ve haber girişlerinde; “Yeni hayat”, “Tarihi karar açıklanıyor”, “Müzakere başlıyor” ve “Türkiye, AB ile müzakere tarihini aldı” gibi verdiği bilgilerle ana olayı aktarmaktadır. Ancak, daha sonrasında beklentilerin ve gelişen olayların aktarılmasında hissi davrandığı, başlıklarda ve haber girişlerinde sansasyonel ifadelerle yer vererek yorumlar yaptığı görülmektedir.

Hürriyet gazetesi, kendi söylemek istediklerini Başbakan Erdoğan’ın kullandığı kelimeler üzerinden oluşturmaktadır. Adeta başbakan ile özdeşleşmekte ve okuyucusunu da heyecanlandırarak, bu özdeşleşmeye ortak etmek için “biz” ifadesini kullanmaktadır. Örneğin, “Başardık”; “Kıran kırana pazarlıkta istediğimiz her şeyi alamadık ama istedikleri her şeyi de vermedik”; burada başaran, kıran kırana pazarlık yapan, istenilen her şeyi alamayan ama istedikleri her şeyi de vermeyen “biziz”; yani başbakan ve onunla özdeşleşen Hürriyete gazetesi, dolayısıyla onu okuyan okuyucu ve en nihayetinde başbakanın temsil ettiği Türk Milleti. Hürriyet gazetesinin hissi davranarak spotlarında ve haber girişlerinde bu tür ifadelerle yer vererek yorumlar yapması, gazetecilik meslek ahlakı (deontoloji) açısından olumsuzluklar yaratmaktadır. Haberin nesnellliğini zedeleyen bu durum, aynı zamanda güvenilirliğini de azaltmaktadır.

Üst Başlık:

“AB kapısı aralandı”

Manşet:

“Türkiye istediğini aldı”

Spotlar:

“Üyelik müzakereleri 3 Ekim’de. Hedefi ‘tam üyelik’ olan müzakereler 3 Ekim 2005’te başlayacak. Sürecin ucu açık olacak. Müzakerelerin biteceği ve üyeliğin gerçekleşeceği zaman için herhangi bir tarih öngörülüyor.”

“Kıbrıs’ta Rumları tanıma yok. ‘Ankara Antlaşması’ AB’nin yeni 10 üyesini kapsayacak şekilde genişletilecek. Kıbrıs’la ilgili protokolü Türkiye 3 Ekim’e kadar imzalayacak. Ancak bu, Rumların tanınması anlamına gelmeyecek.” (Zaman, 18 Aralık 2004).

Manşet:

“Kalıcı çözüm olmadan Güney Kıbrıs Rum Kesimi’ni tanımıyoruz”

Spot:

“Brüksel’deki zirvenin ardından Kıbrıs tartışmaları yeniden başladı. Dışişleri Bakanı Gül, adada kalıcı çözüm bulunmadıkça Rum Kesimi’ni tanımayacaklarını yineledi. BM’nin davetiyle Kıbrıs’ta mayısta yeni bir çözüm sürecinin başlayacağı öne sürüldü.” (Zaman, 20 Aralık 2004).

Zaman gazetesinin de ana olay ve ana olayın sunumunda Hürriyet gazetesine benzer bir sunum tercih ettiği gözlemlenmektedir. Haber başlıklarında ve girişlerinde ana olayı özetlemekte ve Hürriyet gazetesi gibi manşetinde biz ifadesine yer vermektedir. Ayrıca Zaman gazetesinin manşetinde ve haber girişlerinde verdiği bilgilerin yanıltıcı, eksik ve birbiriyle çelişen nitelikte bilgiler olduğu tespit edilmektedir. Örneğin, 18 Ekim 2005 tarihli manşetinde kullandığı “Türkiye istediğini aldı” ifadesinden Türkiye’nin AB’ye istediklerini yaptırarak karlı çıktığı anlamı çıkarken, haberin devamında yer alan spotunda; Türkiye’nin, AB’den müzakerelerin başlayacağı tarihi (3 Ekim 2005) aldığı, ancak sürecin ucunun açık olduğu ve üyeliğin gerçekleşeceği zaman için herhangi bir tarihin öngörülmediği belirtilmektedir. Spotta verilen bu bilgi Türkiye’nin hiç arzu etmediği sakıncalı bir durumu ifade etmektedir. Dolayısıyla manşet ve spotlarda yer alan bilgiler birbirleriyle çelişmektedir. Belirtilen bu durum, aynı şekilde kamuoyu oluşum sürecinde haberin doğruluğunu zedelemekte ve dolayısıyla güvenilirliğini de azaltmaktadır.

Üst Başlık:

“Brüksel, doruğunu ‘tanıma’ pazarlığına odaklandıran AB, Ankara’ya katı koşullarını kabul ettirdi.”

Manşet:

“Kıbrıs’a karşılık tarih” (Cumhuriyet, 18 Aralık 2004).

Üst Başlık:

“Diplomasi kurmayları Brüksel’de imtiyazlı ortaklığın kapısının aralandığını vurguladı”

Manşet:

“Büyük aldatmaca” (Cumhuriyet, 19 Aralık 2004).

Cumhuriyet gazetesinin örnek olarak alınan 18 ve 19 Aralık 2004 tarihli başlık ve spotlarında, Hürriyet ve Zaman gazetelerinde olduğu gibi, ana olay ve onun çerçevesinde gelişen olaylar özetlenmektedir. Ancak Cumhuriyet gazetesinin, Hürriyet ve Zaman gazetelerinden farklı bir sunumla hükümete eleştiriler getirdiği görülmektedir. Gazetede, hükümetin AB ile olan ilişkilerde hata yaptığına ve özellikle de devlet politikası haline gelmiş olan Kıbrıs konusunda müzakere tarihi alma adına büyük tavizler verildiğine işaret edilmektedir.

Cumhuriyet gazetesinin AB'den müzakere tarihinin alınması konusunu başlığında; "Büyük aldatmaca" diyerek nitelendirdiği ve diğer iki gazeteden farklı bir duruş sergilediği görülmektedir. Gazetenin bu sunumunu destekleyebilmek amacıyla, dış ilişkiler konusunda uzman kabul edilen Dışişleri Bakanlığı eski bürokratları ve konu ile ilgili akademisyen kişilerin görüşlerine yer verdiği tespit edilmektedir. Cumhuriyet gazetesinin bu karşı duruşu var olan egemen söylemi/söylemleri desteklemediğini göstermektedir.

30 Eylül-6 Ekim 2005 tarihlerindeki sözkonusu üç gazetenin başlıkları ve haber girişleri incelendiğinde, yukarıda yapılan analiz sonuçlarına benzer verilere ulaşılmaktadır. Her üç gazetede ana olayı, başlık ve haber girişlerinde özetleyerek verirken, aralarındaki farklılık ana olayın sunumunda ortaya çıkmaktadır. Hürriyet ve Zaman gazeteleri, yine birbirlerine yakın bir duruşla; hükümeti desteklediklerini gösteren ifadeler kullanarak, ana olayı sunarken, Cumhuriyet gazetesi diğer iki gazeteden farklı olarak, hükümeti ve yaptığı icraatları desteklemediğini gösteren ifadeler kullanarak ana olayı sunmaktadır. Gazetelerin, kendi görüşlerini kaynak kişilerin ağzından sözcükler ile aktarmaları ve bu aktarılan görüşlerin o kişilerin görüşleriymiş gibi alıntılanarak yapılması gazetelerin kendi dünya görüşlerini gizlemek anlamında kolaylık sağlarken kamuya yanlış bilgiler vermeleri, meslek ahlakını hiçe saydıklarını göstermektedir. Ayrıca her üç gazetenin de hem başlıklarında hem de haber girişlerinde ve spotlarında yorum içeren ifadelere çokça yer vermesi, doğruluk ve nesnellik ilkelerini zedeleyerek, kamuoyu oluşum sürecinde inanırlık ve güvenirliliği azaltmaktadır.

2.2.2.2. Sonuçlar

Sonuç bölümünde ana olayın sonuçlarına bakılmaktadır. Çünkü daha önce ikinci bölümde de değinildiği gibi haberin değeri olayın sonuçlarıyla değerlendirilmektedir, bu

yüzden de ana olayın sonuçları önemli görülmektedir. 14-20 Aralık 2004 tarihleri arasında incelenen ana olayın en önemli sonuçlarından bir tanesini; Türkiye'nin AB'ye girebilmek için 40 yıl boyunca verdiği uğraşın sonunda müzakerelere başlayabilmek için tarih alması oluşturmaktadır. Bu sonuç önemli görülmektedir, çünkü 85 yıllık Türkiye Cumhuriyeti, yaklaşık bu sürenin yarısında ileri medeniyetler seviyesine ulaşabilmek için kurucusu Ulu Önder Atatürk'ün işaret ettiği yolda büyük çaba sarfetmektedir. Sonunda da istediğini elde edebilmek için sarfettiği çabaların sonuçlarını almaya başlamakta ve yeni bir başlangıcın eşiğine gelmektedir.

İnceleme sonucunda sözkonusu tarihler arasında elde edilen ikinci önemli sonuç olarak, büyük zahmetlerle alınan bu tarih ile acaba Türkiye Cumhuriyeti yarar mı sağlamaktadır, yoksa verilen tavizlerle zarara mı girmektedir. Olaya farklı açılardan yaklaşan Hürriyet, Zaman ve Cumhuriyet gazeteleri sonuçları da farklı değerlendirmektedir.

Üst Başlık:

“Müzakere Başlıyor”

Manşet:

“Başardık”(Hürriyet, 18 Aralık 2004).

Üst Başlık:

“AB kapısı aralandı”

Manşet:

“Türkiye istediğini aldı” (Zaman, 18 Aralık 2004).

Üst Başlık:

“Brüksel, doruğunu ‘tanıma’ pazarlığına odaklandırın AB, Ankara'ya katı koşullarını kabul ettirdi.”

Manşet:

“Kıbrıs'a karşılık tarih” (Cumhuriyet, 18 Aralık 2004).

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi, müzakere tarihinin alındığı günün ertesinde Hürriyet ve Zaman gazeteleri, varılan sonucu tatmin edici bulurlarken, Cumhuriyet gazetesinin verilen tavizleri hoş karşılamadığı ve müzakere tarihi alma adına ülkenin büyük zarara uğratıldığını savunduğu tespit edilmektedir. Bu yüzden icraatın başında bulunan hükümeti onaylamadığını gösteren ifadelere yer verdiği görülmektedir.

30 Eylül-6 Ekim 2005 tarihleri arasında incelenen her üç gazetenin de ana olay ile ilgili vardıkları sonuçların yaklaşık aynı olduğu görülmektedir;

Sürmanşet:

“Merhaba Avrupa”

Alt Başlık:

“Türkiye’nin 42 yıllık AB rüyası gerçekleşiyor”

Manşet:

“Viyana düştü” (Hürriyet, 4 Ekim 2005).

Üst Başlık:

“Türkiye, Avrupa Birliği yolunda”

Manşet:

“kriz bitti, müzakere başlıyor” (Zaman, 4 Ekim 2005).

Üst Başlık:

“Avrupa Birliği, yoğun pazarlıklar ve Avusturya taktiğiyle Ankara’ya koşullarını kabul ettirdi”

Manşet:

“Müzakereler başladı” (Cumhuriyet, 4 Ekim 2005).

Sözkonusu tarihler arasında ana olay ile ilgili en önemli sonucu; 42 yıllık mücadele sonunda, artık müzakerelerin resmen başlamış olması oluşturmaktadır. AB’ye girme yolunda en önemli engel teşkil eden ve uzun bir süreci kapsayan ilk basamak olan müzakereler başlamaktadır. Her üç gazete birden bu önemli sonucu başlıklarında duyurmaktadır. Hürriyet gazetesi bu sonucu yine coşku ile karşılarken, Zaman gazetesi biraz daha ılımlı yaklaşmakta, Cumhuriyet gazetesinin ise sonuca temkinli yaklaştığı, hatta durumu eleştirdiği görülmektedir.

2.2.2.3. Ardalan ve Bağlam Bilgisi

Ardalan bilgisi, ele alınan olayların sosyal ve politik yönünü oluşturmakta ve bağlamdan farklı olarak gerçek olayların tarihini ve onların bağlamlarını da içerebilmektedir. Olay öncesi gelişmeler, olayı daha anlaşılır kılabilirdiğinden önemli görülmektedir. 14-20 Aralık 2004 ve 30 Eylül-6 Ekim 2005 tarihleri arasında İnceleme kapsamında değerlendirilen Hürriyet, Zaman ve Cumhuriyet gazetelerinin ilk sayfalarında yer alan haberlerde, ardalan bilgisinin yeterli olmadığı ya da hiç bulunmadığı tespit edilmektedir. Özellikle 1960’lardan günümüze kadar devam eden yaklaşık 42 yıllık süreçte Türkiye’nin Avrupa Birliğine girebilmek için ne tür mücadeleler verdiği ve bu süreçte yaşananlar ile ilgili bağlam oluşturacak ardalan bilgilerine rastlanılmamaktadır. Örneğin;

“Nato’da birlikte savaştık birlikte yaşayalım. Bizim evlatlarımız NATO’da, özgürlük ve demokrasi ilkeleri için sizin evlatlarınızla omuz omuza savaşa gitti. Bugün aynı özgürlük ve demokrasi değerleri için sizinle aynı çatı altında birlikte yaşamak istiyoruz.” (Hürriyet, 16 Aralık 2004).

Hürriyet gazetesinin 16 Aralık 2004 tarihli “Dostlarımıza açık mektup” manşetinin altında yer alan spotlar incelendiğinde, Başbakan Erdoğan’ın Avrupa Birliği Parlamenterlerine dolayısıyla onların nezdinde Avrupa halklarına seslenişinde, Türk Milleti ile Avrupalıların daha öncede müttefik olarak bir araya geldikleri ve bazı değerler için birlikte savaştıkları hatırlatılmaktadır. Ancak dikkat edilirse geçmişte NATO çatısı altında özgürlük ve demokrasi ilkeleri için savaştıkları ülkelerin bu mücadeleyi ne zaman, nerede, kime karşı ve neden verdikleri belirtilmemektedir.

“Avrupa Parlamentosu Genel Kurulu, Türkiye raporunu 262’ye karşılık 407 oyla kabul ederken, özel statü gibi önergeler reddedildi.” (Hürriyet, 16 Aralık 2004).

Yine aynı haberin devamında yer alan diğer bir spotta, Avrupa Parlamentosu Genel Kurulu’nun Türkiye’nin sunduğu raporu oy çokluğuyla kabul ettiği ve özel statü gibi önergelerinin reddedildiği belirtilmektedir. Fakat Türkiye raporunun ne olduğu, neler içerdiği, özel statünün ne olduğu, neden reddedildiği ve böyle bir önergenin ne zaman ortaya çıktığı, içeriğinin ne olduğu hakkında bilgiler eksik bırakılmaktadır. Her iki örnekte de görüldüğü gibi, meydana gelen olayın/olayların ardalanı ile ilgili bilgilerin eksik bulunduğu ve bağlamdan kopuk olduğu tespit edilmektedir.

Alt Başlık:

“Türkiye, tarihte 2 defa Viyana kapılarından döndüğü Avrupa’ya, şimdi barış ve birleşme yoluyla giriyor.”

Spotlar:

“*Sonunda Viyana ikna oldu.* Türkiye, en kritik günlerinden birini dün yaşadı. Avusturya “tam üyelik” yerine “imtiyazlı ortaklığı” kabul ettirmek için son dakikaya kadar direndi. Ancak Türkiye bunu kabul etmeyince, Viyana geri adım attı.”

“*Kapıları müzakereyle açtık.* Belgeye “hedef tam üyeliktir” ifadesi konu. Böylece Türkiye, 1529 ve 1683’te kapılarını açamadığı Viyana’yı, bu defa barış yoluyla açtı. Viyana yönetimi ısrarı bırakınca, AB ile tam üyelik müzakereleri dün gecedен itibaren fiilen başladı.” (Hürriyet, 4 Ekim 2005).

Hürriyet gazetesinin 4 Ekim 2005 tarihli “Viyana düştü” manşetinde günümüzle tarihsel bir bağlantı kurulmaktadır. Alt başlığında ve takip eden iki spotta durum ile ilgili biraz daha detaylı bilgi aktarılmaktadır. Ancak görüldüğü gibi, yine ardalan ile ilgili bilgiler eksik verilmektedir. Türklerin Viyana kapılarına daha önce ne zaman (1529 ve 1683) ve neden (savaş) dayandığı belirtilirken, o dönemlerde neler olduğu, Viyana kapılarından neden dönüldüğüne değinilmemektedir. Ayrıca aynı spotlarda Viyana’nın tam üyelik yerine neden imtiyazlı ortaklık konusunda ısrarcı olduğu, daha sora bu ısrarından onu kimin vazgeçirdiği bilinmemektedir. Kurulan tarihsel bağlantı ile bağlam güçlendirilmeye çalışılmakta ancak, olay öncesinde neler yaşandığı ve bu duruma nasıl gelindiği ile ilgili bilgilerin eksik kaldığı görülmektedir.

Manşet:

“Krizi 17 Aralık’ın mimarları çözdü”

Spotlar:

“Viyana hükümetiyle temasa geçen Berlusconi, ilerleyen saatlerde Erdoğan’a garanti verdi: Avusturya direnişten vazgeçti. Müzakereler tam üyelik hedefiyle sonuçlanacak.”

“Erdoğan’la görüşen Blair, Rumların NATO üyeliği konusunda Türkiye’nin itirazını haklı buldu. Görüşmeden yarım saat sonra çözüm metni Ankara’ya ulaştı.” (Zaman, 5 Ekim 2005).

Zaman gazetesinin 5 Ekim 2005 tarihli “Krizi 17 Aralık’ın mimarları çözdü” manşetinde, 5 Ekim 2005 tarihinde yaşanan kriz ile ilgili olarak daha önce 17 Aralık 2004’te yaşanan kriz arasında bir bağlantı kurulmakta ve o krizi çözenlerin devreye girerek yeni bir krizi önlemeye çalıştığı belirtilmektedir. Fakat, ardaan ile ilgili olarak verilen bu bağlantıda bir sene önce ne tür sıkıntılar yaşandığı, bu sıkıntıları ortaya çıkaranların kim olduğu ve sıkıntının nasıl aşıldığı konusunda her hangi bir açıklamaya yer verilmemektedir. Dolayısıyla, kurulan bağlantının yeterli olmadığı ve bağlam ile tam bir bütünlük oluşturamadığı görülmektedir. Ayrıca manşeti takip eden spotlar incelendiğinde, Türkiye’nin Rumlar ile ilgili NATO’ya neden itirazda bulunduğu, İngiltere Başbakan’ı Blair’ın Türkiye’yi neden haklı bulduğu ve nasıl bir çözüm bulmaya çalıştığı konusunda da herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Zaman gazetesinin örnek olarak alınan tarihteki haberi incelendiğinde, ardaan ile ilgili bilgilerin verildiği ancak, verilen bilgilerin eksik olduğu, bu nedenle de bağlamı tam olarak desteklemediği tespit edilmektedir.

“Sezer ve Baykal’a bilgi verildi. Çetin pazarlık dün akşam saatlerine kadar sürdü. AB tarafından Türkiye’ye iletilen ilk 4 taslak Ankara tarafından reddedilirken, İngiltere’nin Ankara Büyükelçisi Westmacott’un Erdoğan ve Gül ile görüşmesinin ardından sorun çözüldü. Gül, saat 21.00’de AKP Genel Merkezi’nden Esenboğa Havaalanı’na hareket etti. Gül, Esenboğa Havaalanı’nda yaptığı açıklamada gelişmeler hakkında Cumhurbaşkanı Sezer ile CHP lideri Baykal’a bilgi verildiğini söyledi. Gül, Cumhurbaşkanı Sezer’i Başbakan Erdoğan’ın, Baykal’ı da kendisinin aradığını dile getirdi. Gül, “Lüksemburg’a başımız dik olarak gidiyoruz” dedi.” (Cumhuriyet, 4 Ekim 2005).

Cumhuriyet gazetesinin 4 Ekim 2005 tarihli “Müzakereler başladı” manşetiyle verilen haberin spotu incelendiğinde, AB tarafından daha önce Türkiye’ye iletilen 4 taslaktan bahsedilirken içeriklerinde nelerin yer aldığı, Türkiye’nin bu taslakları neden reddettiği ve en son taslakta hangi konular üzerinde uzlaşıldığı belirtilmemektedir. Dışişleri Bakanı Gül tarafından yapılan açıklamada Cumhurbaşkanı Sezer ve Anamuhalefet Partisi Lideri Baykal’ın gelişmeler ile ilgili bilgilendirildikleri belirtilirken; sözkonusu kişilerin hangi konularda bilgilendirildiklerine yer verilmemektedir. Ayrıca Dışişleri Bakanı Gül’ün “Lüksemburg’a başımız dik olarak

gidiyoruz” demesine spotta herhangi bir açıklık getirilmemektedir. Cumhuriyet gazetesinin de diğer iki gazetede olduğu gibi olayın ardalanı ile ilgili bilgilere ya hiç yer vermediği ya da çok kısa olarak değindiği tespit edilmektedir.

İnceleme kapsamında, her üç gazetenin farklı tarihlerdeki haberlerine bakıldığında, olay ile ilgili ardalanı ait bilgilerin eksik olduğu ya da hiç yer almadığı görülmektedir. Bu durum, gazetelerin haberlerinin bağlamdan kopuk olduğunu ifade etmektedir. Olayların verilmiş biçimi incelendiğinde her üç gazetenin de yorumlara çokça yer verdiği ve taraflı haber sundukları gözlemlenmektedir. Haberlerin, bağlamdan kopararak verilmesi ve içeriklerinde yorum barındırması; nesnellik, güvenilirlik ve doğruluk ilkeleriyle çatışmaktadır. Dolayısıyla incelenen gazetelerin meslek ahlakıyla çeliştikleri görülmektedir.

2.2.2.4. Haber Kaynakları

Avrupa Birliğine giriş sürecinde gazetelerin kamuoyu oluşturmakta kullandıkları söylem stratejilerinin ortaya çıkarılmasını hedefleyen çalışmada seçilen üç gazetenin de benzer şekilde çok geniş haber kaynaklarına yer verdikleri tespit edilmektedir. Bu kaynaklar arasında Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Başbakan, Dışişleri Bakanı, AB üyesi devletlerin başkanları, dışişleri bakanları, siyasi partilerin milletvekilleri, konunun uzmanı akademisyenler, farklı ülkelerin basını, sermaye sahipleri vb. olmak üzere çok geniş yelpazedeki kaynaklara atıflarda bulunmaktadır.

“Fransa Cumhurbaşkanı Chirac” (Hürriyet, 14 Aralık 2004).

“Almanya Başbakanı Schröder” (Hürriyet, 14 Aralık 2004).

“Başbakan Erdoğan” (Hürriyet, 16 Aralık 2004).

“AB liderleri” (Hürriyet, 17 Aralık 2004).

“İngiltere Başbakanı Blair” (Hürriyet, 30 Eylül 2005).

“Avusturya Basını” (Hürriyet, 1 Ekim 2005).

“Yunan Basını” (Hürriyet, 5 Ekim 2005).

“İngiliz diplomatlar” (Hürriyet, 6 Ekim 2005).

“Fileftheros gazetesi” (Hürriyet 6 Ekim 2005).

“Avrupa Parlamentosu” (Zaman, 16 Aralık 2004).

“Dışişleri Bakanı Gül” (Zaman, 19 Aralık 2004).

“İşadamları Hamdi Akın ve Abdullah Kığılı, TOOB Başkanı Hisarcıklıoğlu” (Zaman, 30 Eylül 2005)

“TÜSİAD” (Zaman, 1 Ekim 2005).

“Cezayir La Tribune Genel Yayın Yönetmeni Ghezali, Mısır El Vatan Genel Yayın Yönetmeni Vecdi, Belçika Gent Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Coolsaet, AB Komisyonu eski Dış İlişkiler sorumlusu Patent” (Zaman, 2 Ekim 2005).

“İtalya Başbakanı Berlusconi ve İngiltere Başbakanı Blair” (Zaman, 5 Ekim 2005).

“İngiliz düşünce kuruluşu Chatham House’dan Fadi Hakura, Brüksel’deki Avrupa Siyasi Çalışmalar Merkezi’nden Daniel Gros ve İngiltere’deki Avrupa Reform Merkezi’nden Katina Barysch” (Zaman, 6 Ekim 2005).

“AB yetkilileri, AB Dönem Başkanı Hollanda Dışişleri Bakanı Bot, Fransa Dışişleri Bakanı Barnier ve Fransa Cumhurbaşkanı Chirac” (Cumhuriyet, 14 Aralık 2004).

“Avrupa Parlamentosu” (Cumhuriyet, 16 Aralık 2004).

“Başbakan Erdoğan” (Cumhuriyet, 17 Aralık 2004).

“Diplomatik kaynaklar” (Cumhuriyet, 18 Aralık 2004).

“Diplomasi kurmayları, CHP’li milletvekilleri Şükrü Elekdağ ve İnal Batu, İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Yaşar Hacısalihoğlu” (Cumhuriyet, 19 Aralık 2004).

“Cumhurbaşkanı Sezer ve DYP lideri Ağar” (20 Aralık 2004).

“Başbakan Erdoğan, Dışişleri Bakanı Gül, üst düzey bir AB yetkilisi” (Cumhuriyet, 30 Eylül 2005).

“AB dönem başkanı İngiltere” (Cumhuriyet, 1 Ekim 2005).

Her üç gazetenin de kullandıkları kaynaklar ile ilgi en dikkat çekici noktayı kaynakların tamamının toplumda güç/iktidar sahibi kişi ve kurumlardan oluşan akredite kaynaklar olması oluşturmaktadır. Bu durum, incelenen gazetelerin akredite kaynakların söylemini yayan ikincil tanımlayıcılar olduğunu göstermektedir. Gazetelerin kullandıkları kaynaklar ile ilgili diğer dikkat çekici noktayı da sözkonusu gazetelerin kaynaklarını yayın politikaları doğrultusunda seçtikleri ve haber sunumlarında kaynakların kendi söylemlerini destekleyecek nitelikteki sözlerine yer verdikleri tespit edilmektedir.

Hürriyet ve Zaman gazetesinin haberlerini daha çok hükümeti ve icraatlarını destekler nitelikte kurgulamakta olduğu ve dolayısıyla söylediklerini destekleyecek kişi veya kurumların sözlerine yer verdiği gözlemlenmektedir. Cumhuriyet gazetesi ise haber kurgusunu hükümetin karşısında oluşturmakta ve kaynak olarak da hükümetin yaptıklarını eleştiren kişi ve kurumlara yer vermektedir. Örneğin, muhalefet partisi olan CHP milletvekilleri Şükrü Elekdağ ve İnal Batu, DYP başkan Ağar, İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Yaşar Hacısalihoğlu, vb.

Üç gazetenin de incelenen haberlerinde haber kaynaklarını toplumda güç/iktidar sahibi kişi ve kurumlar olarak birincil tanımlayıcılar olan akredite kaynaklardan oluşturması, kaynak söylemlerinin, dolayısıyla egemen söylemlerin yeniden üretildiğini ve birincil tanımlayıcıların söylemlerinin ikincil tanımlayıcı konumundaki basın tarafından yayıldığını göstermektedir. Ayrıca her üç gazetenin de kaynak olarak birincil tanımlayıcılara bağlı kaldığı ve bu nedenle de gazete söylemlerinin kullandıkları kaynakların söylemleri etrafında kapandığı tespit edilmektedir.

2.3. Mikro Yapıya Yönelik Analiz

Makro yapı analiziyle haberler tematik ve şemaktik analize tabi tutularak; başlıklar, spotlar ve haber girişleri, ana olayın nasıl sunulduğu, ana olayla ilgili nasıl sonuçların ortaya çıktığı, ardalın ve bağlam bilgisinin olup olmadığı, haber kaynaklarının neler olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ise mikro yapıya yönelik analiz kapsamında; Hürriyet, Zaman ve Cumhuriyet gazetelerinin ilk sayfalarında yer alan haberlerin, sentaktik (sözdizimsel) yapısı, sözcük seçimleri ve retorikliği incelenecektir.

2.3.1. Sentaktik Analiz

Haberlerin sentaktik analizinde cümlelerin uzunluk ve kısalıklarına, basit ya da karmaşık oluşlarına ve etken ya da edilgen durumlarına bakılmaktadır. Bu şekilde, olay ya da aktörlerin farklı yönleri ortaya konabilmekte ve gazetelerin bu olay ve aktörler ile ilgili tutumları gözlemlenebilmektedir.

“Türkiye, AB ile müzakere tarihini aldı. Kıran kırana pazarlıkta istediğimiz her şeyi alamadık ama istedikleri her şeyi de vermedik. Sonucu Başbakan özetledi: Başardık.” (Hürriyet, 18 Aralık 2004).

Hürriyet gazetesinin örnek olarak alınan 18 Aralık 2004 tarihli haber spotunda yer alan olay, basit ve kısa cümleler ile ifade edilmektedir. Kullanılan cümleciklerin anlamı ana olayın etrafında oluşmakta ve ana olayı desteklemektedir. Haberdeki ana olay; Türkiye'nin AB'den müzakere tarihi almasıdır. Bu durum haberin girişinde kısa bir cümle ile etken bir yapıda verilmektedir. Giriş cümlesi olarak ana olayı takip eden diğer cümleciklerinde etken ve kısa, yapılarda olduğu görülmektedir. Cümlelerin etken yapıda olması yapılan/ortaya çıkan olay/durum ile ilgili haklılığı destekler nitelikte anlam oluşturmakta ve karşılaşılan bütün zorlukların üstesinden gelinerek hak edilen zaferin kazanıldığı düşüncesini desteklemektedir.

Özne olarak Türkiye'nin edilgen değil etken oluşu, işi gerçekleştiren ve zorlukların üstesinden gelen, hakkı verilen değil hakkını alan, güçlü ülke konumunda görünmesini sağlamaktadır. Ayrıca ikinci cümlede kullanılan “biz” ifadesiyle de Tüm Türk Milleti bu etken konuma dahil edilmekte ve yapılan kıran kırana pazarlıklarda aktif konumda olan Türkiye, dolayısıyla Türk Milleti, AB'den istenilen her şeyi alamasa da onlar ile eşit güçte görünmekte ve istedikleri her şeyi vermemektedir. Son cümlede ise, tüm Türk Milleti'ni temsil eden ve olayın baş aktörü olarak gösterilen Başbakan da

“biz” içine dahil edilmekte ve birincil tanımlayıcı olarak sözlere, ikincil tanımlayıcı konumundaki Hürriyet gazetesi tarafından aktarmaktadır. Böylece haberde kullanılan etken yapıyla, yıllardır sürdürülen haklı mücadele sonucunda Türkiye güçlü bir ülke olarak AB ile eşit statüye yerleştirilmekte ve dolayısıyla okuyucunun gözünde, Türkiye’nin hakkını tüm zorluklara rağmen alan kişi olarak başbakan yüceltilmekte ve kahramanlaştırılmaktadır. “Sonucu Başbakan özetledi: Başardık.” İfadesiyle de Türkiye ile onu temsil eden Başbakan ve Türk Milleti özdeşleştirilmektedir.

“Avrupa Türkiye’ye kilitlendi”

“17 Aralık’a üç gün kala dışişleri bakanları ve Avrupa Parlamentosu, Türkiye’yi konuştu. Balkenende ve Schröder üç mesaj verdi: Tarih verilecek. Müzakerelerin ucu açık olacak. Hedef tam üyelik...” (Zaman, 14 Aralık 2004).

Zaman gazetesinin 14 Aralık 2004 tarihli örnek olarak alınan haberinde cümlelerin, kısa, basit ve etken yapıda olduğu görülmektedir. Yukarıdaki Hürriyet gazetesi örneğinde, etken olan özne güçlü olarak konumlandırılırken; Zaman gazetesinin “Avrupa Türkiye’ye kilitlendi” manşetinde, özne konumunda olan Avrupa, eylemi gerçekleştiren taraf olarak etken konumunda olmasına rağmen, kullanılan fiil yardımıyla pasifleştirilmekte ve edilgen konuma sokulmaktadır. Eylemi gerçekleştiren, kitleme işini yapan taraf Türkiye’dir, eyleme tabi olan, kilitlenen ise Avrupa’dır. Böylece okuyucu gözünde Avrupa güçsüzleştirilirken, Türkiye güçlü konuma getirilmekte ve okuyucuya, inisiyatifin Türkiye’nin elinde olduğu izleniminin verilmeye çalışıldığı tespit edilmektedir.

Manşeti izleyen spotun yukarıda açıklanmaya çalışılan durumu destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Avrupa karşısında güçlü konuma yerleştirilen Türkiye, Avrupa Dışişleri Bakanları tarafından Avrupa Parlamentosu’nda konuşulmaktadır. Türkiye için istenmeyen bir durumu ifade eden ve müzakerelerin ucunun açık olacağını belirten üçüncü cümle, Türkiye’nin istediği sonuçları ifade eden İkinci cümle olan “Tarih verilecek” ile dördüncü cümle olan “Hedef tam üyelik” cümlelerinin arasına yerleştirildiği ve etkisinin yumuşatılmaya çalışıldığı görülmektedir.

“Başbakan Çankaya Doruğu’ndan çıkan ‘Tam üyelik hedefli koşulsuz müzakere’ kararına uymadı.”

“Erdoğan boyun eğdi” (Cumhuriyet, 20 Aralık 2004).

Cumhuriyet gazetesi’nin, 20 Aralık 2004 tarihli örnek olarak seçilen haberinde, Hürriyet ve Zaman gazetelerinde olduğu gibi kısa, basit ve etken cümleleri tercih ettiği

görülmektedir. Gazete üst başlığında, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni en üst düzeyde temsil eden kişi olarak Cumhurbaşkanı'nın yerine "Çankaya" metaforunu (benzetmesini) kullanmaktadır. Daha önce yapılan analizlerde de ortaya konulduğu gibi Cumhuriyet gazetesi, Başbakanı ve onun nezdinde yapılan icraatları desteklemediğini örnek cümlede de hissettirmektedir. Üst başlık okunduğunda, Cumhurbaşkanı ile hükümet arasında daha önce bir toplantı yapıldığı ve o toplantıda Türkiye'nin tam üyelik amacıyla olduğu ve müzakereler ile ilgili olarak hiçbir şekilde koşul kabul etmeyeceği konusunda karar alındığı anlaşılmaktadır. Ancak başbakanın alınan bu karara uymayarak tam tersi yönde uygulamaya gittiği belirtilmektedir.

Cümle içinde etken özne konumundaki Başbakan güçlü olması gerekirken, devletin en tepesinde yer alan Cumhurbaşkanı ile alınan ortak karara uymayarak Türkiye Cumhuriyeti'ni zor duruma soktuğu için güçsüzleştirilmekte ve haksızlaştırılmaktadır. Nitekim manşette de etken özne konumundaki Başbakan Avrupa'nın istediklerine boyun eğmesi gerekçesiyle okuyucu gözünde pasifleştirilmekte ve edilgen konuma getirilmektedir.

Yukarıdaki örnek olarak seçilen cümlelerde de görüldüğü gibi, her üç gazete de haberlerini oluştururken, kısa, basit ve etken cümleleri kullanmaktadır. Basit ve kısa cümleler okuyucuya anlama kolaylığı sağlamaktadır. Gazeteler yayın politikaları doğrultusunda etken cümleleri farklı amaçlarda kullanmaktadırlar. Kimi zaman eylemi gerçekleştiren etken özne, güçlü konumda gösterilip yüceltilirken, kimi zamanda güçsüzleştirilip pasifleştirilmektedir.

2.3.2. Sözcük Seçimleri

Söylem analizinin en önemli bölümlerinden birini sözcük seçimleri oluşturmaktadır. Sözcük tercihleri muhabirin ya da gazetenin dünya görüşünü yansıtırken, haber söyleminin oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Bazen aynı kişi farklı gazetelerde terörist ya da özgürlük savaşçısı olarak tanımlanabilmektedir. Dil bir semboller bütünü olarak düşünüldüğünde, anlam, anlatım ile okuyucu arasındaki müzakereci bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, sözcükler anlamın oluşmasında bir gösterge konumuna gelmektedir. Haber metninin oluşumunda kullanılacak sözcükler zaman içinde meslek pratikleriyle oluşmakta ve çoğu zaman okuyucu açısından yönlendirici özelliğe de sahip olmaktadır.

- “bekleme odası” (Hürriyet, 15 Aralık 2004).
 “Beden gücüyle değil beyin gücüyle geleceğiz” (Hürriyet, 16 Aralık 2004).
 “Yeni hayat” (Hürriyet, 17 Aralık 2004).
 “kıran kırana pazarlık” (Hürriyet, 18 Aralık 2004).
 “3 Ekim treni” (Hürriyet, 30 Eylül 2005).
 “Kritik yemeğe Türk mönüsü” (Hürriyet, 2 Ekim 2005).
 “Bu gün milat” (Hürriyet, 3 Ekim 2005).
 “Viyana düştü” (Hürriyet, 4 Ekim 2005).
- “Avrupa Türkiye’ye kilitlendi” (Zaman, 14 Aralık 2004).
 “AB kapısı aralandı” (Zaman, 18 Aralık 2004).
 “Doğu ile Batı’nın kaygısı” (Zaman, 2 Ekim 2005).
 “Kriz bitti” (Zaman, 4 Ekim 2005).
 “17 Aralık’ın mimarları” (Zaman, 5 Ekim 2005).
- “Ya Kıbrıs ya tarih” (Cumhuriyet, 14 Aralık 2004).
 “Pazarlıkta 8 kilit taşı” (Cumhuriyet, 15 Aralık 2004).
 “diplomasi kurmayları” (Cumhuriyet, 19 Aralık 2004).
 “Erdoğan boyun eğdi” (Cumhuriyet, 20 Aralık 2004).
 “Avusturya taktiği” (Cumhuriyet, 4 Ekim 2005).
 “Zorlu yıllar başlıyor” (Cumhuriyet, 5 Ekim 2005).
 “Tarımda zor sınav” (Cumhuriyet, 6 Ekim 2005).

Yukarıda her üç gazeteden alınan örneklerden görüleceği üzere, kelime seçimleri, muhabirin ya da çalıştığı gazetenin dünya görüşü ve beklentileri ile ilgili ipuçları vermektedir.

Hürriyet gazetesinin okuyucularına; “bekleme odası” tamlaması ve haberin daha sonrasında aktardığı bilgilerle, artık uzun süredir beklenen anın geldiği, olumlu anlamda kararın verileceği ve Türkiye’nin yararına değişikliklerin başlayacağını müjdesi verilmektedir. Örneğin, “Yeni hayat”, “Bu gün milat” ve “Viyana düştü” gibi sözcüklerden oluşan eksilteli yapıdaki cümlelerle, tarihsel olaylar arasında bağlantı kurulmakta, okuyucuyu heyecanlandırmakta ve güzel şeylerin olacağına dair üzerlerinde olumlu bir hava yaratılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca “Kritik yemeğe Türk mönüsü” ifadesiyle, önemli bir noktaya gelindiğine dikkat çekilerek, tarihi kararın verileceği akşamın öncesinde Avrupalı bakanların bir araya gelecekleri ve Türkiye ile ilgili kararın verileceği yemekte, tartışma konusunun Türkiye olacağı hatırlatılmaktadır. Hürriyet gazetesi, bu noktada okurlarına baskın/güçlü olan ve bu nedenle tedirgin olmaması gereken tarafın Türkiye olduğu izlenimi oluşturabilmek için manşetin devamında, Avrupa Birliği’ne girildiğinde Türkiye’nin bu birliğe ne tür olumlu katkılar sağlayacağı konusunda bilgi aktarmakta ve verdiği bu bilgileri Avrupalı bakanların yiyeceği yemeğin güzel mönüsü olarak sunmaya çalışmaktadır. Böylece Avrupalı bakanlar Türkiye’nin hazırladığı mecazi anlamdaki mönüden memnun kalarak, beklenen olumlu kararı verecekler ve müzakereler başlayarak Türk milleti dolayısıyla başbakan ödüllendirilecektir.

Zaman gazetesi de seçilen örneklerde görüldüğü üzere, okurlarına Hürriyet gazetesi gibi hükümeti desteklediğini hissettirmektedir. Beklentisinin müzakerelerin başlayacağına yönelik olduğunu, “Avrupa Türkiye’ye kilitlendi” ve “AB kapısı aralandı” başlıklarını oluşturan sözcüklerle göstermektedir. “Kriz bitti” başlığıyla, yaşanan sorunların halledildiği ve Türkiye’nin emin adımlarla yolunda ilerlediği belirtilmektedir. Haberin devamında, yaşanan krizi çözenlerin yine bir yıl önce 17 Aralık ile ilgili yaşanmış krizi çözen kişiler olan İtalya Başbakanı Berlusconi ve İngiltere Başbakanı Blair’ın olduğu gösterilmektedir. Başbakan Erdoğan’ın yakın arkadaşları olarak bilinen bu iki kişi, böylece okurların gözünde yüceltilerek desteklenmekte ve Başbakan Erdoğan’ın bu kişilerin muhatabı olarak, dolaylı yoldan krizleri çözen kahraman olduğu gösterilmeye çalışılmaktadır.

Cumhuriyet gazetesinin, “Pazarlıkta 8 kilit taşı”, “Erdoğan boyun eğdi”, “Zorlu yıllar başlıyor” ve “Tarımda zor sınav” başlıklarında da görüldüğü gibi Hürriyet ve Zaman gazetelerinden farklı bir tavır sergilemektedir. Cumhuriyet gazetesinin haberlerini oluştururken seçtiği kelimeler, onun dünya görüşü ve politik tavrıyla ilgili ipuçları vermektedir. AB’nin “Avusturya taktiği” ile başbakan Erdoğan’ı zor duruma soktuğu, AB’nin isteklerine boyun eğdiği bu nedenle ülke için zor yılların başladığı belirtilmektedir. Cumhuriyet gazetesi böylece, Başbakan Erdoğan’ı okurları gözünde hata yapan ve ülkeyi zora sokan biri olarak güçsüzleştirmektedir.

Hürriyet ve Zaman gazeteleri haberlerinde yer verdikleri sözcüklerle açıkça olmasa da örtük olarak Başbakan ve hükümetin icraatlarını desteklediklerini gösterirlerken, Cumhuriyet gazetesi, yapılan icraatlardan memnun olmadığını ve bu icraatlar yüzünden ülkenin zarara uğratıldığını belirterek, hükümeti ve icraatlarını desteklemediğini göstermektedir. Yukarıda yer alan örneklerde görüldüğü gibi, gazetelerin haberlerini kurgularken seçtikleri sözcükler, bir taraftan gazetelerin politik tavırları ve dünya görüşleri hakkında ipuçları verirken, diğer taraftan da gazetelerin haber söylemlerini nasıl oluşturduklarını göstermektedir. Bu yüzden sözcük seçimleri haberlerin söylem analizinde önemli bir yer işgal etmektedir.

2.3.3. Haberlerin Retoriği

Haber metinleri oluşturulurken, temel kaygıların başında, metnin ikna ediciliği gelmektedir. Haberin retoriği ile, birşeylerin nasıl söylendiği kastedilmektedir. Metnin içindeki retorik, neyin anlatılmak istendiği ve okuyucunun neye yönlendirilmeye

çalışıldığını göstermektedir. Haber söylemleri açısından inandırıcılığın sağlanması için bir takım stratejilere başvurulmaktadır. Bunların en çok kullanılanları; devam eden olayların doğrudan tanımları, yakın görgü tanıklarının haberin tanığı olarak kullanılması, diğer güvenilir kaynakların kanıt olarak kullanılması, sayılar, zaman, olaylar vb.dir. Ayrıca doğruluk ve kesinliği gösteren işaretler, doğrudan alıntılar kullanma, olayları yeni olduklarında bile tanıdık kılan, iyi bilinen durum modelleri içine koyma, vb. teknikler haberin inandırıcılığını sağlamakta veya güçlendirmektedir.

Ekonomi haberleri olmamalarına rağmen, analiz konusu ile ilgili incelenen üç gazetenin de haberlerinde, retoriksel stratejilerden biri olan rakam kullanımının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Örneğin:

- “17 Aralık zirvesinin...” (Hürriyet, 14 Aralık 2004)
 “Bekleme odasında son 2 gün, ... 40 yıllık Avrupa Birliği macerasında... 17 Aralık Brüksel Zirvesi’nde... 25 üye yerine sadeci...” (Hürriyet, 15 Aralık 2004).
 “...sadece bugünü değil, 10-20 yıl, hatta... Türkiye raporunu 262’ye karşılık 407 oyla...” (Hürriyet, 16 Aralık 2004).
 “...tanıyın 3 Ekim 2005’te müzakere başlasın.” (Hürriyet, 17 Aralık 2004).
 “...müzakerelerin 2005 yılının... tarihi 3 Ekim’e attılar. ...Rum Kesimi’ni 3 Ekim’den önce...” (Hürriyet, 18 Aralık 2004).
 “17 Aralık’ın ertesi günü... (Hürriyet, 19 Aralık 2004).
 “333 devir de bilgi ve belge bekliyor. ...Türkiye’deki 161 cemaat vakfından 118’i bin 252 taşınmaz... 296 taşınmazın... 333’ü eksik belge... 906 başvuru ise... Türkiye’de 75’i Rumların, 58’i Ermenilerin 161 cemaat vakfı var.” (Hürriyet, 20 Aralık 2004).
 “Türkiye’nin 42 yıllık... bu gece sonunda 24 ülkenin... (Hürriyet, 3 Ekim 2005).
 “Türkiye’nin 42 yıllık AB rüyası... tarihte 2 defa Viyana kapılarından... Türkiye 1529 ve 1683’te kapılarını... 200 yıllık yolun sonu. ...200 yıldır sürdürdüğü... (Hürriyet 4 Ekim 2005).
 “1 Kıbrıs sorunu... 2 Türk askeri... 3 Tarihi sorumluluk... 4 KKTC’nin tanınması... (Hürriyet, 6 Ekim 2005).
- “17 Aralık’a üç gün kala... 1 Net, somut... 2 Müzakerelerin nihai... 3 En ufak bir... 4 Terazi adaletle... (Zaman, 14 Aralık 2004).
 “3 konuda kıran kırana pazarlık. 1 İmtiyazlı ortaklık. 2 Daimi kısıtlamalar. 3 Kıbrıs sorunu. (Zaman, 17 Aralık 2004).
 “1 Üyelik müzakereleri 3 Ekim’de. 2 Kıbrıs’ta Rumları... AB’nin yeni 10 üyesini... 3 Kısıtlamaları gerekirse...” (Zaman, 18 Aralık 2004).
 “... önümüzdeki 10 yılından... Yatırımcılar 3 Ekim’i düşünerek... (Zaman, 30 Eylül 2005)
 “Krizi 17 Aralık’ın mimarları çözdü.” (Zaman, 5 Ekim 2005).
- “16 Aralık’a ilişkin... tarih 17 Aralık’ta resmen açıklanacak.” (Cumhuriyet, 14 Aralık 2004).
 “17 Aralık zirvesi öncesinde... Türkiye 17 Aralık’ta kesin... Müzakerelerin 2005 yılının sonbaharında... en geç 2005 yılının nisan ayında” (Cumhuriyet, 15 Aralık 2005).
 “407 kabul 207 ret. ...262’ye karşı 407 oyla kabul etti.” (Cumhuriyet, 16 Aralık 2004).
 “Tarih için 3 Ekim’i öneren... ve 3. yol istemleri...” (Cumhuriyet 17 Aralık 2004).
 “...sonucu 3 Ekim 2005’e kadar...” (Cumhuriyet, 18 Aralık 2004).
 “1 Aralık’ta televizyon... AB’nin 3 Ekim 2005 tarihinde... 2 yıl süresince adeta...” (Cumhuriyet, 20 Aralık 2004).

“...müzakerelerin 3 Ekimde başlamama... 3 Ekim’de bir uzlaş olup...” (Cumhuriyet, 30 Eylül 2005).
 “İngiltere 2 Ekim’i resmileştirdi. ...3 Ekim sabahı...2 Ekim günü resmi...” (Cumhuriyet, 1 Ekim 2005).
 “AB’nin 3 Ekim sözüne karşın...” (Cumhuriyet, 3 Ekim 2005).
 “...önceki metinde 7. paragrafta... 5. paragrafta yer alan...25 ülkenin imzaladığı... ilk 4 taslak... Gül, saat 21.00’de AKP Genel Merkezi’den...” (Cumhuriyet, 4 Ekim 2005).
 “Türkiye 35 başlık altında... ortalama 10 yıl sürecek.” (Cumhuriyet, 5 Ekim 2005).
 “5 Aralık’tan itibaren... Ardından da 2006 ocak ayından... AB’nin 45 yıllık birikimiyle...” (Cumhuriyet, 6 Ekim 2005).

Hürriyet, Zaman ve Cumhuriyet gazeteleri arasında; yapılan haberin inandırıcılığının sağlanılabilmesi için retorik tekniklerinden olan rakamların kullanılması ile ilgili belirgin bir farkın olmadığı tespit edilmektedir. Sayısal verilerin kullanımı sunulan haberin inandırıcılığı açısından önem taşımaktadır. Ancak haberin inandırıcılığı için sadece sayısal verilerin kullanılması yeterli olmamaktadır. Özellikle kaynak kişilerden aktarılan alıntılar, inandırıcılığın oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. Haber metinlerinde tırnak içinde yapılan alıntılar doğrudan alıntıyı oluştururken, tırnak işareti kullanılmadan yapılan alıntılar dolaylı alıntı, alıntılarının metnin kendi sesine dönüşmesi ise örtük alıntı olarak adlandırılmaktadır.

Doğrudan alıntı örnekleri;

“Başbakan Erdoğan, Kızılay Meydanı’nı dolduran büyük kalabalığa hitap ederken sözlerine “Bayramınız kutlu olsun. Geleceğimiz aydınlık olsun, her şey Türkiye için” diye başladı.” (Hürriyet, 19 Aralık 2004).
 “Avusturya’nın ‘imtiyazlı ortaklık’ inadı dün aşıldı. “Müzakere Çerçeve Belgesi konusunda mutabakata vardık.” Diyen Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, akşam saatlerinde tören için Lüksemburg’a gitti.”
 “Türkiye, AB’ye üye olmaya karlıdır ve bu süreci ulusal çıkarlarını ve ulusal onurunu koruyarak tamamlayacaktır” diyen Sezer, bu aşamanın geciktirilmesinin Türkiye’den çok Avrupa’nın kaybı olacağını vurguladı.” (Cumhuriyet, 2 Ekim 2005).

Dolaylı alıntı örnekleri;

“Ne kazandık. Serbest dolaşım konusu. Almanya ve bazı ülkeler, Türk işçisinin serbest dolaşımına, tarım ve altyapı fonu kullanımına kalıcı yasak koymak istedi. Türkiye itiraz etti ve “kalıcı kısıtlama” ifadesi yumuşatılarak gerekli olması halinde denildi.” (Hürriyet, 18 Aralık 2004).
 “Doğu ile Batı’nın kaygısı ortak: Türkiye’yi dışlamak hata olur” (Zaman 2 Ekim 2005).
 “Fransa Cumhurbaşkanı Chirac’ın da müzakerelerin olumlu sonuçlanmasının garantisinin bulunmadığı ve üyeliğe alternatif çözümlerin açıkça karara yansıtılmasını isteyeceği belirtildi.” (Cumhuriyet, 14 Aralık 2004).

Örtük alıntı örnekleri;

“Ve Türkiye’den yanıt beklendi. Geceyarısı, yaşanan bu tıkanma üzerine Fransa, Türkiye’ye Kıbrıs ile ilgili yeni bir teklif gönderildiğini ve gelecek yanıtı göre görüşmelere devam edileceğini açıkladı.” (Hürriyet, 17 Aralık 2004).
 “17 Aralık’a üç gün kala dışişleri bakanları ve Avrupa Parlamentosu, Türkiye’yi konuştu. Balkenende ve Schröder üç mesaj verdi: Tarih verilecek. Müzakerelerin ucu açık olacak. Hedef tam üyelik. Türkiye’den ise Rumlarla uyum protokolü için taahhüt istendi.” (Zaman, 14 Aralık 2004).
 “AB’ye göre Erdoğan, 16 Aralık’ta tanımaya ilişkin protokole imza garantisi vermezse büyük sorun yaşanacak.” (Cumhuriyet, 14 Aralık 2004).

Bir metnin inandırıcılığını sağlayabilmek için sadece metni yazan öznenin varlığı ve tutarlılığı yeterli gelmemektedir. Haber metinleri belli bir retorik çerçevesinde oluşturulurken haber kaynaklarından yapılan alıntılar retorik için önemli bir destek olmakla birlikte belli bir seçimi gerektirmektedir. Hürriyet, Zaman ve Cumhuriyet gazetelerinin farklı tarihlerdeki örnek olarak alınan haberleri incelendiğinde, inandırıcılığı sağlayabilmek/arttırmak için rakamlar haricinde retorik olarak alıntıları kullandıkları görülmektedir.

Hürriyet, Zaman ve Cumhuriyet gazetelerinin incelenen haberlerinde, alıntılara farklı oranlarda yer verdikleri tespit edilmektedir. Üç gazeteden haberlerinde doğrudan alıntıya en çok yer verenin Hürriyet gazetesi olduğu, onu Zaman gazetesinin ve Cumhuriyet gazetesinin takip ettiği saptanmaktadır. Hürriyet ve Zaman gazetelerinin birbirlerine yakın oranlarda haberlerinde dolaylı alıntılara yer verdikleri görülürken, haberlerinde örtülü alıntıya en çok yer veren gazetenin Cumhuriyet gazetesi olduğu tespit edilmektedir. Hürriyet gazetesinin, popüler gazete olması nedeniyle, her kültür seviyesinden insana ulaşabilme kaygısıyla, verdiği mesajların kolay algılanabilmesi için, tırnak içinde yapılan doğrudan alıntılara diğer gazetelere oranla daha fazla yer verdiği görülmektedir. Cumhuriyet gazetesinin ise, fikir gazetesi olması nedeniyle, haberlerini oluştururken, metnin kendi sesine dönüşen örtük alıntıları daha fazla kullandığı görülmektedir. Ancak bu durum gazetenin haber kaynağını belirtmeden yorum içeren haberlere yer vermesine neden olmaktadır. Haberin yorum içermesi ise, gazetecilik meslek etiği bakımından olumsuz bir durum oluşturmaktadır.

Akredite ya da akredite olmayan kaynaklardan yapılan alıntıların, gazetelerin makro ölçekte oluşturduğu söylemi doğrulayacak ifadelerden seçildiği tespit edilmektedir. Gazetelerin inandırıcılığını sağlayabilmek için yaptıkları alıntılarda, genelde doğrudan alıntıları tercih ettikleri ve böylece kendi argümanlarını destekleyebilecek imalarla metnin alternatif okuyuşlara kapanmasını sağladıkları, bazı durumlarda da örtük alıntı ve dolaylı alıntı yöntemlerinin de kullanıldığı görülmektedir.

SONUÇ

Bireyler, diğer bireylerle iletişim kurabilmek ve yaşamlarını devam ettirebilmek için; içinde yaşadıkları toplum ve kültürel değerleri anlamlandırmak zorundadırlar. İnsanoğlunun, etraftan haber alma gereksinimi ve isteği, hiç kuşku yok ki kitle iletişim araçlarından biri olan gazetenin doğmasına sebep olmaktadır. Modernizm ve sanayileşmenin ortaya çıkardığı bilgi birikimi ve teknolojik gelişmeler; basını ve dağıtımını kolaylaşan gazeteleri, insan yaşamının vazgeçilmez bir unsuru haline getirmektedir.

Gelişen dünyanın en büyük iletişim aracı olan basın, gücünü, yüzyıllara, ülkelerin toplum ve yönetim biçimlerinin çeşitliliğine karşın korumayı sürdürmektedir. İletişim çağının yaşandığı şu dönemde basın, sınır tanımayan olanakları ile anlatım özgürlüğünün de en kuvvetli aracı konumundadır. Öte yandan; bu araç, demokrasiyi benimseyen toplumlarda yasama, yürütme ve yargı güçlerinden sonra dördüncü sırada yer alan bir güç olarak, toplumsal bir kurum özelliği taşımaktadır.

Günümüzde basın, kamuoyunun oluşumunda etkisi, gücü ve belirleyici özellikleriyle en ciddi kurum olarak görülmektedir. Ancak basın, kamuoyunu yansıttığı kadar, onu biçimlendirme eğilimi de taşımaktadır. Basının kamu görevi; haber vermek, bilgilendirmek, eğitmek, denetlemek, eleştirmek, eğlendirmek, ayrıca kamuoyunun oluşmasına katkıda bulunmak ve oluşan bu kamuoyunu açıklamak olarak tanımlanmaktadır.

Bireylerin adeta mesaj bombardımanına tutulduğu günümüzde bir kitle iletişim aracı olarak basının, psikolojik (algılama, motivasyon) ve sosyolojik (aile, eğitim, grup kanaatleri vb.) unsurlar üzerindeki doğrudan etkileri, kamuoyu oluşum sürecinin en önemli unsuru olarak değerlendirilmektedir. Basının kamu algılamasını belirleme gücü, belirli motivasyonlar yaratması, tutum ve kanaatleri değiştirme, pekiştirme konusundaki yeteneği, psikolojik faktörler üzerinde de yönlendirme gücünün olduğunu göstermektedir.

Basının yönlendirme, etkileme ve özgürce oluşmasına katkıda bulunma amacıyla olduğu kamuoyu; sosyal yapının farklı renkleri ve bu renklerin farklı tonlarını bir araya getirebilme ve seslerini yükseltebilmelerine olanak sağlamaktadır. Basına bu

renklilik içinde farklı kültürlerden sentezlemeler yaparak yeni kültürler ortaya çıkartma sorumluluğu yüklenmektedir. Kitleler üzerinde sahip olduğu manipüle etme ve harekete geçirme özellikleri basını, araştırmacıların ilgi merkezine yerleştirmekte ve bu konuda çeşitli araştırmalar yapılmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, basının kamuoyu oluşturma ilişkisini açıklamak için yapılan araştırmalarda; gündem koyma ve saptama kuramının kitle iletişim araçlarının suskunluk sarmalı kuramı, bilgi açığı/gediği kuramı ve bağımlılık kuramı olmak üzere belli başlı dört kuramdan yararlanılmaktadır.

Basın, kamu hizmeti gören, sosyal sorumluluk anlayışıyla işlemesi beklenen, sahip olduğu nitelikleriyle hukuki bağlayıcılıkları olan, ancak bundan daha da önemlisi her etkinliği, her işlevi *etik* değerlerle donanmış, profesyonel bir meslek alanı olarak görülmektedir. Basın, en etkin gücünü haber verme işlevinden almaktadır. Bu nedenle haberin; doğru, çarpıtılmadan, kamu yararı çerçevesinde, sosyal sorumluluk bilinciyle özel yaşma saygılı, kişilik hak ve özgürlüklerini gözeterek üretilmesi beklenmektedir. Bu bağlamda, etik kavramının basın için önemli bir kavram olduğu düşünülmektedir.

Basın etiği; basın sektöründe çalışan gazetecilerin mesleklerini icra ederken uymak zorunda oldukları kurallar ve ilkelerden oluşmaktadır. Felsefenin bir alt dalı olan meslek etiğinin temel sorunsalını, kişinin davranışını özgürce seçip seçmemesi oluşturmakta ve seçim şansının olmadığı yerde meslek etiğinden söz etmek mümkün görülmemektedir. Çünkü özgür olmayan insan seçim yapamamakta; seçim yapabilen kişinin de yaptığı seçimin sorumluluğunu üzerine alması gerekmektedir. Ancak özgür yaşayan ve özgür düşünen insandan etik davranışlar beklenebilmektedir. Bu anlamda kamuoyunu doğru, çok boyutlu, hızlı, inanılır ve güvenilir bir şekilde bilgilendirme amacıyla olan basın kuruluşlarında görev yapan kişilerin, özgür davranışları gerekmektedir.

Muhabir, editör, haber müdürü, genel yayın yönetmeni, yazı işleri müdürü, iletişim sürecinde işin mutfağında yer alırken, medya organizasyonu içerisinde iletileri seçen, değiştiren, reddeden ve bu yolla da bir alıcı ya da alıcılar grubuna enformasyon akışını engelleyen kanal tutucu rolünü de üstlenmektedirler. Dolayısıyla, gazetecilik mesleği profesyonellerinin yaptığı seçimler, gazetecilik meslek etiğinin en önemli sorununu oluşturmaktadır.

Çeşitli etik teoriler, basında yaşanan etik sorunları tartışmak için elverişli zeminler sunmaktadır. Ancak; bunlar tek tek incelendiğinde gazetecilik meslek etiğiyle

birebir ilişkilendirilebilecek teorilerin “görevci etik anlayışı” ve “yararcı etik anlayışı” olduğu görülmektedir. Bu nedenle; çalışmanın kuramsal temeli oluşturulurken, sözkonusu iki etik teoriden de faydalanılmıştır.

Basın, hammaddesi olan haberi kullanarak kamuoyu oluşturma işlevlerini yerine getirirken, basın özgürlüğü ile bireylerin haber alma özgürlüğü karıştırılmakta ve iki özgürlük arasındaki sınırın nerede başlayıp nerede bittiği önemli bir etik sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Basında yaşanan etik sorunlar genel olarak; “haber, doğruluk, yorum ve reklam ayrımının yapılmaması, özel yaşam ve mahremiyetin dokunulmazlığı, haber kaynaklarıyla olan ilişkiler ve haber kaynağının gizliliği, çocuklara ilişkin haberler, çıkar çatışmaları, trajik olayların sunumu, armağanlar ve bedava geziler, tekelleşme, lotarya ve promosyon, basın kuruluşu sahiplerinin durumu ve genel yayın politikaları” başlıkları altında sıralanabilmektedir. Yapılan çalışmada üzerinde en çok durulan etik sorunları ise; habere yorum karıştırılması, eksilteli bilgiler ile haberin çarpıtılması ve kamuoyunun basın kuruluşu çıkarları doğrultusunda yönlendirilmesi oluşturmaktadır.

Medya araştırmaları içerisinde, neyin haber olacağı veya neyin haber olarak değerlendirilemeyeceği konuları, önemli bir sorunsalı oluşturmaktadır. Muhabirden genel yayın yönetmenine kadar, üretimde bulunan gazeteciler, elde edilen enformasyonlardan hangisinin haber yapılacağı konusunda bir takım ölçütler kullanmaktadırlar. Haber değerleri diye bilinen bu ölçütler, gazetecilik yapan kitle iletişim araçlarındaki yetkililerin; eylem ya da söylemlerin seçimi, biçimlendirilmesi ve yayınlanması sırasında kullandıkları profesyonel kodlardan oluşmaktadır.

Haber değerleri; *zamanlılık, yakınlık, önemlilik, ilgi çekme ve sonuç* olmak üzere beş ana başlık altında toplanabilmektedir. Bazen bu değerlere; *ilginçlik, gerçeklik, anlaşmazlık, kuşku, duygulara yönelme, yenilik, şimdi olması (tazelik), orijinallik* gibi değerler de eklenebilmektedir. Haberin içeriğinde olması gereken, hatta olmazsa olmazı olarak kabul edilen veriler, haberin unsurları olarak değerlendirilmektedir. Haberde yer alması zorunlu olan bu veriler, bir taraftan haberin içeriğini belirlerken, diğer taraftan da içeriğin tam ve eksiksiz olmasını sağlamaktadır. Haberde hangi verilerin olması gerektiği **5N 1K** (*Kim, Ne, Nerede, Neden, Ne zaman, Nasıl ?*) kuralına göre belirlenmektedir.

Neyin haber olup, neyin haber olmadığına karar verme sırasında, haber değerleri kriterlerine başvurulurken, daha sonraki haber üretim aşamasında ise; bir bakıma haberin üzerine inşa edildiği temel taşları oluşturan, haberin taşınması gereken özelliklere, kriterlere başvurulmaktadır. Haberin taşınması gereken özellikler; doğruluk ve gerçeklik, nesnellik, anlamlılık, tutarlık ve inanırılık olmak üzere beş ana başlık altında toplanmaktadır.

Liberal çoğulcu anlayışta medya dördüncü güç olarak toplumun aynası, haber, olayın özeti ve hikayesi olarak kabul edilmekte ve metnin gerçeklik kurgusu, bilimsel bir tutumla ilişkilendirilmektedir. Bu anlayışa göre haberin, demokratik işlevini gerçekleştirerek, kamuoyunu doğru, çok boyutlu, yansız, dengeli, hızlı ve yeterli biçimde bilgilendirdiği belirtilmektedir. Haberin sosyal bağlam içinde değerlendirildiği çağdaş haber araştırmalarında ise; haber, kendine özgü bir söylem biçimi olarak ele alınmakta, dolayısıyla farklı okunabileceği ileri sürülmektedir. Bu nedenle, haberde herkesin sesini duyurabilmesinin mümkün olmadığı, yansızlığı sağlamak adına akredite kaynakların ifadelerinin meşrulaştırıldığı, tarafsızlık, nesnellik, dengelilik gibi unsurların gereklerinin haber üretimi ve yazımı sırasında tümüyle yerine getirilemediği, yerine getirilse bile, haberde egemen söylemin yeniden üretilmesinin engellenemediği ileri sürülmektedir.

Haberin söylemi üzerine yapılan çalışmalar, haber metninde egemen toplumsal anlamların nasıl kurulduğunu, nasıl bilgi üretildiğini ve bu bilginin özne konumunu açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Haberi söylem olarak ele almak ve çözümlemek, haberi hazırlandığı süreçlerden ve toplumsal yapı içinde oluşan güç/iktidar ilişkilerinden koparmadan incelemek anlamına gelmektedir. Söylem analizi bağlama ilişkin bir analiz olduğundan, var olan güç/iktidar ilişkilerinin söylem içinde nasıl kurulduğunu açıklamaya yönelmektedir. Bu nedenle haberde kullanılan başlıklar, sözcük seçimleri, sentaks, cümlelerin ardı ardına gelmesiyle oluşan tutarlık ve nedensellik ilişkisi, temaların ardı ardına gelmesiyle oluşan tematik yapı, görsel materyaller çözülemeye tabi tutulmaktadır.

Araştırmanın hipotezini oluşturan; *“Farklı görüşleri temsil eden gazetelerin, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş süreci ile ilgili, kamuoyu oluşturma sürecinde kullandıkları farklı söylemsel stratejiler bulunmaktadır”* önermesi, yapılan araştırma neticesinde doğrulanmıştır. Hipotezin sınanabilmesi amacıyla 17 Aralık 2004 ve 3 Ekim

2005 tarihlerinde gerçekleştirilen tam üyelik müzakereleri ile ilgili haberler örnek olay olarak seçilmiştir. Araştırmanın örnekleme ise; bu tarihleri ortaya getirecek şekilde üçer gün öncesi ve sonrasında, AB'ye giriş konusunun manşetlere taşındığı birer hafta içinde; sağ, sol ve liberal basını temsil ettiği düşünülen Zaman, Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri olarak belirlenmiştir. 14 Aralık-20 Aralık 2004 ve 30 Eylül-6 Ekim 2005 tarihleri arasındaki birer haftalık sürede her gün üçer gazete, toplamda 42 gazete van Dijk'ın söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Van Dijk'ın haberlerle ilgili olarak geliştirdiği söylem analizi yöntemine göre, sözkonusu tarihlerdeki Hürriyet, Zaman ve Cumhuriyet gazetelerinin ilk sayfalarında yer alan AB'ye giriş sürecinde tam üyelik müzakerelerine ilişkin haberler incelenmiş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Hürriyet, Zaman ve Cumhuriyet gazetelerinin 17 Aralık 2004 ve 3 Ekim 2005 tarihlerinde gerçekleştirilen tam üyelik müzakerelerine ilişkin birer haftalık sürelerde ilk sayfalarında yer alan haberler ile ilgili nicel verilere göre; birinci sayfadan en fazla haber veren gazetenin Cumhuriyet gazetesi olduğu, ikinci sırada Zaman gazetesinin yer aldığı ve son sırada Hürriyet gazetesinin bulunduğu tespit edilmiştir. 17 Aralık 2004 ve 3 Ekim 2005 tarihlerinin bir gün öncesi ile bir gün sonrasında. her üç gazetenin birinci sayfadan verdikleri haber sayılarında artışlar görülmektedir. İncelenen dönemde gazetelerin bir taraftan konuya ilişkin gösterdikleri duyarlılığı ifade ederken, diğer taraftan; kendi görüşleri doğrultusunda kamuoyunu oluşturmak, etkilemek ve yönlendirmek için büyük çaba sarfettikleri ortaya çıkmıştır.

Her üç gazetenin birinci sayfadan verdikleri haberlerde, biçimsel sunum ve genel özellikler açısından farklılıklar bulunduğu görülmüştür. Manşet yapıları ile ilgili olarak, Hürriyet gazetesinin, popüler bir gazete olması nedeniyle, her türlü eğitim seviyesindeki kişilere ulaşabilme kaygısıyla, manşetlerinde daha büyük puntolar ve göze hitap eden görsel efektler kullandığı, fikir gazetesi olarak bilinen Zaman ve Cumhuriyet gazetelerinin ise, çizgilerinin dışına çıkmayarak manşetlerini daha küçük puntolarla ve görsel efektler kullanmadan verdikleri tespit edilmiştir.

AB müzakereleri ile ilgili sözkonusu üç gazete arasından en fazla fotoğraf veren gazetenin Zaman gazetesi olduğu görülmektedir. Ancak, bu fotoğrafların çoğunluğunu gazetecilik dilinde kelle fotoğraf diye bilinen küçük fotoğrafların oluşturduğu tespit edilmiştir. Diğer taraftan Hürriyet gazetesinin, büyük ve yer kaplayan, enstantane

fotoğrafları tercih ettiği ve üzerlerine efektler, grafikler, bazen de karikatürler yerleştirdiği görülmüştür. Cumhuriyet gazetesinin ise; diğer iki gazeteye göre ilk sayfasında konuyla ilişkili fotoğraflara en az yer veren gazete olduğu tespit edilmiştir.

Her üç gazetenin haber fotoğrafları incelendiğinde, kullanılan fotoğrafların başlıklar (alt, üst ve başlık), spotlar ve haber girişlerini tamamlayıcı nitelikteki karelerden seçildiği, başlık, spot ve haber girişlerini bütünlendiği görülmüştür. Fotoğrafların altında yer alan alt yazıların da gösterilen kareleri açıklar nitelikte olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca gazetelerin, kullandıkları fotoğrafları, temsil ettikleri görüş çerçevesinde kurguladıkları ve haber söylemlerine uygun karelerden seçtikleri ortaya çıkarılmıştır.

Uygulanan tematik analiz sonuçlarına göre; incelenen her üç gazetenin de başlıklarını, merak duygusunu uyandıracak şekilde ve belirli bir hiyerarşi içerisinde yapılandığı, bilgiyi en genelden vermeye başladığı, giderek spotlarında, haber girişlerinde ve haber içeriğinde konu hakkında daha geniş bilgilere ulaşılmasını sağladıkları tespit edilmiştir. Ayrıca başlıklarda, sıkça sansasyonel ve duygusal ifadeler yer verilerek okuyucunun habere çekilmesinin amaçlandığı görülmüştür. Ancak, gazetelerin kamuoyu oluşturma ve yönlendirme işlevleri çerçevesinden bakıldığında, bu durumun, gazetecilik etik normlarından uzaklaşmasına, tarafsız ve nesnel haberciliğin zedelenmesine ve habere olan güvenirliliğin azalmasına neden olduğu tespit edilmiştir.

Çoğu zaman gazete başlıklarındaki temalar, farklılıklar göstermektedir. Ancak bazen ortak temalara rastlanılabilmektedir. İki gazete arasında ortak temalar olduğu gibi, her üç gazetede birden ortak temalar bulunabilmektedir. İki gazete arasındaki ortak temaların daha çok Hürriyet ve Zaman gazeteleri arasında olduğu tespit edilmiştir. Haberlerde ana fikrin, hiyerarşik bir düzenleme ile özetlenerek verildiği ve haber başlıklarında verilen temaların genel çerçevesinin çizildiği görülmüştür. Fakat gazetelerin olayları haber formu içinde sunarken haber yazımında bir standartlaşmaya, tektipleştirmeye gittikleri tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında ele alınan üç gazetenin de haber girişlerinde spotları tercih ettiği ve ana haberlerini destekleyen küçük haberleri de spot haber formatında verdikleri görülürken, Cumhuriyet gazetesinin diğer gazetelere göre daha fazla sayıda ve daha uzun spotlar kullandığı tespit edilmiştir. Spotlar ve haber girişlerinde özet olarak verilen haberin ana temasında, büyük ölçüde ana olayın bağlamı ve ilgililerine

yönelik bilgilerin yer aldığı görülmüş, bu durumun, haberin temasında neler olduğunun ilk bakışta görülmesini sağladığı ve haberin devamını okumak istemeyen okuyucular için de bir kolaylık oluşturulduğu ortaya çıkarılmıştır.

İncelenen üç gazetenin de gazetecilik pratikleri içinde geliştirilen şemaya uydukları görülürken, temaları kendi söylemleriyle farklı şekillerde kurgulayarak verdikleri ve aralarındaki farkın kullandıkları söylemlerden kaynaklandığı anlaşılmıştır. Buna göre, Hürriyet ve Zaman gazetelerinin birbirine benzer yapılarda haberlerini kurguladıkları ve egemen söylemi destekler nitelikte söylemler oluşturdukları gözlemlenirken; Cumhuriyet gazetesinin diğer iki gazeteden farklı bir kurgulama ile egemen söyleme karşıt bir söylem geliştirerek haberlerini oluşturduğu tespit edilmiştir.

Şematik analiz sonuçlarına göre; her üç gazete ana olayı, başlık ve haber girişlerinde özetleyerek verirlerken, aralarındaki farklılığın ana olayın sunumunda ortaya çıktığı görülmüştür. Hürriyet ve Zaman gazetelerinin, hükümeti desteklediklerini gösteren ifadeler kullanarak ana olayı sundukları, Cumhuriyet gazetesinin ise; karşı ifadeler kullanarak ana olayı sunduğu tespit edilmiştir. Gazetelerin, kendi görüşlerini başkalarının ağızından kelimeler ile aktardıkları ve bu aktarılan görüşleri o kişilerin görüşleriymiş gibi alıntılıdıkları tespitler arasında bulunmaktadır. Bu durum, gazetelerin kendi dünya görüşlerini gizlemek anlamında kolaylık sağlarken, kamuya yanlış bilgiler verdiklerini ve meslek ahlakını hiçe saydıklarını göstermektedir. Ayrıca her üç gazetenin yorum içeren ifadelere çokça yer vermesi, doğruluk ve nesnellik ilkelerini zedeleyerek, kamuoyu oluşum sürecinde inanırlık ve güvenilirliği azalttığı görülmüştür.

Ana olay ile ilgili en önemli sonucun; Türkiye'nin verdiği 42 yıllık mücadele sonunda, müzakerelerin resmen başlamış olmasının oluşturduğu tespit edilmiştir. Her üç gazetenin birden bu önemli sonucu başlıklarında duyurduğu, Hürriyet gazetesinin sonucu coşku ile karşıladığı, Zaman gazetesinin biraz daha ılımlı yaklaştığı, Cumhuriyet gazetesinin ise temkinli davrandığı, hatta durumu eleştirdiği görülmüştür.

İnceleme kapsamında, her üç gazetenin farklı tarihlerdeki haberlerine bakıldığında, olay ile ilgili ardalana ait bilgilerin eksik olduğu ya da hiç yer almadığı görülmüştür. Özellikle 1960'lardan günümüze kadar devam eden yaklaşık 42 yıllık süreçte Türkiye'nin Avrupa Birliğine girebilmek için ne tür mücadeleler verdiği ve bu süreçte yaşananlar ile ilgili bağlam oluşturacak ardalana bilgilerine rastlanılmamıştır. Bu

durum, gazetelerin haberlerinin bağlamdan kopuk olduğunu ifade etmektedir. Olayların veriliş biçimi incelendiğinde, her üç gazetenin yorumlara çokça yer verdiği ve taraflı haber sundukları gözlemlenmiştir.

Üç gazetenin de incelenen haberlerinde haber kaynaklarını toplumda güç/iktidar sahibi kişi ve kurumlar olarak birincil tanımlayıcılar olan akredite kaynaklardan oluşturması, kaynak söylemlerinin, dolayısıyla egemen söylemlerin yeniden üretildiğini ve birincil tanımlayıcıların söylemlerinin ikincil tanımlayıcı konumundaki gazeteler tarafından yayıldığını göstermektedir. Ayrıca her üç gazetenin de kaynak olarak van Dijk'ın "kültürel seçkinler" olarak adlandırdığı, birincil tanımlayıcılara bağlı kaldığı ve bu nedenle de gazete söylemlerinin kullandıkları kaynakların söylemleri etrafında kapandığı tespit edilmiştir. Gazetelerin kullandıkları kaynaklar ile ilgili diğer dikkat çekici noktayı; sözkonusu gazetelerin kaynaklarını yayın politikaları doğrultusunda seçtikleri ve haber sunumlarında kaynakların kendi söylemlerini destekleyecek nitelikteki sözlerine yer vermeleri oluşturmaktadır. Böylelikle kamuoyu oluşum sürecinde kültürel seçkinlerin söylemleri, baskın söylemler olarak anlamları kapatmakta ve egemen söylemler yeniden üretilmektedir.

Mikro yapıya yönelik olarak yapılan sentaktik analiz sonuçlarına göre; her üç gazetenin de haberlerini oluştururken, kısa, basit ve etken cümleleri kullandıkları ve kullanılan bu basit ve kısa cümlelerin okuyucuya anlama kolaylığı sağladığı tespit edilmiştir. Gazetelerin yayın politikaları doğrultusunda etken cümleleri farklı amaçlarda kullandıkları görülmüştür. Kimi zaman eylemi gerçekleştiren etken öznenin, güçlü konumda gösterilip yüceltildiği görülürken, kimi zamanda güçsüzleştirilip pasifleştirildiği tespit edilmiştir.

Sözcük seçimlerinin analizinde; Hürriyet ve Zaman gazetelerinin haberlerinde yer verdikleri sözcüklerle açıkça olmasa da örtük olarak Başbakan ve hükümetin icraatlarının desteklendiği gözlemlenirken, Cumhuriyet gazetesinde, yapılan icraatlardan memnun olunmadığı, hükümetin ve icraatlarının desteklemediğini gösteren ifadelerin yer aldığı tespit edilmiştir. Gazetelerin haberlerini kurgularken seçtikleri sözcükler, bir taraftan gazetelerin politik tavırları ve dünya görüşleri hakkında ipuçları verirken, diğer taraftan da gazetelerin haber söylemlerini nasıl oluşturduklarını göstermektedir.

Hürriyet, Zaman ve Cumhuriyet gazeteleri arasında; haberin inandırıcılığının sağlanabilmesi için retorik tekniklerinden olan rakamların kullanılması ile ilgili belirgin bir farkın olmadığı tespit edilmiştir. Retorik tekniklerinden bir diğeri olan alıntılar ile ilgili olarak, Hürriyet, Zaman ve Cumhuriyet gazetelerinin alıntılara farklı oranlarda yer verdikleri görülmüştür. Üç gazeteden haberlerinde doğrudan alıntıya en çok yer verenin Hürriyet gazetesi olduğu, onu Zaman gazetesinin ve Cumhuriyet gazetesinin takip ettiği saptanmıştır. Hürriyet ve Zaman gazetelerinin birbirlerine yakın oranlarda dolaylı alıntılara yer verdikleri görülürken, örtülü alıntıya en çok yer veren gazetenin Cumhuriyet gazetesi olduğu tespit edilmiştir. Akredite ya da akredite olmayan kaynaklardan yapılan alıntılarının, gazetelerin makro ölçekte oluşturduğu söylemi doğrulayacak ifadelerden seçildiği, gazetelerin inandırıcılığı sağlayabilmek için yaptıkları alıntılarda, genelde doğrudan alıntıları tercih ettikleri ve böylece kendi argümanlarını destekleyebilecek imalarla metnin alternatif okuyuşlara kapanmasını sağladıkları görülmüştür.

Yapılan çalışma neticesinde basının, çoğulcu anlayışın iddiasının aksine, birincil tanımlayıcıların söylemlerini yayan ikincil tanımlayıcı olarak, var olan toplumsal güç/iktidar yapısının yeniden üretilmesine katkı sağladığı, kamuoyu oluşum sürecinde kültürel seçkinlerin söylemlerinin, başat söylemler olarak anlamları kapattığı görülmüş ve basının, toplumsal yapılanma ve demokrasinin gelişmesine katkıda bulunma sorumluluğu ve görevi kapsamında, bilgilendirme ve haber verme kadar önemli olan kamuoyunu oluşturma ve yansıtma görevini, çoğulcu anlayışın bakış açısıyla gerçekliğin aynası ve dördüncü kuvvet tanımlamasının dışında kalarak yerine getiremediği tespit edilmiştir.

Elde edilen tüm bu veriler ve değerlendirmeler neticesinde, basının, basın meslek ilkeleri ve etik değerlerle bağdaşmayacak şekilde; doğru, nesnel ve güvenilir habercilikten uzaklaştığı, dolayısıyla, habere ve haberciye olan güven unsurunu azalttığı veya yok ettiği, yanlış davranarak kamuoyu oluşturduğu görülmektedir. Bu yüzden basının, kamuoyunun sadece sesi değil, aynı zamanda onun motoru olduğu bilinç ve sorumluluğu ile hareket ederek, tarafsız, nesnel, doğru ve güvenilir bilgilerle kamuyu aydınlatması ve özgür bir kamuoyunun oluşmasına katkı sağlaması gerektiği düşünülmektedir.

İncelenen gazetelerin haberlerinde, AB'ye girilmesi halinde bu durumun Türkiye'ye ne tür getirilerinin olacağı, zarar ve faydalarının neler olacağı konusunda yeterince bilgiye rastlanılmamış ve kamu bu konuda gerektiği şekilde aydınlatılmamıştır. Avrupa Birliği de Türkiye'yi halkın AB'yi yeterince tanımadığı konusunda eleştirmektedir. Basına kamuoyunu AB'nin nitelikleri ve bu birliğe üye olunursa Türkiye'ye kazandıracakları/kaybettirecekleri konusunda bilgilendirme açısından önemli görevler düşmektedir. Basının, Türkiye'nin AB'ye giriş sürecinde, müzakerelerin hangi aşamalarda olduğu, hangi maddeler ve konular üzerinde uzlaşım sağlanacağı ve müzakere süreci seyrinin ne olduğu konularında kamuoyuna doğru, yansız ve tutarlı bilgiler aktarması gerekmektedir.

Basın sektöründe görülen tekelleşme, yanlı haberlerin çıkmasına neden olmakta ve demokrasinin temelini oluşturan çok sesliliği engellemektedir. Çoğu zaman bir yaptırım gücü olmayan basın meslek kuruluşlarının düzenledikleri basın meslek ilkeleri yeterli olmamaktadır. Bu durumun önüne geçebilmek için gerekli yasal düzenlemelerin oluşturulması ve oto kontrol sisteminin daha iyi çalışır duruma getirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- ABADAN UNAT, Nermin (1972-1973), **Kamuoyu Ders Notları**. Ankara Üniversitesi SBF, BYYO, (Teksir), Ankara.
- AKÇALI, Nazif (1995), **Siyaset Bilimine Giriş**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- ALANKUŞ, Sevda (1995), **Temsili Kamuoyu**, Ders Notları, Ankara.
- ARAT, Necla (1996), **Etik ve Estetik Değerler**, Telos Yayıncılık, İstanbul.
- ARSAN, Esra (2003), “Haber ve Habercilik”, **Gazetecilik ve Habercilik Habercinin El Kitabı**, Der. Sevda Alankuş, IPS İletişim Vakfı Yayınları, İstanbul ss: 119-32.
- ARSLAN, Ahmet (1998), **Felsefeye Giriş**, Vadi Yayınları, İstanbul.
- ARSLAN, Umut Tümay (2002), “Haberde Yeni Olan Nedir?”, **Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Gazi Üni. İlet. Fak. Basımevi, Ankara, ss: 71-92.
- ASLAN, Kemal (2002), **Haberin Yol Haritası**, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- ASLAN, Necip (1962), **Jean Jacques Rousseau: Hayatı, Sanatı, Eserleri**, Varlık Yayınları, İstanbul.
- ASLANEL, M. Nazan (1993), **Kamuoyu ve Kamuoyunun Oluşmasında Kitle Haberleşme Araçlarının Rolü**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- ATABEK, Necdet/Dağtaş Erdal (1998), **Kamuoyu ve İletişim**, Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayını, Eskişehir.
- AZİZ, Aysel (1992), “Eyvah Basın”, **TÜSİAD Dergisi**, ss: 52-56.
- AZİZ, Aysel (1994), “Kitle İletişim Araçlarının Kamuoyunu Etkileme Gücü”, **Kitle İletişim Araçları ve Kamuoyu Semineri**, İktisadi Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul.
- BARDAKÇI, İlhan (1968), **Gazetecilik Rejimleri, Tarihi, Tekniği**, Tokyo Matbaası, Ankara.
- BARHES, Roland (1993), **Bir Aşk Söyleminden Parçalar**, Çev. Tahsin Yücel, Metis Yayınları, İstanbul.

- BEKTAŞ, Arsev (1996), **Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- BERGER, John (2002), **Girme Biçimleri**, Çev. Yurdanur Salman, Metis Yayınları, İstanbul.
- BİLGİN, Nuri (2003), **Sosyal Psikoloji Sözlüğü Kavramlar Yaklaşımlar**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- BİLLINGTON, Ray (1997), **Felsefeyi Yaşamak**, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BOZDAĞ, İsmet (1992), **Dünyada ve Türkiye’de Basın İstibdadı**, Emre Yayınları, İstanbul.
- BUDAK, Leyla (1995), “Baskı Grupları-Basın İlişkisi Bir Baskı Grubu Olarak Basının Değerlendirilmesi”, *Düşünceler* (Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi), Sayı 8, Ege Üni. Basımevi, İzmir, ss: 199-228.
- BÜLBÜL, Rıdvan (2001/a), **İletişim ve Etik**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- BÜLBÜL, Rıdvan (2001/b), **Haberin Anatomisi ve Temel Yaklaşımlar**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- CEYLAN, Yasin (1999), **Din ve Ahlak**, Doğu-Batı Düşünce Dergisi, Felsefe, Sanat ve Kültür Yayınları, Sayı 4, Ankara.
- COWARD, Rosalind/ Ellis John (1985), **Dil ve Maddecilik**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÇAM, Esat (2000), **Siyaset Bilimine Giriş**, Der Yayınları, İstanbul.
- ÇAPLI, Bülent (2002), **Medya ve Etik**, İmge Kitabevi, Ankara.
- DAVER, Bülent (1973), **Siyasal Bilime Giriş**, Ankara Üniversitesi SBF Yayını, Sevinç Matbaası, Ankara.
- DİNÇER, Müjde Ker, (1998), **Lobicilik**, Alfa Basım, İzmir.
- DOMENACH, Jean-Marie (1995), **Politika ve Propaganda**, Çev. Tahsin Yücel, Varlık Yayınları, İstanbul.
- DÖNMEZER, Sulhi (1968), **Basın Hukuku**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul.

- DURŞUN, iler (2001), **TV Haberlerinde İdeoloji**, İmge Kitabevi, Ankara.
- ERDOĞAN, İrfan/Alemdar Korkmaz (1990), **İletişim ve Toplum**, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- ERDOĞAN, İrfan (14.05.2005), “Dördüncü Güç Fikrinin Kökeni”, <http://www.dorduncukuvvetmedya.com/arastirma/irfaner.htm>
- ERGÜL, Hakan (2000), **Televizyonda Haberin Magazinleşmesi**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ERYILMAZ, Tuğrul (2003), “Muhabirliğe Kısa Bir Giriş” **Gazetecilik ve Habercilik Habercinin El Kitabı**, Der. Sevda Alankuş, IPS İletişim Vakfı Yayınları, İstanbul, ss: 177-191.
- FAİRCLOUGH, Norman (1998), **Discourse and Social Change**, Polity Press, Cambridge.
- FAİRCLOUGH, Norman and Ruth Wodak (1997), “Discourse As Social Interaction, Discourse Studies:A Multidisciplinary Introduction”, **Critical Discourse Analysis**, Ed. By Teun A van Dijk, Vol. 2, Sage Publication, London, ss: 255-284.
- FEJES, Fred (1999), “Eleştirel Kitle İletişimi Araştırması ve Medya Etkileri”, **Medya İktidar İdeoloji**, Der. ve Çev. Mehmet Küçük, Bilim Sanat/Ark Yay., Ankara, ss: 309-329.
- GEVGİLİLİ, Ali (1988), **Dünyada ve Türkiye’de Çağdaş Basısının Gelişimi ve Sorunları**, Basın Yayın Yıllığı, Sayı:1, No:3, İstanbul.
- GİRGİN, Atilla (1998), **Haber Yazma Teknikleri “Haberci Adayının El Kitabı”**, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- GİRGİN, Atilla (2003), **Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik’i**, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- GÖKÇE, Orhan (2003), **İletişim Bilimine Giriş**, Turhan Kitabevi, Ankara.
- GÜRDAŞ, Aytül (1994), **Haber Metinlerinin Söylemsel Analizi Üzerine Bir Çalışma: Haberin Tarafsızlığı Açısından Tür Basımında Temizlik İşçileri**

- Grevi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik ABD, Ankara.
- GÜZ, Nurettin (1997), “Türk Basınında Kamuoyu Araştırmalarının Yönlendirme Aracı Olarak Kullanılması”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 1, Cilt 1, Ankara, ss: 45-73
- HABERMAS, Jürgen (1997), **Kamusallığın Yapısal Dönüşümü**, Çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar, İletişim Yayınları, İstanbul.
- HACKET, R.I. (1998), “Bir Paradigmanın Önemini Yitirışı: Haber Medyası Çalışanlarında Yanlılık ve Nesnellik”, Çev. Ayşe İnal, *İlef Yıllık* (Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi), Ankara, ss: 31-72.
- HALL, Stuart (1997), **Representation**, Sage Publicatin, London.
- HALL, Stuart (1999), “İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulmanın Geri Dönüşü”, **Medya İktidar İdeoloji**, Der. Ve Çev. Mehmet Küçük, Bilim ve Sanat Yayınları/Ark, Ankara, ss: 77-126.
- IŞIK, Metin (2000), **İletişimden Kitle İletişimine**, Mikro Yayınları, Konya.
- İÇEL, Kayıhan (1990), **Kitle Haberleşme Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul.
- İNAL, Ayşe (1992), **An Analysis of Turkish Daily Pres: Event Selection, Text Construction and News Production**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, ODTÜ, Ankara.
- İNAL, Ayşe (1994), “Haber Üretim Sürecinde İki Farklı Yaklaşım”, *İLEF Yıllık*, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları/3, Ankara, ss: 155-177.
- İNAL, Ayşe (1995), “Yazılı Basın Haberlerinde Yapısal Yanlılık Sorunu”, *Toplum ve Bilim*, Birikim Yayınları, İstanbul, ss: 111-134.
- İNAL, Ayşe (1996), **Haberi Okumak**, Temuçin Yayınları, İstanbul.
- İRVAN, Süleyman (2003), “Medya ve Etik”, **Medya Etik ve Hukuk Habercinin El Kitabı**, Der. Sevda Alankuş, IPS İletişim Vakfı Yayınları, İstanbul, ss: 51-83.
- JENSEN, Klaus Bruhn (1995), **The Social Semiotics of Mass Communication**, Sage Publication, London.
- KAPANİ, Münci (1998), **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınevi, Ankara.

- KARABAY, Nahide (2000), **Gazetecilik ve Haber**, Meta Basım, İzmir.
- KER DİNÇER, Müjde (1998), **Lobicilik**, Alfa Basım, İzmir.
- KILIÇ, Deniz (2005), “Haber Yapma Sürecinin Belirleyici Unsurları ve Basın Ahlakı”, *Selçuk İletişim*, Cilt 3, Sayı 4, Konya, ss: 130-141.
- KRESS, Gunther (1996), “Representational Resources and the Production of Subjectivity”, **Text and Practices: Reading in Critical Discourse Analysis**, Haz C.R. Caldas-Coulthard; ve M. Coulthard, London: Routledge, ss: 15-32.
- KUÇURADİ, Ionna (1994), **Uludağ Konuşmaları: Özgürlük, Ahlak, Kültür Kavramları**, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları No:1, Ankara.
- KULA, Nesrin (2002), “Gazetelerde Yeralan Polise Yönelik Haberlerdeki Söylemsel Boyutlar”, *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1-2, Ankara, ss: 187-203.
- KUNELİUS, Risto (1994), “Order and Interpretation: A Narrative Perspective on Journalistic Discourse”, *European Journal of Communication*, vol 9, ss: 249-262
- KÜÇÜKKALAYLAR, Berna (2002), **Gazetelerde Haber Dilinin Özellikleri ve Kültürel Farklılıklar Doğrultusunda Anlamlandırılması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik ABD, İzmir.
- LACLAU, Ernesto./Mouffe Chantal (1994), **Hegemonya ve Sosyalist Strateji**, Birikim Yayınları, İstanbul.
- MC. QUAIL, Denis (1994), **Kitle İletişim Kuramı**, Çev. A. Haluk Yüksel, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- MC QUAIL, Denis/Sven Windal (1997), **Kitle İletişim Modelleri**, Çev. Konca Yumlu, İmge Kitabevi, Ankara.
- MERAY, Seha L (1954), **Halk Efkarı ve Yoklaması**, Ankara Üniversitesi SBF Yayını, Ankara.
- MİLLS, Sara (1997), **Discourse, The New Critical Idiom**, Roudledge, London.
- MUTLU, Erol (1998), **İletişim Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları/Ark, Ankara.

- NOELLE-NEUMANN, Elisabeth (1998), **Kamuoyu Suskunluk Sarmalının Keşfi**, Çev. Murat Özkök, Dost Kitabevi, Ankara.
- NUTTAL, Jon (1997), **Ahlak Üzerine Tartışmalar**, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- ONARAN, Alim Şerif (1984), **Kamuoyu**, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- ÖKSÜZ, Onur (2001), **Türkiye’de Ulusal Gazetelerin Kamuoyu Oluşturmadaki Rolü: “1999 Genel Af Yasası Örneği”**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik ABD, İzmir.
- ÖKTEM, Niyazi (1986), “*Kamuoyu Oluşturmasında Basının Eğitim İşlevi ve Kamu Yararı Ölçütü*”, **Genç Gazeteciler Eğitim Semineri**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Yayın No:19, İstanbul.
- ÖNGÖREN, Gürsel (1998), **Medya ile Mücadele Rehberi**, Çınar Yayınları, İstanbul.
- ÖNÜR, Nimet (1996), Kamuoyu Araştırmaları Dersi Notları, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi, İzmir.
- ÖNÜR, Nimet (2002), **Küreselleşen Dünyada İletişim ve Toplum**, Alp Yayınevi, Ankara.
- ÖZEK, Çetin (1996), **Basın Kendini Sorguluyor**, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- ÖZER, Ömer (1999), “Haber Söylemi: Türk Yunan İlişkilerine Yönelik Haberlerin Türk Basınında Sunumu”, **İletişim** (Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi), Gazi Üni. İlet. Fak. Basımevi, Ankara, ss: 121-154.
- ÖZERKAN ALTINAL, Şengül /İnceoğlu Yasemin (1997), **İletişimde Etkileme Süreci-Seçim Kampanyalarından Örnekler**, Metinler Matbaacılık, İstanbul.
- ÖZGEN, Mahmut İhsan (1994), **Basın Meslek Etiği ve Yasalar**, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- ÖZGEN, Murat (1998), **Kurumsal, Kuramsal ve Tarihsel Açından Gazetecinin Etik Kimliği**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, Tezler Dizisi No:53, İstanbul.
- ÖZGEN, Murat (2002), **Gazetecinin Etik Kimliği**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul.

- ÖZSOY, Osman (1998), **Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma**, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- PALACI, Havva (1998), **Yazılı Basında Memur Eylemleri Egemen Söylemin Yeniden İnşası Üzerine Bir Örnek Olay Çalışması** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik ABD, Ankara.
- PIEPER, Annemarie (1999), **Etiğe Giriş**, Çev. Veysel Atayman, Gönül Sezer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- POSTMAN, Neil/Powers Steve (1996), **Televizyon Haberlerini İzlemek**, Çev. Aslı Tunç, Kavram Yayınları, İstanbul.
- QUALTER, H.Trence (1983), **Opinion Control In The Democracies**, Macmillan, London.
- RİGEL, Nurdoğan (2000), **Rüya Körleşmesi**, Der Yayınları, İstanbul.
- SAĞNAK, Mehmet (1996), **Medya Politik**, Eti Kitapları, İstanbul.
- SALI, Murat (14.05.2005), “Kitle İletişim Araçlarının Gündem Oluşturma Fonksiyonu”, <http://www.dorduncukuvvetmedya.com/article.php?sid=1911>
- SENNETT, Richard (1996), **Kamusal İnsanın Çöküşü**, Çev. Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Kitabevi, İstanbul.
- SEVERİN, Werner, J./Tankard James Wr. (1994), **İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri ve Kitle İletişim Araçlarında Kullanımları**, Çev. Ali Atıf Bir ve Serdar Sever, Kibele Sanat Merkezi, Eskişehir.
- SEZER, Duygu (1972), **Kamuoyu ve Dış Politika**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Yayın No:339, Ankara.
- SOYGÜDER, Şebnem (2003), **Eyvah Paparazzi**, Om Yayınevi, İstanbul.
- SÖZEN, Edibe (1997), **Medyatik Hafıza**, Timaş Yayınları, İstanbul.
- SÖZEN, Edibe (1999), **Söylem**, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- ŞENYAPILI, Önder (1981), **Toplum ve İletişim**, Turhan Kitabevi, Ankara.
- TOKGÖZ, Oya (1978), “Siyasal Toplumsallaşmada Kitle Haberleşme Araçlarının Rolü ve Önemi”, *AÜ. SBF. Dergisi*, Cilt 33, Sayı3-4, Ankara, ss: 79-92.

- TOKGÖZ, Oya (2000), **Temel Gazetecilik**, İmge Kitabevi, Ankara.
- TOPÇUOĞLU, Nur (1996), **Basında Reklam ve Tüketim Olgusu-Türkiye’de Yeni Gazetecilik Yönelimleri ve Basının Sosyo-Kültürel Değişimdeki Rolü**, Vadi Yayınları, Ankara.
- TUTAR, Hasan/Yılmaz M. Kemal (2003), **Genel İletişim Kavramlar ve Modeller**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara
- ULAŞ, Sarp Erk (2002), **Felsefe Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- ÜŞÜR, Serpil Sancar (1997), **İdeolojinin Serüveni**, İmge Kitabevi, Ankara.
- VAN DİJK, Teun A. (1983), “Discourse Analysis: Its Development and Application to the Structure of News”, **Journal of Communication**, Vol 33, Issue 2, ss: 20-43.
- VAN DİJK, Teun A. (1988/a), **News as Discourse**, Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, Hillsdale, New Jersey.
- VAN DİJK, Teun A. (1988/b), **News Analysis**, Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, Hillsdale, New Jersey.
- VAN DİJK, Teun A. (1991), “The Interdisciplinary Study of News as Discourse”, **A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research**, Ed. by Klaus Bruhn Jensen and Nicholas W. Jankowski, Routledge, London, ss: 108-120
- VAN DİJK, Teun A. (1999), “Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları”, **Medya İktidar İdeoloji**, Derleyen ve Çeviren Mehmet Küçük, Bilim ve Sanat Yayınları/Ark, Ankara, ss: 331-395.
- VURAL, Ali Murat (1999), **Yerel Basın ve Kamuoyu**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:1141, Eskişehir.
- VURAL, Ali Murat (2000), **Basın, Kamuoyu ve Üniversite**, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:1243, Kurgu Dergisi Sayı:17, Eskişehir, ss: 117-126
- WODAK, Ruth (1996), **Disorders of Discourse**, Real Language Series, Longman, London.
- WODAK, Ruth (1997), **Gender and Discourse**, Sage Publications, London.

- YAĞCIOĞLU, Semiramis (2002), “Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Disiplinler Arası Bir Yaklaşım”, **1990 Sonrası Laik Antilaik Çatışmasında Farklı Söylemler**, Der Semiramis Yağcıoğlu, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, ss: 3-34.
- YAĞLI, Soner (2003), **1980 Sonrası Türk Yazılı Basımındaki Yapısal Değişimin Haber Söylemine Yansıması**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik ABD, İzmir.
- YUMLU, Konca (1994), **Kitle İletişim Kuram ve Araştırmaları**, İzmir.
- YÜKSEL, Haluk/Demiray, Uğur (1988), **Basımın Toplumsal İletişimindeki İşlevleri**, Anadolu Üniversitesi Eğitim Teknolojisi ve Yaygın Eğitim Vakfı Eğitim Araştırma ve Bilimsel Yayınlar Dizisi No:2, Eskişehir.
- ZEYTİNLİ, Murat (1996), “Uluslararası Haber Dolaşımının Sorunları”, **Yeni Türkiye**, Sayı 12, Ankara ss: 1101-1111.
- Türkçe Sözlük (1998), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi (1986), Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul.
- 14 Aralık 2004 tarihli **HÜRRİYET, ZAMAN, CUMHURİYET** Gazeteleri.
- 15 Aralık 2004 tarihli **HÜRRİYET, ZAMAN, CUMHURİYET** Gazeteleri.
- 16 Aralık 2004 tarihli **HÜRRİYET, ZAMAN, CUMHURİYET** Gazeteleri.
- 17 Aralık 2004 tarihli **HÜRRİYET, ZAMAN, CUMHURİYET** Gazeteleri.
- 18 Aralık 2004 tarihli **HÜRRİYET, ZAMAN, CUMHURİYET** Gazeteleri.
- 19 Aralık 2004 tarihli **HÜRRİYET, ZAMAN, CUMHURİYET** Gazeteleri.
- 20 Aralık 2004 tarihli **HÜRRİYET, ZAMAN, CUMHURİYET** Gazeteleri.
- 30 Eylül 2005 tarihli **HÜRRİYET, ZAMAN, CUMHURİYET** Gazeteleri.
- 2 Ekim 2005 tarihli **HÜRRİYET, ZAMAN, CUMHURİYET** Gazeteleri.
- 3 Ekim 2005 tarihli **HÜRRİYET, ZAMAN, CUMHURİYET** Gazeteleri.
- 4 Ekim 2005 tarihli **HÜRRİYET, ZAMAN, CUMHURİYET** Gazeteleri.
- 5 Ekim 2005 tarihli **HÜRRİYET, ZAMAN, CUMHURİYET** Gazeteleri.
- 6 Ekim 2005 tarihli **HÜRRİYET, ZAMAN, CUMHURİYET** Gazeteleri.
- 7 Ekim 2005 tarihli **HÜRRİYET, ZAMAN, CUMHURİYET** Gazeteleri.

EK-1**GAZETELERDE YER ALAN HABER BAŞLIKLARI, SPOTLAR VE HABER GİRİŞLERİ****14 Aralık 2004****Hürriyet****Sürmanşet:**

“Son gece zirvesi”

Alt Başlık:

“Fransa, Türkiye için ikinci bir seçeneğin bildirgeye konulması konusunda ısrarcı olursa Schröder-Erdoğan-Chirac arasında bir “son gece zirvesi” yapılacak.”

Spotlar:“*Chirac’ın istediği ifade.* 17 Aralık zirvesinin sonuç bildirgesi, üç liderin görüşmesinde kesin şeklini alacak. Chirac, bildirgeye “Müzakereler başarısız olursa, Türkiye’nin de rızasıyla Ankara’ya özel bir statü tanınması” ifadesinin eklenmesini istiyor.”“*Schröder sıcak bakmıyor.* Ancak Almanya Başbakan’ı Schröder, bu ifadeye sıcak bakmıyor. Eğer Schröder, Chirac’ın önerisini kabul ederse, Alman muhalefetinin arzusuyla örtüşen bu duruma boyun eğmiş olacak ve rakiplerine büyük koz verecek.”**Zaman****Manşet:**

“Avrupa Türkiye’ye kilitlendi”

Spot:

“17 Aralık’a üç gün kala dışişleri bakanları ve Avrupa Parlamentosu, Türkiye’yi konuştu. Balkenende ve Schröder üç mesaj verdi: Tarih verilecek. Müzakerelerin ucu açık olacak. Hedef tam üyelik. Türkiye’den ise Rumlarla uyum protokolü için taahhüt istendi.”

Cumhuriyet**Üst Başlık:**

“AB’ye göre Erdoğan, 16 Aralık’ta tanımaya ilişkin protokole imza garantisi vermezse büyük sorun yaşanacak.”

Manşet:

“Ya Kıbrıs ya tarih”

Spotlar:“*Perşembe karar gecesi.* AB Dönem Başkanı Hollanda, 16 Aralık akşamı liderlerin belirleyeceği müzakere tarihin, gece yarısı Erdoğan’a bildirecek. Buna karşılık “Kıbrıs Cumhuriyeti”ni dolaylı tanıma anlamına gelen protokolü imzalama taahhüdü istenecek. Erdoğan taahhüdü verirse tarih 17 Aralık’ta resmen açıklanacak. AB Dönem Başkanlığı’na göre, bu olmazsa “büyük sorun” yaşanacak.”

“ ‘Kitabımızda kırmızı çizgi yok’ Hükümetin, Türkiye’nin kırmızı çizgilerinden ödün verilmeyeceği yönündeki açıklamasına Hollanda Dışişleri Bakanı Bot’tan yanıt geldi. Bot, “Bizim kitabımızda kırmızı çizgi yok. Türkiye’de kuralları uymalı” dedi. Bot, Türkiye’nin Ankara Anlaşması’nı yeni üyeleri dikkate alacak biçimde genişleten protokolü imzalamasının “Kıbrıs Cumhuriyeti”nin tanınması anlamına geleceğini vurguladı.”

“ ‘Soykırım’da koşul listesinde. Fransa Dışişleri Bakanı Barnier, Türkiye’den “Ermeni soykırımını” kabul etmesini isteyeceklerini açıkladı. AB’nin uzlaşma projesi olduğuna dikkat çeken Barnier, “Üye olmak isteyen bunu yapmalı” dedi. Fransa Cumhurbaşkanı Chirac’ın da müzakerelerin olumlu sonuçlanmasının garantisinin bulunmadığı ve üyeliğe alternatif çözümlerin açıkça karara yansıtılmasını isteyeceği belirtildi.”

15 Aralık 2004

Hürriyet

Sürmanşet:

“Bekleme odasında son 2 gün”

Alt Başlık:

“Türkiye’nin 40 yıllık Avrupa Birliği macerasında son noktanın konulacağı tarihi 17 Aralık Brüksel Zirvesi’ne iki gün kala, başkentlerdeki trafik yoğunlaştı.

Spotlar:

“*Kıbrıs çantasıyla bugün gidiyorlar.* Başbakan Erdoğan ile Dışişleri Bakanı Gül, tarihi zirve için bugün Brüksel’e gidiyorlar. Erdoğan ve Gül’ün çantalarında, “gerek görüldüğünde” masaya konulması için önemli bir “Kıbrıs dosyası” da var. Dosyada iki kağıt bulunuyor.”

“*Birinci kağıt:Hollanda ile imza.* Eğer AB, Rum Kesimi’nin tanınması için ısrar ederse, Ankara istenilen uyum protokolünü Rum Kesimi’ni de içeren 25 üye yerine sadece AB Dönem Başkanı Hollanda ile imzalasın. Böylece Rum Kesimi by-pass edilsin.”

“*İkinci kağıt:Rumlara çekince.* Türkiye, ikinci bir kağıtla Kıbrıs Rum Kesimi’ne ilişkin çekince metnini AB’ye ileticek. Bu belgede, nihai bir çözüm olmadığı sürece Türkiye’nin siyasi olarak Kıbrıs Rum Kesimi’ni tanımadığı vurgulanacak.”

Zaman

Üst Başlık:

1 “Net, somut, koşulsuz bir müzakere tarihi istiyoruz.”

2 “Müzakerelerin nihai hedefi tam üyelik olmalıdır.”

3 “En ufak bir soru işareti ilerleme şevkimizi kıracaktır.”

4 “Terazisi adaletle ölçenler tarihin şeref salonunda ağırlanır”

Manşet:

“AB başkentlerine son mesaj”

Cumhuriyet

Üst Başlık:

“17 Aralık zirve öncesinde AB ile Türkiye arasındaki görüş ayrılıkları belirginleşti”

Manşet:

“Pazarlıkta 8 kilit taşı”

Spotlar:

“Avrupa Birliği’ne göre Türkiye 17 Aralık’ta kesin ve net bir müzakere tarihi alacak. Müzakerelerin 2005 yılının sonbaharında başlaması yönünde bir eğilim bulunuyor. Ankara, müzakerelerin en geç 2005 yılının nisan ayında başlamasını istiyor. AB, müzakerelerin ucunun açık olduğunu belirtiyor, imtiyazlı ortaklığı tartışıyor. Ankara’nın “imtiyazlı ortaklık” seçeneğine tahammülü yok.”

“AB, reformlar konusunda Türkiye’nin müzakere sürecinde de izlenmesini istiyor. Ankara, bunu ayrımcılık olarak tanımlıyor. AB, özel düzenlemeler ve kalıcı önlemlerin öngörülebileceğini belirtiyor. Ankara bu konuda rahatsız.”

16 Aralık 2004

Hürriyet

Manşet:

“Dostlarımıza açık mektup”

Alt Başlık:

“Erdoğan, AB zirvesinin başladığı gün, Almanya’nın Bild Gazetesi aracılığıyla Avrupa halkına açık bir mektup yayınladı.”

“Türk Bayraklı evet”

Spotlar:

“*Nato’da birlikte savaştık birlikte yaşayalım.* Bizim evlatlarımız NATO’da, özgürlük ve demokrasi ilkeleri için sizin evlatlarınızla omuz omuza savaşa gitti. Bugün aynı özgürlük ve demokrasi değerleri için sizinle aynı çatı altında birlikte yaşamak istiyoruz.”

“*Sadece bugün değil yarınları da düşünün.* Sizlerden sadece bugünü değil, 10-20 yıl, hatta daha da sonrasını değerlendirmenizi bekliyoruz. Çünkü sadece bizim attığımız siyasi adımları değil, medeniyetler arası işbirliğinin kaderi için de karar vereceksiniz.”

“*Oraya gelip işinizi alacağız diye korkmayın.* Biliyorum, çoğunuzun, Türk halkının Avrupa’da serbest dolaşımından endişeleriniz var. Şuna emin olunuz, Türkiye, size yük olmayacak, tam aksine önemli katkılar yapacaktır.”

“*Beden gücüyle değil beyin gücüyle geleceğiz.* Müzakereler sonrasında tam üyeliğe geçişte, Türkiye’nin genç nüfusu, sizin ekonominiz için avantaj olacaktır. Beşeri sermayesini geliştiren Türkiye, artık beden gücüyle değil beyin gücüyle katkıya başlayacaktır.”

“*Hepinizin sağduyusuna ve mantığına güveniyoruz.* Bugün alacağınız kararda hepimizin sağduyusuna ve mantığına güveniyorum. Tüm Avrupa halklarına milletim ve hükümetim adına, barış, refah ve özgürlük diliyorum.”

“Avrupa Parlamentosu Genel Kurulu, Türkiye raporunu 262’ye karşılık 407 oyla kabul ederken, özel statü gibi öneriler reddedildi.”

“AP’deki sosyalist, yeşiller ve liberaller oylamada tek sesli davranarak Parlamento’nun kararında etkili oldular. Bu grup, oylamanın gizli yapılması talebini protesto için de Türkiye ve Avrupa bayraklı “Evet” kartlarını gösterdiler.”

Zaman

Manşet:

“Tarihi karar için nefesler tutuldu gözler Fransa’da”

Alt Başlık:

“Avrupa Parlamentosu’ndan Türkiye’ye ‘evet’”

Cumhuriyet

Üst Başlık:

“Avrupa Parlamentosu, Türkiye ile müzakerelerin başlamasını istedi”

Manşet:

“Artık Masaya oturun”

Spotlar:

“407 kabul 262 ret. Avrupa parlamentosu, dün Avrupa Birliği’nin Türkiye ile tam üyelik görüşmelerini gereksiz zaman geçirmeden başlatmasını tavsiye eden karar tasarısını 262’ye karşı 407 ayla kabul etti. Bağlayıcılığı olmayan karar, Türkiye için tarihi öneme sahip Avrupa Birliği-Brüksel doruğu öncesi Avrupa Parlamentosu görüşünü yansıtmaması açısından önem taşıyor.”

“Siyasal ölçütlere öncelik. Fransa’nın Strasbourg kentindeki parlamentoda yapılan oylamada, Sosyalist, Liberal, Yeşil parlamenterlerle Hıristiyan Demokrat grubun İngiliz, İspanyol ve İtalyan parlamenterlerinin Türkiye lehine oy verdiği gözlemlendi. Hollandalı Hıristiyan Demokrat parlamenter Eurlings tarafından yazılan rapor ve buna bağlı tavsiye kararında, müzakerelerin başında siyasi ölçütlerin uygulamaya sokulmasına öncelik verilmesi istendi.”

17 Aralık 2004

Hürriyet

Manşet:

“Yeni Hayat”

Alt Başlık:

“Tarihi karar açıklanıyor. Türkiye, bu karardan sonra ya AB üyeliği için müzakereye başlayacak ya da “Ankara kriterleri” ile yoluna devam edecek.”

Spotlar:

“Kıbrıs’ı tanıyın 3 Ekim 2005’te müzakere başlasın. Brüksel’de dün toplanan AB liderleri, Türkiye ile müzakereleri başlatacak karara son şeklini verdiler. AB liderleri, Türkiye ile AB arasında müzakerelerin 3 Ekim 2005 tarihinde başlamasını önerdiler.”

“*Son dakikaya kalan şartlar.* Müzakereler tam üyelik hedefi ile başlayacaktır. Bunun sonucunda tam üyelik garanti değildir.”

“Müzakerenin ucu açıktır. Ancak başarısız olsa bile Türkiye Avrupa’ya bağlı kalmalıdır.”

“Türklerin Avrupa’da serbest dolaşımına sürekli olacak sınırlandırmalar getirilebilir.”

“Müzakereler başlamadan önce Türkiye’nin, Kıbrıs Rum Kesimi’ni fiilen tanıması gerekir.”

“*Kıbrıs konusunda görüşme tıkandı.* Ancak bu koşullardan Kıbrıs konusunda Türk tarafı geri adım atmayınca, görüşmeler dün gece yarısı kesildi. Buna bağlı olarak liderler görüşmesi de ertelendi ve konuyu diplomatlar müzakere etmeye başladı.”

“*Ve Türkiye’den yanıt beklendi.* Geceyarısı, yaşanan bu tıkanma üzerine Fransa, Türkiye’ye Kıbrıs ile ilgili yeni bir teklif gönderildiğini ve gelecek yanıtta göre görüşmelere devam edileceğini açıkladı.”

Zaman

Manşet:

“3 konuda kıran kırana pazarlık”

Spotlar:

1 “*İmtiyazlı ortaklık.* ‘Tam üyelikten düşük ama ortaklıktan fazla bir ilişki’ türü olarak nitelendiriliyor. Fransa’nın önerdiği teklifi Ankara reddediyor.”

2 “*Daimi kısıtlamalar.* Serbest dolaşımın kısıtlanmasının ikinci sınıf üyelik anlamına geleceği yorumları yapıyor. Son taslaklarda kısıtlamanın kapsamı genişletiliyor.”

3 “*Kıbrıs sorunu.* Rum İdaresi’nin ‘veto’ tehdidine karşı AB üyeleri Türkiye’den ‘tanıma’ bekliyor. Ankara ise ‘önce müzakere tarihi’ ısrarını sürdürüyor.”

Cumhuriyet

Üst Başlık:

“Tarih için 3 Ekim’i öneren AB’nin Kıbrıs, kalıcı önlemler ve ‘3. yol’ istemleri doruğu düğümledi”

Manşet:

“AB koşulları ağır”

Spotlar:

“*Müzakerelerin ucu açık.* Doruğun ilk gününde akşam yemeğinde bir araya gelen AB liderleri, Türkiye ile müzakerelerin 3 Ekim’de başlatılmasına karar verdi. Müzakerelerin ucunun açık olacağı ve amacının tam üyelik olduğu belirtildi. Müzakerelerin başarısız sonuçlanması durumunda Türkiye’nin AB’den kopmaması için formül bulunması benimsendi. Kıbrıs tartışmalarının yaşandığı dorukta Türkiye’den müzakereler başlamadan Rum Kesimi’ni tanıması istendi.”

“*Önce ulusal çıkarlarımız.* Başbakan Erdoğan, AB liderleriyle yaptığı görüşmelerde Kıbrıs konusunda beklediği desteği bulamadı. Liderlere gazeteciler aracılığıyla mesaj

gönderen Erdoğan, “Kıbrıs Cumhuriyeti’ni” tanıma istemi için “Milli çıkarlarımızın müsaade etmediği hiçbir adımı asla atmayız. Ne aldığımız tarih terbiyesi ne de yüklendiğimiz sorumluluk böyle bir adımı atmamıza müsaade eder. AB’nin kararında kullanılacak kelimelerin kilosu çok farklı” değerlendirmesini yaptı.”

18 Aralık 2004

Hürriyet

Üst Başlık:

“Müzakere Başlıyor”

Manşet:

“Başardık”

Alt Başlık:

“Türkiye, AB ile müzakere tarihini aldı. Kıran kırana pazarlıkta istediğimiz her şeyi alamadık ama istedikleri her şeyi de vermedik. Sonucu Başbakan özetledi: Başardık.”

Spotlar:

“*Görüşmeler kopuyordu.* Brüksel zirvesinde Avrupa Birliği, Kıbrıs Rum Kesimi’nin tanınması için Türkiye’den paraf talebinde bulununca görüşmeler önceki gece kopma noktasına geldi. Türkiye sert çıktı. Bunun üzerine liderler peş peşe görüşmeler yaptı.”

“*Apar topar beşli zirve.* “Zıtlasma” ortamını yumuşatmaya çalışan İngiltere’nin talebiyle Erdoğan-Blair-Schröder-Berlusconi ve Hollanda Başbakanı’nın katıldığı bir “beşli zirve” yapıldı. Ve AB, Kıbrıs’la ilgili paraftan caydı.”

“*Ne kazandık.* Serbest dolaşım konusu. Almanya ve bazı ülkeler, Türk işçisinin serbest dolaşımına, tarım ve altyapı fonu kullanımına kalıcı yasak koymak istedi. Türkiye itiraz etti ve “kalıcı kısıtlama” ifadesi yumuşatılarak “gerekli olması halinde” denildi.”

“*Ne kaybettik.* Tarih gecikti. Türkiye, müzakerelerin 2005 yılının ilk yarısında, başlamasını istiyordu. Ancak Avrupa Anayasası referandumunda Türkiye karşıtı rüzgardan korkan liderler, tarihi 3 Ekim’e attılar.

Kıbrıs koşulu. Türkiye, Kıbrıs dahil Kopenhag Kriterleri dışında müzakere koşulu kabul etmek istemedi. Ancak Yunanistan ve Rumlar bastırdı. Türkiye’nin Rum Kesimi’ni 3 Ekim’den önce tanıması, müzakere koşulu oldu.”

Zaman

Üst Başlık:

“AB kapısı aralandı”

Manşet:

“Türkiye istediğini aldı”

Spotlar:

1 “*Üyelik müzakereleri 3 Ekim’de.* Hedefi ‘tam üyelik’ olan müzakereler 3 Ekim 2005’te başlayacak. Sürecin ucu açık olacak. Müzakerelerin biteceği ve üyeliğin gerçekleşeceği zaman için herhangi bir tarih öngörülüyor.”

2 “*Kıbrıs’ta Rumları tanıma yok. ‘Ankara Antlaşması’ AB’nin yeni 10 üyesini kapsayacak şekilde genişletilecek. Kıbrıs’la ilgili protokolü Türkiye 3 Ekim’e kadar imzalayacak. Ancak bu, Rumların tanınması anlamına gelmeyecek.*”

3 “*Kısıtlamalara ‘gerekirse’ şartı. Serbest dolaşım gibi daimi kısıtlamalar konusunda metne ‘gerekli görülmesi halinde tarafların mutabakatıyla’ şartı konuldu. Böylece ‘koruma tedbirleri’yle ilgili keyfi yaptırımların önüne geçilmiş oldu.*”

Cumhuriyet

Üst Başlık:

“Brüksel, doruğunu ‘tanıma’ pazarlığına odaklandıran AB, Ankara’ya katı koşullarını kabul ettirdi.”

Manşet:

“Kıbrıs’a karşılık tarih”

Spotlar:

“Brüksel doruğunda çetin pazarlıkların ardından Türkiye, AB liderlerinin baskıları sonucu 3 Ekim 2005’e kadar Rum kesimini tanımayı sözlü olarak taahhüt etti. Değişiklik yapılan bir diğer madde de kalıcı önlemlere ilişkin paragraf oldu. Kalıcı sözcüğüne açıklık getirilen paragrafta “uzun geçiş dönemler, kalıcı önlemler, derogasyonlar gibi koruyucu önlemleri içeren mevcut kalıcı maddeler kullanılabilir” denildi.”

“Sonuç bildirgesinde “Müzakerelerin ortak hedefi katılımıdır” denirken “Müzakereler, sonucu önceden garanti edilemeyen ucu açık bir süreçtir” ifadesi yer aldı. Türkiye’nin müzakere sürecinde başarısızlığa uğraması durumunda başka seçeneklerin de öngörülmesine yönelik öneri de kabul edildi. Diplomatik kaynaklar, bunun imtiyazlı ortaklığa açık kapı bırakacak bir unsur olabileceği görüşünde birleşiyorlar.”

19 Aralık 2004

Hürriyet

Manşet:

“Ertesi gün”

Alt Başlık:

“AB’ye tam üyelik için çok önemli bir adım atan Türkiye, 17 Aralık’ın ertesi günü dünya basınının manşetlerindeydi.”

“Şımarmadık şımarmayacağız”

Spotlar:

“Brüksel’den AB ile müzakere tarihi olarak dönen Erdoğan’ı Ankara’da kilometrelerce uzunluğundaki bir araç konvoyu karşıladı.”

“Başbakan Erdoğan, Kızılay Meydanı’nı dolduran büyük kalabalığa hitap ederken sözlerine “Bayramınız kutlu olsun. Geleceğimiz aydınlık olsun, her şey Türkiye için” diye başladı.”

“Şımarmadık, şımarmayacağız. Sorumluluğumuzun farkındayız” diyen Erdoğan, “Kıbrıs konusunda kimse bizimle aşık atmasın. Duyarlılığımız onlarla mukayese edilemez” dedi.”

Zaman

Manşet:

“Dünya, Avrupalı Türkiye’yi konuşuyor”

Cumhuriyet

Üst Başlık:

“Diplomasi kurmayları Brüksel’de imtiyazlı ortaklığın kapısının aralandığını vurguladı”

Manşet:

“Büyük aldatmaca”

Spotlar:

“CHP’li Şükrü Elekdağ, cumhuriyet tarihinin en büyük aldatmacasıyla karşı karşıya olduğunu vurgulayarak “Açık uçluluk, tam üyelik dışında formüllere de açık bir yaklaşımı yansıtıyor” dedi. AB’nin verdiği sözleri tutmadığını belirten İnal Batu ise özel statü seçeneğinin gündeme getirilmesinin ciddi sıkıntı doğuracağını söyledi.”

“İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Yaşar Hacısalihoğlu, görüşme tarihi alabilmek için büyük ödünler verildiğini belirtti. Brüksel doruğunda AB’nin Türkiye’ye yönelik gerçek niyetini ilk kez ortaya koyduğunu söyleyen Doç. Dr. Hacısalihoğlu, “Hükümet de Türkiye’nin tam üyeliğinin sonlandığı anlamına gelen hükümleri kabul etmiştir” diye konuştu.”

20 Aralık 2004

Hürriyet

Sürmanşet:

“İlk İcraat Azınlık Vakıfları”

Alt Başlık:

“AB’den müzakere tarihi alan Türkiye, cemaat, cemaat vakıflarının 296 taşınmazının devrini de sessiz sedasız gerçekleştirdi.”

Spotlar:

“333 devir de bilgi ve belge bekliyor. İlgili yasa çıkınca, Türkiye’deki 161 cemaat vakfından 118’i 2 bin 252 taşınmaz malın adlarına tescili için Vakıflara başvurdu. 296 taşınmazın tescili uygun bulundu, 333’ü eksik belge nedeniyle geri çevrildi, 906 başvuru ise tapular başkalarına kayıtlı diye reddedildi.”

“Hazreti İsa adına gayrimenkul çıktı. Başvurular sırasında Hazreti İsa ve Meryem Ana adına tapuda taşınmaz mal kayıtları bulunduğu da saptandı. Ve bu, tescillerde büyük sıkıntı yarattı. Türkiye’de 75’i Rumların, 58’i Ermenilerin 161 cemaat vakfı var. Bu vakıflar artık bağış alıp, mallarını da satabilecek.”

Zaman

Manşet:

“Kalıcı çözüm olmadan Güney Kıbrıs Rum Kesimi’ni tanımayız”

Spot:

“Brüksel’deki zirvenin ardından Kıbrıs tartışmaları yeniden başladı. Dışişleri Bakanı Gül, adada kalıcı çözüm bulunmadıkça Rum Kesimi’ni tanımayacaklarını yineledi. BM’nin davetiyle Kıbrıs’ta mayısta yeni bir çözüm sürecinin başlayacağı öne sürüldü.”

Cumhuriyet

Üst Başlık:

“Başbakan Çankaya Doruğu’ndan çıkan ‘Tam üyelik hedefli koşulsuz müzakere’ kararına uymadı.”

Manşet:

“Erdoğan boyun eğdi”

Spotlar:

“*Brüksel’deki ödünler.* 1 Aralık’ta televizyon ekranından “Türkiye’ye özel statü verilmesinin söz konusu olamayacağını, maç başladıktan sonra kural koymanın mantığı olmadığını, bunun AB’nin ciddi oluşum asilliğine uymayacağını” duyuran Erdoğan, Brüksel’de çark etti. AB’nin 3 Ekim 2005 tarihinde müzakerelerin açılması için Ankara Protokolü’nü Güney Kıbrıs Rum Kesimi’ni de kapsayacak şekilde imzalama koşulunu kabul ederken tam üyeliği sıkıntıya sokan “ucu açık müzakere”yi, serbest dolaşımı sınırlayan “daimi sınırlamalar” ile “derogasyonları” da kabul etti.”

“*Sezer’de AB rahatsızlığı.* Cumhurbaşkanı Sezer, Erdoğan ve Gül’e AB’nin açık müzakere süreci ve Kıbrıs’a ilişkin kararından duyduğu rahatsızlığı ilettili. Daha önceki adaylara dayatılmayan koşulların Türkiye’nin önüne getirildiğini kaydeden Sezer, yeni ödünlerin de istenebileceği uyarısında bulundu. DYP lideri Açar, hükümeti eleştirerek “İmtiyazlı ortaklık mı zafer? İktidar sahte zafer alaylarıyla kimseyi kandıramaz” dedi. CHP Genel Başkan Yardımcısı Selvi, AB’nin iktidar tarafından 2 yıl süresince adeta “halkı oyalama malzemesi” haline getirdiğini savundu.”

30 Eylül 2005

Hürriyet

Üst Başlık:

“Blair’den son dakika sözü

Sürmanşet:

“3 Ekim treni hedefine varacak”

Spot:

“Pazartesi günü kalkacak Türkiye’nin AB yolculuğu treninin, hedefe ne zaman varacağı, Ankara’nın yapacağı değişimlerin hızına bağlı. Eğer Türkiye hızlı hareket ederse herkesi şaşırtır.”

Zaman

Manşet:

“AB ile ipler kopsa bile Türk ekonomisi yoluna devam eder”

Spotlar:

“*İşadamı Hamdi Akın:* Türkiye’nin önümüzdeki 10 yılından endişemiz yok. Yatırımcılar 3 Ekimi düşünerek Türkiye’ye yatırım yapmadı.”

“*TOBB Başkanı Hisarcıklıoğlu:* Türkiye taahhütlerini yerine getirdi. Müzakerelerin başlayacağına inanıyor. Aksi olsa bile her şeyin sonu gelmez.”

“*İşadamı Abdullah Kığıl:* Türkiye bambaşka bir zemine kavuştu. Kriz olması için hiçbir sebep yok. İş dünyası olarak yola devam ediyoruz.”

Cumhuriyet

Üst Başlık:

“AB’nin zorluk çıkardığını belirten Ankara, belgeyi görmeden masaya oturmayacak”

Manşet:

“Sıkıntı büyük”

Spot:

“*Çerçeve belge belirsizliği.* “Müzakerelerin başlamasıyla ilgili ciddi problemlerle karşı karşıya olduklarını” açıklayan Dışişleri Bakanı Gül, çerçeve belge nitelik kazanmadan Lüksemburg’a gitmeyeceklerini belirtti. Gül, müzakerelerin 3 Ekimde başlamama riskinin bulunduğunu da söyledi. Başbakan Erdoğan ise, “Ciddi bir sorun olduğunu sanmıyorum” dedi. Üst düzey bir AB yetkilisi, AP’de oylanın Türkiye ile ilgili karar tasarısının ardından müzakere çerçeve belgesi görüşmelerinde oldukça olumsuz bir siyasi havanın hakim olduğuna dikkat çekti. AB yetkilisi, “3 Ekim’de bir uzlaşma olup olmayacağını kimse bilmiyor” diye konuştu.”

1 Ekim 2005

Hürriyet

Manşet:

“Viyana kuşatması”

Alt Başlık:

“Türkiye’ye son anda engel çıkaran Avusturya’ya Avrupa’nın en önemli gazetelerinden ağır bir eleştiri bombardımanı başladı.”

Spot:

“*Şantaj yapıyorsunuz.* Üyelik müzakereleri AB tarafından askıya alınan Hırvatistan’la görüşmelerin başlaması için Türkiye şantajı yapan Avusturya, özellikle AB dönem

başkanı İngiltere'ye karşı “şantaj ve sinir savaşı” yürütmekle suçlandı. Gazeteler, Viyana için şu başlıkları kullandılar”

Zaman

Üst Başlık:

“TÜSİAD'dan hükümete tam destek

Manşet:

“İmtiyazlı ortaklık kabul edilemez”

Cumhuriyet

Üst Başlık:

“Sürpriz önlenmek isteniyor”

Başlık:

“İngiltere 2 Ekimi resmileştirdi”

Spot:

“AB dönem başkanı İngiltere'nin, 2 Ekim Pazar akşamı bir araya AB Dışişleri Bakanları gayri resmi toplantısını son anda resmi bir toplantıya dönüştürdüğü öğrenildi. 3 Ekim sabahı Avusturya tarafından gerçekleştirilecek olası bir kötü sürprizi engellemeye çalışan İngiltere, 2 Ekim günü resmi bir karar çıkması için uğraşacak. Türkiye'nin Lüksemburg'a gelişini garanti altına almak isteyen İngiltere, çerçeve metnin son halini Ankara'ya yollayacak.”

2 Ekim 2005

Hürriyet

Manşet:

“Kritik yemeğe Türk mönüsü”

Alt Başlık:

“Avrupalı bakanlar bu akşam yemekte Türkiye'nin üyeliğiyle ilgili tarihi kararı belirleyecek. İşte onlara Türkiye'yi neden kucaklamaları gerektiğini anlatan güzel bir mönü:”

Spotlar:

“*Çok kültürlülük.* Osmanlı döneminde dinler barış içinde yaşadı. Türkiye'den başka hiçbir ortak, Batı ile İslam arasında daha iyi bir köprü olamaz. Türkler, “Medeniyetler Çatışması” fikrinin terk edilmesini sağlayacak verilmiş bir söz olarak Avrupa kapısında.”

“*Ticaret.* Osmanlı, İpek Yolu'nda baskın bir ülkeydi. Batı'ya ticari alanda bildiği her şeyi öğreten kültür oldu. Türkiye'de büyük bir Pazar. Kafkas ve Ortadoğu pazarlarıyla da bağlantı ve pazar imkanı sunuyor.”

“*Siyaset.* Dahiyane devlet bilgisi, göçmen bir toplumu Viyana kapılarına kadar getirdi. Tarih boyunca Türkler, disiplinli bürokrasisi ve güçlü ordusuyla, Osmanlı yönetiminde daha iyi yaşam bulacağına inanan Hıristiyanları ikna etti.”

“*Askeri bilgi.* “At üstündeki fırtına” olarak da bilinen Türkler, Anadolu’dan Balkanlar’a uzandı. Bugün ise Türkler, NATO içinde bir yiğit gibi ve Avrupa savunma gücü için önemli bir güven kaynağı.”

“*Sanat.* Türkiye, kaligrafi, cam ve metal işçiliğinin en güzel örneklerini getirdi. Çin porseleni, Fars testili ve Venedik tabloları, Türk saraylarında gelişti.”

Zaman

Manşet:

“Doğu ile Batı’nın kaygısı ortak: Türkiye’yi dışlamak hata olur”

Spotlar:

“Cezayir La Tribune Genel Yayın Yönetmeni Ghezali: Türkiye’yi reddetmesi Avrupa’nın ‘Haçlı ve ortaçağ mantığını’ henüz atmadığını gösterir.”

“Mısır El Vatan Genel Yayın Yönetmeni Vecdi: Avrupa’da medeniyetlerin kesişme noktası Türkiye olacaktır. AB Hıristiyan birliği olmadığını göstermeli.”

“Belçika Gent Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Coolsaet: Türkiye’nin üyeliği artık Avrupa sınırlarını aşarak küresel boyut kazandı. ‘Hayır’ cevabı terörün işine yarar.”

“AB Komisyonu eski Dış İlişkiler sorumlusu Patent: Türkiye’nin AB sürecinin kesintiye uğraması durumunda Batı dünyasının İslam’la ilişkileri ciddi yaralar alacak.”

Cumhuriyet

Üst Başlık:

“Sezer, AB’nin Türkiye’ye yeni koşullar dayatmasının kabul edilemez olduğunu vurguladı”

Manşet:

“Avrupa kaybeder”

Spotlar:

“Türkiye’nin Avrupa Birliğine üyelik yolunda üzerine düşen sorumlulukları yerine getirdiğini belirten Cumhurbaşkanı Sezer, AB üyelerine Türkiye’ye ayrımcılık yapmamaları çağrısında bulundu. Sezer “Avrupa’nın önüne önyargılardan oluşan bir duvar örmenin kimseye yararı yoktur. Önümüze konacak her engel, Avrupa’nın önünü kapayacak duvarın taşları olacaktır” dedi.”

“Bazı ülkelerin Türkiye’nin üyeliğini iç politika malzemesi yaptığına dikkat çeken Sezer, başlayan sürecin geri dönülemez bir aşmaya geldiğini belirtti. “Türkiye, AB’ye üye olmaya karlıdır ve bu süreci ulusal çıkarlarını ve ulusal onurunu koruyarak tamamlayacaktır” diyen Sezer, bu aşamanın geciktirilmesinin Türkiye’den çok Avrupa’nın kaybı olacağını vurguladı.”

3 Ekim 2005

Hürriyet

Manşet:

“Bu gün milat”

Alt Başlık:

“AB dışişleri bakanları, Avusturya’nın inandı kıramadı. Yarından itibaren ya Avrupa yoluna gireceğiz ya da kendi yolumuzda yürüyeceğiz.”

Spotlar:

“*Tek konu Türkiye.* Türkiye’nin 42 yıllık hedefine ulaşmak üzere bugün AB ile başlayacağı müzakereler öncesinde son pürüzler, din gece Lüksemburg’da aB dışişleri bakanları arasında hararetle tartışmalara yol açtı. “en uzun gece”de Avusturya’nın “tam üyelik dışı alternatif” inadı kırılmadı.”

“*Yol ayrımındayız.* Türkiye ve AB için “Milat Günü” olarak görülebilecek bu gece sonunda 24 ülkenin dışişleri bakanları Avusturya’yı iknaya çalıştı. Ancak sonuç alınamayınca toplantılara bugün devam edilmesi kararı alındı. Bugün de karar çıkmazsa “Türkiye bir yol ayrımına” girecek.”

Zaman

Manşet:

“Lüksemburg’da gergin gece Ankara bugün karar verecek”

Spot:

“Türkiye’nin Müzakere Çerçeve Belgesi’nin görüşüldüğü AB toplantısı gergin geçti. İngiltere, imtiyazlı ortaklıkta ısrar eden Avusturya’yı iknaya çalışırken, Ankara, Lüksemburg’a gidip gitmeme kararını bugün verecek.”

Cumhuriyet

Üst Başlık:

“AB’nin 3 Ekim sözüne karşın müzakerelerdeki belirsizlik son ana kadar sürdü”

Manşet:

“Lüksemburg’da zorlu toplantı”

Spot:

“Avrupa Birliği Genel İşler Konseyi, AB ve Türkiye arasında yürütülecek müzakerelerde yol haritasını oluşturan Müzakere Çerçeve Belgesi’ni görüşmek üzere dün akşam Lüksemburg’da toplandı. Toplantıda, Hırvatistan’la müzakerelere başlanmasını pazarlık konusu yapan Avusturya ikna edilmeye çalışıldı. Ancak Türkiye ile müzakerelerin bugün başlayıp başlamayacağı, AB’nin daha önce alınmış kararına karşın son dakikaya kadar belirsizliğini korudu. AB konseyinin onayına sunulan ve üç bölümden oluşan Müzakere Çerçeve belgesi’nin ilk bölümünde müzakerelerin kuralları, ikinci bölümde müzakerelerin özü, üçüncü bölümde ise müzakerelerin prosedürü yer alıyor. Belgenin kurullarla ilgili bölümünde Türkiye’den beklentilere yer verilirken müzakerelerin askıya alınması koşullarına açıklık getiriliyor.”

4 Ekim 2005

Hürriyet

Sürmanşet:

“Merhaba Avrupa”

Alt Başlık:

“Türkiye’nin 42 yıllık AB rüyası gerçekleşiyor”

Manşet:

“Viyana düştü”

Alt Başlık:

“Türkiye, tarihte 2 defa Viyana kapılarından döndüğü Avrupa’ya, şimdi barış ve birleşme yoluyla giriyor.”

Spotlar:

“*Sonunda Viyana ikna oldu.* Türkiye, en kritik günlerinden birini dün yaşadı. Avusturya “tam üyelik” yerine “imtiyazlı ortaklığı” kabul ettirmek için son dakikaya kadar direndi. Ancak Türkiye bunu kabul etmeyince, Viyana geri adım attı.”

“*Kapıları müzakereyle açtık.* Belgeye “hedef tam üyeliktir” ifadesi kondu. Böylece Türkiye, 1529 ve 1683’te kapılarını açamadığı Viyana’yı, bu defa barış yoluyla açtı. Viyana yönetimi ısrarı bırakınca, AB ile tam üyelik müzakereleri dün gecedan itibaren fiilen başladı.”

“*200 yıllık yolun sonu.* Bu kararla Türkiye, 200 yıldır sürdürdüğü çağdaş uygarlık hedeflerine ulaşmada en önemli adımını attı. Türkiye’nin AB üyeliği, İslam dünyasının modernleşme hareketlerini de hızlandıracak. Medeniyetler çatışması tehlikesi de ortadan kalkacak.”

Zaman

Üst Başlık:

“Türkiye, Avrupa Birliği yolunda”

Manşet:

“kriz bitti, müzakere başlıyor”

Spot:

“Avusturya’nın ‘imtiyazlı ortaklık’ inadı dün aşıldı. “Müzakere Çerçeve Belgesi konusunda mutabakata vardık.” Diyen Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, akşam saatlerinde tören için Lüksemburg’a gitti.”

Cumhuriyet

Üst Başlık:

“Avrupa Birliği, yoğun pazarlıklar ve Avusturya taktiğiyle Ankara’ya koşullarını kabul ettirdi”

Manşet:

“Müzakereler başladı”

Spotlar:

“*Veto paragrafı kalktı.* AB dışişleri bakanları iki gün süren yoğun görüşmelerinin ardından, Türkiye’nin müzakere çerçeve belgesini onayladı. Diğer adaylara göre daha katı bir çerçeve belgesi hazırlayan AB, Avusturya’nın isteğiyle, önceki metinde 7. paragrafta bulunan hazmetme kapasitesine yönelik ifadeleri 1. paragrafa çekti. Belgede Rum Kesimi’nin itirazları sonucu 5. paragrafta yer alan “Türkiye’nin Güney Kıbrıs’ın uluslar arası kuruluşları ve düzenlemeler katılmasına yönelik engel olmaması gerektiği” ifadeleri çıkarılmadı. Ankara’nın endişesi 25 ülkenin imzaladığı mektupla giderildi.”

“*Sezer ve Baykal’a bilgi verildi.* Çetin pazarlık dün akşam saatlerine kadar sürdü. AB tarafından Türkiye’ye iletilen ilk 4 taslak Ankara tarafından reddedilirken, İngiltere’nin Ankara Büyükelçisi Westmacott’un Erdoğan ve Gül ile görüşmesinin ardından sorun çözüldü. Gül, saat 21.00’de AKP Genel Merkezi’nden Esenboğa Havaalanı’na hareket etti. Gül, Esenboğa Havaalanı’nda yaptığı açıklamada gelişmeler hakkında Cumhurbaşkanı Sezer ile CHP lideri Baykal’a bilgi verildiğini söyledi. Gül, Cumhurbaşkanı Sezer’i Başbakan Erdoğan’ın, Baykal’ı da kendisinin aradığını dile getirdi. Gül, “Lüksemburg’a başımız dik olarak gidiyoruz” dedi.”

5 Ekim 2005**Hürriyet****Manşet:**

“Dünyada manşet”

Alt Başlık:

“Türkiye’nin, Avrupa Birliği ile müzakereye oturması, dünya basınında büyük yankı buldu. Yunan gazetesi, “Hoş geldin” diye Türkçe manşet attı.”

Zaman**Manşet:**

“Krizi 17 Aralık’ın mimarları çözdü”

Spotlar:

“Viyana hükümetiyle temasa geçen Berlusconi, ilerleyen saatlerde Erdoğan’a garanti verdi: Avusturya direnişten vazgeçti. Müzakereler tam üyelik hedefiyle sonuçlanacak.”

“Erdoğan’la görüşen Blair, Rumların NATO üyeliği konusunda Türkiye’nin itirazını haklı buldu. Görüşmeden yarım saat sonra çözüm metni Ankara’ya ulaştı.”

Cumhuriyet**Üst Başlık:**

“Müzakere sürecinde Türkiye, 35 başlık altında, AB ile her konuda uyum yakalamaya çalışacak”

Manşet:

“Zorlu yıllar başlıyor”

Spot:

“Müzakere başlama kararının alınmasıyla birlikte Türkiye çetin bir sürecin içine giriyor. Tarama olarak adlandırılan süreçte, AB müktesebatı ile Türk mevzuatı arasındaki farklılıklar tespit edilecek, ardından da uyumlaştırılması gerekli konu başlıkları tespit edilerek gerekli düzenlemeler yapılacak. Müzakereler sürecinde Türkiye’nin AB müktesebatına uyum için gerekli mevzuat değişikliklerini yapması gerekiyor. Bu da ortalama 10 yıl sürecek. Müzakereler genellikle “kolay” olarak kabul edilen ve kısa sürede sonuçlandırılması beklenen konu başlıklarıyla başlatılıyor. Müzakerelerde özellikle çevre ve tarım sektörüne ilişkin düzenlemelerin Türkiye’yi zorlayacağı düşünülüyor.”

6 Ekim 2005

Hürriyet

Manşet:

“Susturan cümle”

Alt Başlık:

“İngilizler, müzakereleri engellemeye çalışan Kıbrıslı Rumları şu cümle ile ikna etti: “İsrarınız sürerse, Türk askeri adadan çekilmez ve KKTC tanınır.”

Spotlar:

“Çok sert uyarılar. Türkiye ile AB’nin müzakerelere oturmasıyla sonuçlanan uzun 3 Ekim gününde yaşananlar ortaya çıkmaya başladı. Çerçeve belgesi aracılığıyla NATO üyeliği kopartmaya çalışan Rumlara hem ABD, hem İngiltere sert uyarıda bulundu.”

“*Condi bile aramış.* Rum medyasına göre, ABD Dışişleri Bakanı Condoleeza Rice, pazarlıklar tikanınca Rum Dışişleri Bakanı Yakovu’yu aradı. Fileftheros Gazetesi’ne göre İngilizler aşağıdaki maddeleri sıralayınca, Rumlar, NATO ısrarından vazgeçti:”

“*Yoksa bunlar olur.* 1) Kıbrıs sorunu çözülmez, bölünmüşlük daimi olur. 2) Türk askeri Kıbrıs’tan hiçbir zaman çekilmez. 3) Tarihi sorumluluk size yüklenir. 4) KKTC’nin tanınması için koşullar oluşur.”

Zaman

Manşet:

“Müzakerelerde aşılamayacak madde yok, tek sıkıntı Kıbrıs”

Spotlar:

“*Fadi Hakura* (İngiliz düşünce kuruluşu Chatham House): Türkiye reformları ciddiye aldığı sürece müzakereler sekteye uğramaz. Tek ciddi sorun Kıbrıs. O da BM’de ele alınmalı.”

“*Daniel Gros* (Brüksel’deki Avrupa Siyaset Çalışmaları Merkezi): Türkiye’nin tek yapması gereken Avrupa’dan gelen çatlak seslere kulağını tıkaması ve reformları sürdürmesi.”

“*Katinka Barysch* (İngiltere’deki Avrupa Reforma Merkezi): Müzakereler sürececek; ama çok yavaş ilerleyecek. Türkiye limanlarının açarsa müzakerelerin kesilmesi gibi bir risk görmüyorum.”

Cumhuriyet

Üst Başlık:

“Bakanlık, ‘AB ile müzakereler zor geçecek. Kimse toz pembe tablo beklemesin’ diye uyardı.”

Manşet:

“Tarımda zor sınav”

Spotlar:

“AB ile tarım alanında, tarım ve kırsal kalkınma, veterinerlik, bitki sağlığı ve gıda, balıkçılık ve malların serbest dolaşımı başlıkları altında yürütülecek uyum süreci sonunda, Türkiye’nin bu alandaki mevzuatın tamamını üstlenmesi gerekecek. AB ile tarım müzakerelerinin “tarım ve kırsal kalkınma konusunun” 5 Aralık’tan itibaren başlaması öngörülüyor. AB aralığının ilk haftasında mevzuata ilişkin ayrıntılı bilgi verecek. Ardından da 2006 ocak ayından itibaren de mevzuat taraması gerçekleştirilecek.”

“Müzakerelerin sağlıklı yürütülmesi açısından Türkiye’de tarımla ilgili kayıt verilerin gerçekçi olması büyük önem taşıyor. AB’nin 45 yıllık birikimiyle oluşturulan Ortak Tarım Politikası; veterinerlik ve bitki sağlığı, gıda güvenliği gibi konuların yanında, tarımsal ürünlerin pazarlanması ve piyasaların düzenlenmesi ile ilgili kuralları gösteriyor. Ortak Tarım Politikası mekanizması, üretim alanlarının, üreticilerin, işletmelerin, ürünlerin ve hayvanların kayıt altına alınmasına ilişkin sistemleri de kapsıyor.”

“Söz konusu verilerin, AB’de desteklerin dağıtımında esas teşkil etmesi nedeniyle, Türkiye’nin bu verileri sağlıklı hale getirmesi gerekiyor. Oysa Türkiye’de bitkisel üretim rakamları ve hayvan varlıkları kayıttan ziyade tahminlere dayanıyor. Gıda ise mevzuattaki zorunluluğa karşın hala işletmelerin bir bölümü gıda siciline kayıt olmazken; üretim, verim rakamlarının sağlıklı olması, AB’de süt gibi kota uygulanan ürünlerde alınacak üretim kotası açısından büyük önem taşıyor.”

EK-2**ARAŞTIRMANIN BAĞLAMI: TÜRKİYE AB İLİŞKİLERİNİN
TARİHÇESİ**

Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkilerin yaklaşık 40 yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. Türkiye, 1958 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğunun kurulmasından kısa bir süre sonra, Temmuz 1959'da Topluluğa tam üye olmak için başvurmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından bu yana, batılılaşma ile modernleşmenin eş tutulması nedeniyle, özellikle ikinci Dünya Savaşından sonra Avrupa kıtasında veya onu merkez alarak kurulan siyasi ve güvenlik oluşumlarının tümüne katılmaya yönelinmektedir. Bu nedenle Türkiye, Avrupa Konseyi, OECD ve NATO'ya girmiştir. Aynı neden, Türkiye'yi Avrupa'nın bu en iddialı entegrasyon hareketine karşı kayıtsız kalmamaya sevk etmiştir. Dolayısıyla, Avrupa ile entegrasyonun başlangıçtan itibaren Türkiye için ekonomikten ziyade politik amaçları olduğu söylenebilmektedir.

Tam üyelik başvurusuna o zamanki adıyla *Avrupa Ekonomik Topluluğu* tarafından verilen cevapta, Türkiye'nin kalkınma düzeyinin tam üyeliğin gereklerini yerine getirmeye yeterli olmadığı bildirilmiş ve tam üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık anlaşması imzalanması önerilmiştir. Söz konusu anlaşma 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır. *Ankara Anlaşması*'nin önsözünde Türk halkının yaşam standardının yükseltilmesi amacıyla Avrupa Ekonomik Topluluğunun sağlayacağı desteğin ilerdeki bir tarihte Türkiye'nin topluluğa katılmasına yardımcı olacağı belirtilmektedir. 28. maddede ise, “Anlaşmanın işleyişi, topluluğu kuran antlaşmadan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye tarafından üstlenebileceğini gösterdiğinde, akit taraflar, Türkiye'nin topluluğa katılması olanağını incelerler” denmektedir. Buradan da görüleceği üzere Ankara Anlaşması uyarınca kurulan Türkiye-AB ortaklık ilişkisinin nihai hedefini Türkiye'nin topluluğa tam üyeliği oluşturmaktadır.

Anlaşma, hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve nihai dönem olarak üç devre öngörmektedir. Geçiş döneminin sonunda ise *gümrük birliğinin* tamamlanması planlanmıştır. Anlaşmada öngörülen Hazırlık döneminin sona ermesiyle birlikte,

13 Kasım 1970 tarihinde imzalanan ve 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokolde geçiş döneminin hükümleri ve tarafların üstleneceği yükümlülükler belirlenmiştir. Ancak gerek Ankara Anlaşması gerek Katma Protokol öngörüldüğü şekilde uygulanamamıştır. Türkiye 1970'li yıllarda içinde bulunduğu ekonomik krizler ve bazı siyasi tercihlerle Katma Protokol'den kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınmıştır. O tarihlerde yaygın olan kanaat, AET ile ilişkinin bir çeşit sömürü düzeni kurmakta olduğu, Türkiye pazarını, topluluk ürünlerine açmanın sanayileşmeyi ve kalkınmayı baltalayacağı, dolayısıyla koruma duvarlarının muhafaza edilmesi gerektiği yolundaydı. Başka bir deyişle, AB ile ortaklık ilişkileri ve gümrük birliğinin temsil ettiği kalkınma modeli dışarıya açık, bütünleşmeyi öngören bir model iken, 1970'li yılların tamamı boyunca bu modelin tam tersini sembolize eden içe dönük, ithalat ikamesine dayalı politikalar uygulanmıştır. Türkiye kendi yükümlülüklerini yerine getirmemeye ve toplulukla ilişkilere soğuk bakmaya başlayınca, topluluk da kendi yükümlülüklerini aksatmaya ve ortaklık ilişkisinin geliştirilmesi istikametinde çaba harcamaktan kaçınmaya başlamıştır.

Başlangıçta sadece ekonomik olan sorunlar, 12 Eylül döneminde ve Yunanistan'ın 1980'de topluluğa tam üye olmasıyla siyasi boyutlar da kazanmaya başlamıştır. Topluluk-Türkiye ilişkileri dondurulmuş ve mali işbirliğine son verilmiştir. Katma Protokolün ise sadece ticari hükümleri işlemeye devam etmiş, diğer bütün hükümleri atıl kalmıştır. 1983 yılında Türkiye'de sivil idarenin yeniden kurulması ve 1984 yılından itibaren ülkenin ithal ikamesi politikalarını hızla terk ederek, dışa açılma sürecini başlatması ilişkileri yeniden canlandırmıştır. Türkiye bir taraftan 14 Nisan 1987'de AB'ne tam üyelik müracaatında bulunmuş, diğer taraftan ertelenmiş bulunan gümrük vergileri uyum ve indirim takvimini 1988 yılından itibaren hızlandırılmış bir şekilde yeniden yürürlüğe koymuştur. AB Komisyonu tam üyelik müracaatına 1989 yılında verdiği yanıtta, Türkiye'nin AB'ne üyelik konusundaki ehliyetini kabul etmekle birlikte, topluluğun kendi içindeki derinleşme sürecini tamamlanmasına ve gelecek genişlemesine kadar beklenmesini ve bu arada Türkiye ile gümrük birliği sürecinin tamamlanmasını önermiştir. Bu öneri Türkiye tarafından da olumlu değerlendirilmiş ve gümrük birliğinin Katma Protokolde öngörüldüğü şekilde 1995 yılında tamamlanması için gerekli hazırlıklara başlanmıştır. İki yıl süren

müzakereler sonunda 5 Mart 1995 tarihinde yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında alınan karar uyarınca Türkiye ile AB arasındaki gümrük birliği 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Avrupa Birliği 1993 Kopenhag Zirve Toplantısı'nda aldığı kararlar uyarınca, eski Varşova Paktı ülkeleri olan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan bir genişleme süreci başlatmıştır. AB Komisyonunun genişlemeye ilişkin stratejisine esas teşkil etmek üzere hazırladığı öneriler 16 Temmuz 1997 tarihinde "Gündem 2000" başlıklı bir raporda açıklanmıştır. Kopenhag kriterleri denilen kriterlere - demokrasi, insan hakları, ekonomik gelişme, topluluk müktesebatını benimseme- en fazla uyum gösterebilme yeteneğine sahip olduğu değerlendirilen, Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve Estonya, sözkonusu kriterlere göre daha geri bir durumda bulunan ikinci dalgada ise Slovak Cumhuriyeti, Litvanya, Letonya, Bulgaristan ve Romanya yer almıştır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi de daha önce alınan bir kararla sözkonusu genişlemenin içine dahil edilmiştir. Türkiye ise genişlemenin kapsamına alınmamıştır.

Türkiye, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde oybirliği ile Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak kabul ve ilan edilmiş, diğer aday ülkelerle eşit konumda olacağı açık ve kesin bir dille ifade edilmiştir. Helsinki Zirvesi kararlarına göre, Türkiye, diğer aday ülkeler gibi bir Katılım Öncesi Stratejisinden yararlanacaktır. Böylece, Türkiye aday ülkeler ile Birlik arasında, katılım süreci çerçevesinde yapılan toplantılara katılma imkanına sahip olacaktır. Zirve Sonuç Bildirisi ayrıca, önceki AB Konseyi kararları çerçevesinde bir katılım ortaklığı hazırlanmasını öngörmektedir. Bu ortaklığın aynı zamanda, siyasi ve ekonomik kriterleri ile üye ülke olmanın gerektirdiği yükümlülükler ışığında ve AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Ulusal Program ile bir arada, katılım hazırlıkları üzerinde yoğunlaşacağı belirtilmiştir. Komisyon ayrıca, Türk mevzuatının topluluk müktesebatıyla uyumlaştırılması amacıyla, müktesebatın analitik incelenmesi sürecini hazırlamakla görevlendirilmiş, öte yandan, katılım öncesine yönelik mali kaynakların eşgüdümü için tek bir çerçeve sunmaya çağırılmıştır.

Helsinki Zirvesi'nde adaylığı ilan edilen Türkiye 17 Aralık 2004 tarihine kadar Kopenhag kriterleri başta olmak üzere AB'ne uyum sürecinde büyük bir değişim sürecine girmektedir. 17 Aralık zirve sonuç bildirgesinde Avrupa Konseyi, Türkiye'ye ilişkin olarak daha önce Helsinki'de varılan, Türkiye'nin Birliğe katılımı için diğer aday ülkelere uygulanan kriterlerin aynalarına tabi tutulacağına dair sonuçları hatırlatmış ve Aralık 2004 Zirvesi'nde Konsey'in, Avrupa Komisyonu'nun raporu ve tavsiye kararı çerçevesinde Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğine karar vermesi halinde; Avrupa Birliği'nin katılım müzakerelerini gecikmeksizin başlatacağı sonucuna varmıştır. Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu tarafından 15 Aralık 2004 tarihinde kabul edilen karar ile Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini katılım müzakerelerinin açılması için yeterli ölçüde yerine getirdiğine karar vermiştir. Konsey'den, müzakerelerin 3 Ekim 2005 tarihinde açılması amacıyla söz konusu çerçeve üzerinde anlaşma sağlanması talep edilmiştir. 16-17 Aralık 2004 tarihinde Türkiye açısından büyük öneme sahip Brüksel Zirvesi'nde Türkiye'ye 3 Ekim 2005 tarihinde başlamak üzere müzakere tarihi verildi. Müzakerelerin ortak hedefi AB'ye üyelik olmasına rağmen, sonuçları önceden garanti edilemeyen bu müzakerelerin ucu açık olarak belirlenmiştir. Tüm Kopenhag kriterleri dikkate alındığında, aday ülkenin üyeliğin tüm yükümlülüklerini tam olarak üstlenecek durumda olmaması halinde, ilgili aday ülkenin Avrupa yapılarına olası en sıkı bağ ile bağlanması temin edileceği belirtilmektedir.

3 Ekim 2005 tarihinde Luksemburg'ta uzun tartışmalar sonucu Türkiye'nin itirazlarıyla kopma noktasına geldiği sırada varılan anlaşma ile AB Konseyi tarafından 25 üye devletin onayına sunulan ve Türkiye tarafından da kabul edilen AB Türkiye arasında tam üyelik müzakereleri başlatılmıştır. AB ile Türkiye arasında yürütülecek müzakerelerde yol haritasını oluşturan Müzakere Çerçeve Belgesi, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde müzakerelerin kuralları, ikinci bölümde özü, üçüncü bölümde ise prosedürü yer almaktadır. Müzakerelerin kurallarıyla ilgili bölümde, Türkiye'den beklentilerle birlikte, müzakerelerin ilerlemesi ve askıya alınmasına ilişkin koşullara geniş biçimde yer verilmektedir. Müzakerelerin ilerlemesinin, ekonomik ve sosyal bir birleşme çerçevesi kapsamında Türkiye'nin katılıma hazırlık aşamasında kaydettiği

ilerleme ile üyelik için gerekli koşulları belirleyen Kopenhag kriterlerinin yerine getirilmesi gerektiği hatırlatılmaktadır.

AB üyesi ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarının katıldığı AB zirvesinde adaylığı resmen kabul edilen bir ülke, aday statusünden tam üyeliğe uzanan yolculuğunda tarama, müzakere ve onay olmak üzere üç ana süreçten geçmektedir. Müzakerelerin başlaması için Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirmesi gereken aday ülke, müzakere sürecinde ekonomik yapısını ve yasal düzenlemelerini, AB normlarına uygun hale getirmektedir. Başlıklar halinde yürütülen müzakerelerde aynı anda birden fazla başlık ele alınabilmektedir. Bu süreçte yapılacak müzakereler genel olarak 35 başlıkta toplanmaktadır:

1. Malların Serbest Dolaşımı
2. İşçilerin Serbest Dolaşımı
3. Yerleşim Hakkı v e Hizmetlerin Serbest Dolaşımı
4. Sermayenin Serbest Dolaşımı
5. Kamu Alımları
6. Şirketler Hukuku
7. Fikri Mülkiyet Hukuku
8. Rekabet Politikası
9. Mali Hizmetler
10. Bilgi Toplumu ve Medya
11. Tarım ve Kırsal Kalkınma
12. Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Politikası
13. Balıkçılık
14. Ulaştırma Politikası
15. Enerji
16. Vergilendirme
17. Ekonomik ve Parasal Politika
18. İstatistik
19. Sosyal Politika ve İstihdam
20. İşletme ve Sanayi Politikası
21. Trans-Avrupa Şebekeleri
22. Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu
23. Yargı ve Temel Haklar
24. Adalet, Özgürlük ve Güvenlik
25. Bilim ve Araştırma
26. Eğitim ve Kültür
27. Çevre
28. Tüketici ve Sağlığın Korunması
29. Gümrük Birliği
30. Dış İlişkiler
31. Dış, Güvenlik ve Savunma Politikaları
32. Mali Kontrol
33. Mali ve Bütçe Konularına İlişkin Hükümler

34. Kurumlar

35. Diğer Konular

Müzakere başlıklarının tamamının kapanmasının ardından ise onay süreci başlamaktadır. AB'nin tüm üyelerinin, yeni üyenin katılımını onaylamaları gerekmektedir. Kapatılan her müzakere başlığı için AB ve aday ülke arasında varılan anlaşma, Katılım Anlaşması'nın temellerini oluşturmaktadır. Katılım Anlaşması'nda aday ülkenin hangi tarihte AB'ye gireceği, hangi konulara ilişkin geçiş dönemlerini ne kadar süreyle uygulayacağı detaylı şekilde belirtilmektedir. Anlaşmanın üye ülke temsilcileri tarafından imzalanmasının ardından onay süreci başlamaktadır. AB, üye ülkeleri onay sürecinde seçecekleri yönetime ilişkin serbest bırakılmaktadır. Buna göre, ülkeler Anlaşmayı ya Parlamentolarında oylamakta ya da referanduma götürmektedirler.

Yararlanılan kaynaklar:

<http://www.abgs.gov.tr>,

http://www.ntv.com.tr/news/AB_front.asp

[http://www.euturkey.org.tr/abportal/category.asp?TreeID=625&VisitID={936650DD-118D-4FCA-A2D0-4A3751F1DADE}&Time=286,](http://www.euturkey.org.tr/abportal/category.asp?TreeID=625&VisitID={936650DD-118D-4FCA-A2D0-4A3751F1DADE}&Time=286)

EK-3

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TARİHÇESİ

Avrupa kıtasında bir 'birlik' oluşturma fikri 14. yüzyıldan itibaren tarihçileri, filozofları, hukukçuları ve siyaset adamlarını cezbetmiştir. I.Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da bir "**Birliğin**" oluşturulmasına yönelik önemli fikirler üretilmiş olmasına rağmen bunların olgunlaşıp benimsenmesi ancak II. Dünya Savaşı sonrasında mümkün olmuştur. Bu sürecin ilk sonucu, siyasi temelli ve insan haklarını koruma, çoğulcu demokrasiyi sağlama amaçları üzerine kurulmuş bir uluslararası örgüt olan Avrupa Konseyi'nin 1949 yılında Strazburg'da kurulması olmuştur.

9 Mayıs 1950'de Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman, Eski Milletler Cemiyeti Genel Sekreteri Jean Monnet'nin tasarısına dayanan ve birleşik Avrupa'nın temellerini atan Schuman Planı'nı yayımlamıştır. Schuman Planı, Avrupa'da barışın kurulabilmesi için Fransız-Alman dostluğunun şart olduğunu belirtiyor ve bu çekirdek etrafında Avrupa'nın bütünleşmesi gerektiği görüşünü esas alıyordu. Plana göre, yüzyıllardır Avrupa'da süregelen Fransız-Alman çekişmesini ortadan kaldırmanın yolu, yüksek bir otoritenin yönetimi altında, Fransız-Alman ortak kömür ve çelik üretimini sağlamak ve söz konusu örgütü bütün Avrupa ülkelerinin katılımına açık tutmaktı.

Bu çerçevede, 1951 yılında Federal Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg, Paris'te imzaladıkları bir Antlaşma ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kurmuşlardır. Böylece AKÇT ile devletler, tarihte ilk defa, kendi iradeleri ile ulusal egemenliklerinin bir kısmını uluslararası bir kuruma devretmişlerdir. II. Dünya Savaşı'ndan yeni çıkmış, milyonlarca vatandaşını kaybetmiş, ekonomik ve siyasi yıkım yaşayan Avrupa'da, entegrasyonun başta savaş sanayi olmak üzere o dönemdeki endüstriyel gelişim için büyük önem taşıyan bu iki sektörde başlaması tesadüf değildir. Nitekim kömür ve çelik sektöründe başlayan bu ekonomik entegrasyon Avrupa'da sürekli barışın sağlanmasının ilk adımı olmuş ve bugünkü Avrupa Birliği'nin temeli böylece atılmıştır

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulmasından sonra, Avrupa Savunma Topluluğu ile Avrupa Siyasal Topluluğu'nun oluşturulmasına yönelik girişimler meydana gelmiş ancak bu çabalar sonuçsuz kalmıştır. Bir taraftan NATO'nun kurulması, diğer taraftan Avrupa bütünleşmesinin önce ekonomik alanda gerçekleşmesinin daha gerçekçi olacağı düşüncesi, çabaları ekonomik alanda

yoğunlaştırmış ve 25 Mart 1957'de Roma'da Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kuran Antlaşma AKÇT üyesi 6 ülke tarafından imzalanmıştır. AET gibi Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) da 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile kurulmuştur. 1965'de kurucu üyelerin imzalamış oldukları "Birleşme Antlaşması" (füzyon antlaşması) sonucunda, AKÇT, AET ve EURATOM için tek bir Konsey, Komisyon ve Parlamento oluşturulmuş, bütçeleri birleştirilmiş ve "Avrupa Toplulukları" terimi kullanılmaya başlamıştır.

Aynı dönemde, diğer bazı Avrupa ülkeleri (Avusturya, Danimarka, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre ve İngiltere) İngiltere'nin önerisiyle 1960 yılında Stockholm'de imzalanan bir anlaşma ile Avrupa Serbest Ticaret Alanı'nı (EFTA) kurmuşlardır. EFTA ülkeleri kendi aralarında sanayi ürünlerinde gümrük ve eş etkili vergilerle diğer kısıtlamaları kaldırmışlar, ancak üçüncü ülkelere karşı ulusal mevzuatlarını uygulamayı sürdürmüşlerdir. Bu temel farkın dışında, o dönemde EFTA ile AET'nin önemli farklarından bir diğeri de EFTA'nın tarım sektörünü serbest ticaret alanı içine almaması olmuştur. Zaman içinde üyelerinin büyük bir kısmının AET'ye katılmasıyla eski önemini yitirmiş olan EFTA bugün, İzlanda, Liechtenstein, Norveç ve İsviçre'den oluşmaktadır ve AB ile EFTA'nın üç üyesi arasında (İzlanda, Liechtenstein, Norveç) bir Avrupa Ekonomik Alanı (AEA) kurulmuş durumdadır.

1968 yılında Gümrük Birliği'nin tamamlanarak yürürlüğe girmesiyle üye ülkelerin gümrük alanları, tek bir gümrük alanı haline gelmiştir.

Birliğin ilk genişlemesi, 1972'de İngiltere, Danimarka, ve İrlanda'nın Topluluğa üyelik antlaşmalarının imzalanmasıyla gerçekleşmiş, ardından 1981'de Yunanistan ve 1986'de İspanya ve Portekiz'in katılmasıyla üye sayısı 12'ye yükselmiştir.

14 Haziran 1985 tarihinde Almanya, Belçika, Fransa, Lüksemburg ve Hollanda tarafından imzalanan Schengen Antlaşması; taraf ülkelerin ortak sınırlarında kişilere tüm vize ve gümrük işlemlerinin kaldırılması ve üçüncü ülke vatandaşlarına yönelik ortak vize ve gümrük işlemleri uygulanmasını öngörmüştür. İtalya (1990), İspanya ve Portekiz (1991), Yunanistan (1992), Avusturya (1995), İsveç, Finlandiya ve Danimarka (1996) da imzalayan ülkeler arasına katılmıştır. Birlik üyesi olmayan İzlanda ve Norveç'in de AB'nin serbest dolaşım alanına dahil edilmesi amacıyla, bu iki ülke ile 18 Mayıs 1999 tarihinde anlaşma yapılmıştır. 5 Haziran 2005 tarihinde de İsviçre, yapılan referandum sonucu Schengen Anlaşması'nı kabul etmiştir.

1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi ile Avrupa Topluluklarını kuran Antlaşmalar, ilk kez kapsamlı bir biçimde tadil edilmiştir. Avrupa Tek Senedi ile yeni ortak politikalar saptanmış, mevcut olanlar geliştirilmiştir. Bu çerçevede Roma Antlaşması'na sosyal politika, ekonomik ve sosyal uyum, çevre gibi konularda yeni maddeler eklenmiştir. Ayrıca, "işbirliği usulü" adı verilen bir sistem çerçevesinde Avrupa Parlamentosu'na Komisyon'un yasa koyma önerilerini ikinci kez değerlendirmek suretiyle yasama sürecini daha yakından etkileme imkanı verilmiştir. Yine Tek Senet ile, daha önce oybirliğinin gerekli olduğu, Ortak Gümrük Tarifesi'nde değişiklik yapılması, hizmetler, sermayenin serbest dolaşımı, ortak ulaşım politikaları konularında alınan kararların nitelikli çoğunluğa dayanması kararlaştırılmıştır. Üye ülkeler arasında "Avrupa Siyasi İşbirliği" aracılığı ile dış politikada işbirliği yapılması da Tek Senet ile karara bağlanmıştır.

Avrupa Topluluğu'nda tek para birimi ve ortak bir merkez bankası sistemine dayalı bir "ekonomik ve parasal birlik" ile ortak dış politika ve savunma politikası perspektiflerine dayalı "siyasi birlik" kurulmasını öngören Avrupa Birliği'ni kuran Antlaşma ise (Maastricht Antlaşması) 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanmış ve 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Maastricht Antlaşması ekonomik faaliyetlerin uyumlu ve dengeli gelişimini; enflasyonsuz, sürdürülebilir ve çevre korumasına önem veren bir büyümenin sağlanmasını; üye ülke ekonomilerinin uyum içinde birbirlerine yaklaşmasını ve Avrupa vatandaşları için daha güçlü bir Birlik yaratılmasını hedeflemiştir.

Antlaşma kapsamında,

- tek paraya geçilmesini sağlayacak bir ekonomik ve parasal birliğin kurulması;
- AB vatandaşlarına yaşadıkları ülkenin belediyelerinde seçme ve seçilme hakkı veren bir Avrupa vatandaşlığının oluşturulması;
- Avrupa güvenliğini sağlayacak ve demokrasi ve insan hakları gibi ortak değerleri savunacak bir ortak dış ve güvenlik politikasının meydana getirilmesi;
- Birliğin iç güvenliğini sağlamak üzere hukuk ve içişlerinde işbirliğinin sağlanması

konuları ele alınmıştır. Ayrıca, eğitim, kültür, kamu sağlığı ve tüketicinin korunması, ulaştırma, vize politikası ve sanayi politikası gibi belirli politika alanları da Antlaşma kapsamı dahil edilmiştir. Bu alanlarda oluşturulacak ortak politikalar ve ilgili AB mevzuatı üye ülkeler üzerinde bağlayıcı olacaktır. Antlaşma'nın getirdiği çok önemli bir

yenilik de “yetki ikamesi” ilkesidir. Buna göre, ancak herhangi bir sorunun boyut ve niteliği nedeniyle, AB düzeyinde müdahalenin üye devletlerinkinden daha etkin olacağı hallerde AB yetki kullanacaktır.

Bu gelişmeler neticesinde, Maastricht Antlaşması ile Avrupa Toplulukları (AKÇT, AET, EURATOM) Avrupa Birliği (AB) bünyesine dahil edilmiştir. Avrupa Birliği’ni kuran bu Antlaşma ile AB’nin “üç temel sütunu” oluşturulmuştur. Birinci sütun, Roma Antlaşması ile oluşturulan Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ile Paris Antlaşması’yla kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğundan meydana gelmektedir. Ekonomik ve parasal birlik ve daha önce bahsedilen yetkiler de bu sütuna dahildir. İkinci sütun, Ortak Dışişleri Güvenlik Politikasını (ODGP) içermekte ve Avrupa çapında bir savunma politikasını başlatmayı hedeflemektedir. Üçüncü sütun ise, Adalet ve İçişlerini kapsamaktadır. Bu çerçevede, göç ve siyasi iltica alanlarında aralarındaki işbirliğini artırmak isteyen üye ülkeler bir Avrupa Polis Ofisi (Europol) kurmuşlardır. Ancak ikinci ve üçüncü sütun, karar alma mekanizmaları ve hükümetler arası karakterleri nedeniyle birinci sütundan farklıdır. Bu alanlarda, üye ülkeler, AB Zirveleri ya da Bakanlar Konseyi kanalıyla girişimde bulunabilirler. Ancak bu çerçevede alınan kararlar siyasi nitelikte olup Adalet Divanı önünde bağlayıcılıkları yoktur.

Ayrıca Maastricht Antlaşması varolan karar alma mekanizması yöntemlerini (Parlamento onayı, danışma ve işbirliği) bazı yeni alanlara genişletmiş ve buna ek olarak, yeni bir yöntem olan “ortak karar alma” prosedürünü düzenlemiştir.

1 Ocak 1993’te Tek Pazar’ın oluşmasıyla birlikte, 12 üye ülke arasında malların, sermayenin, hizmetlerin ve insanların serbest dolaşımı tam anlamıyla sağlanmıştır. Haziran 1993’te ise AB Devlet ve Hükümet Başkanlarının AB’nin Merkez ve Doğu Avrupa Ülkelerini (MDAÜ) kapsayacak şekilde genişlemesi yönünde karar aldıkları Kopenhag Zirvesi’nde, AB’ye üyelik kriterleri belirlenmiştir. “Kopenhag Kriterleri” olarak bilinen bu koşullar, AB üyelik başvurusu kabul edilen tüm aday ülkeler tarafından yerine getirilmesi gereken asgari koşulları ifade etmektedir. Siyasi ve ekonomik kriterler ile müktesebat uyumu olmak üzere üç grupta toplanan bu koşullar şunlardır;

- Siyasi kriterler: Avrupa Birliği Anlaşması’nın tam üyelikle ilgili maddesine eklenen demokrasinin güvence altına alındığı istikrarlı bir kurumsal yapı, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlık haklarına saygı koşullarıdır.

- Ekonomik kriterler: iyi işleyen bir pazar ekonomisi ve AB içindeki piyasa güçlerine ve rekabet baskısına karşı koyabilme kapasitesidir.

- Topluluk müktesebatının kabulü: AB'nin çeşitli siyasi, ekonomik ve parasal hedeflerine bağlılık.

Birlik, 1 Ocak 1995'ten itibaren "Avrupa Birliği" (AB) olarak anılmaya başlanmış, aynı yıl Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in katılımıyla 15 üyeli hale gelmiştir.

Tek para birimine geçiş ve AB'nin genişlemesine ilişkin sürecin belirlenebilmesi amacıyla Mart 1996'da başlatılan Hükümetlerarası Konferans 16-17 Haziran 1997 tarihlerinde gerçekleştirilen Amsterdam Zirvesi ile tamamlanmıştır. Zirve toplantısında, AB'nin 5. genişleme sürecine başlaması ve 1 Ocak 1999 tarihinde tek para birimi olan Euro'ya geçilmesi teyit edilmiştir. Ayrıca Ortak Dışışleri ve Savunma Politikası, Adalet ve Güvenlik Politikası ve Maastricht Antlaşması üzerindeki bazı değişiklikleri içeren Amsterdam Antlaşması imzalanmış ve Mayıs 1999'da yürürlüğe girmiştir.

Amsterdam Antlaşması'nın hedeflerinden biri Avrupa Birliği'nin, Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerine doğru genişleme perspektifi dikkate alınarak, kurumsal ve siyasi yapısının güçlendirilmesi olmuştur. Ancak Antlaşma genişleme konusunda temel kurumsal mekanizmaları oluşturmada bekleneni verememiş, buna rağmen ortak karar mekanizmasını daha kolay işler hale getirecek bazı önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir.

Amsterdam Antlaşması'nın en önemli sonuçlarından biri, adalet ve içişleri konularının büyük bir kısmını Birinci Sütun kapsamına almak ve yeni öncelikler koymak suretiyle bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı yaratmasıdır. Nitekim Antlaşma'nın ana hedefi "dış sınır denetimleri, göç, sığınma ve suçla mücadele ve önlemeye ilişkin uygun tedbirler aracılığıyla, kişilerin serbest dolaşımının garanti edildiği bir özgürlük ve adalet alanı yaratarak Birliği korumak ve geliştirmek" olarak tanımlanmıştır.

Adalet ve içişleri alanlarında işbirliği konusunda Maastricht Antlaşması'nda sadece "demokrasinin ilkeleri" ve "temel haklar" yer alırken, Amsterdam Antlaşması'nda AB'nin özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ile hukuk devleti ilkeleri üzerine kurulu olduğu belirtilmektedir. Avrupa Topluluğu, Amsterdam Antlaşması ile, AB içinde kişilerin serbest dolaşımı için gerekli olduğu ölçüde, göç ve iltica, dış sınırlar, ve medeni hukukta adli işbirliği konularında mevzuat

çıkarma yetkisine sahip olmuştur. Ayrıca Antlaşma ile insan hakları alanında önemli bir adım atılmıştır. Antlaşma'nın 7. maddesine göre, insan haklarını sürekli ve ciddi olarak ihlal ettiği tespit edilen bir üye devlete karşı diğer üyelerin yaptırım uygulama hakkı doğmuştur. Bu maddeler şimdiye dek hiç uygulanmamış ancak uygulanabilme ihtimalinin varlığı dahi, üye ülkelerin insan hakları uygulamaları konusunda daha dikkatli davranmasını sağlamıştır.

Öte yandan Amsterdam Antlaşması ile, "polis, ceza ve gümrük işbirliği" Üçüncü Sütunda bırakılırken, "vizeler, iltica, göç ve kişilerin serbest dolaşımıyla ilgili diğer politikalar" Birinci Sütun kapsamına alınmıştır. Ayrıca Antlaşma kapsamına, Schengen Anlaşması da alınmış, böylece AB müktesebatının bir parçası olan Schengen müktesebatına aday ülkelerin uyum sağlaması gerekliliği doğmuştur.

12-13 Aralık 1997 tarihlerinde yapılan Lüksemburg Zirvesi'nde ilk kez, 11 aday ülke arasında bir sınıflandırma söz konusu olmuştur. Kopenhag siyasi kriterlerini karşılayarak müzakerelere başlayan ülkeler (Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Polonya, Slovenya ve GKRY) "ilk dalga", siyasi kriterleri yerine getirmemiş ve henüz müzakereye hazır görünmeyen diğer ülkeler (Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Romanya ve Slovakya) ise "ikinci dalga" ülkeleri olarak adlandırılmıştır. Bu ülkelerin mevzuatlarının ana başlıklar itibariyle Topluluk müktesebatına uyumunu tespit etmek amacıyla bir analitik inceleme süresi başlatılmıştır.

Genişleme süreci bir yandan devam ederken, AB, derinleşme çabalarını da sürdürmüştür. 1 Ocak 1999 tarihinde Euro, 11 üye ülkede (Almanya, Avusturya, Belçika, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İtalya, Lüksemburg, Portekiz) resmi para birimi haline gelmiş ve üye ülkelerin ulusal paralarının Euro'ya dönüşüm oranları geri dönülemez bir şekilde sabitlenmiştir. Danimarka ve İngiltere ile katılım şartlarını karşılayamayan Yunanistan ve İsveç ise "adaylar" olarak kalmışlardır. 1 Ocak 2002'de Avrupa ortak para birimi Euro, 12 ülkede resmen tedavüle girmiş, banknot ve madeni para olarak kullanılmaya başlanmıştır. İyileşen ekonomik durumu sayesinde Yunanistan da Euro alanı için katılımcı ülke olmaya hak kazanmıştır.

23-24 Mart 2000 tarihlerinde gerçekleştirilen Lizbon Zirvesi'nde ise, AB'nin istihdamı güçlendirmeye ve bilgi üzerine kurulu bir ekonomi çerçevesinde ekonomik reform ve sosyal uyumu gerçekleştirmeye yönelik yeni stratejisi tanımlanmıştır. Lizbon Stratejisi olarak adlandırılan bu yeni yaklaşım ile başlayan süreç çerçevesinde AB'nin 2010 yılına kadar; "daha çok sayıda ve daha iyi iş ve daha büyük bir toplumsal

uzlaşmayla, sürdürülebilir ekonomik büyümeyi gerçekleştirebilecek, bilgiye dayalı dünyanın en rekabetçi ve dinamik ekonomisi” haline getirilmesi amaçlanmıştır. Ancak Lizbon Stratejisi’nin kabul edilmesinden 2005 yılına dek geçen beş yıllık süre içinde öngörülen hedeflere ulaşamadığı gözlemlenmiştir. Bunun üzerine AB Komisyonu tarafından Lizbon Stratejisi’ni canlandırmak üzere 2005-2010 dönemi için yeni bir Sosyal Gündem oluşturularak 9 Şubat 2005 tarihinde açıklanmıştır.

7-9 Aralık 2000 tarihlerinde yapılan Nice Zirvesi’nde AB üyesi ülkeler, genişleme süreci kapsamında AB’nin gerçekleştirmesi gereken kurumsal reformlarla ilgili olarak Şubat 2000’de oluşturulan Hükümetlerarası Konferans (HAK) çerçevesinde varılan sonuçlar temelinde Kurucu Antlaşmalara değişiklik getiren bir Antlaşma üzerinde uzlaşmaya varmışlardır. 26 Şubat 2001 tarihinde imzalanan Nice Antlaşması, tüm üye ülkelerde onaylanmasının ardından 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Başlıca amacı Birliği, yeni üyeler alarak genişlemeye hazırlamak olan bu Antlaşma, 15 üye ülke ve 12 aday ülkenin (Türkiye hariç) AB Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu’ndaki üye sayıları dağılımı ile AB Konseyi’nde karar almadaki oy ağırlıklarını belirlemiş, Bakanlar Konseyi’ndeki ağırlıklı oy oranlarını değiştirmiştir.

1 Mayıs 2004 tarihinde 10 ülke, Çek Cumhuriyeti, Estonya, GKRY, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya’nın katılımıyla Birlik, beşinci ve en büyük genişlemesini gerçekleştirmiştir.

28 Şubat 2002 tarihinde AB Anayasası taslağını oluşturmak üzere 105 üyeli “Avrupa’nın Geleceği Kurultayı” toplanmıştır. Kurultay, 16 aylık bir dönemin sonunda çalışmalarını tamamlamış ve taslak metni Hükümetlerarası Konferans’ta görüşülmek üzere AB Dönem Başkanlığı’na sunmuştur. Avrupa için bir Anayasa oluşturan Antlaşma Taslağı, 17-18 Haziran 2004 tarihlerinde Brüksel’de gerçekleştirilen Zirve sonunda kabul edilmiştir. AB Anayasası, üye ve aday ülke liderleri tarafından Roma’da imzalanmış böylece 29 Ekim 2004 tarihinde son şeklini almıştır. AB Anayasası, Avrupa Birliği üye ülkelerinin siyasi bir birlik kurma yolunda attıkları en önemli adımı teşkil etmekte ve AB’nin temelini oluşturan kurucu antlaşmalar ile bugüne kadar onları değiştiren tüm antlaşmaları tek ve yeni bir metinde bütünleştirmektedir.

12 Ocak 2005 tarihinde Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilen Anayasa’nın yürürlüğe gireceği tarih olarak Anayasal Antlaşmada 1 Kasım 2006 belirtilmiştir. Ancak Anayasa’nın yürürlüğe girebilmesi için tüm üye ülkeler tarafından onaylanması gerekmektedir. Halihazırda, üye ülkeler, kendi Anayasaları tarafından

belirlenen sisteme göre –parlamento veya referandum kanalıyla- onay sürecini sürdürmektedir. Ancak, üye devletlerden birinin dahi Anayasal Antlaşmada belirtilen tarihe dek onaylamaması halinde yürürlüğe giremeyecek olan AB Anayasası zorlu bir onay süreci geçirmektedir. Özellikle, Fransa ve Hollanda’da gerçekleştirilen referandumlarda çıkan “hayır” kararı olumsuz etki yaratmıştır. Bu durum karşısında, 16-17 Haziran 2005 tarihlerinde Brüksel’de düzenlenen AB Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi’nde, AB Anayasası onay sürecine ilişkin olarak, referandumlardan çıkan “hayır” sonuçlarının üye ülkeler arasında “domino etkisi” yaratmasını önlemek için onay sürecine bir yıl ara verilmesine karar verilmiştir. İngiltere, İrlanda, Portekiz, Danimarka, Çek Cumhuriyeti ve Slovenya karara uygun olarak onay sürecini dondururken, G.Kıbrıs ve Lüksemburg gibi bazı üyeler süreci durdurmuyarak AB Anayasasına onay vermiştir

Kaynak: <http://www.ikv.org.tr/abtarihce.php>

EK-4**TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ KRONOLOJİSİ
1959-2005****1959**

- 31 Temmuz: Türkiye, AET'ye ortaklık için başvurdu.
- 11 Eylül: AET Bakanlar Konseyi, Ankara ve Atina'nın Ortaklık başvurularını kabul etti.
- 28-30 Eylül: Avrupa Toplulukları Komisyonu ile Türkiye arasındaki ilk hazırlık görüşmesi yapıldı.

1963

- 12 Eylül: Türkiye ile AET'yi Gümrük Birliği'ne götürecektir ve tam üyeliği sağlayacak olan Ortaklık Anlaşması (Ankara Anlaşması) imzalandı.
- 12 Eylül: I. Mali Protokol imzalandı.

1964

- 1 Aralık: Türkiye-AET Ankara Anlaşması yürürlüğe girdi. Birinci Ortaklık Konseyi toplantısı yapıldı.

1966

- 16-17 Mayıs: Birinci Türkiye-AET Karma Parlamento Komisyonu Brüksel'de toplandı.

1968

- 9 Aralık: Katma Protokol görüşmeleri başladı.

1970

- 26 Ekim: İlk Gümrük İşbirliği Komitesi toplantısı yapıldı.
- 19 Kasım: Ortaklık Konseyi'nde Katma Protokol metni kabul edildi.
- 23 Kasım: Katma Protokol Brüksel'de imzalandı.
- 23 Kasım: II. Mali Protokol imzalandı.

1971

- 5 Temmuz: Katma Protokol, TBMM'de 69'a karşı 149 oyla kabul edildi.
- 22 Temmuz: Senato, Katma Protokol'ü kabul etti.
- 1 Eylül: Katma Protokol'ün ticari hükümleri "Geçici Anlaşma" ile yürürlüğe konuldu.

1972

- 13 Ocak: Ortaklık Anlaşması'nın Topluluğa katılacak yeni ülkelerce de kabulünü sağlayacak Türkiye - AET müzakereleri başladı.
- 20 Temmuz: Ortaklık Konseyi, 1.9.1972 tarihinde sona erecek olan "Geçici Anlaşma" süresini yıl sonuna kadar uzattı.

1973

- 1 Ocak: Katma Protokol yürürlüğe girdi. Birinci gümrük indirimi ve konsolide liberasyon listesi uyumu yapıldı.
- 21 Mayıs: Türkiye - AET genişleme görüşmeleri mutabakat ile sonuçlandı.
- 30 Haziran: I. Genişleme Anlaşması (Tamamlayıcı Protokol) Ankara'da imzalandı.

1974

- 1 Ocak: Tamamlayıcı Protokol ile ilgili geçici anlaşma yürürlüğe kondu.

1976

- 1 Ocak: Türkiye, Katma Protokol'den kaynaklanan yükümlülüğünü yerine getirerek ikinci gümrük indirimi ve konsolide liberasyon listesi uyumunu gerçekleştirdi.

1977

- 12 Mayıs: III. Mali Protokol Brüksel'de imzalandı.
- 1 Temmuz: Topluluk tarafından Türkiye'ye tanınan yeni tarım tavizleri yürürlüğe kondu.

1978

- 4-11 Ekim: Türkiye, Dördüncü Beş Yıllık Plan süresince yükümlülüklerinin dondurulması ve aynı dönem için yaklaşık 8 milyar dolarlık yardım yapılması talebinde bulundu.
- 30 Ekim: III. Mali Protokol'ün onay işlemleri tamamlandı.

1980

- 30 Haziran: Ortaklık Konseyi tarım ürünlerinin tamamına yakın bir kısmında Türkiye'ye uygulanan gümrük vergilerinin 1987 yılına kadar sıfıra indirilmesini kararlaştırdı. (1/80 sayılı Karar)

1981

- 25 Mart: Milli Güvenlik Konseyi, AT'na tam üyelik başvurusu yapmak üzere hazırlıkların başlatılması kararı aldı.

1982

- 22 Ocak: Avrupa Topluluğu, Türkiye ile ilişkilerini dondurma kararı aldı.

1986

- 16 Eylül: Türkiye - AET Ortaklık Konseyi toplandı. Böylece 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren dondurulmuş bulunan Türkiye-AET ilişkilerinin canlandırılması süreci başladı.

1987

- 14 Nisan: Türkiye, AT'ye, Roma Antlaşması'nın 237'nci, AKÇT Antlaşması'nın 98'inci ve EURATOM Antlaşması'nın 205'inci maddelerine istinaden tam üye olmak üzere müracaat etti.
- 27 Nisan: Türkiye'nin tam üyelik talebi Topluluk Bakanlar Konseyi tarafından incelenmek üzere Komisyon'a havale edildi.

1988

- 7 Kasım: Türkiye -AET arasındaki ticari ve iktisadi sorunların ele alınması amacıyla oluşturulan Ad-Hoc Komite, birinci toplantısını gerçekleştirdi.
- 20-21 Aralık: Ad-Hoc Komite ikinci kez toplandı ve Türkiye, 1978 yılında askıya aldığı yükümlülüklerini yerine getirmek üzere, hızlandırılmış bir takvimi Topluluğa verdi ve bu takvime işlerlik kazandırdı.

1989

- 18 Aralık: AT Komisyonu, Türkiye'nin tam üyelik başvurusu konusundaki "Görüş" ünde (Avis), Topluluğun, kendi iç pazarını tamamlayabilme sürecinden önce (1992) yeni bir üyeyi kabul edemeyeceği ve Türkiye'nin katılmadan önce, ekonomik, sosyal ve siyasal alanda gelişmesine ihtiyaç duyulduğu hususlarına yer verdi.

1990

- 6 Haziran: Topluluklar Komisyonu, Türkiye ile her alanda işbirliğinin başlatılması ve hızlandırılması konusundaki önlemleri içeren bir "İşbirliği Paketi"ni hazırlayarak Konsey'in olurlarına sundu.

1991

- 30 Eylül: Ortaklık Konseyi 1986 yılından sonra ilk kez toplandı.

1991

- 6 Aralık: Ortaklık Konseyi gibi bir ortaklık organı olan Türkiye - AT Ortaklık Komitesi de 1986'dan sonra ilk kez toplandı.

1992

- 21 Ocak: Türkiye - AT arasında bir Teknik İşbirliği Programı imzalandı.
- 9 Kasım: Türkiye - AT Ortaklık Konseyi'nin 33'üncü dönem toplantısı yapıldı.
- 3 Aralık: Türkiye - AT ilişkilerinin yürütülmesinde ortaya çıkan ticaret ve gümrüklerle ilgili teknik sorunların çözümü için kurulmuş olan ve 12 Kasım 1982'den beri toplanamayan Gümrük İşbirliği Komitesi, 10'uncu dönem toplantısını gerçekleştirdi.

1993

- 24-25 Şubat: 9 Kasım 1992 tarihli Ortaklık Konseyi'nde, Ortaklık Komitesi gözetimi altında çalışması kararlaştırılan teknik komitelerden Gümrük Birliği Alt Komitesi toplantısı Brüksel'de yapıldı.
- 15 Temmuz: Avrupa Parlamentosu PKK'yı bir terör örgütü olarak kınadı.
- 11-13 Eylül: Türkiye ile AT Komisyon ve Konsey yetkilileri arasında işbirliğini geliştirici önemli görüşmeler yapıldı.

1994

- Temmuz: AT Komisyonu, Gümrük Birliği'nin, Türkiye-AT arasında 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması'nda belirtildiği şekilde gerçekleşmesini sağlayıcı ilkeleri tespit etti.

1995

- 6 Mart: Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği'nin gerçekleştirilmesi ile ilgili ve Gümrük Birliği döneminde uygulanacak usul, esas ve süreleri belirleyen 1/95 ve 2/95 sayılı kararlar Ortaklık Konseyi'nin 36'ncı dönem toplantısında kabul edildi.
- 30 Ekim: Ortaklık Konseyi, 1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı çerçevesinde, Türkiye'nin Gümrük Birliği'nin iyi işlemesi için gerekli teknik koşulları yerine getirdiğini tesbit eden 37'nci toplantısını gerçekleştirdi.
- 13 Aralık: 1/95 Sayılı Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı Avrupa Parlamentosu tarafından onaylandı (343 Kabul, 149 Red, 36 Çekimser).
- 21 Aralık: AB ile Türkiye arasında, AKÇT ürünlerini kapsayan Serbest Ticaret Anlaşması parafe edildi.

1996

- 1 Ocak: Türkiye, AB ile entegrasyonunda 22 yıl süren "Geçiş Dönemi"ni 31 Aralık 1995 tarihinde tamamlayarak, 1.1.1996 tarihi itibarıyla, tam üyelik sürecinde "Son Dönem"e, sanayi ürünlerinde ve işlenmiş tarım ürünlerinde sağlanan Gümrük Birliği ile girdi.
- 7-15 Şubat: AT Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu Türkiye-Yunanistan arasındaki Kardak (İmnia) adası nedeni ile yaşanan sorunun barışçı yollardan çözümü çağrısında bulundu.
- 19 Şubat: Gümrük Birliği Ortak Komitesi 1'inci dönem toplantısı yapıldı.
- 24-26 Nisan: AT Komisyon ve Konsey yetkilileri Türk Cumhurbaşkanı ve Başbakanı'nı ziyaret ederek görüş alışverişinde bulundu.
- 4 Haziran: Türk Başbakanı, AT Komisyon Başkanı'nı Brüksel'de ziyaret ederek insan hakları ve terörist

faaliyetler hakkında görüşmelerde bulundu.

■25 Temmuz: Türkiye-AB AKÇT Anlaşması Brüksel’de imzalandı.

■1 Ağustos: Türkiye-AB AKÇT Anlaşması TCRG’de yayımlanarak yürürlüğe girdi.

■30 Ekim: AT Komisyonu hazırlamış olduğu raporda, Türkiye-AT Gümrük Birliği ilişkisinin son derece başarılı biçimde gerçekleşmekte olduğunu vurguladı. Fakat raporda, Türkiye’nin ekonomik ve demokratik reformlar açısından aynı başarıyı gösteremediği; insan hakları ihlallerinin devam ettiği belirtildi.

■13-14 Aralık: Dublin’de gerçekleştirilen Avrupa Zirvesi’nde, AT’nin Türkiye ile ilişkilerini daha da geliştirmesinin önemine değinilmekle birlikte; insan hakları konusu ile Kıbrıs ve Ege sorunlarının da altı çizildi.

1997

■14-16 Nisan: Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu 40’ıncı dönem toplantısı yapıldı.

■29 Nisan: Türkiye-AT Ortaklık Konseyi Lüksemburg’da toplandı; Konsey Başkanı Türkiye’nin AT üyeliğine ehil olduğunu ve diğer tam üyeliğe başvuran ülkelerle birlikte, aynı kriterler altında değerlendirileceğini vurguladı.

■30 Mayıs: Gümrük İşbirliği Komitesi’nin 19’uncu dönem toplantısı yapıldı.

■15 Temmuz: AT Komisyonu “Daha Güçlü ve Daha Geniş bir Birlik için Gündem 2000” isimli bir rapor yayımladı. Bu raporda, tam üyelik başvurusu yapan 10 Doğu ve Merkezi Avrupa ülkesi ile Kıbrıs’ın, Avrupa Birliği’ne katılabilme konuları incelendi.

■15 Temmuz: AT Komisyonu, Türkiye-AT ilişkilerinin Gümrük Birliği ilişkisinin ötesinde daha da geliştirilmesi dileği ve önerisini içeren bir karar aldı.

■17 Temmuz: Avrupa Parlamentosu, Türkiye’nin Kuzey Irak’ta, yaptığı askerî manevraları eleştiren bir karar aldı.

■23 Temmuz: Gümrük Birliği Ortak Komitesi 6’ncı dönem toplantısı yapıldı.

■30 Ekim - 27 Kasım: AT Konsey ve Komisyon yetkilileri Türkiye’ye resmi ziyaretlerde bulundu.

■21 Kasım: Türkiye - AT Gümrük İşbirliği Komitesi, 20. Dönem toplantısını gerçekleştirdi.

■5 Aralık: Türkiye insan hakları, Kıbrıs, Ege gibi başlıkları içeren siyasî konuları AT ile hiçbir şekilde görüşmeyeceğini; ilişkisini Gümrük Birliği çizgisinde sürdüreceğini bildirdi.

■12-13 Aralık: Avrupa Birliği’nin Lüksemburg’ta gerçekleştirdiği devlet ve hükümet başkanları zirvesi sonucunda Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovenya, Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Estonya ve Kıbrıs Rum Yönetimi tam üyelik için aday ülkeler olarak belirlendi. Türkiye ise aday ülkeler arasında zikredilmedi, tam üyeliğe ehil olduğu teyid edildi.

1998

■1 Ocak: Türkiye ile AB arasında karşılıklı tarım tavizlerine ilişkin 1/98 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı yürürlüğe girdi.

■21 Ocak: Türkiye-AT Ekonomik ve Sosyal Karma İstişare Komitesi Brüksel’de toplandı.

■3 Mart: Türkiye-AB ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik olarak AB Komisyonu tarafından hazırlanan “European Strategy for Turkey” başlıklı belge açıklandı.

■12 Mart: AB üyesi devletler ile tam üyeliğe aday 11 devlet Londra’da Avrupa Konferansı çerçevesinde toplandı. Türkiye’nin kendi seçimi nedeni ile katılmadığı toplantıda, Fransa, Belçika ve İngiltere devlet ve hükümet başkanları; Türkiye’nin, Avrupa’nın geleceğinin bir parçası olduğunu ve bu tür toplantılarda Türkiye’yi de görmek istediklerini vurguladı.

■20-22 Nisan: Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu 42’nci dönem toplantısı yapıldı.

■27 Nisan: İngiltere Dışişleri Bakanı’nın başkanlığında toplanan AB Konseyi, 25 Mayıs 1998 tarihinde yapılması öngörülen Türkiye-AB Ortaklık Konseyi toplantısını da gündeme aldı ve stratejinin uygulanması gereği vurgulandı. Yunanistan Dışişleri Bakanı, vetosunu sürdüreceğini beyan etti.

■25 Mayıs: Türkiye-AB Ortaklık Konseyi, Türkiye’nin, ilişkilerin seyrinden duyduğu memnuniyetsizlik nedeni ile toplanmadı.

■24 Haziran: Avrupa Parlamentosu Türkiye ile siyasî diyalogun yeniden başlatılmasını vurgulayan bir raporu kabul etti.

■22 Temmuz: Türkiye, AB politikasının özünü oluşturacak şekilde hazırlamış olduğu “Türkiye AB ilişkilerini Geliştirme Stratejisi” başlıklı raporunu bir nota eşliğinde, AB Komisyonu ve dönem başkanlığına (Konsey’e) gönderdi.

■16 Eylül: Avrupa Parlamentosu’nun muhafakazar kanadından milletvekili McMillan Scott’un Türkiye-AB ilişkilerini konu alan raporu Avrupa Parlamentosu’nda tartışıldı.

■22 Ekim: AB Komisyonu, Yunanistan vetosu nedeniyle engellenen mali desteğin verilebilmesi ve Türkiye için Avrupa Stratejisi’nin uygulamaya sokulabilmesi amaçlarıyla yeni bir mali işbirliği önerisi sundu.

■4 Kasım: AB Komisyonu tarafından hazırlanan ve AB’ye üyelik için belirlenmiş olan Kopenhag

kriterleri ışığında kaydedilen gelişmelere ilişkin Komisyon görüşlerini içeren “İlerleme Raporu” yayımlandı.

■23 Kasım: Avrupa Birliği Konsey Dönem Başkanlığı adına Avusturya, yasadışı bölücü terör örgütü lideri Abdullah Öcalan’ın İtalya tarafından Türkiye’ye iadesi hususunda, AB’nin İtalya ile dayanışma içinde bulunduğunu belirten bir deklarasyon yayımladı.

■10 Aralık: TC heyeti ile Avusturya’nın Konsey Dönem Başkanlığı’nı yaptığı AB heyeti arasında ikinci kez adalet ve içişleri konularında işbirliği toplantısı Ankara’da gerçekleştirildi.

■18 Aralık: AB Komisyonu, Türkiye’deki beş ekonomik ve sosyal amaçlı proje için toplam 133 milyon ECU tutarındaki yardımın MEDA fonlarından Türkiye’ye aktarılması için gereken onayı verdi.

1999

■1 Ocak: Türkiye “Pan Avrupa Menşe Kümülayonu” sistemine dahil oldu.

■18 Ocak: Göç ve sığınma hakkı konularında Avrupa Birliği’ne egemenlik devrine imkân veren anayasa değişikliğini gerçekleştirdi.

■26 Ocak: Türkiye’deki insan hakları ihlallerini öne sürerek iki yıldan beri Türk öğrencilerin AB’nin eğitim ve gençlik programlarından yararlanmasını önleyen Avrupa Parlamentosu’nun Kültür, Eğitim ve Gençlik Komisyonu görüş değişikliğine gitti ve bu konuda Türkiye’ye yeşil ışık yakan Alman Parlamenter Renate Heinish’in raporunu kabul etti.

■23 Şubat: Türkiye-AKÇT Ortak Komitesi’nin Çalışma Usulleri’nin kabul edildiği ilk toplantısı yapıldı.

■24 Şubat: Öğrenci ve öğretim elemanlarının eğitimi ve değişimi amacına hizmet eden AB’nin “Socrates” ve “Avrupa Gençliği” programlarına Türkiye’nin de katılımı konusunda Avrupa Parlamentosu’nda yapılan oylamada, büyük bir çoğunlukla olumlu karar alındı. (Ancak bu konudaki nihai karar yetkisi Konsey’in olacaktır.)

■26 Şubat: Türkiye-AB Gümrük Birliği Ortak Komitesi’nin 8’inci toplantısı yapıldı.

■28 Şubat: AB ile Türkiye arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi ve gümrük birliğinin derinleştirilmesi amacını taşıyan “Türkiye için Avrupa Strateji’sinin hayata geçirilmesi amacıyla yapılan teknik görüşmelerin üçüncüsü Bonn’da gerçekleştirildi.

■4-5 Mart: AB’ye dahil 15 ülkenin Tarım Bakanları Berlin’de yapılan Avrupa Konseyi çerçevesinde toplanarak, Ortak Tarım Politikası reformu üzerinde büyük oranda uzlaştılar ve tarım harcamalarına bütçeden ayrılan miktarın azaltılması ve bunun oranları hususunda görüş birliğine ulaştılar.

■9 Mart: Türkiye’deki ve AB’deki ekonomik ve sosyal çevrelerin entegrasyon sürecinde birbirini tanıması ve anlamasına yönelik diyalog ortamının yaratılmasını amaçlayan ECOSOC Karma İstişare Komitesi’nin, 7’nci toplantısı Brüksel’de yapıldı.

■1 Mayıs: Amsterdam Antlaşması yürürlüğe girdi. 2 Ekim 1997 tarihinde 15 AB ülkesi tarafından imzalanan ve üye devletlerin onay sürecini geçen Amsterdam Antlaşması, 1 Mayıs 1999 tarihinden itibaren, AB’ye dahil tüm devletlerde uygulanmaya başlandı.

■8 Temmuz: Türkiye-AKÇT Ortak Komitesi’nin ikinci toplantısında Türkiye-AKÇT Serbest Ticaret Anlaşması’nın Menşe Protokolü’nde Türkiye’nin 1 Ocak 1999 tarihi itibarıyla Pan-Avrupa Menşe Kümülayonu Sistemi’ne dahil olması çerçevesinde gerekli değişiklikler yapıldı.

■4-5 Eylül: Finlandiya’da yapılan AB Dışişleri Bakanları toplantısında, deprem nedeni ile tekrar gündeme gelen Türkiye ile mali işbirliği konusu ve AB’nin genişlemesi bağlamında Türkiye’nin adaylığı ele alındı.

■13 Ekim: AB Komisyonu tarafından hazırlanan ve AB’ye üyelik için belirlenmiş olan Kopenhag kriterleri ışığında kaydedilen gelişmelere ilişkin Komisyon görüşlerini içeren ikinci “İlerleme Raporu” yayımlandı.

■26 Ekim: Adalet Divanı tarafından üye ülkelerdeki silahlı kuvvetlerin idaresi ve organizasyonu ile ilgili alınan kararlarda, kadın erkek eşitliğinin gözetilmesine dair bir karar verildi.

■11-12 Aralık: Helsinki’de gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve Toplantısı’nda Türkiye’ye adaylık statüsü tanındı.

■13 Aralık: Türkiye-AB Gümrük İşbirliği Komitesi 24’üncü dönem toplantısı yapıldı.

2000

■24-25 Ocak: Avrupa Birliği ve Türk heyetleri arasında Adalet ve İçişleri konularında katılım ortaklığı stratejisi ile malî yardımları saptama amaçlı görüşmeler gerçekleştirildi.

■23-24 Mart: AB Konseyi Olağanüstü Zirvesi Dönem Başkanı

■5-6 Haziran: Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu’nun 45. Dönem Toplantısı yapıldı.

■13 Haziran: Türkiye-AB Gümrük İşbirliği Komitesi’nin 25’inci dönem toplantısı yapıldı.

■4 Temmuz: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 4 Temmuz 2000 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 4587 sayılı Kanun’la, Başbakanlığa bağlı olarak kuruldu. Kanuna göre amaç, Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliğine hazırlanmasına yönelik faaliyetler çerçevesinde kamu kurum ve kuruluşlarının yapacakları hazırlık ve çalışmalarda iç koordinasyon ve uyumun plân ve programlara uygun olarak yönlendirilmesi ve

yürütülmesini sağlamaktı. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği görevine ise Büyükelçi Volkan Vural atandı.
 ■26 Temmuz: Avrupa Komisyonu, Türkiye için 450 milyon EURO tutarında bir kredi finansman paketini onayladı. (Türkiye'ye yönelik bir özel eylem programı şeklinde olacak 450 milyon EURO tutarındaki bu finansman 2000-2004 döneminde Avrupa Yatırım Bankası tarafından idare edilecektir.)

■18-28 Eylül: AB Komisyonu'ndan bir heyet, Adalet ve İçişleri konusunda Türkiye'nin kaydettiği gelişmeleri izlemek üzere 10 günlük inceleme ziyaretinde bulundu.

■13 Ekim: Avrupa Komisyonu Türkiye için 3. İlerleme Raporu'nu açıkladı.

■17-18 Ekim: Türkiye ile AB arasında Hizmetler ve Kamu Alımları alanlarında müzakerelere başlandı.

■8 Kasım: AB Komisyonu Türkiye hakkındaki İlerleme Raporları'ndan 3'üncüsünü, Katılım Ortaklığı Belgesi Taslağı'nı ve Genişleme Stratejisi'ni açıkladı.

■15 Kasım: Türkiye'nin ekonomik ve sosyal reform programını desteklemek amacıyla AB Komisyonu MEDA programı çerçevesinde 150 milyon EURO tutarında olan ve 2001 yılı içerisinde ödenmesi tamamlanacak olan bir hibe yardımına onay verdi.

■21-22 Kasım: Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu'nun 46'ncı toplantısı yapıldı.

■4 Aralık: Genel İşler Konseyi Türkiye için Katılım Ortaklığı taslağını kabul etti.

■7-9 Aralık: Nice'te toplanan Avrupa Konseyi, Nice Antlaşması'nı kabul ederek, üye ülkelerin genişleme sürecinde AB kurumlarındaki temsil güçlerinde değişikliğe gitti.

2001

■4 Ocak: AB Konseyi Türkiye'ye 2001-2003 yılları içinde verilecek olan toplam 135 milyon EURO tutarındaki hibeyi onayladı.

■18-19 Ocak: Hizmetler ve Kamu Alımları müzakerelerinin ikinci turu gerçekleştirildi.

■26 Şubat: Katılım Ortaklığı'na ilişkin usuller ile Katılım Ortaklığı çerçevesinde ülkemizin alacağı yardımların temelini oluşturacak Çerçeve Yönetmelik, Genel İşler Konseyi'nin toplantısında kabul edildi.

■8 Mart: AB Bakanlar Konseyi, Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi'ni kabul etti.

■19 Mart: TBMM "Topluluk Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı"nı kabul etti.

■26 Haziran: Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin 40'ıncı dönem toplantısı yapıldı.

■26-27 Haziran: Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu'nun 47'nci toplantısı yapıldı.

■2-3 Temmuz: AB-Türkiye Gümrükler, Vergilendirme, Uyuşturucu ve Kara Para Aklama Alt Komite Toplantısı Ankara'da gerçekleştirildi.

■5 Eylül: Avrupa Birliği Parlamentosu, Kıbrıs konusunda Jacque Paas tarafından hazırlanan raporu kabul etti. Raporla Kıbrıs'ta bir çözümün bulunamayışının sorumlusu olarak Türkiye gösterilirken, 2004 yılında bir çözüm olmasa dahi Kıbrıs'ın üyeliğinin gerçekleşeceği belirtilmişti.

■13 Kasım: 4'üncü İlerleme Raporu yayınlandı.

■14-15 Aralık: Avrupa Konseyi Belçika'nın Leaken kentinde toplandı. Zirvenin sonucunda Türkiye'nin katılım müzakerelerine yaklaştığı ve AB'nin geleceği ile ilgili konvansiyon çalışmalarına katılacağı ilan edildi.

2002

■21-22 Haziran: Seville zirvesinde devlet ve hükümet başkanları Türkiye'nin gerçekleştirdiği reformların memnuniyet verici olduğunu vurguladılar. Liderler yapılan reformların yürürlüğe sokulmasının Türkiye'nin üyelik perspektifini pekiştireceğini hatırlattılar.

■3 Ağustos 2002: 14 madden oluşan III. Uyum Paketi yürürlüğe girdi. TBMM'de kabul edilen yasayla, "savaş ve yakın savaş tehdidi" dışında idam cezası kaldırıldı, Kürtçe de dahil farklı anadil ve lehçede yayına izin verildi, anadilde öğrenim serbest bırakıldı, azınlık vakıflarına gayrimenkul edinme, kendi taşınmazları üzerinde tasarrufta bulunma hakkı tanındı.

■8 Ağustos 2002 Cumhurbaşkanı Sezer, Avrupa Birliği'ne uyum yasa paketini onayladı.

■11 Aralık 2002 Kopenhag siyasi kriterleri ile Anayasa'ya uyum çerçevesinde hazırlanan ve çeşitli yasalarda değişiklik öngören yasa tasarısının, yürütme ve yürürlük maddeleri dışındaki tüm maddeleri, TBMM Genel Kurulu'nda kabul edildi.

■9 Ekim: Avrupa Komisyonu AB'ye aday 13 ülke hakkında birer ilerleme raporu yayınladı. İlerleme raporuyla birlikte aday ülkelerle ilişkilerin geleceğini belirlemek için üye ülkelere önerilerde bulunuldu. Komisyon, Türkiye'nin gerçekleştirdiği Anayasa değişiklikleri ile AB uyum paketinin Kopenhag kriterlerine doğru önemli adımlar olduğunu belirtti.

■24-25 Ekim: Olağanüstü Brüksel zirvesinde AB'ye üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanları Avrupa Komisyonu'nun ilerleme raporunda belirttiği reformlardan duydukları memnuniyeti dile getirdiler ve Türkiye'nin katılım müzakerelerine yaklaştığı vurgulandı. Türkiye'nin reformlara devam etmesi gerektiğini belirten sonuç bildirgesinde, Kopenhag zirvesinde, Avrupa Komisyonu'nun ilerleme raporunu esas alarak, Helsinki ve Seville zirvelerinin sonuç bildirgesinde belirtilen görüş ışığında, Türkiye'nin adaylığının bir sonraki aşaması konusunda karar alacaklarını bildirildi.

- 28 Ekim: Avrupa Anayasası taslağı Avrupa Konvansiyonu'nun genel oturumunda Başkan Valéry Giscard d'Estaing tarafından sunuldu.
- 12-13 Aralık: Kopenhag Avrupa Konseyi Zirvesi sonucunda 10 aday ülkenin 1 Mayıs 2004 itibariyle üye olmaları kararı verildi. Zirve'nin Sonuç Bildirgesi'nin Türkiye bölümünde Konsey'in 2004 yılı İlerleme Raporu ve Komisyon'un görüşleri ışığında, Aralık 2004 tarihli Zirve'de Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığı kararını alması halinde müzakerelerin gecikmeden başlatılacağı belirtildi.
- 2003**
- 11 Ocak: Dördüncü Uyum Paketi Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Söz konusu paketle başta Siyasi Partiler Kanunu, Basın Kanunu, Dernekler Kanunu olmak üzere toplam 16 ayrı yasada değişiklik yapıldı.
- 23 Ocak: AB'ye uyum çalışmaları çerçevesinde hazırlanan Beşinci Uyum Paketi yürürlüğe girdi. Paket, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda AIHM kararları doğrultusunda yargılamanın iadesine gidebilme konusunda önemli değişiklikler getirdi. Ayrıca Beşinci Uyum Paketi ile daha önce Üçüncü Uyum Paketi'nde yer almış hükümlerin kapsamı genişletildi.
- 31 Ocak: AB Troikasası (AB Dönem Başkanı Yunanistan, müteakip Dönem Başkanı İtalya'nın Dışişleri Bakanları ve AB Komisyonu'nu temsilen Genişlemeden Sorumlu Komisyon Üyesi Günter Verheugen'den oluşan) Türkiye'yi ziyaret etti.
- 1 Şubat: AB'nin tarihindeki en büyük genişlemenin yolunu açarak gerekli kurumsal yapılanmayı düzenleyen Nice Antlaşması yürürlüğe girdi.
- 19 Mart: Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu Genişletilmiş Başkanlık Divanı toplantısı Brüksel'de gerçekleştirildi.
- 26 Mart 2003: Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye için gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi taslak metnini ve katılım öncesi mali yardıma ilişkin önerisini sundu.
- 2 Nisan: Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Yatırım Bankası (AYB) arasında toplam 350 milyon Euro tutarında iki kredi anlaşması yapıldı.
- 15 Nisan: Türkiye-Avrupa Birliği Ortaklık Konseyi'nin 42. toplantısı Lüksemburg'da yapılmıştır. Toplantıda Avrupa Birliği tarafı Türkiye'ye gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi'ni sundu.
- 19 Nisan: Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde AB Komisyonu kurulmuştur. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım sürecine ilişkin gelişmeleri izlemek ve müzakere etmekle görevlendirilen sözkonusu Komisyon aynı zamanda TBMM'ye sunulan kanun tasarısı ve teklifler ile kanun hükmünde kararnamelerin AB mevzuatına uygunluğunu inceleyecek ve ihtisas komisyonlarına görüş sunacaktır.
- 5 Haziran: Avrupa Halk Partisi-Hıristiyan Demokrat Grup üyesi Arie Oostlander tarafından Türkiye'ye ilişkin olarak hazırlanan rapor Avrupa Parlamentosu Genel Kurulu'nda kabul edildi.
- 12 Haziran: Türkiye için Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi 12 Haziran 2003 tarih ve L 145 sayılı Avrupa Birliği Resmi Gazetesi'nde yayımlanarak geçerlilik kazandı.
- 16-17 Haziran: AB-Türkiye Karma Parlamento Komisyonu 50. toplantısını İstanbul'da gerçekleştirmiştir. Toplantıda Türkiye-AB ilişkilerinin yanı sıra Türkiye'nin AB'ye katılımının önündeki sorunlar, Türkiye için katılım öncesi stratejisinin uygulanması, Avrupa'nın geleceğine ilişkin Konvansiyon çalışmaları ve Avrupa Parlamentosu ile TBMM arasındaki işbirliği görüşüldü.
- 19 Haziran: 6. Uyum Paketi TBMM'de kabul edildi. Paket ile Terörle Mücadele Yasası'nda değişiklik yapılarak terör suçu yeniden tanımlandı ve farklı dil ve lehçelerde yayım hakkı getirildi.
- 30 Temmuz: Düşünce ve ifade özgürlüğünün kapsamının genişletilmesi amacıyla Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) değişiklikler öngören 7. Uyum Paketi TBMM Genel Kurulu'nda kabul edildi. 7. Uyum Paketi çerçevesinde MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanunu'nun çeşitli maddelerinde de değişiklik yapıldı. Yasanın 4. maddesinde yapılan değişiklikle MGK'nın görevleri yeniden tanımlandı.
- 15 Ağustos: Türkiye tarafından hazırlanan 2003-2006 dönemine ilişkin 3. Katılım Öncesi Ekonomik Program Avrupa Komisyonu'na sunuldu.
- 8 Ekim: Avrupa Birliği'nden sağlanacak mali yardımların etkin bir şekilde kullanılabilmesi için kurulan Merkezi Olmayan Mali Yapılanma onaylanmış böylece AB mali yardımlarının yönetimi Türkiye'ye geçti.
- 16-17 Ekim: Avrupa Birliği Brüksel Zirvesi ve 15 Birlik üyesinin yanı sıra 1 Mayıs 2004 tarihinde AB tam üyesi olacak 10 aday ülke ile Romanya, Bulgaristan ve Türkiye'nin gözlemci statüsü ile katıldığı Hükümetlerarası Konferans toplantısı gerçekleştirildi.
- 5 Kasım: AB Komisyonu Türkiye'nin üyelik yönünde attığı adımları siyasi, ekonomik ve müktesebat uyumu kriterleri açısından değerlendiren 2003 Türkiye İlerleme Raporunu ve Strateji Belgesi'ni yayınladı.
- 12-13 Aralık: Avrupa Birliği Zirve toplantısı Brüksel'de gerçekleşmiştir. Konsey, Komisyon'un raporu ve tavsiyeleri temelinde, 2004 Aralık ayında yapılacak olan Zirve'de alınacak karar ışığında Türkiye ile birlikte çalışacağı taahhüdünü vurgulamıştır. Ayrıca Konsey, tam üyelik müzakerelerine başlanabilmesi

içim yapılan hazırlıklar çerçevesinde kaydedilen önemli ilerlemelere dayanarak Türkiye'yi teşvik ettiğini vurgulamaktadır.

■15 Aralık: Türkiye ile AB mali işbirliği çerçevesinde finanse edilen projelerin değerlendirmesinin yapıldığı Ortak İzleme Komitesi Toplantısı Avrupa Birliği Genel Sekreterliği'nde gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de aday ülke statüsünde ilk kez yapılan toplantı sonuçları mali yardımları kullanmada bir atılım olduğunu göstermektedir.

2004

■9 Ocak: İdam cezasının kaldırılmasını öngören Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 13. protokolü Türkiye tarafından Strazburg'da imzalandı.

■9 Şubat: İnterreg III/A kapsamında Türkiye-Yunanistan Sınır Ötesi İşbirliği Programı onaylandı.

■19 Şubat: Annan Planı çerçevesinde görüşme konusunda uzlaşmaya varan taraflar, Kıbrıs'ta müzakerelere başladı.

■31 Mart: Türkiye-Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programının stratejik çerçevesi tamamlandı.

■1 Nisan: Avrupa Parlamentosu'da Türkiye hakkında Arie Oostlander'in Raporu onaylandı.

■15 Nisan: Türkiye ile Avrupa Komisyonu arasında Türkiye'nin AB Eğitim ve Gençlik Programlarına katılımına ilişkin Mutabakat Zaptı imzalandı..

■24 Nisan: Kıbrıs'ta referandum yapılmıştır. Kıbrıs Türk halkının yüzde 64.9'u Annan Planını onaylarken Kıbrıs Rum kesiminde ise halkın yüzde 75.83'ü planı reddetti.

■29 Nisan: Avrupa Birliği Konseyi Kıbrıs Tüzüğü'nü onaylamıştır. Tüzükle, Kıbrıs'ta yapılan referandumun ardından sorunun çözüme ulaşmaması üzerine mevcut duruma ve özellikle malların dolaşımına ilişkin önlemler alındı.

■7 Mayıs 2004: Anayasa Reform Paketi TBMM'de kabul edildi.

■22 Haziran: Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi Türkiye üzerindeki denetim sürecini sona erdirdi.

■1 Temmuz: Hollanda AB dönem başkanlığını üstlendi.

■7 Temmuz: Avrupa Komisyonu Kıbrıslı Türklerin izolasyonunu sona erdirmek için kapsamlı öneriler açıkladı.

■6 Ekim: Avrupa Komisyonu, 2004 Türkiye İlerleme Raporu ve rapora bağlı tavsiye belgesini yayımladı. Söz konusu belgelerde Türkiye'nin siyasi kriterleri gerekli ölçüde karşıladığı belirtilerek, birliğe katılım müzakerelerinin başlatılması tavsiyesinde bulunuldu.

■16-17 Aralık: Avrupa Parlamentosu, Hollandalı Hıristiyan demokrat parlamenter Camiel Eurlings'in hazırladığı, AB'nin Türkiye ile 3 Ekim 2005'te tam üyelik müzakerelerini başlamasını tavsiye eden raporunu 262'ye 402 oyla kabul etti.

2005

■7 Mart: AB-Türkiye Troyka toplantısı Ankara'da gerçekleşti. Toplantıda siyasi kriterlere uyum öncelikli olmak üzere Türkiye ve AB arasındaki ilişkiler gözden geçirildi.

■1 Haziran: Türk ceza sisteminde köklü değişiklikler getiren Yeni Türk Ceza Kanunu yürürlüğe girerek AB uyum sürecine ilişkin önemli bir adım daha atıldı.

■13 Haziran: Lüksemburg'da toplanan AB Dışişleri Bakanları, Ankara Anlaşması'nı G.Kıbrıs'ı da kapsayacak şekilde genişleten Protokolü onaylandı.

■16-17 Haziran: AB Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi'nin sonuç bildirgesinde Türkiye'ye ilişkin doğrudan bir ifade yer almamakla birlikte, önceki Zirve Kararlarına atıfta bulunarak, bu kararların tam olarak uygulanması gerektiğini vurgulandı.

■29 Haziran: Avrupa Komisyonu, 2005 yılı içinde Türkiye'ye yönelik olarak hazırlanması öngörülen belgelerden, "Türkiye İçin Katılım Müzakereleri Çerçevesi Taslağı"nı açıkladı. Taslakta, müzakereleri düzenleyen genel ilkeler, müzakerelerin içeriği, müzakere prosedürleri ve müzakere başlıklarına ilişkin taslak liste yer aldı.

■18 Temmuz: AB Dışişleri Bakanları Konseyi Brüksel'de toplandı. Ayrıca Genişlemeden sorumlu Komisyon üyesi Olli Rehn Türkiye'nin üyelik müzakerelerine yönelik çerçeveyi belirleyen Komisyon önerisini Konsey'e sunmuştur. Ancak, Türkiye'nin Katma Protokolü 10 yeni üyeyi kapsayacak şekilde genişletecek olan protokolü henüz imzalamaması nedeniyle çerçevenin tartışılması 1-2 Eylül'de yapılacak olan gayriresmi Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi'ne bırakıldı.

■30 Temmuz: Türkiye, AB ile ilişkilerinin hukuki temelini oluşturan 1963 tarihli Ankara Antlaşması'nı, 1 Mayıs 2004 tarihinde AB üyesi olan 10 ülkeyi kapsayacak şekilde genişleten "Ek Protokol"ü imzaladı. Türkiye bu imzayı takiben, Ek Protokol'ü imzalamasının, Protokol'de "Kıbrıs Cumhuriyeti" adıyla ifade edilen Rum Kesimi'ni tanıdığı anlamına gelmeyeceğine yönelik deklarasyonu yayınladı.

■3 Ekim: Lüksemburg'da alınan kararla AB, Türkiye ile tam üyelik müzakerelerini başlattı.

Kaynak: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (www.ikv.org.tr)

ÖZGEÇMİŞ

Yazar, 1970 yılında İzmir’de doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini İzmir’in Menemen ilçesinde tamamladı. 1993’te başladığı Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü’nü 1997’de bitirdi. 1998 yılının Nisan ayında başladığı vatani görevini 1999 Temmuz’unda tamamladı. 2000-2002 yılları arasında özel sektörde, 2002-2004 yılları arasında da Ege Üniversitesi Rektörlüğü Sağlık Kültür ve Spor Daire Başkanlığı’nda çalıştı. 2004 yılının Şubat ayında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Ana Bilim Dalı’nın açmış olduğu yüksek lisans programına başladı.

Temel gazetecilik, basın etiği ve söylem analizi alanında çalışmalar yapan yazarın, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi’nde yayınlanmış “*Gazetelerde Yer Alan Ekonomi Haberlerinin Toplumsal Kalkınmaya Yönelik İşlevleri (Dünya Gazetesi Örneğiyle)*” adlı makalesi ve Türkiye Kültür Araştırmaları Dergisi’nde yayın aşamasında olan “*Basın Dilinin Gazete Manşetlerine Yansıması*” adlı makalesi bulunmaktadır.